

6.011.741

A TURISTASÁG KÉZIKÖNYVE

SZERKESZTETTE:
REICHART GÉZA

A M. KIR. TESTNEVELÉSI FŐISKOLA TANKÖNYVE

BUDAPEST, 1927.

A Turistaság és Alpinizmus Lap-, Könyv- és Térképkiadó R.-T.
kiadása.

GV199.5

T95

331178

Felelős kiadó: Dr. Vigyázó János, mint a Turistaság és Alpinizmus Lap-, Könyv-
és Térképkiaadó R.-T. vezérigazgatója.

Nyomatott ifj. Keltner Ernő könyvnyomdájában, Budapest, V., Csáky-u. 10. 63862

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	5
A turistaság fogalma és jelentősége	9
A turistaság története	14
A magyar turistaság szervezete	25
Feltáró, alkotó és szervező turistamunka	31
Turistaberendezések	41
Turistairodalom	51
Turistaélményeink megőrkítése	54
A túraleírásokról	57
Turistakalauzok	61
A földrajzi elnevezésekről	66
A túrafényképezésről	69
A turistaság gyakorlati szabályai	78
A turistaság gyakorlása	90
A katonai térképek használatáról	102
A turisták viselkedéséről	107
Turista-tízparancsolat	111
A turistaság és egyéb sportok kapcsolatáról	112
Téli turistaság	115

	Oldal
A vízi turistaság	120
A turistát érdeklő jogszabályok	125
A turistaság és a vadászat	132
Az erdőkről	135
A barlangokról	140
A turistaság és tudomány egymás szolgálatában	144
Mit és hogyan kell a turistának gyűjtenie	148
Turistaság és térképészet	155
A turistaság és a meteorológia	160
A turistaság az egészségápolás szempontjából	166
Isten nyomaiban . . .	170
A nők és a turistaság	172
Honszeretet és turistaság	175
A turistaság és a honvédelem	178
Turistaság és idegenforgalom	183
Turistaság és a művészetek	186
Turistaság és az iskola	190
Az iskolai kirándulások vezetéséről	194
A cserkészzet	200
Szakirodalom	211

ELŐSZÓ.

Amíg a turistaság csak néhány „kiváltságos“ ideálista sportja, szórakozása és lelki szükséglete volt, a turistáskodás csöndesen folyt a maga szűk, magányos kis medrében, egyik turista a másik hasonló gondolkozású természetkedvelőnek volt megértő tanácsadója és nem volt szükség tanácsadó kézikönyvre, sőt ilyenhez a szükséges tapasztalatok sem szűrődtek még kellőképpen le.

Idővel azonban a turistaság mind rohamosabban terjedt el, valóságos áradattá vált, olyannyira, hogy az *egységes, egészséges irányítás*, az immár kiterjedt új turista-generáció *nevelése* kisiklott az arra hivatott kezdeményezők kezéből.

Ily körülmények között mindjobban homloktérbe lépett egy *turista-kézikönyv* szükségessége. Hasonló könyvek a külföldön már léteznek, de ezek természetesen nincsenek tekintettel a mi hazai sajátos viszonyainkra. De különben is: a hazai turista-társadalom ma már joggal tarthat igényt arra, hogy saját nyelvén megírt kézikönyvet használhasson és ne legyen az idegen művekre utalva.

Ezért, amidőn erre felszólítottak, szívesen és az ügy iránti szeretettel vállaltam kézikönyvünk szerkesztését; több mint három évtizedes turista-multam bátorított erre és a legjelesebb szakírók közreműködése tette ezt lehetővé. A további nehézségeknek tudatára csak munkaközben jöttem, amidőn mindjobban feltornyosultak az eszmék és gondolatok tömegei, amelyek számos kötetet tölthetnének meg és a legnehezebb munka volt, a rendelkezésre álló szűk helyen lehetőleg mindent összefoglalni, ami egyrészt gyakorlati értékkel bír, másrészt minden művelt turista érdeklődésére számíthat.

Ez persze csak részben sikerült. Sok dolgot el kellett hagyni, ami a turistasággal szintén szoros kapcsolatban van, de tudományos és egyéb művekben fellelhető; ezekre csak röviden mutathattunk rá, abból a célból, hogy az olvasó figyelmét felkeltsük. Viszont az egyes fejezetekben tárgyalt rokonfogalmak olykor ismétlésekre vezettek, amelyek nem voltak elkerülhetők a nélkül, hogy az értelem szenvedjen.

Kézikönyvünk a *turistasággal*, a tágabb értelemben vett *hegymászással*, de nem kimondottan az alpinizmussal foglalkozik. Utóbbiról külön kézikönyv kerül sajtó alá.

Természetes, hogy idősebb, tapasztalt turistáink talán nem sok újat fognak találni kézikönyvünkben. Ezek érék be a kritika jogával és közöljék hasznos észrevételeiket. Figyelmüket egyébként talán felkelthetik *Aggházyné Balló Mária* fedőlap-rajzán kívül *Kováts József* rajzai és az egyes fejezetek végén boldogult *Dr. Herrmann Antal* turista-ötletei.

Az egyes fejezetek írói a fejezetek sorrendjében a következők:

A turistaság fogalma és jelentősége: *Dr. Vigyázó János.*

A turistaság története: *Lindner Károly.*

A magyar turistaság szervezete: *Dr. Prém Loránd* és *Dr. Vigyázó János.*

Turistaberendezések: (a menedékházakról) *Pfinn József*.
 Turistaélményeink megörökítése: *Hensch Aladár*.

A túraleírásokról: részben *Hensch Aladár* és *Dr. Höncz Arisztid* adatai felhasználásával a szerkesztő.

Turistakalauzok: *Dr. Thirring Gusztáv*.

A földrajzi elnevezésekről: *Dr. Kadić Ottokár* adatai nyomán a szerkesztő.

A túrafényképezésről: *Stolz Róbert*.

A katonai térképek használatáról: *Hajts Lajos*.

Téli turistaság: *Dr. Schwicker Richárd* és a szerkesztő.

A vízi turistaság: *Dr. Zsembery Gyula*.

A turistát érdeklő jogszabályok: *Dr. Petracsek Lajos*.

A turistaság és a vadászat: *Dr. Förster Kálmán*.

Az erdőkről: *Tirts Rezső*.

A barlangokról: *Dr. Kadić Ottokár*.

A turistaság és tudomány egymás szolgálatában: *Dr. Cholnoky Jenő*.

Mit és hogyan kell a turistának gyűjtenie: *Dr. Cholnoky Jenő*.

A turistaság és a meteorológia: *Dr. Réthly Antal*.

A turistaság az egészségápolás szempontjából: *Dr. Dalmady Győző*.

Isten nyomaiban . . . : *Dr. Brisits Frigyes*.

A nők és a turistaság: *Szerelemhegyiné Moczár Jolán*.

Honszeretet és turistaság: *Hensch Aladár*.

A turistaság és a honvédelem: *Gabányi János*.

Turistaság és idegenforgalom: *Dr. Dobieczki Sándor*.

Turistaság és a művészetek: *Aggházy Tibor*.

Turistaság és az iskola: *Dr. Karl János*.

Az iskolai kirándulások vezetéséről: *Dr. Karl János* és (a leányok kirándulásáról) *Geszti Lajos*.

A cserkészzet: *Barcza Imre*.

Szakirodalom: *Ifj. Thirring Gusztáv* és a szerkesztő.

Az itt fel nem sorolt fejezeteket *szerkesztő* írta, de részben fentemlített munkatársai, főleg *Dr. Vigyázó János* és *Dr. Zsembery Gyula* adatainak és eszméinek felhasználásával.

Az egész kézikönyv alapeszméje, beosztása *Dr. Vigyázó Jánostól* ered, aki a technikai szerkesztésben is segítségemre volt.

Mindezen munkatársaimnak lelkes közreműködésükért ez úton is hálás köszönetet mondok.

A szakirodalom összefoglalásánál az a törekvés vezetett bennünket, hogy a hazai turistairodalomnak lehetőleg teljes képét nyújtsuk. Felsorolunk ezért régebbi, esetleg már elavult vagy már nem kapható műveket is, minthogy ezekről teljes jegyzék eddig nem jelent meg, ilyen pedig turistatörténelmi, bibliofil- stb. szempontból is jelentőséggel bírhat. A jegyzék még így sem teljes és az csak idővel, a címek további gyűjtése útján lesz kiegészíthető. A külföldi művekből csak olyanokat említünk fel, amelyek Magyarországról szólnak, vagy általános turistavonatkozású tartalmuknál fogva bennünket különösen érdekelhetnek. A jegyzéknek ez a része is még kiegészítésre szorul.

Budapest, 1926. évi november havában.

Reichart Géza

a Magyar Turista Szövetség
sajtó- és szakirodalmi bizottságának
elnöke.

A turistaság fogalma és jelentősége.

A turistáskodás, *turistaság*: *ethikai tartalmú, testedző szórakozás a szabad természet ölén.*

Tehát testi és lelki felüdülés a cél.

Tágabb értelemben ugyan a szabad természetnek egyéb (pl. tudományos) célból való felkeresését, sőt lakóhelyünkön kívül eső bármely hely (idegen város vagy vidék) szórakozásból vagy megismerés végett, akár közlekedési eszközök (vasút, hajó, automobil, csónak stb.) segélyével történő felkeresését is turistáskodásnak nevezik, (l. alant a rokonfogalmakat!) szakkörökben mégis ma már kialakult eme franciából (tour = út) eredő, de meghonosodott szó tulajdonképeni fogalomhatározása, mely szerint *szűkebb* értelemben csupán az a szabad természetben való testedző *szórakozás* tekinthető „turistáskodásnak“, amelynek főeleme a *tervszerű gyaloglás*: tehát amely előre meghatározott (napi, vagy hosszabb időre szóló) túraprogramm alapján bizonyos helyeknek (vidéknek) a természet szeretetéből, egészségi szempontból és szórakozás céljából, kényszer nélkül történő, túlnyomórészt gyalogos felkeresésére irányul.

Sport-e vagy sem? A „sport“ (a középanyol *disport*, az ó francia *desport*, az olasz *diporto* = élvezet, szórakozás, öröm) eredeti fogalmához hozzátartozott a versenyzés, mint főelem. A magyarban meghonosodott sport szó mai fogalma azonban már tágabb s felöleli a testedzés valamennyi válfaját; megkülönbözteti, de felöleli a versenysportokon kívül az ú. n. túrasportok hatalmas kategóriáját is. Ily értelemben tehát bátran megállapíthatjuk, hogy a *turistaság is sport*, mégpedig túrasport.

Minden sport főismérve a *rendszeresség*; az előzőekben rámutattunk már arra, hogy a szűkebb értelmű turistaságnak is fontos tényezője a *tervszerűség*, a *rendszeresség*

Minden nemesen értelmezett sport főcélja, épúgy, mint a turistáskodásé: a testi és lelki felüdülés, tehát a kényszer nélküli, *kedvtelésből űzött testedzés*. Az evezőlapátot forgató hajóslegény, a partraúszó hajótörött, a kerékpáros levélhordó, a zsoké, a soffőr stb. épúgy nem sportol (mert hivatásból, illetve kényszerből evez, úszik, kerékpároz, lovagol stb.), mint ahogy a gyalog masírozó katona, a havasi legelőkön nyáját őrző pásztor nem nevezhető turistának, bármily tervszerűen és bármily szép vidékeken menetel is végig. Szóval nem nevezhető turistának az, akit élethivatása, foglalkozása és egyéb külső körülmények kényszerítenek arra, hogy a szabad természetet tervszerűen gyalog felkeresse.

Rokonfogalmak. A turistaság lényege s fogalma különösen a rokonfogalmakkal való összehasonlítás és a különbségek ki-domborítása révén határozható meg. A közhasználatban ugyan még ma is gyakran összekeverik és egymás helyett használják a rokonfogalmakat, mégis a szakirodalom többé-kevésbé tisztázta az árnyalati különbségeket.

A *kirándulás* is szórakozás, vagy ismeretszerzés a szabad természet ölén, de hiányzik belőle a rendszeres, tervszerű testedző gyaloglás, mert ez utóbbi elemet felölelő kirándulás már helyesen a turistaság szűkebb fogalmához tartozik.

A kirándulás válfaja: a *csónak-kirándulás* s a rendszeres csónak-kirándulások sportját nevezik *vízi-turistaság*-nak, mely a tulajdonképeni turistaságtól lényegesen különbözik, mert a gyaloglás fő alkotóelemét teljesen nélkülözi.

Az *utazás* lakóhelyünkön kívül eső vidék tervszerű felkeresése s így a legtágabb értelemben vett turistaságnak egyik válfaja, főhiánya azonban a testedző gyaloglás.

Az *expedíciók*, tudományos utazások, kutatások sok alkotóeleme azonos a szűkebben értelmezett turistasággal, de sok részlete inkább az utazás fogalmához tartozik. Főkülönbség, hogy a turistaság testedző szórakozás, míg az expedíció tudomány-szombjából, vagy dicsőségből folytatott tevékenység, mely a turistaságot csak eszközként űzi időnként s helyenként.

A *barlangkutató turistaság* azonos elbírálás alá vehető az expedíciókkal.

A *gyaloglás* nem meríti ki a turistaság fogalmát, mert nem minden gyaloglás történik kedvtelésből s rendszeresen, (I. Sport-e vagy sem? fejtegetésünket!) sőt a sportszerű gyaloglás sem szükségkép turistaság, így a távgyaloglás versenysportja, élénk ellentétben a turistasággal, nem tekinti főcéljának a szabad természet, főképen a hegyvidékek felkeresését.

Vándorlásnak sokszor nevezik nagyobb, összefüggő vidékek turista-elvek szerinti tervszerű bejárását, ami szorosan vett turistaság, de ez nem meríti ki a vándorlás rokonfogalmát, mert pl. az iparoslegények ismert vándorlásai nem sorozhatók a mai értelemben vett turistaság fogalmához.

Diákturistaság: diákok vándorlása; már többé-kevésbé vérbeli turistaság, de hajszálnyi eltérés rejlik nemcsak abban, hogy ezt kizárólag a diákifjúság űzi, hanem, hogy rendszerint az ismeretszerzés, tehát tanulmányi cél is párosul a pusztá szórakozó, testedző turistáskodáshoz.

A *cserkészet* rokon tevékenység a diákturistasággal, bár célja s fogalomköre is sokkal tágabb annál. A cserkészlet is részben a szabad természet ölen üzőtt szórakozó testedzés, de nem a gyaloglás főeleme és sok egyéb — a turistasággal össze nem függő — törekvést ölel fel.

A *hegymászás* talán a legrokonabb fogalom. A szakirodalom mégis különbséget tesz: hegymászásnak csupán a tényleg hegyekre, mégpedig magasabb hegyekre irányuló turistaságot nevezi.

A *magashegymászás*, *alpinizmus* pedig bizonyos tekintetben még szűkebb értelemben vett hegymászó-turistáskodás, mely már szaktudást, megfelelő felkészültséget igényel. Viszont az alpinizmus, mint fogalom, sok tekintetben tágult is; összefoglalása a magas hegyekkel (Alpokkal) összefüggő legkülönbözőbb kérdéseknek. A turista-rokonfogalmak közül a legfejlettebb szakirodalommal s ismeretkörrel az alpinizmus rendelkezik.

Sziklamászás: a turistaságnak speciális válfaja, mely lehet külön túracél, lehet gyakorlóiskolája nehezebb hegymászásoknak és eszköze az alpinizmusnak. A szűkebb értelemben vett turistaságtól abban különbözik, hogy itt nem a gyaloglás, hanem a tornászügyességet és különleges ismereteket igénylő „mászás” a főelem.

Téli gyalogtúrázás és sítúrázás lényegileg turistaság, de a sítúrán sokszor vegyül bele egyéb sportelem s a túracél gyakran háttérbe szorul a jó „siklást” biztosító szempontok mellett.

A *turistaság* a fentebb meghatározott és a rokonfogalmakkal összehasonlított szűkebb értelmű turistáskodás gyakorlásán kívül *gyűjtőfogalma* s kifejezője *mindama* szervező, propagáló, alkotó *társadalmi munkásságnak*, mely a szabad természet kultuszával, a lakóhelyünkön kívüleső vidékek megismerésével s ismertetésével összefügg.

A turistaság helyes magyar *szakkifejezésének* megállapítására történt ugyan elvétve kísérlet (pl. „talpasság”), de mint-hogy eddig sem a szakirodalom, sem az illetékes körök nem találtak oly alkalmas kifejezést, amely a rokonfogalmaktól kellően megkülönböztetve a szűkebb értelmű *turistaság* részére lefoglalható volna, kénytelenek vagyunk eme idegeneredetű, de teljesen meghonosodott kifejezést elfogadni s használni. De küzdjünk annak sajnos még igen gyakori magyartalan formában való használatá (turisztika) ellen.

Hatása az egyénre. A turistaság az igazi nemesértelmű „visszatérés a természethez”, hozzászoktat az idő viszontagságaihoz, a természet viharaival való küzdelemhez, a vándorlás, szabadtéri tanyázás fáradalmaihoz; fejleszt, fokozza az ügyes-

séget, a természetnek és a szépnek szeretetét; közvetlenné, természetessé teszi a túratársakkal, a vidék népével, sőt általában az emberekkel való érintkezést, egészséges felfogást, egyenes világszemléletet, természetes humort vált ki; a szabadság, egyenlőség, testvériség eszmekörét közelíti meg; sport a szó legnemesebb értelmében úgy férfiak, mint nők részére; társadalmi kapcsolatok teremtetője, egyszerű, természetes alkalom ismerkedésre, sőt gyakori házasságközvetítő . . .

Hatása a közre. A turistaság — éppen sokoldalú egyéni hatása folytán — kétségtelenül a modern *testnevelésnek* legmodernebb eszköze s honvédelmi szempontból legfontosabb ágazata, mely a tömegeket neveli, edzi; de fontos tényezője a lelki, erkölcsi és *szellemi nevelésnek* is, elsősorban a *honismeretnek* s *honszeretetnek*. A turistaság pionirja a földrajzi, barlangkutató, földtani, néprajzi s *természettudományoknak*; a turistaság előiskolája minden *katonai kiképzésnek*, bevált eszköze a *térképezés* országos reambuláló munkálatainak; a turistaság hosszú időn át az egyedüli s első társadalmi tényező volt, amely az *idegenforgalom-fejlesztés* ügyét képviselte, az idegenvezetés, kalauzolási ügyét rendezte; a turistasajtó és a turistaszervezetek legtermészetesebb, legközvetlenebb s így leghatásosabb zászlóhordozói a komoly, őszinte, nyílt *irredentizmusnak*; nem választható el a turistaügy a *természetvédelem* s a természeti kincsek feltárásának ügyétől; számtalan vonatkozásban van a turistaügy a *sportegészség-* s *fürdőügyel*, *orvosi* s *természeti kérdésekkel* stb.; szorosan összefügg tehát a turistaügy a testi nevelés ügyén kívül a lelki nevelés, a tudományok, a honvédelem és a nemzetgazdaság legkülönbözőbb érdekeivel.

A turistaság jelentősége éppen e sokoldalúságában rejlik.

A turistaság nem mindenütt ily sokoldalú, mint hazánkban. Ha kutatjuk az okát, nehéz feleletet találnunk, miért van ez így. Kétségtelen, hogy míg külföldön a barlangkutatás, a fürdőügy, az idegenforgalom-fejlesztés, a természetvédelem, a sísport stb. a turistaságtól teljesen függetlenül fejlődött s mind külön-külön hatalmas szervezetbe tömörült, addig nálunk a turistaügy maga is sokáig istápolatlan volt, szervezetsége mindössze fél évszázadra tekinthet vissza. Ezalatt azonban lelkes mozgatója, kezdeményezője, irányítója volt minden rokoneszmének, vele alig összefüggő társadalmi s országos ügyeknek is, melyek közül legtöbbet csak napjainkban karoltak fel a turistákon kívül mások is és így nyertek azok önálló szervezetet.

A turistaügynék ez a kivételes helyzete hazánkban a hivatalos intézőkörök s a nagyközönség részéről sokszor a legszélsőségesebb elbánást váltotta ki. Így volt idő, amikor a turistaság lényegének nemismerése folytán jelentőségét semmire sem becsülték s szállóige lett Trianon után, hogy „a Kárpátok elvesztésével megszűnt a turistaügy“, majd ismét volt idő — nem is oly régen — amidőn túlbecsülték erejét s félreértették propagatív

tevékenységét: kizárólag turista anyagi erővel akarták megvalósítani az Aggteleki barlang nemzeti ügyét, csak azért, mert egyedül a turisták kezdeményezték s mozgatták évtizedeken keresztül többek között a barlangügyet is.

A turistaság lényegének és sokoldalúságában rejelő nemzetvédelmi jelentőségének megismeréséhez nyújt vezetőfonalat e kézikönyv.

* * *

A turistaság a sportok univerzitása.

*

A turistaság nemcsak a láb sportja, hanem a szemé is.

*

A szoba koporsó, a város temető, a turistaság a feltámadás.

*

A turistaság a legideálisabb foglalkozás: nem fajulhat kenyérkeresetté.

*

A turistasághoz nemcsak láb kell, hanem lélek is.

*

A mi a léleknek a művészet, az a testnek a turistaság.

*

A vándor a nap nyugtát várja, a turista a nap keltét.

*

Az állat jár, szalad, költözik, repül, húz, vándorol, de nem turista.

*

A természetnek a művész a kosztosa, az iparos a bérlője, a tudós a kéme, a turista a szeretője.

*

A természet nyitott könyv, de a zárt falak között élő ember analfabéta. A turista tanítja az írva-olvasásra.

*

Aki a hegyeket járja, annak a földi lét nem siralom völgye.

*

A turistaság az ifjút férfiúvá teszi, a férfiút ifjúvá.

*

A turistaság az elveszett paradicsom keresése és némileg megtalálása.

*

A turistaság története.

A turistaságnak alapja a természet szeretete és a természet minden megnyilvánulásának megértése. Ez a szeretet és megértés kiterjeszkedhetik a legmagasabb hegyekre épűgy, mint a szelíd lejtű dombokra és a vadvirágos rónákra. Az igazi természetkedvelő mindenkor, mindenhol és minden alakban meg fogja találni az „örökszép“-et.

Ha ebből a szempontból kutatjuk a turistaság történetét, akkor meg kell állapítanunk, hogy a turistaság története tulajdonképpen egy az emberiség kulturtörténetével. Ez pedig olyan nagy anyag, hogy ezt teljes részletességgel feltárni megfelelő helyünk nincsen és így az alábbi fejtegetésekben is a turistaság történetének csak vázlatos feljegyzéseire szorítkozhatunk. Nagyon messzire mehetünk vissza, de mindig nyomát fogjuk találni a természet szeretetének, vagy a természet kultuszának, Ezek a nyomok visszavezetnek bennünket egészen az emberiség bölcsőjéig. Ebben a korban természetesen öntudatos turistaságról még nem beszélhetünk. Ez még csak tudatalatti turistaság, helyesebben és nagy általánosságban természetszeretet, vagy természetkultusz. De ez a kultusz végigvezet a legprimitívebb ősembertől kezdve az egész történelmen, megtaláljuk az ókor klasszikus műveltségében, a középkor babonás felfogásában és a legújabb kor modern emberében. Mindegyiknek megvolt a hegyekről és a természetről a maga speciális felfogása.

Az ősember még tisztelettel vegyes félelemmel szemlélte az őt körülvevő természetet és hogy ez bizonyos fokig hatott reá, erre következtethetünk azokból a barlangi képekből, amelyeket néhány őskori emberlakta barlangban találtak a kutatók. Az ősember tehát már vizsgálódó szemmel figyelte a természetet.

Még talán nem értette meg annak egyes jelenségeit, azok épen azért félelmet is keltettek benne, de már bizonyára tetszését is megnyerték, mert hiszen különben nem akarta volna emlékébe idézni őket azokkal a képekkel, melyeket unalmas, fagyos téli napokon vésett rideg barlangjának kemény sziklafalára. Az ősemberben még nem lehetett tudatos a természetszeretet, mert hiszen ő még nem nélkülözte a szabad természetet, benne élt egészen és így nem is ébredhetett fel benne a természet utáni vágyakozás.

Az ősember tisztelete és félelme a kultúra haladásával azután lassanként *vallássá* alakul át. A régebbi vallások ténykedéseik színhelyül rendszerint egy-egy szép ligetet, vagy hegyormot, nevezetes, öreg és szép fákat stb. választottak, ami azt bizonyítja, hogy a természet szépségét igyekeztek összekötni a vallás fogalmával. Ez már a haladásnak egy jelentős mértéke, mert már igen magas fokú esztétikai érzékről tanuskodik. Ezen érzéket azután később legszebben a görög szent helyek természeti és építészeti harmóniájában látjuk megnyilvánulni.

A legegyszerűbb természeti népek a magas és egyedülálló hegyeket, mint az istenek és gonosz szellemek lakóhelyét, félve tisztelik. A legősibb *ind* és *perzsa* mítoszokban az aranyország, a paradicsom a Meru nevű szent hegyen van. A *tibetiek* a Himalája legmagasabb csúcsát Chomolungmának (a „Föld isteni anyjá“-nak) nevezik és különös tisztelettel beszélnek róla. A fanatikus tibetiek szent hegye, a Himalája Matterhornja, a 6650 m magas Kailas vagy Kang-rinpotse: a „jeges ékszer“, amely mint egy új mutat „az elérhetetlen világűr csillagokhoz hasonló magas istenére“. Az Elbrust a *cserkeszek* még ma is Uas hamagga-nak (szent hegy) nevezik. A természet egyes jelenségeinek vallási kultuszát megtaláljuk majdnem minden vallásban. De legszebben és legpoétikusabban a görög mitológiában. A görög kultúra hegyek között keletkezett és a görögök vallásos hegyi ünnepeiben öntudatlan természetimádás rejlik. Mitológiájuk szerint az istenek a Macedónia és Thessália határán emelkedő 2973 m magas Olympuson laktak és ez volt Zeus trónusa, míg a híres delphii jóshely közelében égnek törő 2459 m magas Parnassus Apollónak székhelye és így a költők vágyainak netovábbja volt. Az 1618 m magas Pelion Thessaliában, a gigászi harcok színhelye, később jó levegője, gyógyforrásai, gyógyfüvei révén lesz híres és a monda szerint Apolló is ide hozza gyenge fiát, Asklepiost, hogy megerősödjék. Első ízben jelentkezik itt a természet gyógyító hatásának felismerése. Hippokrates szintén utalt a légváltás előnyeire. A görög mitológia minden természeti jelenséget istenített, olyannyira, hogy a hegységnek geológiai alakuk szerint is megvoltak a külön isteneik: így pl. a tűzhányóknak a kyklopok. A szabad természetet, a pagonyt, ligetet, kerteket pedig benépesítette pajzán és hamisan játszó, jókedvű isteneivel. A görög kalandvágyának, vándorlási

őszönnek és természeti felfogásnak pedig halhatatlan emléket állított a vak költő, Homeros, az ő „Odysseá”-jában.

A rómaiaknak már nem volt annyira érzékük a természeti szépségek iránt, azonban a görög mitológiát átvették teljesen és így a hegyek és a természet isteneit is, csak latinos nevet adtak nekik új hazájukban. Figyelemreméltó, hogy Hadrián császár Kr. u. 126-ban állítólag megmászta az Aetnát, azért, hogy a napfelkeltét megnézze. Általában véve azonban a görögöknél sokkal realisabb rómaiak az Isten teremtette szépet kevésbé kint a szabad természetben, mint inkább pl. az emberi test kultuszában keresték és bár villákat, kéjlakokat építettek az Alpok déli lejtőin, sőt Caligula ugyanott várost akart építeni, mégsem találjuk nyomát annak, hogy a hegyek szépsége valami különösebben hatott volna rájuk.

A szentírás szintén tele van olyan történetekkel, amelyekben a hegyek, vagy egyes természeti helyek mint speciális kultusz-helyek vagy tényezők szerepelnek, sőt hangulatos természeti leírásokat is találunk. Az *Ó-Testamentom* egyik mondása szerint „Szememet a hegyekhez emelem, mert tőlük jön a segítség”. Jehova, Izrael Istene pedig „a hegyek, nem pedig a mélységek Istene”. Az Ararat hegye mint Noe bárkájának kikötőhelye ismeretes. Mózes a tízparancsolatot a Sinai hegyen kapta. A Salamon-féle zsidótemplom Jeruzsálemben Mória szent hegyén épült, a samaritánusok Garizim hegyén, Sichem mellett áldozatokat mutattak be. Az *Új-Testamentomban*, midőn a sátán meg akarja kísértetni az Urat, egy magas hegyre viszi fel és onnan mutatja meg a föld szépségeit. Márk evangéliumának 9. rész 2—5. versében olvassuk: „Krisztus Pétert, Jakabot és Jánost maga mellé véve, felvívé őket egy magas hegyre. És itt mondá Péter: „Mester, jó volna nekünk itt laknunk, építsünk három hajlékot. Neked egyet, egyet Mózesnek, egyet Illésnek.” Krisztus emberszerető tanításának mintegy legszebb foglalatját a hegyi beszédben adja. A kálvária fogalma pedig már szinte elválaszthatatlanul összeforrt a hegy fogalmával.

De nemcsak a zsidó és keresztény vallás köt bizonyos nevezetesebb eseményeket jellegzetes magasabb hegyekhez, hanem ezt látjuk például a *buddhistáknál*, a *mohammedánoknál* és a *brahmanoknál* is, akiknek közös szent hegyük a Ceylon szigetén levő 2260 m magas Adamspeak. Érdekes, hogy a háromféle vallás zárandokai ugyanazt a szent hegyet más-más szent okból keresik fel. A buddhisták azért járnak a hegyre, mert azon Buddha isten lábnyomát tisztelik. A brahmanok szerint a lábnyom Wischnué, a mohammedánok pedig azt mondják, hogy a lábnyom *Ádámé*, aki, miután kifizetett a paradicsomból, innen gyönyörködött benne utóljára és bánatában, hogy elvesztette, ezer esztendeig egy lábón állva sirt ezen a hegycsúcson. Ádám, a hitrege szerint, később a Mekka melletti Arafát szent hegyen találta

meg újból Évát; a helyet obeliszk jelöli. Ugyanitt állítólag Mohammed is imádkozott.

Nem találjuk nyomát, hogy az *egyiptomiaknak* milyen képzeletük voltak a hegyekről. De hogy nekik, a síkságon lakóknak is bizonyára imponáltak a hegyek, azt talán abból következtethetjük, hogy ők is, amikor valami nagyot, hatalmasat és maradandót akartak alkotni, akkor a piramisokat alkották, amelyek végeredményben a Nílus sík völgyében mint emberkéz alkotta hegyek is foghatók fel.

Az amerikai *indiánus*, ha közvetlenül akar érintkezni istenével, a „Nagy Szellem“-mel, akkor egyedül felmegy egy magas hegy csúcsára, mert itt nyilvánul meg neki a Nagy Szellem a legzavartalanabban. Figyelemreméltó ez az indokolás, mert ez már magasfokú természetstílus és a természet megértését árulja el.

Konfutseu *kinai* bölcseztana szerint: „A bölcsek öröme a vízfolyás, az erényeseké a bérc“.

A *japánok* szent hegye a 3760 m magas Fusijama vagy helyesebben Fuji-no-yama. Évenként 20—30,000 zarándok keresi fel hófehér ruhában, hogy tisztán menjenek a magasságra.

Az Atlasz hegység, valamint Koreában a Shan-aiin szintén vallási kultúrhelyek.

Általában véve a melegebb déli égöv alatt a hegyek kultusza gyorsabban fejlődött, aminek magyarázata a fejlettebb kultúrán kívül talán az is, hogy a forró égövben a hegyek kellemes, hűs éghajlata különösen vonzó hatást gyakorolt. Hasonló motívumok hathattak a *germánokra*, akik viszont a túlrányas őserdők közepett szívesen keresték fel a napsugaras hegyormokat.

Közvetve tehát itt is közbejárzanak már az egészségi hatások, míg Galenus római orvos (131—200 Kr. u.) egyenesen egészségi szempontból ajánlja (főleg tüdőbetegeknek) a közép-hegységek felkeresését.

A klasszikus kor természetkultusza bizonyos irányokban elfajulván, túlzásokra vezetett, aminek mintegy reakciója volt a *középkor*, amely ennél fogva természetesen a fejlődés irányának nem kedvezett, sőt bizonyos mértékben megint a másik végletbe csapott át. Az inkvizíció és a boszorkányégetés kora rányomta szellemi bélyegét a hegyekről és a természetről való felfogásra is. Azt a könnyed és bájos derűt, amely különösen a görög mitológia természeti felfogását jellemezte, száműzte egy sötét, babonás korszak.

Az Olympos és Parnassos könnyűvérű, emberi formára alkotott isteneit, valamint a különféle természeti jelenségek és megnyilvánulások pajkos, hamis, de éppen azért sokszor derűs alakjait komor és babonás képzetek váltották fel. Ahol azelőtt víg nimfák, pajkos faunok, vagy komoly pánok tanyáztak, ott

most undok sárkányok, mérges kígyók, óriás szörnyetegek és rosszakaratú erdei és hegyi manók foglalják el a természetet. Minden hegynek megvolt a maga külön ördöge vagy boszorkánya és jaj volt annak, aki közelükbe merészkedett. És ez a babonás félelem annyira úrrá lett az embereken, hogy ha akadtak felvilágosult, bátor emberek, akik felakartak hatolni a hegyekbe, vagy élvezni akarták a szabad természetet, úgy ezeket a babonás tömeg mindenképen igyekezett visszatartani, nehogy a nyugalomban megzavart hegyi sárkányok bosszújától kelljen tartaniok. Így például a hegyek országában. Svájcban, több híres tudós csak külön hatósági engedéllyel volt szabad kivételesen kirándulni a hegyek közé. Comisius Péter, a XVI. században élt jezsuita pedig óva intette az embereket, hogy valamely vidék szépségében gyönyörködjenek, mert a lélek túlnagy szabadságából nagy veszélyek származhatnak.

Csak elvétve akadtak egyes kiváltságosak, akiknek volt érzékük a természeti szépségek iránt és akik követhették is annak hívó szavát. Még az V. szd.-ból maradtak fenn Sidonius Apollinarius clermonti püspök (430–483) hátrahagyott írásai, melyekben Auvergne szépségeit dicséri. Az érintetlen szabadtermészetet és a magányt keresték az Alpokban letelepült szerzetesrendek is, kiket Hadrian pápa 784-ben Nagy Károly oltalmába ajánlott. Élénk természetszeretet nyilvánul meg Assisi Szt. Ferenc irataiban is (XIII. szd. eleje). És talán vallási és egyéb okok mellett nem utolsó tényezője volt a keresztes hadjáratoknak is az embereken élő vágy, hogy más világot, ismeretlen új vidékeket lássanak, hogy vándoroljanak. Közvetve elősegítette a természetszeretet iránti érzék felébredését a középkori céhrendszer is. A céhek ugyanis szabályaikban előírták, hogy legény vagy mester csak az lehetett, aki bizonyos ideig gyalog külföldön vándorolt. Amint majd később meg fogjuk látni, ezen szokás még igen sokáig, majdnem napjainkig fennmaradt.

Elvétve tisztán turistaérdekű kirándulásokról és hegy-mászásokról is akadnak már feljegyzések ebből a korból. Így például a XIII. szd. végén Aragoniai III. Péter a Pyreneusokban megmászta a Pic du Canigout. Rotario d'Asti 1358-ban megmászta a Susa melletti Rocca Melonet (3537 m). Petrarca, a híres olasz költő, a kilátás kedvéért és a magány után vágyakozva, testvérével 1336. április 24-én megmászta a Nyugati Alpokban a Mont-Ventoux és túróját le is írta. Danteról egyes hegymászók mint kiváló sziklamászóról és sziklaismerőről emlékeznek meg. Ezek még csak elszórt jelenségek, amelyek azonban már a fejlődés előjeleinek tekinthetők.

Határozott lépés a fejlődés irányában azután a következő korszak: a *renaissance*. Már ennek legelején mutatkoznak egyes tünetek, hogy az emberi lélek legmélyére száműzött természet-szeretet újból felébredt és utóbb egyik hatalmas, sőt talán leg-hathatósabb tényezője lett az emberi szellem újjászületésének,

a renaissancenak. Ennek a kornak a művészeti és irodalmi megnyilvánulásában már látunk bizonyos törekvéseket, hogy visszatérjenek a természetességhez. A renaissance számos lángelméje már szűknek érzi az adott határokat; valami nagyobb, egyetemesebb után törekszenek és így újból felfedezve a klasszikus kor elfelejtett szépségeit, annak felhasználásával igyekeztek új stílust teremteni és közelebb jönni a természethez. A hegyeket már nem tartják csúf, félelmetes vagy borzasztó dolgoknak. A babonát és gyűlöletet az érdeklődés és a megértésre való törekvés váltják fel. A tudományok és az ismeretek fejlődésével lassankint kiszorulnak a szabad természetből a babonás képzetek. A rég elfelejtett vagy elfelejteni kényszerült gondolatok újból otthont találnak az emberi lelkekben és előkészítői lesznek azoknak a nagy művészeti, társadalmi és tudományos átalakulásoknak, amelyek a renaissance festészetét, szobrászatát, irodalmát és korát jellemzik. Lionardo da Vinci (1452–1519), a homo minister et interpres naturae, a sokoldalú világgenie, számos túrát tett az Alpokban és ezekben a túrákban igaz gyönyörűségét leli. A „Trattato della pittura” című könyvében, melyet tanítványainak írt, elsősorban a szabad természetre, másodsorban az antik kultúrára hívja fel figyelmüket. Kortársa, Michel Angelo, néha heteken át bolyongott a hegyek között, hogy impressziókat nyerjen műveihez. Ebben a korban tehát már tudatossá lesz a természetszeretet, igaz ugyan, hogy csak egyes kiváló művészelvekben, akik talán meg is előzték korukat. Azonban munkálkodásuk révén szélesebb rétegekben is terjesztették azt és felhívták a figyelmet olyan dolgokra, amelyeket eddig az emberek nem vettek észre.

Amerika fölfedezésével kapcsolatban a nagy fölfedezőutazások korszaka szintén erős befolyást gyakorolt a Földről és a természetről való felfogásra. Az emberek, akiknek érdeklődését fölkelte a messze idegen tájak ismeretlen szépségei, talán önkéntelenül is arra az ellentétre gondoltak, hogy addig bizony még a saját szülőföldjük szépségeivel se valami nagyon törődtek. Kezdték immár foglalkozni nemcsak a természettel, hanem kifejezetten és tudatosan turistasággal is. Gesner Konrád zürichi orvos és természettudós, kit kortársai a német Pliniusnak neveztek, 1541-ben barátjához egy levelet írt. Ezt a levelet korszakalkotónak kell neveznünk, mert benne már egész tisztán valódi turista- és hegymászógondolatok és elvek jutnak érvényre. „Ameddig Isten életben tart, erős elhatározásom, hogy minden esztendőben különböző hegyeket megmásszak” kijelentéssel kezdi említett levelét. Írásaiban őszinte, igaz természetszeretet nyilvánul meg, örül a hegyeknek, a szikláknak, az erdőknek, völgyeknek, folyóknak, patakoknak és mezőknek. Élvezi a kilátást, észreveszi a tájak színpompáját. A fáradalmak és nehézségek legyőzésében és az ezekre való visszaemlékezésben élvezetet talál. Felismeri a turistaság testedző és jellemfejlesztő hatását,

olyannyira, hogy nézete szerint a turistaságnál szebb, tisztább és tökéletesebb gyönyörűség nincs.

Gesner és kortársainak hatása azonban, sajnos, úgy látszik, mégsem volt olymértű, hogy egy nagyobb, folyton fokozódó és fejlődő folyamatot indítson meg. mert a 17. szd.-ban ismét bizonyos visszafejlődést, sőt egyes tekintetben határozott visszaesést látunk. A hegyeket és a természetet megint csak más célokkal összekapcsolva kultiválják úgy-ahogy és egyes tudósoknak nevezett emberek újból a babonás képzetek egész tömegét elevenítették fel. Ebben a korban veszi kezdetét az az ízlés és divat, amely a természetet is csak eltorzítva, vagy kényszeredett formákban tudta élvezni. A süllyedés időszaka azonban szerencsére nem tartott sokáig. Lassanként újból érdeklődni kezdenek a természeti szépségek iránt, elvéve ismét akadnak már egyesek, akik magukért a hegyekért és a szabad természetért keresnek fel egyes vidékeket, míg végre a 18. században felhangzik az új jelszó: „Vissza a természethez“. Jean Jacques Rousseau (1712—1778) ajkáról hangzott el legelőszőr ezen szózat, mint öntudatos, kifejlett és sziklaszilárd vélemény. Egész valóját betölti a szabad természet szépségeinek szeretete. Ő már tudatosan rajzolja és írja le az Alpok természeti szépségeit, hogy ezzel mintegy hangulatba ringassa az olvasót, hogy annál fogékonyabbá legyen az elmondandó igazságok befogadására. Azok a nagy magas hegyek, hófödte csúcsok, amelyeket genfi otthonának ablakából mindig maga előtt láthatott, mély benyomást tettek rája és nyomot hagytak egész gondolatvilágában, világnézeti felfogásában. Filozófiájának alapgondolata, hogy az emberiség csak úgy lesz ismét boldog, ha újból visszatér a természethez és elhagy minden mesterkélt hazugságot. Véleménye szerint, aki igazán tanulni akar, élvezni akarja a vidék természeti szépségeit, az csak gyalog utazhatik és nem tudja megérteni, hogy hogyan akadhat okos ember, aki az akkori idők „leggyorsabb“ és „legkényelmesebb“ közlekedési eszközét, a postakocsit, igénybeveszi. Sőt nemcsak az egyszerű gyaloglást dicséri annyira, hanem „Emil“-jében. a nevelésről írt örökbecsű munkájában, a sziklamászást mint testet és lelket edző körülményt ajánlja, mert az ő Emiljét ha ügyességre, bátorságra és kecsességre akarja tanítani, akkor nem viszi el az akkori kor szerint divatos tánciskolába, hanem elvezeti egy kirándulásra egy magas és meredek sziklafalhoz, ahol megtanítja kúszni, mint a zergét és ezzel nemcsak testi ügyességét növeli, szédület-mentességét gyakorolja, hanem jellemét a veszélyekhez való szoktatással edzi, óvatosságra és bátorságra tanítja. Rousseau felfogása tehát megegyezik a mai modern hegymászó nézeteivel. Ezen korban a fejlődés szempontjából figyelemreméltó Haller Albert berni tudós 1742-ben megjelent híres oktató költeménye az Alpkőről, amelyet több nyelvre lefordítottak. Az egészségi szempontok is újból kidomborodnak és a 18. szd. végén Hufeland Christoph Wilhelm híres

orvos ajánlja az „utazást“, amely az életet meghosszabbítja.

Rousseau és Haller fellépése után megkezdődik nemcsak az Alpok, hanem a középhegységek feltárása is és a fejlődés iránya állandóan emelkedő irányzatot mutat. Sőt ezen időtől kezdve a turistaság már speciális irányokra kezd szétjelválni. Ebben a korban kezdődnek és válnak mind gyakoribbakká úgy az Alpokban, mint nálunk a Kárpátokban az egyes magasabb és messzetűnőbb csúcsok megmászását célzó túrák, pusztán csak a megmászás tényéért és az ezzel összefüggő erőfelfejtések, fáradalmak leküzdésében való gyönyörűségért. Igaz ugyan, hogy ezen túrák legnagyobb része még egész expedíció-számba megy, de azért mind gyakoribb lesz, olyannyira, hogy pl. a Montblanc körül már akadnak foglalkozásszerű vezetők. Természetes, hogy legelsősorban a legfeltűnőbb és még kevésbé fogékony lelkek számára is könnyen észrevehető szépségek vonták magukra a figyelmet. Így tehát elsősorban az Alpok voltak az úttörők munkásságának színhelyei. Hogy azonban nemcsak az Alpok, hanem egyéb hegyvidék, sőt a lankás-dombos tájak természeti szépsége is megnyeri az emberek tetszését, annak ékesen szóló tanubizonysága a 18. szd. végéről és a 19. szd. elejéről fennmaradt vándorlegény-énekek, melyek közül igen sok még ma is közzsájon forog. Mint már előbb említettük, a céh-rendszerben, mely még mindig fennállt ebben a korban is, a vándorlás szabályokkal és sok helyütt törvényileg volt rendezve. A céhek tartoztak külön szállásokat fenntartani a vándorlók elszállásolására, és hogy a vándorok könnyen megtalálják a szállásokat, mindegyik céh szállásának megvolt a maga különleges jelvénye. A vándorlólegényeket pedig az illetékes hatóság vándorlókönyvvel látta el, amely egyrészt személyi igazolásul, másrészt hatósági bejegyzésekre szolgált és ezenkívül a vándorlás módozatai és a vándor magatartására vonatkozó szabályzatokat tartalmazta. Hogy azonban ezek a vándorlások nem pusztán csak gazdasági kényszerűségből történtek, azt láthatjuk ezekből a fentemlített vándorénekekből. Igen sokban kifejezésre jut a vándorlás okozta gyönyörűség, már észreveszik a természeti évszakok váltakozó szépségeit, megértik az erdők, a hegyek, völgyek, virágzó rétek, kis falvak, városok hangulatát, sőt egyes dalok már kifejezetten a vándorlást magát, mint olyant dicsérik.

Míg az Alpok feltárása és a természet kultuszának története így lassú léptekkel fejlődik, közben hazánkban, a Magas Tátrában, csodálatosképen „korát megelőző“ határozott nyomaira akadunk már a mai szűkebb értelemben vett turistaságnak (i. fogalomhatározás!) is. Így egy Késmárk városi krónika (1807) már 1565-ből megemlíti, hogy Laszky várkapitány neje nagyszabású pünkösdi kirándulásokat rendezett a hegységbe. Fröhlich is megerősíti, hogy e kirándulások nem voltak egyedülállóak és hogy kizárólag a „természet iránti rajongás“ volt indító okuk. Fröhlich Dávidtól, a késmárki latin iskola rektorától maradt ránk egy ily 1615-ben (valószínűleg a

Nagyszalóki csúcsra) tett túra legrégebb leírása. Hogy a hegység meglátogatása abban az időben már nem volt ritkaság, bizonyítja a Magyar Simplicissimus leírása (Lőcse, 1680.). Írója egy breslauer diák, aki Fröhlich rektorsága alatt, tehát 1631 és 1646 között tett egy háromnapos kirándulást a hegyekre. A rektor engedélyével egy a hegység lábánál fekvő faluba mentek, „amelynek tanítója fizetésért az embert néhány napig vezetni és a legfigyelemreméltóbb dolgokat megmutatni tudta“. A tanító előírja, hogy mennyi és milyen ételt kell hozni, megkívánja, hogy a hágóvasakkal, kötelekkel és vetőhorgokkal teli zsákok felváltva hordják, mindegyiknek szöges botot ad, amelynek végén görbe zergeszarv van, „hogy ezzel magukat felsegítsék“, megfogadtatja velük, hogy engedelmessékednek az úton s a meg nem felelő cipők helyett másokat kölcsönöztet ki velük pénzért. Tehát jól kifejezett, nagy gyakorlaton alapuló előkészületeket tesznek itt oly időben, amikor az Alpokban a rendszeres hegymászásnak még híre sem volt.

Még egy lépés és megérkeztünk a mai kor turistaságához. A mai kor turistaságának kialakulásánál döntő szerepet játszottak azok a nagy társadalmi átalakulások, amelyek a legutóbbi évszázadban végbementek. A városok mindnagyoobbak lesznek, mind több helyet foglalnak el, több és több ember szorul össze, zsúfolódik egybe szűk kis körngetegekbe, az ipari centrumokban. És ha néha-néha tavasz tájékán egy ilyen szegény, kőhalmaz között lakó városi ember a szabad rétek, erdők, mezők tájékára téved ki, szinte megszédíti a füvek, virágok, erdők, mezők illata és férfiúságának, erejének büszke öntudata tölti el egy komoly hegyi túra után. Rég elfelejtett ősi álmok, vágyak újból feltámadnak benne. Nosztalgikus vágy gyötri, hogy felhagyva természetellenes életmódját, újból élhesse ősapáinak a szabad természetben folytatott küzdelmes, de épen azért szabad és béklyóktól mentes, természetes életmódját. Maga mögött hagyja az egészségtelen, füstös, poros körngeteget, kényelmesnek és civilizáltnak nevezett világával, amely azonban tönkretéve idegeit, megrabolja önállóságától, küzdőképességétől és így erejétől is. Eleinte csak egymaga rója az erdők ösvényeit, a vadvirágos réteket, a magas hegyek komoly útjait. Majd össze-összetalálkozik néha valakivel. Egyszerre csak észreveszik, hogy akadnak mások is, akik ugyanígy gondolkoznak. És ime egyszerre csak együtt van egy kis társaság. Rendszeresen kezdenek jár-kálni, kitűzött program szerint. Irni kezdenek, fényképeznek, rajzolnak, festenek, felolvasásokat rendeznek, hogy másokat is részesekké tegyenek ezekben az örömeikben. És ezzel benne is vagyunk már a turista-egyesületek alakulásának korszakában.

A természeti szépségek megismerése és azok tudatos kultiválása tehát mind szélesebb rétegekre kezd kiterjedni. Mint már fentebb említettük, a természet szépségeinek intenzív kultusza elsősorban az Alpokban fejlődött ki. Ennek megfelelően az első egyesületek alpin egyesületek voltak, amelyek célja elsősor-

ban a magas hegyek kultiválása és feltárása volt. Az alpinizmus fejlődése és története egy külön fejezete a természetkultusz történetének és az jelen kézikönyvünk keretébe nem illeszthető be, miután azonban az általános fejlődésnek szintén jelentős részét alkotja, ennél fogva a fejlődés menetére fontos alpin-egyesületek alakulása itt is felemlítendő. Az első ilyenmű egyesület az angol „Alpine Club“, amely Londonban 1857. dec. 22-én alakult meg. Utána következett 1862-ben a bécsi „Österreichischer Alpen-Verein“. 1863-ban alakult a „Schweizer Alpen-Club és a „Club Alpino Italiano“. Az Österreichischer Alpen-Verein az 1869-ben Münchenben alakult „Deutscher Alpenverein“-nel 1873-ban egyesült és ezen időtől kezdve mint „Deutscher und Österreichischer Alpen-Verein“ szerepel. Ugyancsak 1873-ban alakul Magyarországon az első turista-egyesület, a Magyarországi Kárpát-Egyesület. Ez már nem kimondottan alpin egyesület, hanem a felvidék földrajzi helyzetének megfelelően turista-egyesület is. 1874-ben alakul a „Club Alpin Français“ Párisban. A Magyarországi Kárpát-Egyesület Budapesti Ösztálya 1888-ban kezdi meg működését, mely azután 1891-ben a Magyar Turista Egyesületté alakul át. Ugyanezen évben alakul meg az Erdélyi Kárpát-Egyesület és a Mecsek Egyesület. Akik a hazai viszonyokkal behatóan akarnak foglalkozni, azoknak figyelmébe ajánljuk a Magyar Turista Egyesület kiadásában 1914-ben Déry József és Dr. Thirring Gusztáv szerkesztésében megjelent „A Magyar Turista Egyesület 25 éves múltja 1888–1913“ című munkát, mint amely a hazai viszonyok kialakulására megfelelő bepillantást nyújt és magába foglalja a hazai turistaság történetének jórészét. Figyelemre méltók ezenkívül a Magyarországi Kárpát-Egyesület évkönyvei (különösen 1913. és 1914.), amelyekben Dr. Posewitz Tivadar a Tátra régi kutatóiról ír a legrégebbi időktől egészen a Magyarországi Kárpát-Egyesület megalakulásáig.

A fentemlített alakulások a turistaság történetében korszakalkotó események voltak. Soha nem remélt fejlődési folyamat indul meg, amely még napjainkig sem nyert befejezést. Az egyesületek minden eszközt megragadnak, hogy a turistaságnak minél több hívet szerezzenek. A legelhagyottabb vidékeket is feltárják, utakat, menedékházakat építenek, útjelzéseket készítenek, kilátókat emelnek, térképeket, kalauzokat szerkesztenek, propaganda-felolvasásokat, vetítettképes előadásokat rendeznek, szakfolyóiratokat adnak ki, elárasztják a napilapokat a szépirodalmi folyóiratokat turistatárgyú vagy vonatkozású cikkekkal, kieszközlők, hogy a napilapok állandó rovatot nyissanak a turistaságnak. Mozgalmakat indítanak a turistaságot akadályozó körülmények elhárítására. Kirándulásokat rendeznek. Külön alpin- és turista-irodalom alakul ki, egyes festőművészek teljesen az Alpok és a természeti szépségek kultuszát szolgálják. Különösen a német irodalomban pedig lépten-nyomon észrevesszük, még a nemturistáknak írt művekben is, a természet és a hegyek áhita-

tos tiszteletét és szeretetét. A fejlődés menete különösen külföldön kezd már aggasztó lenni, divattá lesz a turistáskodás és mind több ember akad, aki minden belső lelki szükséglet nélkül, pusztán divatból kezd turistáskodni.

Az első alapvető munkát végző egyesületek megalakulása óta az egyesületek egész tömkelege keletkezett, nemcsak nálunk, hanem az egész világon. A sok egyesület azután szövetségekbe tömörül. De ezzel már átléptük a jelen küszöbét. Benne lévén a napi eseményekben, megszűnt a krónikás szerepe, mert egyelőre még nincs meg az a történelmi távlat, amely szükséges ahhoz, hogy egy kor kavargó eseményeit higgadtan és tárgyilagosan áttekinthesse.

Lelki szemeinkkel nagy körvonalakban és általánosságban végigjártuk az emberiség kultúr-történetének egy részét. Vizsgálgattuk, hogyan is gondolkoztak, milyen fogalmaik voltak az embereknek a természetről, a hegyekről. És ha visszatekintünk megtett útunkra, úgy örömmel láthatjuk, hogy szép vidékeket jártunk be. Hegyes-völgyes, dombos vidékeket, de állandóan emelkedőt. Ha néha-néha le is tértünk arról a magaslatról, amelyet elértünk, az csak azért volt, hogy utána annál magasabbra érjünk. És ha a jelenből előre tekintünk a bizonytalan jövőbe, nyújtson bizodalmat a multból merített tanulság, használjuk fel a tanulságokat az előrehaladásra, és akkor, mint jó turisták, nem fogunk célt téveszteni, hanem mi is hozzájárulunk ahhoz, hogy az emberiséget közelebb vigyük egy lépéssel felfelé, a tisztultabb magasságokhoz.

* * *

Az emberi elme feladata: kifürkészni a természet titkait, felhasználni a természet erőit.

*

A demografia megállapította, hogy a nomád népeknél magasabb az átlagos életkor, mint a letelepedetteknél. Ezeknél a hiányt a turistaság pótolhatja.

*

A hegyek por- és füstmentes régiójában szinte elfelejtjük, hogy por és hamu vagyunk.

*

A turistaság kibékíti az ellenfeleket és szorosabbra fűzi a barátságot.

*

Az élet szétválasztja a társadalom rétegeit, a turistaság egyesíti a szabad természet ölné.

*

A lelkeket semmi sem hozhatja könnyebben közelebb egymáshoz, mint a természet szépségeiben való együttes gyönyörködés.

*

A világgyűlölet ellenszere a természet szeretete.

A magyar turistaság szervezete.

A magyar turistaság mint szervezett sport 53 évre tekinthet vissza. 1873-ban alakult meg az első egyesület, amely a hegyek kultuszát, a turistáskodást feladatául tűzte ki, ez a *Magyarországi Kárpát Egyesület* volt *Késmárkon*. A magyar turistaság zászlóbontásával megvetette ez az egyesület a Kárpátok gyöngyének, a *Magas Tátrának* kultuszát. A turistakultusz teremtette meg a Tátra mai nagy fürdő- és alpin-kulturáját. A Tátra kultusza végigvonul a magyar turistaság egész történetén és ott lebeg ma is minden magyar turista előtt, mint az a magyar szimbólum, amelyért küzdenünk kell.

A Magyarországi Kárpát Egyesület létrejöttét nyomban követték a MKE osztályalakulásai, így Gyöngyösön a *Mátra Osztály* 1873. és a *Budapesti Osztály* 1888. A Budapesti Osztály néhány vidéki csoporttal 1891-ben elszakadt a központtól és átalakult a *Magyar Turista Egyesületté*, amely nevében is kifejezésre juttatta főcélját: a hazai turistaság fejlesztését.

Az egyre fejlődő és szaporodó turistaegyesületek tömörítésére már a 90-es években többen gondoltak, de ezek az első kísérletek, sőt még az 1896-ban egybegyűlt országos turista-kongresszus sem vezetett eredményre.

Az 1900-as években másirányú sportegyesületek is kezdenek turistáskodni és köztük a *Budapesti (Budai) Torna Egylet* alakítja meg elsőnek turistaszakosztályát, amely példát más egyesületek követnek.

A nagyszámú turistaszervezetek egységes irányításának hiánya, a szervezetlen kirándulók kihágásai és az erdőtulajdonosok emiatt megnyilvánuló ellenszenvének következményei megérlelték és elkerülhetetlenné tették az egységes szervezet megalkotását.

Ehhez járult az is, hogy a turistaság fontosságát az állam is felismerte és a társadalmi feladaton kívül állami feladattá is tette a turistaság támogatását. Az 1913. évi XIII. t.-c. megalkotta a *turista-alapot*, amennyiben a totalizátor jövedelem testnevelési célra rendelt 2%-ának $\frac{1}{3}$ -ét turistacélokra biztosította.

A Szövetség eszméjének zászlóhordozója a „Turistaság és Alpinizmus” szerkesztősége lett és részben az ő szervező munkájának eredményeként gyűlt egybe 1913. év november hó 30-án a *turisták országos nagygyűlése*, amelyen 45 egyesület és osztály kiküldöttei összesen 11.662 turista képviselőjében jelentek meg. E turista-nagygyűlés megalakította a *Magyar Turista Szövetséget*, amely immár 13 év óta hivatásának teljes mértékben eleget tesz. Szoros kötelékbe fogja a magyar turista-egyesületeket, amelyek a magyar társadalom minden rétegéből kerülnek ki és missiót teljesít, amikor az egységes magyar szellem és gondolkodás, szóval a magyarság eszményének megteremtésén fáradozik. Ez az elismert nagy hivatása biztosít neki különleges jelentőséget és ez magyarázza meg, hogy a *Szövetséget minden kormányhatóság, az összes minisztériumok és a főváros tanácsa is véleményező szervének elismerte*. A Szövetség kiépítette mindazon alaprendet és jogszokásokat, amelyek a turistaügyek intézése terén ma is élnek.

Az 1913-ban létesített turista-alapot a *m. kir. földművelésügyi miniszter* kezelte és ilymódon a földművelésügyi minisztérium volt a magyar turistaság legfőbb szerve. A turista-alap felhasználása mindig a Magyar Turista Szövetség véleményezése alapján történt. Az 1921. évi LIII. t.-c. a turista-alapot megszüntette, illetőleg beolvastotta az *országos testnevelési alapba* és ezzel a turistaság önállóságát is megváltoztatta és a magyar turistaság ügyét bevonta az összes testnevelési ügyek országos egységébe. A turistaság különállásának előnyeit és indokoltságát a Magyar Turista Szövetség emlékiratba foglalta, de felterjesztésének mindössze annyi eredménye lett, hogy az egységes állami testnevelés adminisztrációs keretein belül az Országos Testnevelési Tanács és a *m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter* turistaügyekben a Magyar Turista Szövetség véleményét mindenkor kikéri, tőle egységes előterjesztéseket és költségvetéseket elfogad és az évi budgetben a turistaügy támogatására külön fejezet alatt külön összegeket vesz fel.

Ma a magyar turistaságnak, mint minden más sportágazatnak is, legfőbb intéző fóruma a *m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter*. Ez nem jelenti azt, hogy a magyar turistaságot érintő minden kormányintézkedés kizárólag a vallás- és közoktatásügyi minisztérium útján történik, mert hiszen erdőrendészeti ügyekben a földművelésügyi minisztérium, utazási és forgalmi ügyekben a kereskedelemügyi minisztérium, fürdő- és közegészségi ügyekben a népjóléti és munkaügyi minisztérium és honvédelmi érdekű kérdésekben a honvédelmi minisztérium is bír befolyással a magyar turistaságra, de a turistaságnak leg-

magasabb irányítója és ellenőrzője, az állami segélyek engedélyezője a vallás- és közoktatásügyi minisztérium.

A kultuszminisztériumban 1923 óta külön osztály (XIII. ügyszta) *intézi a testnevelési ügyeket.*

A vallás- és közoktatásügyi miniszter van megbízva a *testnevelésről szóló 1921. évi LIII. t.-c. végrehajtásával*, amely törvény tudvalevőleg felöleli a magyar testnevelés összeségét és így alapvető törvényes rendezése a magyar turistasporthoz is. Az említett törvény végrehajtására vonatkozik a kultuskormány 1924. évi 9.000. sz. rendelete, míg a testnevelés anyagi feltételeinek rendezésével az *Országos Testnevelési Alapról szóló 1924. évi III. t.-c.*, illetőleg az *1921. évi LIII. t.-c. kiegészítéséről szóló 1925. évi III. t.-c.* gondoskodik. Ez utóbbi törvény végrehajtása tárgyában jelent meg a kultuskormánynak 1925. évi 33.000 sz. rendelete, amely a *testnevelési járulék* tárgyában tett rendelkezésekben kívül intézkedik a *sportágak feletti felügyelet* kérdésével is.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter valamennyi sportág feletti főfelügyelői jogát az *Országos Testnevelési Tanács* útján gyakorolja. A vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetve annak megbízásából az Országos Testnevelési Tanács a sporttestületek pénzkezelését az egyesületi felügyelő hatóságoktól függetlenül és bármikor felülvizsgálhatja. Észlelt szabálytalanságok esetén a sporttestület ellen a belügyminiszter jár el. A kultuszminiszter, illetőleg az Országos Testnevelési Tanács kezében van — különösen külföldi viszonylatokban — a magyar sporttestületek versenyei, bemutatói és ünnepélyei feletti felügyeleti és engedélyezési jog.

Az *Országos Testnevelési Tanács* a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kebelében mind az iskolai, mind az iskolán kívüli testnevelés tekintetében mint *kezdő- és véleményező testület*, a reáruházott jogkörben pedig mint *felügyelő és végrehajtó szerv* működik. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a testneveléssel kapcsolatos minden fontosabb, avagy elvi jelentőségű ügyet döntés vagy intézkedés előtt véleményadás végett az OTT-hoz utasít. Feladatai közé tartozik többek között: az *állami költségvetésben a testnevelés céljaira évenként felveendő összegre vonatkozóan* a költségvetési előmunkálatok alkalmával mutakozó szükségletek által megokolt *költségvetési javaslatot* készíteni és azt a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszteni, továbbá a testnevelési célokra testületeknek vagy egyesületeknek *kiutalt összegek helyes felhasználását ellenőrizni.*

Az Országos Testnevelési Tanácsnak turistágyekben *véleményező és a magyar turistaság központi szerve a Magyar Turista Szövetség.*

Az *Magyar Turista Szövetség* működési köre kiterjed Magyarország egész területére és célja a) a magyarországi turistaság, hegymászás, idegenforgalom és természetszeretet fejlesztése és terjesztése és ezzel kapcsolatban Magyarország

hegyvidékeinek feltárása és irodalmi ismertetése; b) a magyar turista-társadalom és -szervezetek tömörítése és kifelé való képviselése; c) hatóságok részére szakvélemények adása.

E hatáskörből kifolyólag véleményezi a tagegyesületek állami segélyek iránti kérelmeit és ellenőrzi az állami segélyösszegek felhasználását. *Fegyelmi jogköre van* minden tagegyesületével mint egészszel és a tagegyesületbe tartozó minden tagjával szemben.

A Magyar Turista Szövetség *tagjai* rendes, tiszteletbeli és pártoló tagok.

Rendes tagja (tagegyesülete) a szövetségnek lehet minden turistasággal, hegymászással, vagy idegenforgalommal foglalkozó, jóváhagyott alapszabályokkal bíró, Magyarországon székelő *szövetség, egyesület*, továbbá egyesületek ily célú *al- vagy szakosztályai*.

Tiszteletbeli tagjává választhat a Szövetség közgyűlése a Tanács javaslatára kiváló szolgálatokat tett és érdemeket szerzett *egyéneket*.

Pártoló tagokká választhatja a Tanács azokat a *jogi személyeket*, amelyek a Szövetség céljait hathatósan támogatják, vagy a Szövetség céljaihoz nagyobb adománnyal járultak.

A Szövetség legfőbb szerve a *közgyűlés*, amelyen a szövetségi tagok összessége az őt megillető jogokat gyakorolja. Rendes szövetségi közgyűlés minden év szeptember vagy október havában tartandó, és pedig minden harmadik tisztújító rendes közgyűlés Budapesten a Szövetség székhelyén, a többi vándorgyűlés alakjában a vidéken.

A *közgyűlés hatáskörébe* tartozik a Tanács által előterjesztendő évi jelentés és zárószámadás felülvizsgálata, valamint a felmentvény feletti határozathozatal, az évi költségvetés megállapítása, a szövetségi tanács és tisztikar, a számvizsgáló-bizottság tagjainak, valamint a tiszteletbeli tagok megválasztása, a tanácsi határozatok elleni fellebbezések elintézése, a tárgysorozatra felvett indítványok felett határozathozatal, az alapszabályok módosítása és végül a Szövetség feloszlata és a vagyon hovatartozása tekintetében határozathozatal.

A *Szövetségi Tanács* a Szövetség tisztségviselői karából, a Szövetség tanácsosaiból és a tagegyesületek egy-egy képviselőjéből áll.

A Szövetségi Tanács megállapítja az ügyrendet, megalkotja és működésében ellenőrzi a bizottságokat, dönt a tagfelvétel és -törlés felett s általában minden a közgyűlésnek fenn nem tartott ügyben, a költségvetés keretében és annak szellemében utalványozza az eszközzendő kifizetéseket és gyakorolja a fegyelmi bíráskodást.

A tanács üléseinek előkészítése és annak határozatai végrehajtásának ellenőrzése az *elnöki tanács* feladatát képezi.

A Szövetség munkájának előkészítésére szolgálnak a *szakbizottságok* is, illetőleg *szakelőadók*. Ilyen bizottságok a *Munkaügyi bizottság*, a *Sajtó- és szakirodalmi bizottság* és a *Térképező-bizottság*, míg szakelőadója van az *iskolai*, a *kirándulási*, *idegenforgalmi* és *feltáró-ügyeknek*.

A Szövetség megbízottai, akik a Szövetség nevében eljárhatnak és esetleg a helyszínen turisták egymásközi, vagy hatóságok és turisták közt felmerülő vitás kérdésekben a Szövetséget képviselhetik: a *turistabiztosok*, a turistarendészet funkcionáriusai. A turistabiztosok a Szövetségi tanácsnak felelnek.

A Magyar Turista Szövetség *tagegyesületei* ezidőszert a következők:

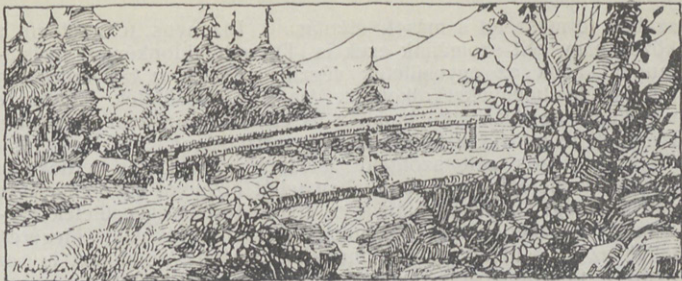
1. Budapesti (Budai) Torna Egylet turista-szakosztálya. Budapest, II., Vérmező-u. 1.
2. Budapesti Egyetemi Turista Egyesület. Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.
3. Budapesti Sport Egyesület turista-osztálya. Budapest, IV., Váci-u. 62. I. 18.
4. Budapesti Turista Egyesület. Bpest, VI., Andrásy-út 66. II. 15.
5. Dunántúli Turista Egyesület. Sopron
6. Encián Turisták. Budapest, V., Lipót-körút 7.
7. Gyopár Turista Egyesület. Budapest, IX., Tompa-u. 15/a. III. 1. Vidéki osztálya: Újpesti Osztály.
8. MÁV Gépgyár Sportköre turista-osztálya. Budapest, X., Kőbányai-út 21.
9. Magyar Általános Hitelbank Tisztviselőinek Sportegyesülete turista-szakosztálya. Budapest, V., József-tér 2—3.
10. Magyar Hegymászók Egyesülete. Budapest, IV., Szerb-u. 2.
11. Magyar Jogász Sportegyesület. Budapest, VIII., Bérkocsis-u. 41. (Dr. Kelemen Kornél.)
12. M. kir. Kereskedelemügyi Min. Tisztv. Sportegyesülete turista-szakosztálya. Budapest, II., Lánchid-u. 1—3.
13. Magyar Országos Központi Takarékpénztár Tisztviselőinek Sporttársasága turista-szakosztálya. Bpest, IV., Bécsi-u. 4.
14. Magyar Si Klub. Bpest, II., Bimbó-u. 32. (Hoffmann Rudolf.)
15. Magyar Turista Egyesület. Budapest, IV., Aranykéz-u. 6. III. 16. Vidéki osztályai:

Ajka—Csingervölgyi Osztály, Ajka.
 Balassagyarmati Osztály, Balassagyarmat.
 Borsódi Bükk Egylet, Miskolc.
 Egeri Bükk Osztály, Eger.
 Esztergomi Osztály, Esztergom.
 Gyömrői Osztály, Gyömrő.
 Mátra Egylet, Gyöngyös.
 Nyírségi Osztály, Nyíregyháza.
 Székesfehérvári Osztály, Székesfehérvár.
 Váci Osztály, Vác.

16. Magyar Uszó Egyesület turista-osztálya. Bpest, IV., Eskü-tér (Modern kávéház).
17. Magyarországi Kárpát Egyesület. Budapest, VIII., Vasutcai felsőkereskedelmi iskola.

Vidéki osztályai:

- Börzsönyi Osztály. Rákospalota, Pázmány-u. 98.
 Budai Osztály. Budapest, I, Döbrenti-tér 6.
 Fátra Osztály. Budapest, V., Bank-u. 5.
 Salgótarjáni Osztály, Salgótarján.
 Sí és Hegymászó Osztály. Budapest, II, Margit-körút 1.
 Sólyom Osztály. Budapest, VIII., Vasutcai felsőkereskedelmi iskola.
 Szepességi Osztály. " " " " " "
 Ujpesti Osztály. Ujpest, Károlyi-u. 27.
18. Mecsek Egyesület. Pécs, Arany János-u. 3.
 19. Munkás Testedző Egyesület turista-osztálya. Budapest, VII., Almássy-tér 2.
 Vidéki fiókja: Ujpesti fiók. Ujpest, Kolozsvári-u. 55.
 20. Óbudai Sport Klub turista-osztálya. Budapest, III., Kulcsár-u. 1.
 21. Pannonia Turista Egyesület. Bpest, III, Pacsirtamező-u. 39. (Silberer Nándor.)
 22. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Tisztviselőinek Sport Egyesülete turista-osztálya Bpest, V., Gróf Tisza István-u. 2.
 23. Postás Sport Egyesület turista-oszt. Bpest. II., Postapalota 601.
 24. Sportkedvelők Köre turista-osztálya. Budapest, V., Vilmos császár-út 32.
 25. Természetbarátok Turista Egyesülete. Bpest, VIII, Bérkocsis-u. 1.
 Vidéki csoportjai:
 Ujpest, Kolozsvári-u. 55.
 Pesterzsébet, Baross-u. 47.
 Kispest, Teleky-u. 40.
 Gyöngyös, Zöldfa-u. 1098.
 Eger, Árpád-u. 2.
 Miskolc, Reményi-u. 3
 Pécs, Teréz-u. 2.
 Sopron, Bécsi-u. 26.
 Szombathely, Erzsébet királyné-út 18.
 Székesfehérvár, Vásár-tér 23.
 Sárvár, Ujsziget-u. 11.
 Vörösvár, Bányászotthon.
 Felsőgalla, Mésztelepi élelemtár.
 Győr, III., Szent István-u. 14.
 26. Természetimádók Társasága. Budapest, VI., Dalszinház-u. 1.
 27. Törekvés Sport Egylet turista-osztálya. Bpest, X., Kőbányai-út 30. MÁV északi főműhely.
 28. Ujpesti Kereskedő- és Iparos-Ifjak Önművelődési Köre turista-osztálya. Ujpest, Károlyi-u. 27.
 29. Ujpesti Torna Egyesület turista-oszt. Ujpest, Kolozsvári-út 57.
 30. Vándorkedv Turista Egyesület Bpest, VIII, Karpfenstein-u. 14.

Feltáró, alkotó és szervező turístamunka.

A turistaság legendás őskorában a turista-létesítmények teljesen hiányoztak még. Az úttörő turista (akkor még csak „kiránduló“) felszerelése primitív volt, gyakorlat és tapasztalat fölött nem rendelkezett, ismeretlen vidékeken, ismeretlen utakon előre nem látott akadályokkal, nehézségekkel kellett megküzdenie. A természet ősi érintetlenségében nyilvánult meg előtte, de kényelmet alig nyújtott. Ehhez járult még a közvélemény elfogultsága is. Ily körülmények között csakis az igazán hivatott próféták — kik kezdetben ugyancsak kevesen valának — élvezhették mindazt a testi és lelki jótéteményt, amelyet a szabad természet nyújt.

És az igazi önzetlen próféták ihlettségével kezdték hirdetni az örökké szépet. De hamar rájöttek, hogy a turistaság általános elterjedésére a talaj nincsen előkészítve és annak előfeltételei vannak: bizonyos kényelem, a túrák sikerének biztonsága, irodalmi és egyéb propaganda stb. Megindult tehát a fáradhatatlan nagy munka, abból a célból, hogy a turistaságot bárki részére hozzáférhetővé tegyék. De az egyes lelkes úttörők minden buzgóságuk mellett sem érhetek el sokat és ez vezette őket az egyesülés gondolatára. A turista-létesítmények sok munkát, szak tudást és pénzt kívánnak meg és mindez a megkívánt mértékben csak egyesülés útján volt elérhető. Így keletkezett az első turista-egyesület, amely az együvértartozókat egybegyűjtötte; majd midőn később a turistaság szélesebb és különféle rétegekben kezdett elterjedni, szükségszerűen alakultak újabb és újabb turista-egyesületek. Az egyesületek egyrésze csak önmagának él és tevékenysége kirándulások rendezésében merül ki, élvezik a

szabad természetet s mások alkotásait. Bizonyos tekintetben a közös nagy célt szolgálják ezek is. De a tulajdonképeni turista-munkát azok az egyesületek végzik, amelyek a köz érdekében turista-létesítményeket alkotnak. Ma az egyesületek nagyrésze vetélkedik az ilyen alkotásokban és ezzel a munkával előre nem is sejtett jelentőségre fejlesztették a turistaságot.

A közös célt szolgáló létesítmények közös érdekeket hivatottak kielégíteni. A munkában tehát bizonyos egyöntetűségre van szükség, amelynek hiánya az alkotó turista-egyesületek számának növekedésével mindinkább érezhetővé vált. Megérett tehát az egyesületek közös munkálkodásának gondolata is, ez pedig a turista-szövetség megalakításával öltött testet.

A turista-szövetség és az ennek kebelébe tartozó egyesületek végzik ma azt a munkát, amely hivatva van egyrészt a turistaságot általánosítani és lehetőség szerint minél jelentősebb fokra fejleszteni, másrészt a turistaságot, mindnagyobb elterjedése mellett is, nemes céljához híven egészséges irányban megtartani. Ez a tevékenység feltáró, alkotó és szervező turistamunkából áll.

I. Feltáró turistamunka.

A feltárás a turista pionir-munkája. Az átlagturista nem szívesen megy teljesen ismeretlen vidékekre, — az ilyenek gondolatkörétől is távol esnek és így azok felkeresése rendszerint egyáltalán szóba sem kerül, — ellenben inkább a mások részéről már bejárt utakat keresi fel. Nagyobb szabású turistaforgalom ezért csak oly vidéken fog kifejlődni, ahol a turista hallomásból, vagy az irodalomból már előre tudja, milyen nehézségek, milyen eshetőségek és természeti szépségek stb. várnak reá. Az egyes vidékek első felfedező bejárása, megismerése és az ezt követő ismertetés a *feltárás*.

Ez az arra hivatott igazi turista legszebb gyönyörűsége; a felfedezett új vidék szépsége fölötti nemes örömeiben lelke túlárad és boldogságának részesévé óhajtja tenni az egész emberiséget. Ezen önzetlenségével ugyan megfosztja a feltárt vidéket érintetlenségétől, önmagát pedig annak további zavartalan élvezetétől, ellenben embertársaival megosztja mindazt az áldást, amellyel a turistáskodás jár.

Minél fejlettebb valamely vidék turistaforgalma, annál alárendeltebbé, meghaladottabbá válik a feltárás. Rendszerint elsősorban a hegyes vidékek tárgyai a feltárásnak, de ha itt ez a munka be van fejezve, úgy az önként terelődik át a kevésbbé feltűnő, de kultiválásra esetleg szintén érdemes egyéb tájakra, sík vidékekre, vizekre stb., míg végül megszűnik, ha az illető vidéken ismeretlen részlet már nincsen. Helyét az alkotó turista-munka foglalja el.

II. Alkotó turistamunka.

Ide sorolhatjuk mindazokat a főleg szabadban levő többé-kevésbé állandó alkotásokat, amelyek a turistáskodást megkönnyítik, kényelmesebbé, sőt az átlagturista szempontjából esetleg egyáltalában lehetővé teszik. Ilyenek különösen: menedékházak és kunyhók, kilátótornyok, pihenők építése, források foglalása, utak, hidak építése és utak jelzése stb., végül turistamúzeumok létesítése. Műszaki szempontból mindezekkel a következő fejezetben foglalkozunk részletesebben. Itt csak az általános szempontokra térünk ki.

A menedékházak célja, hogy a turistáknak lakatlan vidéken szállást, otthont, az időjárás viszontagságai ellen védelmet adjanak. Elsősorban tehát — szigorúan véve — olyan helyekre valók, ahol más oldalom hiányában egyes túrák menedékházak nélkül alig, vagy csak túlságos nagy fáradsalmak árán tehetőek meg. Élénk turistaforgalom mellett azonban lakott helyek közelében is esetleg indokolt lehet menedékházak építése, bár az ilyenek rendszerint csak a nagyobb kényelmet vagy a propaganda-célokat stb. szolgálják, tehát nem feltétlenül szükségesek és sokszor félig-meddig vendéglő-számba mennek. Természetes, hogy a menedékházak elsősorban olyan helyeken építendőek, ahol azokra túrázás szempontjából feltétlenül szükség van.

A menedékházak méretei, építési módja stb. a rendelkezésre álló összeg és a helyi viszonyok után igazódnak. Elv azonban, hogy inkább kevesebb, de feltétlenül jól épült menedékházat létesítsünk. Viszont helytelen, ha — különös indokok nélkül — a rendesnél nagyobb, vagy túlnagy méretű menedékházat építünk és ezzel a turistaságot mintegy összpontosítjuk, ahelyett, hogy ugyanannyi pénzzel több helyen építenénk kisebb, de azért megfelelő méretű menedékházakat; utóbbi esetben a turistaforgalom is jobban megoszlik és megszűnnek a tömeges kirándulások hátrányai.

A menedékházak rendszerint elhagyatottabb, nehezen megközelíthető helyeken épülnek. Számolnunk kell ennél fogva azzal, hogy az építkezést előre nem is sejtett nehézségek, váratlan akadályok és a kellemetlen meglepetések egész láncolata krághatják meg és egyben késleltethetik is az építkezés befejezését. E tekintetben is a tapasztalat a legjobb mester. Ezért az építést lehetőleg olyanokra kell bízni, akik hasonló körülmények között már építkeztek.

Egyrészt a kölcsönös vendégszeretetből, másrészt a közös eszme vallásából következik, hogy a menedékházak nem állhatnak kizárólag egyes egyesületek vagy csoportok rendelkezésére, hanem azok használatára minden rendes turistának joga van. Áll ez főleg azokra a menedékházakra nézve, amelyek közadakozásból, állami segélyből stb. épültek. Mindazonáltal az építőegyesület tagjaira nézve bizonyos előjogok fennállhatnak.

Megkülönböztetjük az őrrel ellátott és az őrnélküli menedékházakat. Menedékház-őr alkalmazása rendszerint csak forgalmas helyen lehetséges, ahol az őr a vendéglős teendőit is végzi. Az őr veteményes kertet művelhet és lehetőleg tehenet vagy kecskét, lovat, öszvért vagy szamarat stb. tartson. Utóbbi célra megfelelő mellékhelyiségekről, istállókról és legelőről is gondoskodni kell. Az egyesületek menedékházait ha csak lehet ne adják bérbe, hanem azokat saját kezelésben tartásuk üzemben. Az őr — ha a forgalom nem túlságos élénk — valamilyen háziiparral is foglalkozhatik. Helyes gazdálkodás mellett az ilyen menedékház az illető egyesületnek hasznot is hozhat, amelyből legalább a menedékház javítási és fenntartási (tűzbiztosítási stb.) költségei megtérülhetnek. A mai viszonyok mellett csakis az olyan menedékházak lesznek megkímélhetők az idegenek vandalizmusától, amelyekben állandó őr lakik. Egyéb gazdaságos megoldás hiányában a menedékházat esetleg pl. egy erdőőr (vagy csendőr) lakásával lehet összekapcsolni; az erdőőr ez esetben a menedékházor teendőit is végzi. Őrizetlen menedékházakat jól zárható, erős ajtóval és ablakokkal kell ellátni és a menedékházat különben is úgy kell építeni, hogy abban lehetőleg ne lehessen kárt tenni. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy nincs az az erős ajtó és ablak (még vasablaktábla sem!), amelyet ne törhetnének fel. Hátránya továbbá az ilyen zárt menedékházaknak, hogy a kulcs elkérése, a használat ellenőrzése stb. nagyon nehézkessé teszi igénybevételüket és éppen ezért használatuk is csak meglehetősen korlátozott lehet. Az egészen nyitott, őrizetlen menedékházak ellenben tapasztalat szerint rövidesen használhatatlanokká válnak.

Az építés helyének megválasztásánál súlyt kell helyezni a könnyű fellelhetőségre, valamint pl. kilátópontok vagy egyéb, turistaszempontból fontos helyek közelségére is. Ennél fontosabb azonban az, hogy a hely a hosszabb tartózkodásra alkalmas legyen. A menedékházat tehát általában ne a szeles, viharverte, vizet nélkülöző hegyormok csúcsára építsük, ahol a gazdálkodás, állattartás stb. is meg van nehezítve (hacsak kilátótoronnyal egybeépített menedékház vagy egyéb fontos ok ezt nem teszi indokolttá), hanem a csúcs alá, lehetőleg a napos déli oldalon, védett helyen és lehetőleg forrás közelében vagy kút létesítésére alkalmas helyen. Gondunk legyen arra is, hogy a könnyű fellelhetőség mellett is a menedékház ne zavarja meg a természet összhangját és ne akarjuk emberi alkotásunkkal „díszíteni“ a természetet; olyan helyre építsük tehát menedékházunkat, ahol az a hangulatot nem rontja. Ugyanezen szempontból legyen a menedékház külseje is a célszerűség mellett egyszerű, izléses, stílszerű. Főlősleges díszítéseket kerüljünk, már tekintettel ezek nagyobb fenntartási költségeire is, de ha mégis díszesebbé akarjuk tenni menedékházunkat, legyen a díszítés magyaros, nemzeti.

Menedékkunyhót építünk olyan helyeken, ahol a turista ritkábban fordul meg, vagy rendszerint csak rövidebb ideig tar-

tózkodik, de ezalatt is, főleg télen, vagy zivataros időben, az időjárás erősebb hatásai elleni védelemre szorulhat. Konyhót építünk akkor is, ha rendes menedékház építésére nincs elég pénzünk. Állandó őr az ilyen konyhóban természetesen nem lakik, ez rendszerint állandóan nyitva van, vagy legalább is bárki részéről mindenkor könnyen felnyitható. Ennek megfelelően úgy építkezése, mint berendezése, ha lehetőleg tartós is, de primitív. Egyébként a menedékházakról mondottak fennállanak a konyhókra nézve is.

Kilátótornyok építése az oly magasabb ormokon, vagy egyéb különösen szép kilátást nyújtó pontokon indokolt, amelyeket erdő borít és így kilátótorny nélkül a kilátás nem élvezhető. Karbantartásuk örökös gondozást igényel, ezért kilátót csak olyan egyesületek építsenek, amelyeknél megvan az anyagi és erkölcsi biztosíték arra nézve, hogy alkotásukat jókarban fogják megőrizni.

Források foglalása — különösen vízszegény vidékeken — egyike a legfontosabb munkáknak. Egy-egy sziklából fakadó, bővizű erdei forrás a maga természetességében mindig a legszebb. Ellenben ahol a hegyoldal nedvességét kell összegyűjteni, hogy még száraz nyár idején is találjunk vizet, ahol a talaj lejtése túlkévs és így a forrás elposványosodik, vagy ahol a forrást attól kell megóvnunk, hogy a legelésző csorda bele ne gázoljon és mindenféle piszok meg ne fertőzze: ott a forrást be kell foglalnunk. Mindig szebb az olyan forrás, amely kőboltozat alól egy kis medencéből csurog ki, de lombhulláskor a medence lombbal telhetik meg annyira, hogy alig tudunk belőle tiszta vizet meríteni; azért célszerűbb és hygienikusabb is a kifolyó csővel ellátott teljesen zárt forrás. Mint a menedékházaknak, úgy a forrásfoglalásoknak is a környezethez kell simulniok és természetesen kell hatniok. Elhagyatott helyen nem szabad tehát feltűnően, hivalkodva hirdetniök az emberi beavatkozást, mert ezzel is felesleges módon rontanók a hangulatot. Források mellett erdőirtások alkalmával is rendszeren meghagynak néhány árnyas fát. Ilyenek hiányában célszerű a forrás közvetlen környékét befásítani, hogy az árnyékban a forrás mellett megfelelő pihenőhelyet találjunk.

Útépítés. Szép gondozott sétautak megkönnyítik a kirándulásokat, alkalmasak arra, hogy a turistáskodást szélesebb körökben is megkedveltessék és olyanokat is kirándulásra ösztökéljenek, akik különben alig mozdulnának ki füstös lakóhelyükről. Az épített jó utaknak ezt a jelentőségét nem lehet elvitatni. Feltétlenül kívánatos tehát, hogy egyes helyeken, pl. városok közvetlen környékének hegyeire, forgalmasabb menedékházakhoz jó út vezessen; főleg éjjeli túráknál még gyakorlott turisták is szívesen fogják az ilyen utakat használni. Azok az elvek, amelyek a magashegységben a sűrű úthálózat ellen szólnak, a közép- és alacsonyhegységben alig jönnek figyelembe. Ebből a szempontból tekintve tehát az utóbbi hegyekben szinte korlátlanul építhetnénk

utakat. Mégis legyünk e tekintetben is mértékletesek — amire különben rendszerint a dolog pénzügyi oldala amúgyis kényszeríteni fog bennünket — és csak a főbb vonalakon építsünk műutakat; az elhagyatottabb helyeket hagyjuk meg bemohosodott ösvényeikkel a maguk eredeti természetességében. Elvégre a turistaságnak nem utolsó élvezete, ha az utakat, ösvényeket a magunk emberségéből találjuk meg és követjük a térképpel kezünkben célunk felé, a turistaságnak ez a sportszerűsége pedig az épített műutakon elesik!

Hidak, fakorlátok stb. hamar tönkremennek, ezért ilyeneket csak akkor alkalmazzunk, ha azokra feltétlenül szükség van. Ezeknél is ügyeljünk arra, hogy a természet összhangját ne bolygassuk meg túlságosan.

Padok, asztalok, pihenőhelyek a szebb pontokon, kilátóknál, források közelében, védőkunyhók előtt stb. jó szolgálatot tehetnek, de az ízléses és egyszerű természetességet itt is tartsuk szem előtt.

Az *útjelzésekre* nézve fennáll ugyanaz, amit az utak építéséről mondtunk. Ha minden út jelezve van, akkor elesik az útkeresés élvezete! Viszont az átlag-turistára való tekintettel a főútvonalak feltétlenül jelezendők és pedig már a vadászat érdekei szempontjából is, mert a kirándulók nagy tömege rendszerint csak az ilyen jelzett utakat fogja használni. Az utak jelzése tehát a vadászok érdeke is és megkönnyíti az érdekek egyeztetését pl. oly kikötés kapcsán, hogy a vadászatok idején csak a jelzett úton szabad turistáskodni! Jellegzetesség nélküli, egyhangú, kiterjedt dombos-völgyes erdős vidéken a tájékozódás — különösen ködben — igen nehéz és ilyen helyeken a jó útjelzés sok kellemetlen órától óvhatja meg a turistát. A főútvonalakon kívül tehát főleg az ilyen vidékeken fontos az utak jelzése.

Megfelelő helyeken, pl. menedékházaknál, nemesebb *fákat* (emlékfák, fenyők, gyümölcsfák stb.) ültethetünk. Ha van fölösleges virágmagvunk — kertészkedő turistáinknak rendszeren van —, ezeket megfelelő szakértelemmel elszórhatjuk az erdőben és réteken; ezzel sok örömet szerezhetünk magunknak és másoknak is.

Amíg mindezekkel az alkotásokkal a szabad természetben szolgáljuk céljainkat, addig lakóhelyünkön *turista-könyvtárat* létesíthetünk, amelyek a turista-szaktudást és -műveltséget nagy mértékben segíthetik elő.

A *turista-múzeumok* alapítását említjük meg végül, amelyekben összegyűjtünk minden érdekes anyagot: az illető vidék növény- és állatvilágát, ásványait, néprajzi és régiségtani gyűjteményét, turistafelszereléseket, fényképeket, esetleg festményeket vagy rajzokat, térképeket, a vonatkozó irodalmat, szakmunkákat és szaklapokat, a meteorológia és a turistaforgalom statisztikáját stb. Az ilyen múzeumokban egyesítve találunk minden adatot, amit különben csak nagy fáradsággal és utánjárással tudnánk

esetenként sokfelől külön-külön egybeszedni, tanulságos voltuk mellett pedig az idegenforgalmat is növelhetik

Végül röviden arra akarunk még rámutatni, hogy ha idegen területen építkezünk, utat javítunk, forrást foglalunk, vagy bármilyen más hasonló hasznos munkát is végezzünk, evvel még semmiféle jogot nem szerzünk. Az ilyen létesítmények használati joga tehát írásbeli szerződéssel biztosítandó. Még ajánlatosabb az ilyen alkotások területét megvásárolni és annak tulajdonjogát telekkönyvileg bekebeleztetni, egyúttal azonban gondoskodva a hozzávető utak használati jogáról is. Az említett létesítmények fenntartására viszont jogilag az építető nincsen kötelezve, hacsak azt kifejezetten nem vállalta.

Az ilyen alkotások területének esetleges kisajátítása és a hozzájárásnak szolgálmi jogként való biztosítása szempontjából az 1881. évi XLI. t.-c., valamint a testnevelés előmozdításáról szóló 1921. évi LIII. t.-c. jön figyelembe; a készülő turistatörvény pedig külön is intézkedni fog.

III. Szervező turistamunka.

Az alkotó turistamunka „kézzel fogható” eredményeivel szemben a szervező turistamunka hatása talán kevésbé feltűnőnek, de bizonyára éppen olyan fontosnak mondható; a szervezés, propaganda erejével kívánja elősegíteni a turistaság egészséges fejlődését.

Turista-egyesületek és turista-szövetség alapításáról kell, mint a szervezés alapkövéről, elsősorban szólnunk. Bár a szabad természetben a közös, szent eszmében az egyes társadalmi osztályok válaszfalai többé-kevésbé lehullanak, mégis érthető, hogy a különböző érdekkörök, vagy foglalkozás stb. alapján különféle turista-egyesületek keletkeznek. Ez annyiban előnyös is, hogy a turistaságnak minden irányban történő elterjedését elősegíti, de bizonyos fokon túl hátrányos, mert az erőket szétforgácsolja. Semmiesetre sincsen létjogosultsága az exclusiv életet folytató egészen kis egyesületeknek, amelyek a közös munkában nem akarnak, de nem is tudnak résztvenni. Ezek már meglévő egyesületekben mint külön csoportok is elhelyezkedhetnek. Egyébként minél több az egyesület, annál inkább áll ezeknek érdekében — és ez a köz érdeke is —, hogy ápolják a turista-szövetség eszméjét, amelyért, ha kell, érdemes áldozatot is hozni.

Bár az egyesületek életének jelentékeny része természet-szerűleg kint a szabad természetben folyik le, azt a megfelelő egyesületi helyiségek — amelyekben könyvtár, szertár, esetleg múzeum is stb. elhelyezhetők — nagyon előmozdíthatják.

Az egyesületeknek és azok szövetségének szervező munkája elsősorban *gyakorlati útbaigazításokra és tanácsadásra* terjed ki. Az idősebb, tapasztalt egyesületi tagok oktatják ki a kezdő turistákat felszerelésükre és általában kirándulásaikra nézve stb.; ez úton sok fölösleges kellemetlenséget és pénzáldo-

zatot fognak a fiatalabb turisták elkerülni. Erre a célra *turista-kézikönyvek*, *évkönyvek* és hasonló ismeretterjesztő munkák is adhatók ki. Az egyesületekben érdeklődhetnek az illető vidéken megtehető túrák stb. iránt az idegen turisták is; az egyesületeknek ez a felvilágosító szolgálata már az idegenforgalom fejlesztésébe kapcsolódik be.

Kirándulásokat, túrákat rendeznek megfelelő vezetés mellett, amelyekben egyrészt mindenkor találhatunk útítársakat, másrészt a kezdő turisták gyakorlatilag is elsajátíthatják a túrázással járó tudnivalókat és megismerhetik az illető vidéket, anélkül, hogy saját kárukon kellene tanulniok. A kirándulások rendezésénél a gyengébb turistákra figyelemmel kell lenni, legyenek tehát kisebb, esetleg félnapos túrák is. A diákturistaság az iskola hatáskörébe tartozik, erről külön fejezetben szólnunk. Az egyesületek ezen is sokat lendíthetnek diákszállók szervezésével.

Az idegenforgalom fejlesztése a turistaságnak rendkívül fontos feladata és tulajdonképpen összeesik egyéb munkálkodásával. Erről részletesebben külön fejezetben írunk. Ide tartozik a turista-szervezetek befolyása a közlekedésügy fejlesztésére és menetdíj-kedvezmények elérésére nézve is. A menetrendeknek a turista-érdekek figyelembevételével történő megállapítása, nemkülönben a jó közlekedésen kívül az olcsó közlekedés óriási jelentősége kézenfekvő. Megemlítendő még a külföldi turista-egyesületekkel szembeni jó viszony ápolása, közvetlen érintkezés, közös kirándulások stb. útján. Nem kevésbé fontos a *vezetőügy*, az idegen-kalauzolás szervezése és irányítása

A vadászat, illetőleg erdészet érdekeinek egyeztetése a turista-érdekekkel szintén a turista-szervezetekre hárul. A turistaforgalom irányítása, útjelzések létesítése, egyesületi vagy szövetségi igazolvány ellenében megadandó úthasználati engedélyek, intézményes turistaérdekű törvények alkotása, illetőleg előkészítése stb. útján érhetünk célhoz.

A turista-fegyelem fejlesztése evvel szoros kapcsolatban van. Ma az egyesületek egyik főfeladata, hogy a turista-társadalmat neveljék, erre minden utat, módot és alkalmat felhasználjanak, továbbá szigorúan őrködjenek a hegyek között a rendre és fegyelemre. Ez a turista-rendőrség vagy hegyi őrség megszervezése útján vihető keresztül. A szabad járás-keles csak turista-szövetségi, illetőleg egyesületi igazolvánnyal ellátott turistának, vagy ilyennek vezetése és felelőssége mellett volna megengedhető. (Egyes területeken ez részben ma is fennáll már, de az egyesületek részéről ellenőrzés nélkül.) Az egyesületek egyes erre alkalmas tagjai pedig bizonyos fokú rendőri jogokkal volnának felruházandók, amelyek alapján ezen ellenőrző szervek a rendetlenkedő turistákat rendreutasíthatják, esetleg azokat igazolhatják. Az illető egyesület, esetleg a szövetség járna el azután kellő szigorral a feljelentett tag ellen; súlyos vagy ismétlődő esetekben az összes turista-egyesületekből való időleges vagy

végleges kizárás, esetleg az illető egyesület feloszlata lennének a következmények. Egyesületeken kívül állók részére pedig a turistáskodás érzékeny büntetés terhe alatt egyes könnyen ellenőrizhető útvonalakra volna korlátozandó, vagy egyébként szabályozandó, esetleg bizonyos évszakokban teljesen beszüntetendő. (Különösen az utóbbi rendszabályok azonban csak törvényhozás útján volnának egységesen rendezhetők.)

Figyelemre méltó az a tevékenység is, amelyet a turista-szövetség, illetőleg a turista-egyesületek a *természeti emlékek és szépségek* megtartása körül kifejthetnek.

A szervező turistamunkának messze kiható propaganda-, útbaigazító és rendfenntartó tevékenységét szolgálja a *turista-irodalom* is, amelynek igen nagy fontosságához mért fejlesztése szintén elsősorú érdek.

Ezt célozzák az *irodalmi és fénykép-pályázatok* is. Az ilyen pályázatoknál mindenkor kidomborítandó a turista-, esetleg hazai jelleg; egyébként lehetőleg pontosan körülírandó, hogy a pályázat miről szól és különböző irányú munkákra lehetőleg külön pályázat irandó ki, mert egy-egy szépirodalmi vagy tudományos, sík vidékről vagy magas hegységről szóló munka összehasonlítása és bírálata rendesen igen nehéz feladat. A turista-irodalommal és az evvel kapcsolatos kérdésekkel szintén külön fejezetekben foglalkozunk még részletesebben.

Itt csak az említett célok egy további eszközét említjük meg: a *felolvasások* rendezését. Szép vetített képekkel élénkített érdekes felolvasások igen jó propagandának bizonyultak, ami érthető is, mert hiszen itt a leírást az ábrázolással kapcsoljuk össze, egyszerre szólunk az értelemhez és a képzelethez, és mégis csak mindig hiányos szavainkat a természetet jobban megközelítő képekkel támogathatjuk, sőt utóbbiak a fontosabbak. Az ilyen felolvasások arra is alkalmasak, hogy ébrentartsák a turistaság iránti érdeklődést télen át is, amikor a turistaságot kevésbé kultiválják, mint a nyári hónapokban. A képek sorozata lehetőleg változatos és a magyarázó szöveg minél élénkebb, de ne túlhosszú legyen. Az egészséges humor igen élenkítheti előadásunkat. A vetített képekhez szükséges felvételek az egyesületek és a szövetség révén könnyen gyűjthetők egész sorozatokká. Ezek a felvételek ily módon az egész turistatársadalom közkincsévé válnak és azok gyűjtése tehát szintén elsősorú érdek.

Igen fontos célokat szolgálhatnak a *fényképkiallítások*, sporttörténelmi kiállítások, továbbá a *karácsonyfa-* és egyéb *hazafias ünnepélyek*, nemkülönben a *táncmulatságok* és hasonló *vigalmak* stb. is.

Az egyesületek és a szövetség *kultúrtevékenységéhez* tartozik tudós szakembereknek a turistamunkába való bevonása is. Egyrészt tanulságos előadások tartására kérhetünk fel szakembereket, kik egyúttal a tudnivágyó turistákat elláthatják tanácsal, szakvéleménnyel, meghatározhatják a természetben talált

nevezetesebb leletek mineműségét stb., amire vonatkozólag utalunk a turista-gyűjtésekről szóló fejezetünkre. Másrészt viszont az egyesületek és a szövetség fénykép- és vetítésre alkalmas diapositiv-gyűjteményeiket bocsáthatják ezeknek a tudósoknak rendelkezésére, nemkülönben a sziklamászásban, barlangkutatóban stb. gyakorlott tagjai révén is segítségükre lehetnek és megfelelő szervezéssel az egyesületi tagok részéről felfedezett tudományos leleteket az illetékes tudósokhoz juttathatják. Erről is a gyűjtésekről és a turistaságnak a tudománnyal való kapcsolatairól szóló fejezetünkben talál bővebbet az olvasó.

Végül még az *állami támogatás* kérdésével kell foglalkoznunk. Építkezésekhez, irodalmi fejlesztéshez stb. pénzre van szükségünk, és pedig rendszerint annyi pénzre, amennyit saját erőnkől, közadakozásokból stb. nem tudunk előteremteni. Az állam anyagi támogatását kell tehát igénybevevniünk. E tekintetben elvként állapítható meg, hogy az állam hozzájárulása általánosságban tényleg csak támogatás lehet, a szükséges összegeknek megfelelő hányadát tehát maguknak az illető egyesületeknek saját erejükből kell előteremteniök és az állam segítségére csak úgy számítsanak, ha kellő anyagi és erkölcsi erő fölözt rendelkeznek. Az állam támogatását az egyesületek részére rendszerint a szövetség közvetíti és ez tartozik a kiutalt segély felhasználására nézve az egyesületek beszámolóját kellő ellenőrzés gyakorlása mellett betérjeszteni. Természetes, hogy az állami támogatással vagy egyéb közpénzekből létesített alkotásoknak az egész turista-társadalomnak, tehát a köznek kell szolgálniok.

* * *

Ha az élet harmóniáját akarjuk, ne a természetet alakítsuk a magunk képére, hanem magunk alakuljunk a természet képére.

*

Az ember elrontja a természetet, a természet megjavítja az embert.

*

A turistaság célja tulajdonképen maga az út. Ezért minden turista út célhoz vezet.

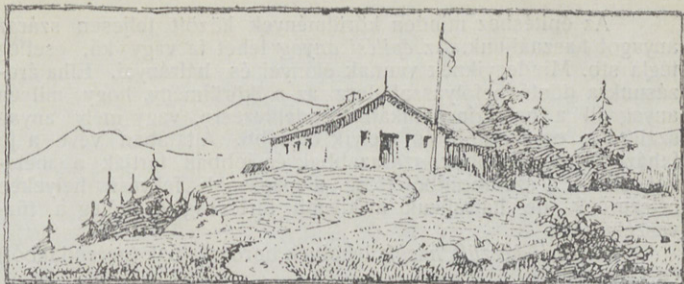
*

Az útjelzés a turista sorvezetője.

*

A fa csak olyan arányban terjesztheti koronáját az ég felé, amilyenben gyökerei a földbe fogódnak. A gyökértelen májusfa hamar elfonnyad; az első szélroham kidönti.

*

Turistaberendezések.

Menedékházak és -kunyhók.

Az építés helyéül szilárd talajt válasszunk; építeni csak sziklán, kavicsan, agyagon vagy nedves homokon szabad. Utóbbi érthető okokból kevésbé alkalmas, míg mocsaras helyek közelségét szintén kerülni kell. Az épület szabadon álljon. Ne csábíttassuk el magunkat avval, hogy az építés helyén talált barlangszerű üreget vagy sziklafalat építésünkbe belevonva, olcsóbban építközhetünk, mert az ilyen takarékoság mindig megbosszulja magát és arra vezet, hogy a menedékház állandóan nyirkos, dohos, hideg, használhatatlan lesz. Bejárata lehetőleg déli vagy keleti oldalán legyen, mert itt védettebb, a hó is rendszeren kevesebb, tehát könnyebben megközelíthető. A nagy szeleknek kitett oldalán azért is célszerűtlen elhelyezni a bejáratot, mert minden ajtónyitáskor a szél a tűzhely és a kályhák működését zavarja, nyílt tűzhelyeknél az épületet is veszélyeztetheti.

Ha sziklára építünk, akkor az alapozás végett a szikla felszínét lehetőleg egyengetjük, a lejtős részeket lépcsőssé képezjük és ezen hidraulikus habarcságyban megkezdhetjük a falazást. Az üregeket, hasadékokat betömjük, vagy befalazzuk, de mindig ügyeljünk arra, hogy forrás- vagy más víz ne hatolhasson az *alapsfalakhoz*. Utóbbiakat — bármilyen szerkezetű menedékházat építünk — a láb- és magasságban, vagyis, tekintettel az esővízre és a hóolvadásra, legalább 50–60 cm-rel a környék talajmagassága felett feltétlenül lássuk el *aszfalt-szigeteléssel*, hogy a nedvesség a felmenő falakban fel ne szívároghasson.

Pincére csak az olyan menedékháznál van szükség, amelyben állandó őrlakik. Ilyen esetben is rendszeren csak a ház egy részét szokták alapincézni.

Az építéshez minden körülmények között teljesen száraz anyagot használunk. Az *építési anyag* lehet fa vagy kő, esetleg téglá stb. Mindegyiknek vannak előnyei és hátrányai. Elhatározásunkra döntő befolyással lesz az a körülmény, hogy milyen anyag áll a helyszínen inkább rendelkezésre, vagy mely anyag szállítása egyszerűbb és melyik olcsóbb. Általában véve a jó faházak kellemesebbek, szárazabbak és jobban tartják a meleget, ebből a szempontból főleg a magasabb fekvésű helyeken célszerűek, de hátrányuk a kisebb tartósság és főleg a tűzveszélyesség.

A *fából készült házak* lehetnek boronafalúak (gerendákból) és favázasak.

A *boronafalú menedékházak* legegyszerűbb kivitelénél a falak hosszának megfelelő, egyenlő nagyra vágott nyers fatörzseket raknak egymás fölé, végeiket keresztben összeróják és egymáshoz erősítik. A hézagokat mohhal töltik ki.

Ennél jobb szerkezet, ha a falak párhuzamosan haladó, síma fekvőlapokkal bíró, egyébként kerek fatörzsekből állanak. A gerendák gondosan kiácsolt végei szorosan záródó átlapolással kulcsolódnak egymásba. Ugyanígy készülnek a válaszfalak is. A kémények 32 cm vastag téglafalból készülnek s a boronafalaktól a tűzveszély elkerülése végett teljesen elszigetelve állanak.

Tökéletesebb boronafalaknál a fatörzseket négyéltre, mindnégy oldalán síma oldallapokkal ácsolják; a lapoknak egyenlő szélességűeknek kell lenniök, nehogy egyik a másiknál beljebb álljon.

Mint hogy a boronafalak, épúgy, mint a téglafalak, száradás folytán kissé összehúzódznak, úgy az ablak-, mint az ajtófélfákat valamivel rövidebbre méretezik.

A gerendavégeket az eső és szél ellen deszkaboritással vagy zsindelezéssel védik meg.

Az egyes gerendák közötti hézagokat mohhal töltik ki. A boronafalakat belül kátrányos papírlémezzel és előlött hornyolt deszkával lehet borítani; utóbbi, még ha igen vékony is, mégis oltalmat nyújt a hideg ellen.

A belső deszkaborítás helyett nádazást is alkalmazhatunk, melyre 1 cm vastag vakolás jön fehérre meszelve.

Ha a boronafalú épületeket az eső és szél ellen kívülről is védeni akarjuk, akkor a falakat vagy bezsindelezzük, vagy függőlegesen egymás mellé erősített deszkákkal fedjük; a hézagokat fedőlécekkal borítjuk. A függélyes deszkaborítás jobb a vízszintesnél, mert az esővíz könnyebben lefut róla.

A *favázas menedékházak* összes külső és belső falainak először vázát készítik el egyes faragott vagy fűrészelt fagerendákból. A faváz nyilásait azután befalazzák téglával, a falazatot pedig bevakolják. Az ilyen ház azonban turista-célokra rendszeren nem eléggé meleg. A téglafalazás helyett a gerendavázat kívülről függélyes, fedőléces, hornyolt deszkákkal, előlött esetleg zsindele-

borítással, földhetjük, míg belülről vízszintesen fekvő deszkázatot készítünk. A két deszkafal közötti ürt kitöltjük száraz mohhal, szalmával, impregnált fűréssporral vagy gyaluforgáccsal, esetleg száraz salakkal vagy homokkal. Az így elkészített favázás ház kellő meleget ad. A kitöltő anyagnak száraznak kell lennie, különben a futógomba az összes farészeket elkorhasztja.

Zsindelyezés helyett eternitborítást is alkalmazhatunk, amely az esőnek jobban ellentáll és alig igényel javítást vagy megújítást.

Hogy a favázás épületek oszlopainak csapját a beszivárgó víz időelőlött el ne korhassza, pl. a svájci turista-házaknál a csapok helyett lemezes szögvasakkal erősítik a gerendákat egymáshoz.

A DÖAV (Deutscher und Österreichischer Alpenverein) favázás szerkezeteknél szigetelő deszkaborítást használ. A falak külső oldalán legfelül zsindelyborítást alkalmaznak, mögötte vízszintesen fekvő és tompán érintkező deszkaborítás következik, a harmadik réteg átlós irányban megerősített tompa érintkezésű deszka, a negyedik réteg durva vászonra felragasztott vagy átitatott kátrányos papírlemez, végül legbelül az ötödik réteg függőlegesen megerősített hornyolt deszkaborítás.

Igen alkalmas a belső falfelületek és a mennyezet burkolására a parafatégla vagy gipszlemez; mindkettő igen jól tartja a meleget. Célszerű azonban felettük gyalult deszka-
borítást alkalmazni.

Hogy a könnyű épület a viharoknak ellenállhasson, vas-horgokat (kötővasakat) alkalmazunk, melyek az épület belsejében az oszlopokhoz erősítve, a tetőből az alapfalakba nyúlnak és ott tolvással ellátva be vannak falazva. A tető szelemeneit hasonlóan kötik le.

A kőből épült menedékházak lehetnek szárazfalazatúak, amelyeknél az egyes kövek szilárd összekötésére mit sem használunk, és habarcsos falazatúak, amelyeknél az egyes köveket fehérmészből és homokból készült habarccsal vagy cementtel kötjük egymáshoz.

A szárazfalazatú épületeket kívül vagy belül, esetleg mindkét oldalról vakolni lehet. Szerkezetüknél fogva azonban nem tartósak, nagy szél és eső alkalmával nem nyújtanak kellő védelmet és így ilyen házak építése nem ajánlható.

A habarcsos falazatú épületek természetesen költségesebbek, de mégis csak ilyeneket érdemes építeni. Falazatuk lehet teljesen vakolás nélküli, vagy csak kívül, esetleg kívül-belül vakolva, ezenkívül belül deszkával vagy parafatégglával is borítva. A falakhoz olyan terméskövet (lehet az lelt vagy bányakő) használhatunk, amely a nedvességet lehetőleg nem szívja magába. Lehet a terméskő-falazatot külső vakolás helyett cementtel hézagolni, ekkor azonban csak keskeny hézagokat szabad hagyni s a hézagolást csak néhány hónappal a falazás után szabad

elvégezni, mert különben a habarcsból kipárolgó víz miatt a hézagvakolat lehull.

Belső deszkaborítás alkalmazása esetén már előre beépítjük a falakba a szükséges fatömb-darabokat, hogy azokon a teljes kiszáradás után egy évre a deszkaborítást megerősíthessük. Célszerű a kőfal és a deszkaborítás között megfelelő ürt hagyni; az abban levő levegő meggátolja a deszkák megvetemedését és korhadását.

A gyalult deszkaborítás a hőmérsékleti különbség miatt a falakon lecsapódó párákat csökkenti és így a menedékházat egészségesebbé, szárazzá, kellemesebbé és otthonosabbá teszi. A ház tisztántartását is megkönnyíti. Kenczével való bemázolása szép vörösfenyő-külsőt kölcsönöz a deszkaborításnak.

A téglából épült menedékházak kivitele hasonló a kőházakéhoz. A téglaházak azonban — a téglák árának és szállítási költségének figyelembevételével — költségesebbek és így rendszerint nem jönnek tekintetbe.

Ujabb a *Dr. Katona-féle üreges téglafalazat*, amelynél a téglákat nem szélesebb lapjukra, hanem keskenyebb oldalukra állítják. Rendszeresen kettős falazat készül, szalagvasbetétekkel megerősítve, a két fal között 16–20 cm szigetelő légréteg marad. Készítése gyors és aránylag olcsó. Különösen emelet-ráépítésnél célszerű.

Cement, homok és kavics keverékéből, vagyis *betonból* is készíthetünk menedékházat, de ez rendszerint csak ott jöhet szóba, ahol sem fa, sem építőkö a közelben nem található és ezeknek felszállítása többbe kerülne, mint a betonépítkezés. Előnye a gyors építkezés, tömörség, nagy teherbírási, teljes szárazság és tűzbiztonság. Míg egy 50–60 cm vastag vakolt kőfal esőnek és ködnek kiteve átnedvesedik, addig egy 14 cm vastag betonfalon, különösen, ha egyik oldala portlandcementtel csiszolva van, a nedvesség még akkor sem hatol át, ha állandóan ki van téve a viharoknak.

Úgy a habarcs, mint a beton készítésénél a homok tiszta, őregszemcsés, föld- és agyagmentes legyen.

A *válaszfalak* készítésére legcélszerűbbek a Rabitz-falak, mert a 32 vagy 16 cm vastag téglaválaszfalak helyett csak 6–8 cm vastagok, így tért nyerünk, azonkívül könnyebbek és az emeleten nem kell alájuk vasgerendákat tenni. Dróthálóból készülnek, melynek szélei a fő falakhoz, padlóhoz és mennyezethez vannak szegezve. A dróthálót mindkét oldalán marhaszörrel kevert gipsz- vagy cementhabarccsal csapják be.

Hasonlóképpen készíthetjük a válaszfalakat 6 cm vastag salaklemezekből vagy gipszlemezekből.

Padlózatul tompán érintkező 33 cm vastag gyalult fenyődeszka a legalkalmasabb; a hornyolt hajópadlót a szeges turistacipő hamarabb teszi tönkre. Olaj-beeresztéssel portalanítjuk és a nedvesség ellen is védjük, bár az ilyen padló szemre nem

tetszetős. A padló alatti futógomba fellépésének meggátlása céljából a párnafákat nem a nedvességet felszívó földbe vagy homokba, hanem zúzott kő-ágyba, vagy még helyesebben betonrétegre fektetjük. A beton és padló közötti űr a külső falakon készített rácsos nyílásokon keresztül szellőzhetik. A padlózatot az alatta elhelyezett kátránypapírszigetelés szintén óvja a nedvességtől.

Mennyezetül legmegfelelőbb a borított gerendázat. Az egyes gerendákat egymástól 90–100 cm távolságra helyezjük el a falon. A gerendák közét a gerendák félmagasságában lécekre erősített deszkával borítjuk és erre annyi száraz homokot vagy tiszta salakot töltünk, hogy azzal a gerendák felső részét 12–15 cm magasságban befödjük. Erre agyagtapasz vagy téglaburkolat jön. Ez a szoba melegét tartja és tetőtűz esetén a szobát védi. A gerendák alsó részét esetleg bedeszkázzuk és nádazás után bevakoljuk, meszeljük vagy gyalult deszkával borítjuk.

Tetőfedés. A hegyek között uralkodó hosszú tél, heves viharok és huzamos esőzések a szalma-, nád-, kátrányos papírlemez-, cserép-, pala-, horgany- és mázolt vasbádog-fedést alkalmatlanná teszik. Menedékházaknál azért csak zszindely-, facement- és azbesztpala-fedés jöhet szóba.

A *zszindely-fedés* kis súlya következtében egyszerűbb tetőszerkezetet enged meg. Kettős zszindelyezés és ez alatt deszka- és kátrányos papírlemezborítás kifogástalan tetőt ad, amely jó anyagot és munkát feltételezve 20–25 évig javítást nem igényel. Hosszabb tartósságot érhetünk el, ha a zszindelyeket higanychloridba vagy nyers faecetbe mártjuk, esetleg cinkchloriddal impregnáljuk. Egyetlen hátrányát — tűzveszélyes voltát — kovasavas káli- vagy nátriummal való bevonással csökkenthetjük.

A *facementtető* erősebb, de egyszerűbb tetőszerkezetet kíván, amelynél a tető egyúttal a mennyezetszerkezet, ami megtakarítással, de viszont a padlástér elvesztésével jár. A hornyolt deszkaborításra 3–4 cm vastag finom homokot szítalunk és erre az egyenletes felületre 60–130 cm széles papírlemez-rétegeket erősítünk olyképen, hogy a tetőeresz mentén hosszában göngyöltjük ki az első lemeztetekercset, a következő második lemez pedig az elsőt 8 cm szélesen fedje. Az egyes lapokat meleg facementtel ragasztják össze. Négy-öt ilyen réteget helyeznek el egymás fölé, mindig úgy, hogy a felső lemez széle az alatta levő lemez közepére essék. A legfelső réteg hosszabb és azt mindkét végén behajtva, avval az alatta levő rétegeket befödjük. Erre az egészet bekenjük meleg facementtel, majd 1 cm finom és 1 cm durvább homokot szórunk rá, tetejére pedig 8–10 cm vastag kavicsréteget helyezünk. A tetőormoknál és az ereszeknél horgany-bádogborítást alkalmazunk. Nyáron hűvös, télen meleget tartó fedési mód, amely jó munka mellett házagnélküli teljes egészet képez, minden időjárásnak ellenáll és javítást nem igényel. Terasznak is használható, kívülről tűzbiztos, de csak

teljesen esőmentes, száraz időben készíthető el kifogástalanul.

Az *azbesztpala-fedés* ajánlható legjobban. A tetőszerkezet deszkaborítására kátránypapírlemez teszünk és erre erősítjük rézszegekkel az azbesztpalát; egyik lemez a másikat 8 cm-nyire fedi. A tetőgerinc fedésére alkalmasabb a jól odaszegezett hajlitott azbesztpala, mint a horgany-bádog; utóbbit a vihar könnyebben tépi le.

A *szobák magassága* teljesen kielégítő, ha azt 2—2½ m-re méretezzük.

Az *ablakok* 60—80 cm szélesek és 1·10—1·60 m magasak lehetnek. Kettős beüvegezést alkalmazhatunk olyképen, hogy az ablakkereteket mindkét oldalán ellátjuk üveggel. A két üveg között szigetelő légürt kapunk. Az összes ablakokra (a könnyebb pótlás végett) egyenlő nagyságú, nem nagy, de vastag üvegtáblákat alkalmazunk. Az ablakokat a nem egész éven át lakott menedékházaknál külső fa- vagy vastáblákkal látjuk el.

Földszintes vagy emeletes házat építhetünk. Előbbi is megfelel, ha nem számítunk túlnagy forgalomra; célszerű, ha úgy építünk, hogy az épület szükség esetén bővíthető legyen. Az emeletes ház építése körülményesebb, az a viharoknak jobban ki van téve, kevésbé áttekinthető és ellenőrizhető, de viszont kisebb alap- és tető-felülete megtakarítást jelent és ezért gazdaságosabb menedékházat rendszeren emeletesre fogunk építeni. Ez történhetik úgyis, hogy a földszintet kőből, az emeletet fából készítjük.

A bejáró-ajtó elé *szélfogó-előépitményt* készíthetünk. Ez rendszeren fából készül; innen vezet fel esetleg a lépcső a padlásra, itt lehet elhelyezve az illemhely és ez az előtér szolgál télen a sík elraktározására is.

Az *alaprajz beosztása* függ a várható forgalomtól, illetőleg a menedékház nagyságától. A legegyszerűbb beosztásra példa az Alpokban épített számos kisebb menedékház. A belső válaszfalak hiányzanak, a házban tehát csak egy helyiség van. A beépített terület a forgalomhoz mérten többnyire 28—120 m². Rendszerint a helyiség közepén van a tűzhely, körülötte a nappali tartózkodási és ruhaszárító hely stb. Itt van az asztal is. Ettől kétoldalra prics-szerű fekvőhelyek vannak; egy-egy személyre 60—65 cm hely jut. A hölgyek nyugvóhelye függönnyel választható el. A fekvőhelyek lábrésze paddá van kiképezve, amely egyúttal megkönnyíti emeletes pricsseknél a feljutást a felső fekvőhelyekre. A fej feletti falon polcok, alattuk fogasok vannak. A padláson szintén el lehet helyezni fekvőhelyeket (pl. a vezetők részére is); ide a mennyezeten hagyott nyíláson lehet létrán feljutni. Ilyen esetben a kályha vascsövét a padlásterén át vezetik, hogy ezt is melegítse, mielőtt a falazott kéményhez ér.

Az ilyen primitív menedékházban állandó őr nem lakhatik. Azonban említettük már, hogy mai viszonyaink mellett állandó őr nélküli menedékházak építése nem ajánlható. Ha pedig

állandó őr lakik a házban, ennek lakásáról is gondoskodni kell. Ha az őr vendéglősi teendőket is végez, megfelelő külön konyhára lesz szüksége. Forgalmasabb helyeken pedig az átlagturista nagyobb igényeire is gondolnunk kell. Mindezekből következik, hogy rendszerint csak a fokozottabb igényeknek is megfelelő, nem túlságosan kis menedékházak fognak céljainknak megfelelni, ami persze nem zárja ki azt, hogy egyes helyeken egyszerű kis védőkunyhókat is építsünk. A nagyobb menedékházak alaprajzának megállapítása hozzáértő építész feladata. A folyosón és esetleges lépcsőn kívül az őr és a netáni személyzet szobái, a konyha, kamra, ebédlő és megfelelő számú hálószobák töltik ki az alaprajzot. Ha jut hely, célszerű egy kis fényképező sötét-kamrárt is beszorítani. Ideális egy mosdókkal ellátott fürdőszoba elhelyezése, ha elegendő víz és pénz áll rendelkezésre. A fűtőanyaggal való takarékoskodás végett és egyéb szempontokból is célszerű, ha különböző nagyságú hálószobákat rendezünk el, valamint ha egy nagyobb és egy kisebb ebédlő áll rendelkezésre.

A nagyobb menedékházaknál gondolnunk kell a *gazdasági épületek*, felszerek, istállók, esetleg *ciszterna* stb. létesítésére is.

Oly menedékházakban, melyek télen, vagy az év egy részében zárva vannak, okvetlenül gondoskodni kell megfelelő *szellőztetésről*, ami egy a kémény mellett épített ráccsal ellátott szellőző-aknával történhetik. Ilyennek hiányában a forgalom beszüntetésekor az összes belső ajtókat — ha a padlásajtó az épület belsejében van, azt is beleértve — kitámasztjuk. A szabadba néző ablakot vagy padlásablakot nyitva tartani nem tanácsos.

Szabadon, kitett helyen álló menedékházak, ha közvetlen közelükben magasabb élőfák nincsenek, *villámhárítóval* látandók el. Ezek időnként megvizsgálandók, vajjon azok berendezése és szigetelése hibátlan-e, mert a rossz villámhárító károsabb, mint olyannak teljes hiánya.

A menedékház építkezését, amennyiben az építés helyéhez nem vezet út, megfelelő *út* építése előzi meg. A jó út megkönnyíti az anyagok szállítását, annak költségei részben megtérülnek a szállítás kisebb költségei révén és az útra egyébként később is szükségünk lesz. Különösen zordabb helyeken gondoskodni kell az *építő munkások ideiglenes elszállásolásáról*, minden körülmények között pedig ezek ételmezésének lehetőségéről és a szállítás és építkezés *ellenőrzéséről* is.

Kilátótornyok.

A szilárd építkezésű kilátótornyoknál a fentmondottak szintén helytállóak. A menedékházakkal egybeépített kilátótornyok bizonyos tekintetben előnyösek lehetnek, de hátrányuk, hogy a torony túlságosan ki van téve az időjárásnak, ezért mindenképen gyorsan tönkremegy és az áthatoló esővíz és hólé a ház épségét is

veszélyezteteti. Ezért célszerűbbek a külön kilátótornyok, amelyek a szilárd köépitkezés túldrága volta következtében rendszerint a helyszínen termelt szálfákból épülnek. Nagy gond fordítandó a kellő biztonságra és figyelembe veendő, hogy az ilyen fatornyok igen hamar mennek tönkre.

Források foglalása.

A lejtőkön fakadó bővizű forrásokat nem okvetlenül kell foglalni. Rendszeren elegendő, ha a forrás környékét tisztán tartjuk és a vizet nyitott csövön vagy vályuban kisebb távolságra elvezetjük, hogy a vízszerezésnél maga a forrás vizét ne zavarjuk meg.

A források tisztántartását azonban megkönnyíti, ha a forrás eredeténél kis kömedencét készítünk és e fölé kőből védő boltozatot építünk. Gondoskodni kell arról, hogy a medence víztükre lehetőleg valamivel mélyebben legyen a forrás eredeténél, mindenesetre azonban eléggé lejtős lefolyással bírjon, hogy így a víz kellő sebességgel folyjon és magával ragadja a netán beleesett tisztátlanságokat.

Igen fontos a szegényvízű, valamint a vízszintes talajon fakadó és így elposványosodó források foglalása. A forrás környékét ívalakú alaprajzzal bíró, beton- vagy cementbe rakott kőfallal zárjuk el, amely a vizet felfogja, összegyűjti és egy csövön engedi át.

Útépités.

Rendszerint már meglevő utakat, ösvényeket fogunk azok kiszélesítése vagy javítása után céljainkra felhasználni. De ilyenek hiányában magunknak kell az utat megépítenünk. Első teendőnk az út helyes és pontos kitűzése a térképen, valamint helyszíni szemle alapján is. Az út kb. 15°-nál meredekebb ne legyen. Ahol a lejtő meredekebb, ott vagy kigyózva vezetjük az utat, vagy — ha ez nem lehetséges — lépcsőket építünk. Az utat úgy kell kitűznünk, hogy ne essék vadvizek útjába és parasztszekér, csorda stb. lehetőleg ne használhassa, mert ezek néhány hét alatt jobban ronghatják az utat, mint évtizedeken át a rendes használat. Nehogy az összegyülemlő esővíz medret mosson az úton, megfelelő helyeken harántárokot kell készítenünk, amelyek a lefolyó vizet levezetik, mielőtt annak sodra kárt okozhatna. Erdős hegyekben az útépités rendszeren csak abból fog állani, hogy az utat kiegyengetjük, megtisztítjuk kiugró kövektől, fáktól, bokroktól stb. Hegyoldalokban, a lejtőt keresztező utaknál, az út hegyfelőli részét leássuk és az így nyert földdel a völgyfelőli részt feltöltjük. Mútakat nagyobb kövekkel alapozunk meg, erre kisebb köveket, majd kavicsréteget szórunk és az egészet lehengetjük; ilyen utat azonban annak költséges volta következté-

ben ritkán fogunk készíteni. Nedves, mocsaras helyeken az út mentén vízgyűjtő árkokat készítünk, szükség esetén pedig az utat keresztberakott és az út hosszában fekvő lécekkel rögzített dorongokkal tesszük járhatóvá. Kőgörgetegeken keresztül lehetőleg lapos nagyobb kövekből rakjuk ki az utat.

Hidak, korlátok, padok, asztalok.

A hidakat lehetőleg kőből épített támfalakkal készítsük, ha azok tartósságára súlyt helyezünk. A korlátokat, padokat, asztalokat rendszerint a helyszínen termelt fából készítjük és így azok költségei csekélyebbek, de tartósságukat mégis növeljük oly módon, hogy a földbe kerülő oszlopok végeit a föld színénél magasabban bekátrányozzuk, vagy tűzőn gyöngén megszesenésítjük. A földbe ázott gerendák nem a földben, hanem a föld szintjén korhadnak el leghamarább. A gyöngye, megbízhatatlan korlát rosszabb, mintha semilyen sem volna, fontos tehát annak gondos elkészítése. Ha már padot készítünk, úgy az támlás legyen.

Utak jelzése.

Színes zománccal borított bádogdarabok, amelyeket fatörzsekre stb. szögezzünk, felelnének meg legjobban erre a célra, ha ezeket rosszakaratból nem tehetnék könnyen tönkre és nem volnának túlköltségesek. Ezért többnyire meg kell elégedünk az olajfestékkel való mázolás útján történő útjelzéssel. A tartós jelzés előfeltétele a jó festék, főleg a jó olajkence. Fontos továbbá, hogy azt lehetőleg síma és száraz felületre mázoljuk. Leghamarább az erős napsugár teszi tönkre, ezért lehetőleg úgy alkalmazandó, hogy a napsugarak ne érhessék merőlegesen, amire főleg az úton heverő kövek jelzésénél kell figyelnünk.

Egyes vidékeken *számokkal jelzett utakat* találunk. Minden útiránynak megvan a maga száma. A számok azonban főleg alkonyatkor nehezen különböztethetők meg, azonkívül pl. kérges, tehát nem síma felületű fatörzseken (tölgy), fiatalosban vékony ágakon stb. nem alkalmazhatók, a számok jelentősége nehezebben tartható emlékezetben, másrészt nem ismerhetőek fel, mihelyt a festék kezd lekopni és ezért a jelzésnek ez a módja igen gondos karbantartást igényel. Előnye a számokkal való jelzésnek a színjelzéssel szemben, hogy térképvázlat segítségével könnyebben ismertethető és — főleg sűrű úthálózatnál — hogy több változatot enged meg, mint a színjelzés. *A különféle színnel történő jelzés* legrégebbi módja bizonyult eddig a legmegfelelőbbnek. Ha lehetőleg hosszú útvonalakat jelzünk egy-egy színnel, úgy kevés színnel nagy területeket tudunk jelezni, jelzési hálózatunk pedig könnyen áttekinthető és könnyen emlékezetben tartható lesz. A jelzés legcélyszerűbben mindig a fehér színnel kapcsolatban történik. A fehér

szín feltűnő még az esti homályban is, amikor más színt már alig tudunk megkülönböztetni. Az alap ilyen esetben egy széles fehér csík. Csak ennek megszáradása után mázoljuk a fehér csík közepére a másik, lehetőleg egyszínű csíkot. A fehér alapfestésen a színes csík is tisztább és tartósabb lesz. Helytelen takarékoság, ha nem a fehér alapra mázoljuk a színes csíkot, hanem egyszerre festünk két fehér csík közé egy színes csíkot. A jelzés legcélszerűbben öregebb fák törzsén történik. Ahol ilyenek nincsenek, ott tuskókat, fiatalabb fákat és köveket kell felhasználnunk. A bokorszerű fiatalosban azonban a lomb egyrésztének lenyesésével (kerti ollóval, nem törni!) kell a törzset, illetőleg a jelzést láthatóvá tenni és a jelzés helyén a következő években is nyesni kell a gyorsan utánanövő lombot. Durvakérgű fatörzseken a jelzés helyét a festés előtt (természetesen az erdőbirtokos engedelmével) vonókéssel vagy könnyű baltával kissé simítsuk el. A kövek jelzésének hátránya, hogy télen a hó alatt nem láthatók. Ennek bizonyos mértékig elejét vehetjük, ha nagyobb sziklatuskókat előre elkészített gödrökben függélyesen felállítunk. Külön póznák felállítása rendszerint nem válik be, mert azok túlságosan feltűnőek és egyhamar vandalizmus áldozatai lesznek. Elhagyatottabb, kopár területeken, fátalan fennsíkokon, lejtőkön (havasokon) stb. mint téli, u. n. *síjelzések* mégis igen jó szolgálatot tehetnek.

A jelzések útelágazásoknál és kanyarulatoknál sűrűbben, de egyébként sem túlritkán és olyképen alkalmazandók, hogy azok az út mindkét irányából — jövet is, menet is — láthatók legyenek. Főleg a sűrű jelzésnél a jelzés helyes módja az volna, hogy az egyik jelhez érve, észrevehessük már a legközelebbi következő jelzést, emellett figyelembe véve azt is, hogy pl. télen a jelzés egyrészt hó takarhatja, valamint hogy főleg keskenyebb, ritkán járt ösvényeknél maga a behavazott út is alig látható.

Legújabbban éjjel foszforeszkálóan világító színjelzéseket hoztak javaslatba, de a jelzésnek ez a módja még nincsen kipróbálva.

Magashegységben az útirány jelzése kövekből összerakott apró *gúlákkal* is szokásos.

* * *

Kis kényelmetlenség fűszere lehet a turistáságnak, nagy kényelmetlenség azonban méreg.

*

Sok út együtt: útvesztő.

*

A legjobb turista-ötlet, ha a fáradt turista szemébe ötlük a menedékház.

*

Turistairodalom.

A turistaság egyik leghathatósabb propaganda-eszköze az irodalom; ma már alig képzelhető el modern turistaság annak minden mozzanatára kiterjedő irodalom nélkül. Célja sokféle lehet: a közvetlen propagandán, útleírásokon és egyes vidékek ismertetésén kívül az egyesületi élet fejlesztése, egyesületi közlemények terjesztése, egyesületi tevékenység összefoglalása, útbaigazítás, oktatás, szórakoztatás stb. Ezen céloknak megfelelően a turistairodalomnak több fajtát különböztethetjük meg.

Első helyen a *turista-folyóiratokat* kell megemlítenünk. Ezek igen alkalmasak főleg az érdeklődés fenntartására és élesztésére, a szakművelődés előmozdítására, de egyéb turista-célok elérésére is. A jól szerkesztett folyóiratnak lehetőleg változatos cikkeket kell tartalmaznia; túraleírások magas-, közép- és alacsony-hegységekből, főleg szépirodalmi, de szükség szerint részben kalauzszerű tartalommal is, tudományos, történelmi, hazafias cikkek és olykor hangulatos, de turistatárgyú közlemények változata fogja az olvasót kielégíteni. Szem előtt tartandó, hogy a hazai folyóiratok főcélja a honismeret és a magyar földön való turistáskodás fejlesztése. Egyoldalú tartalom a folyóiratot egyhanguvá teheti és nálunk a turistaság még nem terjedt el annyira, hogy az ilyen specializált, pl. csak magashegységről, vagy csak téli turistaságról stb. szóló irodalomnak kellő számú olvasóközönsége lenne, melynek kedvéért a lapot fenntartani lehetne.

A cikkeken kívül egyesületi és egyéb turista-hírek, irodalmi ismertetések stb. tölthetik ki a lapot. Utóbbiak ne legyenek túlbőséges tartalmuak, mert különben olvasásuk fárasztó lesz.

Jó illusztrációk és műmellékletek a lap nivóját igen előnyösen emelhetik.

Miután a folyóiratok az egyesületi hírek közlésére is hivatottak, igen kívánatos, ha legalább minden nagyobb egyesület — szükség esetén több egyesület közösen — kiad folyóiratot. Közös hivatalos lap kiadása útján minden turista hozzájuthat megfelelő folyóirathoz, aminek fontossága kézenfekvő. Amikor a folyóiratok az egyesületi ügyekkel foglalkoznak, óvakodjanak minden külön *egyesületi* politika támogatásától, mert nincs visszataszítóbb dolog, mint amikor a közös vállvetett nemes munka helyett a lapok fölösleges és igen keveseket érdeklő egyesületközi viták ingoványában merülnek el. A lapot irányító cél mindig a közös szent eszme legyen.

Folyóiratok *szerkesztése* nem egyszerű feladat. A szerkesztőnek rendkívüli nagy gonddal, szeretettel, körültekintéssel és tapintatossággal kell feladatát végeznie. Mindig magasabb szempontból kell a folyóirat célját maga előtt tartania és nem lehet tekintettel egyesek egyéni céljaira és érdekeire. Könyörtelenül törölnie kell tehát munkatársainak munkáiból minden nem oda való, vagy az összhangot, az egységes szellemet zavaró részletet. Az írónak e tekintetben alá kell magát rendelnie a szerkesztőnek és a cikkében szükséges változtatásokat nem szabad zokon vennie. Viszont a szerkesztőnek rövidítéseknél, módosításoknál nagyon kell ügyelnie arra, hogy az összefüggés, a hangulat harmóniája ne szenvedjen, az író intenciója megmaradjon. Ezt az író maga saját cikkénél gyakran jobban át tudja érezni, mint a sokfelé igénybevett szerkesztő, a változtatások tehát lehetőleg az illető cikk írójával egyetértésben foganatosítandók. Az illusztrációk kérdését szintén lehetőleg az íróval kell megbeszélni, mert az író egyes részleteket gyakran csak egy-egy szép képmelléklet kedvéért ír meg, de az ilyen, egyébként nem fontos részleteket nyugodtan el lehet hagyni, ha a vonatkozó illusztráció nem jelenik meg. A földrajzi elnevezések helyes szedését is gyakran az író tudja jobban ellenőrizni. Mindig bizonyos kapcsolat maradjon fenn tehát a szerkesztő és az író között. Mindenestre kapjon az író cikkéről legalább is kefelevonatot; ha a szerkesztő olykor a nem túlbuzgó cikkírótól nem kapná vissza idejében a kijavított kefelevonatot és kénytelen a cikket anélkül megjelentetni, ebben nem ő lesz a hibás.

A folyóiratokéhoz hasonló célt szolgálnak az *évkönyvek*, amelyek évente csak egyszer jelennek meg és így esetleg olcsóbban álllíthatók ki, de igen nagy hátrányuk épen az, hogy csak évente jelennek meg és így alig alkalmasak arra, hogy az érdeklődést, kapcsolatot állandóan fenntartsák.

Az időnként megjelenő *egyesületi közlönyök* rendszerint csak egyesületi hírek közlésére szorítkoznak, a fentemlített célokat tehát csekélyebb mértékben követik és csak az illető egyesület tagjai részéről számíthatnak érdeklődésre. A kirándulási programot tartalmazó értesítők ellenben propaganda szempontjából tehetnek jó szolgálatot.

A *turista-kézikönyvek*, *-naptárak* stb. a turistasággal kapcsolatos elméleti tudást hivatottak terjeszteni és ezek helyes szerkesztése nem könnyű feladat, de viszont igen fontos szerepet tölthetnek be. Mindenkor lehetőleg teljes objektivitással legyenek megírva.

Az *utikalauzok* fontosságára talán nem is kell részletesebben rámutatnunk; ezekről egyébként külön fejezetben írunk kimerítőbben.

Az épen olyan, vagy még fontosabb *térképek* tárgyalására is külön fejezetet szántunk.

Igen jó szolgálatot tehetnek a *napilapok* is, amelyek újabban szívesen hoznak turistavonatkozású híreket és cikkeket is.

Turistaélményeink egyéb módon való *megörökítése*, pl. túranaplóban, fényképezés vagy egyéb ábrázolás útján stb. tágabb értelemben szintén irodalmi munka; erről még külön szólunk bővebben.

A *képeslevelezőlapokról* és a *panoráma-képekről* is itt kell megemlékeznünk. Ezek igen jó propaganda-eszközöknek bizonyultak és a kiadó egyesületnek hasznot is hozhatnak. A képek megválasztása és azok beállítása gyakran nem egészen egyszerű és mindenesetre jó ízlést, művészi érzéket és szaktudást igényel.

Végül az *egyesületi bélyegeket* kell megemlítenünk. Ezek szintén a kiadó egyesületnek hasznothajtó propagandaeszközei közé tartoznak, alkalmazhatók leveleken, levelezőlapokon, menedékházak vendégkönyveiben stb. Itt is nagy súlyt kellene fektetni az ízléses kivitelre, de sajnos, ritkán látunk teljesen kielégítő, szép bélyeget.

Az irodalom bármely ágazatában legyünk is tevékenyek, a főszempont mindig a *gondosság* legyen!

* * *

A tavasz arra emlékezteti az őszt, hogy mi volt; az őszt az ifjat, hogy mi lesz. Mindkét hangulat elegikus.

*

A legmagasabb hegyen is közel van a föld, távol az ég.

*

Ne keresd lámpással a holdvilágot és Baedekerrel a táj szépségeit.

*

A kalauzkönyvekben néha mondvacsinált természet van.

*

A kalauzkönyv sok fáradságtól, költségtől és — élvezettől kímélhet meg.

*

Turistaélményeink megörökítése.

Turistáskodás közben sokat látunk, tanulunk, sok értékes tapasztalatot és még több kedves emléket gyűjthetünk. De az idő elrohan, a régi emlékek után újak sorakoznak, az elmúlt időket elsöpri, eltemeti az újabb események rohanó árja, egymásra tornyosodó változatossága. Ezért örökítsük meg emlékeinket, tartsuk meg őket a jövő számára, hogy magunknak gyönyörűséget, másoknak okulást szerezzünk.

Emlékeink megörökítése úgy a köz, mint az egyén szempontjából rendkívül fontos. A turista sokszor jár ismeretlen, vagy ritkán látogatott vidéken. Az ott tapasztaltak érdekelni fognak másokat is és ezek a tapasztalatok mások részére is lényegesen megkönnyíthetik ugyanannak a vidéknek bejárását. A turistának azonkívül ilyenkor alkalmá van sok mindent megfigyelni, közvetlen érintkezésben a természettel tanulmányozhatja annak életét s ha megfigyeléseit, tapasztalatait egybegyűjti, fontos szolgálatot tehet a különféle tudományágaknak, mint ahogy ezt a turistaság és a tudományok kapcsolatáról szóló fejezetünkben részletesebben is kifejtjük.

Fontos azonban emlékeink megörökítése egyéni szempontból is. A napsugaras, derült szép nyarat eső, ködös ősz és hosszú, hóviharos tél követi, amikor sokszor hetekig szobához, a kandallóhoz vagyunk kötve. Mily jól esik ilyenkor, ha a hosszú estéken elővesszük emlékeinket, elolvassuk feljegyzéseinket, el-elnézegetjük fényképeinket s így gondolatban újra bejárjuk a szép vidékeket s újra átéljük túránk minden örömét. A mi rövid életünkben is elkövetkezik egyszer az ősz, amikor nem járhatjuk már oly friss erővel a magas hegyeket, amikor ólomsúllyal fékezi lépteinket az aggkor, a fáradt szervezet pihenni vágyik és csak a változatlanul fiatalos lélek mereng el még a

multon. Milyen jól esik majd akkor a régi idők szép emlékein megfiatalodni és emlékezetünkben visszaidézni gondtalan fiatal-ságunk vándoréveit! De hogyan örökítsük meg evégett élmé-nyeinket?

Vezessünk elsősorban *túranaplót*. Jegyezzük fel minden utunkat röviden, jegyezzük fel az időadatokat és egy-két oda-vetett szóval mindazt, ami valamely túrához fűződik, kik voltak társaink, milyen volt az idő, mit láttunk, milyen különö-sebb esemény történt. Egy-egy ilyen rövid feljegyzés elolvasása-kor azután még évek múltán is kiegészíti az emlékezetet a héza-gokat s a rövid mondatokból hosszú idő múlva is felelevenedik bennünk az egész út története. Nagy jelentősége van ennek, ha esetleg évek múltával tanácsért fordulnak hozzánk, vagy magunk akarjuk ugyanazt az utat megismételni, esetleg nagyobb társasá-got vezetünk arra, vagy útleírást készítünk. Erre a célra egyb-ként a megtett utakat térképünkön pl. pirostintával megjelölhetjük, vagy — különösen a térképen hiányzó utakról stb. — vázlat-rajzokat is készíthetünk. Nagy jelentőségük lehet az egyes kilátópontokon rajzolt panorámaképeknek is, amelyek az elénk-tároló kilátást jobban szemléltetik, mint a puszta leírás.

De nemcsak magunk vezessünk túranaplót, hanem vezes-sen minden turista-egyesület hivatalos kirándulásairól pontos *túrajegyzéket*; ebbe jegyzik be a tagok esetről-esetre a hivatalos túrákon kívül végzett nevezetesebb túráikat is. Ezekben a túrajegy-zékekben rendszerint egészen röviden csak a dátumot, útirányt és a résztvevők neveit említjük meg. Évkönyvek, beszámolóok szer-kesztésénél ebből állíthatják össze az egyesületek a statisztikát, mely leghűbb képét adja működésüknek. Ha az egyesület tagjai új túrákat végeznek, célszerű, ha ezeket külön naplóban, az újon-nan bejárt útvonal részletes leírásával és lehetőleg térképvázlatok mellékelésével jegyzik fel; nagy szolgálatot tesznek ezzel az úti-kalauzok szerkesztőinek is.

De akiben írói tehetség van, az ne elégedjék meg a száraz túranaplóval, hanem írja le megtett útait részletesebben *cikkekben, tárcákban*. A hegymászók ősi betegsége a „furo scribendi“; sokan írnak, akiknek kezébe nem való a toll, akik újat nem tud-nak mondani. Ezek ne írjanak, vagy ha írnak, ne lépjenek a nyilvánosság elé addig, míg érzelmeiket, gondolataikat hüen kifejezni és megfelelő formába önteni nem tudják. A túraleírá-sokról egyébként a továbbiakban külön fejezetben szólnok még.

Emlékeink megörökítésének másik módja az *ábrázolás*. Vándorlásainkon ne felejtsük ki hátizsákunkból a fényképező-gépet, még ha néha nehezünkre esik is a nagyobb súlyt cipelni, mert a sikerült felvételek bőségesen karpótolnak bennünket a fáradtságért. A fényképezés részleteiről szintén külön fejezetben írunk.

Ha tudunk rajzolni, vagy festeni, használjuk fel erre a nagy természetben a pihenés óráit, mert az ilyen emlékek tartoznak a

legbecsesebbek közé. De ha nem értünk hozzá, ne akarjunk mindenáron festeni.

Ha sem fényképezni, sem rajzolni nem tudunk, szerény igényeket *képeslevelezőlapok* gyűjtésével is kielégíthetünk. Csak tényleg szép, lehetőleg művészies kivitelű lapokat érdemes megőrizni, de ilyeneket csak kevés vidékről találunk.

A turistáskodás folyamán szerzett emlékeinket igen sikeresen használhatjuk fel eszméink terjesztésére *vetítettképes előadások* rendezésével is, amiről más helyen tettünk már említést. Ilyen alkalmakkor felvételeink felhasználásával szinte természetes nagyságban elevenedik meg előttünk újból a bejárt vidék, túránk minden szép hangulatával és emlékével.

Ne hagyjuk tehát emlékeinket feledésbe menni, elhomályosodni, hanem őrizzük meg azokat a jövő számára, hogy a turistaság eszméjét terjesszük és magunknak gyönyörűséget szerezzünk.

* * *

Disznótorra való kirándulás tor-túra, de nem tortura.

*

Kellemetlen társaságban nincs szép vidék.

*

Nem az az igazi turista, aki sokat szaladgál a szabadban hanem az, aki meglátja és élvezzi a táj minden szépségét.

*

Kissé fáradni kellemes, nagyon kifáradni nyugös.

*

Némely turista nem a vidék, hanem a társaság kedvéért rándul ki.

*

A turista meleg ruhája néha kényelmetlen lehet, de hiánya veszedelmes lehet.

*

A leghosszabb élet is másodpercekből áll, a leghosszabb út lépésekből. Jól oszd be perceidet és lépéseidet.

*

Ha minden út Rómába vezet, melyik útra térjen, aki nem akar Rómába jutni?

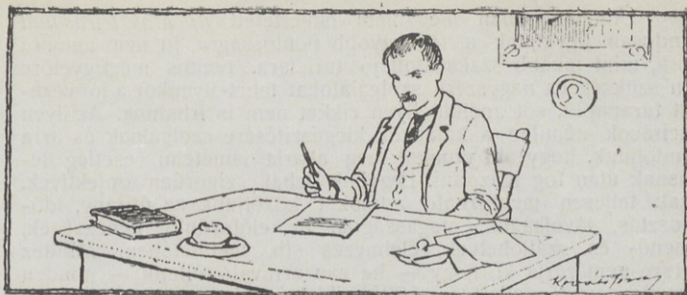
*

Lefelé könnyebb jutni, de bukni is.

*

Ha a földön mindig egyenes irányban haladunk, a leghosszabb úton oda térünk vissza, ahonnan kiindultunk. A turista így van minden útjával.

*

A túraleírásokról.

Szinte külön irodalom keletkezett már arról, hogyan írjuk le túráinkat, milyen cikkeket írunk, miről szólunk, miről ne? Errenézve homlokegyenest ellenkező nézetek alakultak ki. Egyesek felfogása, hogy turistafolyóiratokban csakis új, még ismeretlen útirányokról, vidékekről szabad írni, szigorúan tömör és pontos kalauzszerű leírással, minden költői lendület nélkül. Mások szerint az útikalauz-könyvek hivatottak ilyen száraz leírást közölni, a folyóiratok pedig a szépirodalom részére vannak fenntartva. Alighanem itt is az arany középut a helyes.

A vitás kérdés megoldásánál mindenekelőtt szem előtt kell tartanunk folyóirataink célját. A turistairódomról szóló fejezetben már megemlítettük, hogy a főcél a propaganda, a turistáskodás és a turista-szaktművelődés fejlesztése. *Túraleírások* keretében kalauzszerű közleményeket csakis teljesen ismeretlen vidékekről közölhetünk, mert hiszen a már feltárt vidékek ilyen kalauzszerű leírása az útikalauz-könyvekben rendszerint amúgyis fellelhető. Új utakról azonban aligha írhatunk annyi cikket, hogy azok folyóiratokat kitöltsenek, az ilyen cikkeket egyedül tehát nem szolgálhatják a kitűzött célt, eltekintve attól, hogy azok főleg száraz tárgyilagosságuknál fogva ritkán számíthatnak általános érdeklődésre. Ha tehát ismeretlen útirányoknál indokolt is lehet az ilyen kalauzszerű leírás, másrészt rá vagyunk utalva a szépirodalmi cikkekre is, amelyek a szélesebb köröket is érdeklik és ennél fogva jobban megközelítik a célt.

A különböző cikkeknél a leírt vidék látogatottsága szerint különböző szempontok merülnek fel és ami az egyik túraleírásnál elengedhetetlen kellék, az más esetben a naivságba, szinte nevetségesbe mehet át.

Útikalauzokban még nem ismertetett új utak leírásánál gondosan ügyeljünk a legnagyobb pontosságra. Itt nem annyira íróra, mint inkább szakavatott jó turistára, pontos megfigyelőre van szükség és nagyszerű szolgálatokat tehet ilyenkor a jól vezetett túranapló, sőt anélkül ilyen cikket nem is írhatunk. Az ilyen útleírások némileg a kalauzok kiegészítésére szolgálnak és arra gondoljunk, hogy aki utunkat meg akarja ismételni, esetleg leírásunk után fog igazodni. Legyünk tehát szigorúan objektívek. Csak teljesen megbízható adatokat közöljünk az útirány, időbeosztás, távolságok, magasságok, az előforduló nehézségek, pihenő- és szállóhelyek, élelmezés stb. tekintetében. Mindez persze nem zárja ki, hogy — ha van araváló tollunk — minden tárgyilagosság mellett is költői ihletséggel tegyük leírásunkat vonzóbbá. Erről később szólunk még.

Nem ilyen egyszerű a többé-kevésbé *ismert vidékek leírása*. Minél jártabb útról szólunk, annál inkább van helyén a szubjektív leírás és annál fölősegebb az unalmassá váló száraz tárgyilagosság. Ilyenkor tehát a hangulatfestés, a költői lélek egyéni impresszióinak szinte korlátlan csapongása, a természetimádás idealizmusa lép előtérbe, azzal foglalkozunk, hogy a látottak milyen hatással voltak reánk, a szabad természet milyen magasztos érzelmeket, reflexiókat ébresztett lelkünkben. Az ilyen szépirodalmi cikk megírására azonban csak az vállalkozók, akinek ez lelki szükséglet és aki erre tényleg próféta-szerű hivatottságot érez, nem pedig a divatnak vagy hiúságának hódol! Jól megírt cikkben néha egyes találó szavak, sokszor csak a sorok között rejlik néma gondolatok is alkalmasak lehetnek hasonló természetkedvelőknél ugyanolyan érzelmeket kiváltani, mint amiknek magunk is rabjai lettünk. Az ilyen hangulatos cikk gyönyörködtet, régi emlékeket eleveníthet fel és vágyat kelthet olyanokban is, kik hasonló helyen még nem jártak.

Ezt azonban csak úgy érijük el, ha csakis *természetes*, őszinte érzelmeinket írjuk le és ehhez megvan a kellő hangulatunk is. Nem mindennapos órák azok, amikor egy igazán szép túraleírást könnyedén papírra tudunk vetni, ellenben mindig kiérezhető, ha erőszakolva, ihlet nélkül írunk és íróasztalunk fölött nagy kínal gondolt frázisokkal rontjuk el a természetben nyert benyomások üdeségét. Ha tehát nem vagyunk kellő hangulatban, inkább ne erőszakoljuk az írást, mert az nem lesz természetes. Mindig természetellenesen hat az is, ha pl. valamely hegyet legyőzendő ellenségnek aposztrofálunk, ha az út nehézségeit, esetleges veszélyeit dicsőítjük stb. A megszokott frázisokat kerüljük, írjunk mindig természetesen és csak igazat. Minden költői lendület mellett is lebegjen szemünk előtt Deák Ferenc egyszerűségi törvénye: „Hazudni nem szabad!”

A főtárgy maga a természet és annak reánk gyakorolt hatása legyen, anélkül, hogy a saját éntünk előtérbe tolkodna. A túrával szoros kapcsolatban nem lévő magánügyeink tárgyalását,

az evés-ivás részletes megemlítését stb. mellőzzük; ugyanez áll túratársainkra és azok megnevezésére nézve is, főleg ha azokat az olvasó amúgy sem ismeri és azok őt nem is érdeklik. Leírásunk hangulatát ronthatja pl. a túlsúfolt vasúton való utazás kellemetlenségeinek és egyéb, a túrával nem szorosan kapcsolatos, kínos eseményeknek megemlítése is. Szóval kerüljük mindazt, ami a leírásunk tulajdonképeni tárgyát képező természet örök harmóniájával ellentétes diszharmoniót kelthet. Versszakok idézésénél is legyünk óvatosak, csak elvétve és csak tényleg találó idézeteket használjunk.

Jól tesszük, ha megírt cikkünket hosszabb ideig pihentetjük, amíg azok előttünk is némileg ismeretlenekké válnak, így magunk is objektívebben tudjuk azokat megítélni és könnyebben megtaláljuk szépséghibáit.

Ha fentebb azt mondtuk, hogy az új útvonalak leírása nem zárja ki a hagulatkeltést, úgy viszont a szépirodalmi cikkek egyik kelléke lehet az objektív leírás is.

Ismeretlen, vagy kevéssé ismert, útikalauzokban sem ismeretett vidékek hangulatos leírásánál a cikkírónak kell vállalnia a vezető, a feltáró szerepét. A cikkírás ezen fajtájánál sok mulasztást követnek el, ami csak az előtt bontakozik ki teljesen, ki a cikk alapján próbálja meg útitervét összeállítani és mindent megtalál a cikkben, csak azt nem, hogy miként, milyen utakon érhet a leírt pontra. Pedig a legszebb költői leírásnak sem válik kárára, ha akármilyen magasan szárnyaló mondat után zárjelben szerényen meghúzódik valamilyen egyszerű megjegyzés, mint: (d. e. 11 ó.) vagy: (j. öreg fa szentképpel) stb. Akit ez nem érdekel, az átsiklik rajta, viszont mások részére az ilyen megjegyzések igen hasznosak lehetnek még akkor is, ha a térkép-olvasásban teljesen jártasak és tapasztaltak is volnának. Említünk meg tehát minden jellemző dolgot, amelyről feltehető, hogy többé-kevésbé állandó; ha más nem, de annyi haszna mindenestre lesz, hogy a vándor ezekből megnyugtató állapotba kerül, vajjon a helyes úton jár-e. Sok helyen gondot okozhat a megszállás kérdése és így lényegesen megkönnyítheti az utánunk jövők dolgát, ha megírjuk, hol, hogyan háltunk meg, hol van egy-egy alkalmas erdőszlak, pásztorkunyhó, hol kaphatunk esetleg némi ellátást is stb. Épen ilyen fontos a források pontos megjelölése, nehogy fölösleges módon cipeljünk magunkkal vizet, viszont máskor vízben hiányunk legyen. Az esetleg használt és megbízhatónak bizonyult vezetőket nevezzük meg. Jelöljük meg a térképen netán észlelt hibákat is. Ha a térkép adataitól eltérő helyneveket használunk, zárjelben említsük meg a térképen felüntetett elnevezéseket is.

Az ilyen ismertető cikkben írjuk meg tehát megszakítás nélkül összefüggően mindazt, ami a kirándulás előkészületeitől kezdve annak befejezéséig történt. Ha a turistanaplónk alapján emígy jól megszerkesztett ilyen vázat mélyen átértzett költői szó-

virágokkal fogjuk ékesíteni, ezzel különben is hasznos cikkünket kellemes olvasmánnyá fogjuk tenni, de emellett — ismételjük — sohase feledkezzünk meg az utánunk jövőkről!

Végül tartsuk szem előtt, hogy amikor cikkeinket közzétesszük, ezzel egyúttal alávetjük magunkat a nyilvános kritikának is. Úgy írjunk tehát, hogy írásunk kiállja a kritikát, a találó bírálatért pedig ne nehezteljünk meg, hanem igyekezzünk azt megszívlelni, abból okulni.

* * *

A táj intim szépsége csak szép lélekben tükröződik híven.

*

Aki sokat utazik, sokat hazudik. Aki nem utazik, elhiszi.

*

A divat a természet torzképe.

*

A turistának jobb borúban indulni és derűben visszatérni, mint megfordítva.

*

A turistaélvezet mértéke nem a kilométerek számától függ.

*

Nagyon finnyás ember nem lehet turista.

*

Az enerváltság és idegesség a mi nemzedékünk eredendő bűne. A megváltó a természet, apostola a turistaság.

*

Az élet egy turista-út, a vége a halál. Ne siessünk nagyon a cél felé.

*

Az emberek közti hajszában ütött sebet a természet magánya hegeszti be.

*

Jó, hogy a leghosszabb nap nem a legforróbb.

*

Fáradtság nélkül nincs élvező pihenés.

*

A turistaság célja nem a kimerülés.

*

Turistakalauzok.

Úgy a turistaegyesületek, mint általában a turistáskodó művelt közönség régóta nagy súlyt fektetett arra, hogy a működésük körébe bevont, illetve látogatott vidékről oly könyveket szerkesszenek, melyek a közönséggel megismertessék az illető vidéket, de annak bejárását is lehetővé tegyék és megkönnyítsék.

Az egyes vidékekről szerzett ismeretek közlése kétféleképpen történhetik: *monografikus* módon, vagy *útikalauz* alakjában. A kettő úgy tartalom, mint forma tekintetében más-más. A monografia valamely vidék leírását az anyagnak természete szerinti csoportosításában adja, pl. a vidék földrajzi képét, a geológiai viszonyokat, a vízrajzot, az éghajlatot, a néprajzi viszonyokat stb. külön-külön fejezetekben; az ilyen monografikus leírás útikalauzokban csak bevezetésképen, az illető vidék általános ismertetése céljából foglalhat helyet. Egyébként azonban a kalauz gyakorlatias irányban dolgozza fel az anyagot, *útvonalak* (vasúti vonalak) és természetes *földrajzi egységek*, tehát nem politikai (pl. megyei) határok kapcsán ismerteti meg a vidékkel s annak nevezetességeivel. A turista igényeit csak az ilyen gyakorlatias ismertetés elégítheti ki, mely a turistát útjában hű társként lépésről-lépésre kíséri s minden nevezetességre, minden látnivalóra ott és akkor figyelmezteti, ahol és amikor azt megtalálja. Ebben rejlik a turistakalauz fősajátossága és a kalauz-írás ebben különbözik minden más tárgyalási módtól.

Ezen tárgyalási mód mellett ügyelni kell arra, hogy a leírásoknak a gyakorlati használhatóság szem előtt tartásával mindenütt a mai, illetve legújabb állapotot tüntessék fel. A leírásban mindig az idegen szempontját kell szem előtt tartani, tehát minden várost vagy vidéket úgy kell leírni, hogy a vidékkel nem ismerős idegen abból teljes tájékozást nyerjen anélkül, hogy felvilágosítás végett más egyénekhez legyen kénytelen fordulni. A leírásnál a legnagyobb gondot azokra a részletekre kell fordítani, melyek általános érdekeik, tehát minden idegen érdeklődésére

számíthatnak. Minden leírás saját, alapos, a helyszínén nyert tapasztalatok alapján készítenődő el, pusztán könyvek alapján megírt ismertetések egy jó útikalauzban nem foglalhatnak helyet.

Az útvonalak szerinti tárgyalási mód lehetővé teszi, hogy az ismertetésbe bevonjuk mindazt a történelmi, művészeti, néprajzi vagy természettudományi anyagot, melynek ismerete kívánatos abból a szempontból, hogy az ismertetett vidékről helyes és világos képet nyerjünk. Aminek monografikus tárgyalása fárasztó és talán úntató volna, azt az útikalauzban egy-egy kirándulás vagy egy-egy épület leírása kapcsán élvezetesen és tanulságosan mondhatjuk el. Egy várrom kapcsán beleszőhetjük a vidék történetét, egy kastély kapcsán műépítészeti tudnivalókat illeszthetünk be, egy barlang vagy kőbánya alkalmat ad a vidék geológiai vagy földrajzi jellegének vázolására s a vidék népességéről is beszélhetünk, ha annak viselete, szokásai vagy építési módja figyelmet érdemel. Mindez persze csak röviden, mintegy dióhéjban adható elő; mégis lehetséges, hogy egy ily kalauzban a vidékre vonatkozólag mindazt elmondhatjuk, amit a tudományos kutatás régészeti, történelmi, néprajzi vagy természettudományi tekintetben megállapított és hosszú tanulmányok után mint véglegesen megállapított igazságot és tényt leszárt. Így a kalauz oly közlője az ismereteknek, melynek jelentőségét kicsinyelnünk nem szabad. A közönség legnagyobb részének soha kezébe nem kerülhetnek azok a tudományos forrásmunkák, melyeknek tanulságai a könnyen kezelhető, zsebben hordható modern turistakalauzban közléseketk s amit amazokból csak nagy fáradsággal és idővesztéssel tudhatunk meg, azt a kalauzban készen kapjuk.

Ebből a tekintetből tehát a modern turistakalauznak óriási nevelő és oktató hatása van; a helyismeretterjesztésen kívül különböző tudományágakban folytatott kutatások eredményeibe is bevilágít s így kultúrmissziót teljesít. Emellett a turista útját élvezetessé és tanulságossá is teszi. Hány turista halad el egy-egy jelentéktelennek látszó falomladék, egy-egy barlangnyílás vagy sziklaképződmény mellett, melynek jelentőségéről semmit sem tud! Mennyivel érdekesebb és élvezetesebb az útunk, ha megtudjuk, hogy ahhoz a falomladékhoz minő történelmi vonatkozások fűződnek, ha megismerjük a barlang keletkezésének történetét és belsejének leírását vagy őskori jelentőségét. Egy-egy halom mellett sokszor közönyösen haladunk el; de ha megtudjuk, hogy az valamely őskori nép temetkezőhelye, ha néhány találó megjegyzésben megismerkedünk annak a népnek multjával, szinte megelevenedik előttünk a kép és érdeklődésünk teljes mértékben reáirányul.

Mínderre képes egy jól szerkesztett, modern turistakalauz, — egy könyv, melyet gyakran lekicsinylenek, hiszen nem tudományos munka, — csak Baedeker!

Pedig ily útikalauz megírása nem is oly könnyű munka; ha nem akarunk az útvonalaknak száraz leírására szorítkozni,

hanem belévegyítjük a vidékre vonatkozó ismeretek bizonyos mennyiségét, nagy előtanulmányokra van szükségünk. De nehéz az így kínálkozó nagy anyag kellő megrostálása és megfelelő formában való előadása is. Mindig szem előtt kell tartanunk, hogy nem szakutódosoknak, hanem a laikus közönségnek írunk; ezért a tárgyalási módnak is ehhez kell alkalmazkodni. Mindennek csak velejét, tömör kivonatát adhatjuk, de ez lehetőleg sokoldalú és tartalmas legyen. És hozzá alkalmazkodni kell az irálynak is. Az útikalauzban nem lehet tárcaszerű stílusban írni, rövid, tömör stílusra kell törekedni, minden frázist ki kell küszöbölni, mert a cél az, hogy csekély terjedelemben minél több anyagot szorítsunk be.

Nagyon természetes, hogy a turistakalauzok jósága a tartalom jelessége mellett a kellő kiállítástól, a kalauznak mellékletekkel való ellátásától is függ. S itt elsősorban nem a képek fontosak, hanem a térképek. Képre voltaképpen alig van szükség, mert amit a turista amúgyis lát, annak képét fölösleges a könyvhöz csatolni. De szükség van képekre oly dolgokról, melyeket a turista nem láthat, vagy legalább nem pillanthat át a maguk egészében. Egy vár vagy egy nagy épület, egy barlang alaprajza nagy szolgálatot tesz a turistának, mert csak ez ad neki áttekintést és így tiszta képet a talán nagyon kiterjedt objektumról. És nélkülözhetetlen a város tervrajza éppen úgy, mint a vidék térképe. Mert csakis a térképpel kezünkben nyerünk világos képet a bejárt vidékről; akkor nyerünk bepillantást a hegység szövevényeibe, ha azt a térképen magunk előtt látjuk s a térkép nyújtotta áttekintés nélkül gyakran fel sem foghatjuk a hegység szerkezetét. A modern kalauz nélkülözhetetlen kelléke tehát a jó, kellőképpen részletes térkép. És ugyanilyen nélkülözhetetlen a panorámakép, mely egy széleskörű kilátás részleteit engedti felismeri és névleg megismerni.

Ezen általános irányelveken kívül, melyeket az 1913. évi országos turista-nagygyűlés is magáévá tett, a részletekre vonatkozólag még a következő tüzetes tájékoztatást ajánljuk a kalauz-írók figyelmébe.

I. Városok vagy községek leírása.

1. Elsősorban a *gyakorlati tudnivalók* közlendők, tehát: pályaudvarok, szállodák, étkezőhelyek, kávéházak, cukrászatok, bérkocsidíjsszabás, közúti közlekedés, posta, táviró és telefon, fürdők, színházak és gyűjtemények, pénzintézetek, turista- vagy szépitőegyesületek, irodalom. Mindenütt a gyakorlati szempont domborítandó ki, tehát pl. a szállodáknál azok minősége (elsőrangú, igen jó, közepes, szerény) és a szobák árai, a közlekedési eszközöknél azok menetdíjai, a gyűjteményeknél azok megtekinthetőségének ideje és a belépődíj stb.

2. A város (*község*) története, teljesen megbízható adatok alapján dióhéjban közlendő.

3. A város leírása egy (vagy nagyobb városoknál több) körút alakjában oly módon közlendő, hogy az idegen a leírás kapcsán a várost bejárva, annak figyelemreméltó pontjait mind meglássa. Ez a körút mindig a pályaudvarról (több pályaudvar esetében a főpályaudvarról) indul ki s lehetőleg természetes útvonalakat követve az egész városon, illetve a város azon részein visz végig, melyeket az idegennek megnézni érdemes. Ha a főútvonalokról egyes részletek megtekintése céljából oldalit ki kell térni, e kitérések olyképp tüntetendők fel (zárójelben vagy rövidebb sorokban), hogy a főútvonalak folytatólagos leírása meg ne szakíttassék. Érdeknélküli városrészek (pl. falusias jellegű külvárosok) leírása mellőzendő; ha azokban egy-két említésre érdemes részlet (templom vagy más épület) van, elég az utóbbiak megemlítése az odavezető utca megnevezésével, de ennek részletesebb leírása nélkül. Ügyelni kell a leírásnál, hogy abban minden oly utca, tér, épület vagy más részlet fel legyen említve, mely az idegen figyelmét felkelti, tehát pl. templomok, nagyobb középületek, intézetek, szobrok, hidak stb. Ellenben fölösleges oly épületek vagy intézetek megemlítése, melyek az idegent csak kevéssé vagy egyáltalában nem érdekelhetik, pl. vámház, mérték-hitelesítő hivatal, tűzoltószertár stb.

4. Az épületek leírásánál a következőket kell szem előtt tartani: Történelmileg nevezetes épületeknél azoknak rövid története vagy történelmi jelentősége közlendő; lehetőleg az épület keletkezésének ideje, építőjének vagy megalapítójának neve, időközben beállott nevezetesebb változásai, mai rendeltetése és állapota, esetleg elpusztulásának időpontja és körülményei.

Műbecsű épületeknél (templomok, kastélyok stb.) a keletkezés időpontján és történetén kívül azoknak építészeti stílusa, külsejének és belsejének szakszerű rövid leírása, az épület műtörténelmi jelentősége, az építő vagy tervező művész neve, a netáni restauráció ideje és vezetője, az épületekben elhelyezett műemlékek, festmények, síremlékek, régiségek stb. A műbecsrel bíró épületek és emlékek leírására különös gondot kell fordítani, mert éppen ezeknek ismertetése van eddig leginkább elhanyagolva és sok értékes dolog lappang még a vidéken ismeretlenül.

Újabb, modern középületeknél vagy építészetileg kiváló magánépületeknél az építés éve (nagyobb középületeknél azoknak költsége is) és az építő művész neve közlendő; nagyobb középületeknél (pl. városháza) belsejének rövid megemlítése (pl. díszterem festményekkel, nevezetes levéltár, díszes lépcsőház stb.).

Műgyűjteményeknél (múzeumok, képtárak stb.) ezeknek kalauzszerű rövid, a legnevezetesebb részletekre kiterjedő tömör leírása, szobáról-szobára haladva oly módon, hogy az idegen e leírás alapján a gyűjtemény fontosabb tárgyait megtalálhassa és figyelme ezekre felhívassék.

Szobroknál, festményeknél stb. a művész neve és a tárgy keletkezésének éve lehetőleg minden esetben közlendő, különösen

figyelmet érdemlő részletek kiemelésével. Ha valamely kép vagy szobor szerzője nem ismeretes, legalább hozzávetőleg meg kell állapítani az időt (pl. XVII. század eleje), esetleg a művészeti iskolát (pl. olasz, német-alföldi), melyből az ered.

Minden részlet leírásánál arra kell törekedni, hogy a leírás az illető részleteket minden *túlzástól menten*, valódi értékük és érdekességük szerint mutassa be. A különösen érdekes vagy szép részleteket csillaggal szokás megjelölni.

II. Hegyvidékek, kirándulások leírásánál

is kerüljünk minden túlzást. Legyünk ítéletünkben inkább mérsékeltek, mintsem hogy túlzott dicsérettel az idegen várakozását felcsigázva, csalódásra adjunk okot. Egyébként a már felsorolt és itt is figyelembe jövő szempontokon kívül szem előtt kell tartani, hogy csakis oly vidékek, oly kirándulások irandók le, melyek az idegennek akár természeti szépségekben, akár történelmi emlékekben olyat képesek nyújtani, ami őt kielégíti. A kínálózó sok részletből tehát csak azt kell kiválogatni, amely az illető vidéken legszebb, legjellemzőbb és így alkalmas arra, hogy az egész vidékről (hegységről) fogalmat nyújtson. A leírás *egyenes útvonalak* (kirándulások) szerint haladjon s olyformán szerkesztendő, hogy a leírás alapján az idegen (más vezető nélkül) lehetőleg biztosan megtehesse az illető kirándulást. Az útirány tehát pontosan megjelölendő, netáni útjelzések vagy más tájékoztató adatok feltétlenül közlendők; nagy gondot kell fordítani a távolságok megjelölésére (mérsékelt gyalogmenetet véve alapul), a kilátópontokról nyíló kilátás részletezésére, az út minőségére (szép erdő, napos síkság, meredek hegyoldal stb.) s az útközben kínálózó érdekesebb részletekre, valamint természeti nevezetességekre (források, barlangok, bányák, sziklaképződmények stb.) és történelmi emlékekre (csatahely, rom, emlékkövek stb.). Az útközben érintett *községek, menedékházak, vadászlakok, kilátótornyok* leírására vonatkozólag egyébként lényegben ugyanaz áll, mit a városokról mondtunk, természetesen megszorított keretben. A leírás részletessége mindig a vidék vagy tárgy jelentőségétől és szépségétől függ; szebb és érdekesebb helyet tüzetesebben kell leírni, kevésbbé érdekeseket csak röviden jelezni. Ha valahol néprajzi érdekességek (különleges népszokások, viselet, háziipar stb.) vannak, ezeket röviden meg kell említeni, úgyszintén fel kell említeni fontosabb gyártelepeket vagy más közérdekű dolgokat.

Csakis ha az itt felsorolt konkrét követelményeket szigorúan szem előtt tartjuk, leszünk képesek oly turista-kalauzt szerkeszteni, mely a gyakorlati szükségletnek mindenben megfelel s így a turista hí és megbízható kísérője, kalauza lesz. Ezen szempontok mellözése ellenben oly munkát fog produkálni, mely esetleg sokat ígérő köntösben sívár ürességgel és bosszantó gyakorlatiatlansággal fogja a könyv forgatóját kétségbeejteni.

A földrajzi elnevezésekről.

Az egyes földrajzi objektumokat — hegyek, völgyek, patakok, források, jellegzetes sziklák, barlangok stb. — nevükön említjük, hogy hollétüket közelebről pontosabban megjelölhessük és azokat más hasonló alakulattól megkülönböztethessük. Nagyon fontos, hogy mindenkor a helyes elnevezéseket használjuk.

A nagyobb, közismert objektumoknak rendszerint megvan már a köztudatban élő nevük. Másként áll a dolog a kisebb részleteknél, amelyeknek vagy egyáltalában nincsen nevük, vagy elnevezésüket csak a térképről, esetleg az ott lakó nép szájából tudhatjuk meg.

A térképek közül rendszerint elsősorban a katonai részletes térképek jönnek szóba. Ezek a térképeken a legfontosabb részletek nevei fel vannak tüntetve és azokhoz alkalmazkodhatunk. Tekintetbe kell azonban vennünk, hogy a régi katonai térképeket részben a helybeni lakosság nyelvét nem értő vagy alig ismerő térképészek készítették, kik ennél fogva az egyes elnevezéseket igen gyakran helytelenül értették és alkalmazták is a térképen. Ezen helytelen vagy elferdített elnevezések módosításánál azonban kellő óvatossággal kell eljárunk. Hasonló helyzetbe kerülhetünk, ha a térképen nevet nem találva, a helybeni, tájszólást beszélő nép adatai nyomán állapítjuk meg valamely objektum nevét. Ilyen esetekben a helyes elnevezés megállapítása gyakran nem könnyű feladat. Arra is figyelemmel kell lennünk, hogy a nép adatai nem mindig megbízhatóak és így valamely elnevezést csak akkor fogadhatunk el véglegesen, ha azt több egyéntől egybehangzóan hallottuk.

A régi katonai térképek gyakran a helyben lakó népnek idegen nyelvű — pl. magyar vidéken németre fordított — elnevezéseket tüntetnek fel. Ily esetekben úgy turistatérképek kiadásánál, mint egyéb használatban is ezen idegen nevek megfelelő pótlása indokolt, de ilyenkor is a kellő óvatossággal kell eljárniuk és mindenesetre elsősorban kutatnunk kell, hogy a helybeni nép milyen elnevezést használ, mert hiszen a vándort a vidék népe is csak úgy tudja útbaigazítani, ha kérdezősködéseknél a részéről ismert és használt elnevezéseket hallja.

A nemmagyar ajkú nép lakta vidékek idegen hangzású elnevezéseinek magyarra való fordítására nézve alig lehet általános szabályt felállítani. Itt is szem előtt kell tartanunk azt a célt, hogy a helybeni nép útbaigazíthasson bennünket, ha valamely hely után érdeklődünk. Viszont kétségtelen, hogy ahol nemzetiségek elszigetelten laknak és különben is értik a magyar nyelvet, élénk turistaforgalom és a magyar elnevezések következetes használata mellett maguk is rászoknak a magyar nevek használatára. Ilyen vidéken tehát új magyar elnevezések használata helyeselhető. Ne menjünk azonban annyira, hogy minden idegen hangzású nevet minden körülmények között magyarosítani akarjunk, ha annak a névnek történelmi jelentősége és multja van és így tehát történelmi szentesítéssel bír.

Ha valamely objektumnak neve nincsen, annak tehát a körülötte lakó nép sem adott nevet, úgy annak elnevezése szükségessé válhat. Főleg járatlanabb hegyvidéken a turista képviseli többnyire egyedül rendszeresen az intelligens elemet és így leginkább hivatott az egyes terepalakulatoknak nevet adni. Ilyenkor a leghelyesebb, ha lehetőleg a legközelebbi, már elnevezett földrajzi pontnak helynevét használjuk fel. Pl. egy névtelen völgyet, forrást, barlangot stb. elnevezhetünk azon hegy nevéből, amelyen vagy amelynek tövében ezek az objektumok vannak. Ha ez nem lehetséges, úgy segítségül vehetjük a legközelebbi lakott hely nevét, vagy az illető objektum jellegzetességét; esetleg történelmi multját kifejező elnevezést választhatunk.

Személynevek földrajzi alkalmazása olyan kitüntetés, amely csak egészen különös érdemek elismeréséül indokolt. Különösen meg kell gondolnunk, ha élő személyek nevéből kívánunk valamely földrajzi pontot elnevezni, mert ilyen esetek könnyen a személyi érdek gyanúját kelthetik, különösen, ha az illető személy rangban vagy hivatalban az elnevező felett áll. De elhunyt kiváló személyek nevét is csak akkor használjuk, ha az illető egyének a közéletben tényleg kiváló szolgálatokat teljesítettek és tevékenységük lehetőleg kapcsolatban volt a róluk elnevezendő objektummal.

Óvakodjunk a fölösleges túlsűrű elnevezésektől, mert esetleg neveltségessé válhat, ha minden egyes kis dombocskának stb. külön nevet adunk.

Ahogy városokban utcákat, tereket stb. nem bárki szokott elnevezni, hanem ezt a városi képviselő cselekszi, úgy a földrajzi helynevek szentesítésének is megfelelő módját kell keresnünk. Aki valamely ismeretlen vidéket először bejár vagy feltár, utat épít, forrást foglal, barlangot felfedez, az illető névtelen objektum elnevezésére indítványt tehet és pedig az illetékes tudományos vagy társadalmi szervnek — ilyenek a földrajzi társulat, turista-szövetség, turista-egyesületek —, amelyek közgyűlése, választmányi vagy tanácsulése stb. határoz az indítvány fölött, és csak annak elfogadása esetén válik az elnevezés jogerőssé és legalább az illető társadalmi szerv tagjaira nézve kötelezővé is. Hogy azután az ilyen szabályszerűen történt elnevezések a köztudatba is átmenjenek, célszerű, ha az új neveket az illető szervek szaklapja közli, az irodalomban (kalauzokban, térképeken, képeslevelezőlapokon stb.) ezeket a neveket használjuk és ahol lehet, a terepben megfelelő útbaigazító vagy emléktáblákat alkalmazunk.

Ily módon sok félreértést, zűrzavart, helytelen vagy nem méltó elnevezést és személyeskedő ellentétet — amilyenekre a múltban is elég példa volt — kerülhetünk el.

* * *

A hegyóriásokkal szemben eltörpül az emberi nagyság és hatalom; a tavasz bájai mellett elhomályosul az emberi szépség; a természet kincseihez mérten koldus az emberi gazdagság és a teremtés bölcs rendjéhez képest tévelygés az emberi okosság. A természetben elmélkedve gyönyörködés tehát az igazi turistaság, óvó és gyógyító szere a nagyzásnak és dőllyfnek, a hiúságnak és irígységnek, a hivalkodásnak és fukarságnak, az önhittségnek és elbizakodottságnak. A természet ölében eltűnnek a messerséges különbségek: mindnyájan emberek és testvérek vagyunk.

*

Minél magasabbra jutsz a hegyen, annál kisebbnek látnak a völgyből.

*

Az Alföldön a homokbucka és a kúnhalom is hegynek számít.

*

Nem ritka, hogy a legmagasabb hegycsúcsok a legmélyebb földrétegekből emelkednek.

*

A tökéletesség csúcsán találkoznak azok, akik a hegynek más-más oldalán törekedtek a magasba.

*

A túrafényképezésről.

Alig képzelhetünk el turistát, aki vándorlásai közben ne vágnék az után, hogy a természetben átélt főnséges hangulatokat és meglátott szépségeket valami módon megrögzítse és hazatérve, újra és újra lelke elé idézhesse azon gyönyörűséges órákat és napokat, melyekben ott künn, a természet örökszép templomában része volt.

A természet ábrázolásának legnemesebb módja, a rajzolás és festés azonban — ha tökéleteset és szépet kívánunk alkotni — istenadta, velünk született tehetséghez, külön e szakmában való kiképzéshez és hosszú gyakorlathoz van kötve; azonkívül egy-egy kép elkészítése több időt igényel, mint amennyit erre túránkon rendszerint szentelni tudunk, eltekintve egyéb, pl. a téli hideg okozta nehézségektől. Ezért általánosságban rendszerint a megörökítésnek rendelkezésünkre álló s ma már úgyszólván mindenki részére hozzáférhető második módjához, a fényképezéshez fordulunk.

A fényképezés mai technikai fejlettsége mellett módunkban áll, aránylag könnyűszerrel és kevés költséggel, művészi dolgokat alkotni s a természet szépségeit úgy magunk, mint túratársaink, valamint a turistaság iránt érdeklődők nagy tömege részére hozzáférhetővé tenni s a turistaság ügyét ily módon is előmozdítani.

Ma már szükségtelen a turistát a fényképezéssel való foglalkozásra buzdítani. Feladatunk tehát inkább abban merül ki, hogy a fényképezéssel foglalkozó turistának útmutatással szolgáljunk azon irányt illetőleg, melyet követve nemcsak egyszerű természeti ábrázolásokat, hanem valóban szép, mindenkit gyönyörködtető művészi alkotásokat fog produkálni.

Hogy a turista ily irányban fejthesse ki tevékenységét, ismernie kell a turistacélokra alkalmas készülékeket és segédeszközöket, a megfelelő anyagokat, valamint a negatív és pozitív eljárásokat, nemkülönben tisztában kell lennie a beállítás alapelveivel.

I. Készülék és felszerelés.

A készülék megválasztásánál elsősorban a készítenő felvétel eredeti nagysága játszik szerepet. Ez határozza meg ugyanis a készülék és a szükséges negatív anyag súlyát és árát. Minél nagyobb az eredeti kép mérete, annál súlyosabb és drágább a készülék, a lencse és a lemez.

Az amúgyis mindenféle felszereléssel megterhelt turista tehát a kisebb készülékek között kell, hogy keresse azt a modellt, melyet állandó kísérőjének választ. Úgy az üveglemezzel, mint az orsófilmmel használható készülékekből igen nagy választék áll rendelkezésünkre. Az üveglemezes készülékek hátránya azok és a lemezek nagyobb súlya, de tekintettel számos más előnyére, mégis az üveglemezes készülékhez kell, hogy ragaszkodjunk, akkor, ha mindig biztos és kifogástalan eredményekkel kívánunk túránk-ról hazatérni. Különben minden lemezes készülékhez egyúttal csomagfilm-kazettában film is használható s így mindkét negatív anyag előnyeivel dolgozhatunk.

Legalkalmasabbak a 6×9, vagy a 9×12 cm-es méretű, fából, vagy fémből készült kamarák. A kisebb gépek ajánlatok azoknak, kik a fényképezési eljárásokban nagyobb jártassággal bírnak és képeiket amúgyis mind nagyítják, másrészt azoknak, akik hosszabb és nehezebb túrákat végeznek és nagyobb mennyiségű negatív anyagot visznek magukkal.

A különféle készülékek közül, melyek a gyárak részéről mint turistacélokra szántak kerülnek forgalomba, azoknak adjunk előnyt, melyek ha nem is a legkönnyebbek és legvékonyabbak, de szilárdan vannak építve, kiálló részek, csavarok, nyílások nincsenek rajtuk és jó bőrrrel vannak bevonva. Az úgynevezett zsebkészülékek, melyek tárcavastagságúak, vékony falakból, sajtot részekből állanak, könnyen tönkremennek és turistacélokra kevésbé ajánlhatók.

A turista készüléke sokszor szükségszerűen megnefelelő bánásnódnak és az időjárás viszontagságainak van kitéve, melyekkel csak megfelelő és erős külsővel tud dacolni.

Ily megfelelő külső mellett azonban a belső szerkezetnek is hasonlónak kell lennie. Minél egyszerűbb, áttekinthetőbb és szilárdabb a belső szerkezet, annál jobb és hosszabb életű készülékünk. Nem a sok fényes gomb, rács és egyéb apró cifra-ság a fő, hanem a szilárdság. Fogasrúdon, fogaskerékkel hajtott, szilárdan megépített objektívtartó-állvány, bőrből való kettős ki-

húzáttal, elengedhetetlen követelménye minden turista-fényképezőgépnek, mellyel tartósan jó eredményeket akarunk elérni.

Az objektívtartó-állvány fel- és lefelé, vízszintes irányban pedig jobbra és balra eltolható legyen; a vízszintes irányban való eltolhatás négyzetalakú készülékeknél nem szükséges.

Fontos, de csak elsőrendű gyártmányoknál található olyan berendezés, mellyel a kazetták a homályos beállítóüveg rugós szerkesztő kerete elé illeszthetők be, anélkül, hogy ezen keretet a készülékről eltávolítani lennének kénytelenek. Könnyen megtörténhetik, hogy a homályos üveg keretét felvétel közben, mindenféle egyéb felszereléssel megtelt zsebünkben már nem helyezhettük el, mindkét kezünkre pedig szükségünk lévén, a homályos üveget letesszük s egy őrizetlen pillanatban rálépünk.

A keresők közül a nagyobbak és keresztülnézetben, szemmagasságban használhatók a jók. Az általuk mutatott és a homályos beállítóüvegen látható kép határai a legritkább esetben azonosak; az eltérést megállapítjuk és megjegyezzük magunknak.

A készülékek külsején, valamint a keresők mellé szerelt libellák egyszerű játékszerek, jó és használható ellenben a készülék lecsapható alapdeszkájára szerelt keresztlibella. Sziklák és hegyek között, hol a vízszintes és függőleges vonalak ritkák, hasznát vehetjük.

Csekélységnek látszó, azonban fontos követelmény a kettős vagy hármás kihuzat használatánál egy kellő helyen alkalmazott második állványcsavarmenet, mely a helyes egyensúly eléréséhez szükséges.

Számos esetben rendkívül jó szolgálatokat tehet a homályos üvegnek vagy az objektívtartó állványnak a merőlegestől eltérő síkba való helyezhetősége. Ezen berendezés azonban csak négyzetes kamaráknál alkalmazható, ahol a homályos üveg a szűk-séghez képest hossz- vagy magas irányba helyezhető.

Hasonló követelményeket állítunk a turistakörökben érthetetlen módon kevésbé kultivált stereofényképek készítésére alkalmas készülékekkel szemben is, melyek közül a 6×13 cm-es és a kisméretű 4.5×10.7 cm-es készülékek jöhetnek számba turistacélokra. A 6×13 cm-es stereoforma lemezei igen alkalmasak arra, hogy diaposítívjainkat felvételeink leghatásosabb módon való bemutatása, a vetítés céljára kicsinyítés, vagy nagyítás kikerülésével az eredeti lemezről kopírozhassuk.

A felsoroltak azok a főbb tulajdonságok, melyeket kiváló turistakamaráknál keresnünk kell. Olyan készülék, amely minden jó tulajdonságokkal rendelkezne, igen ritka.

A számos ismert modell közül a Voigtlander (Alpin), némiképpen a nálunk még kevésbé ismert müncheni Linhoff-cég kiváló, precíziós kamarái közelítik meg legjobban a turista ideálját. Ez utóbbi cég $6\frac{1}{2} \times 9$ cm-es készüléke, mely egy hozzákészített adapterrel egyúttal 9×9 cm-es lemezekkel is

használható s a megkívánt tulajdonságokkal bír, bátran nevezhető a turista, hegymászó és sielő kamarájának.

Kazetták. Bár súlyosak, leginkább beválnak és gondos kezelés mellett igen sokáig tartósak a fekete mázzal bevont, egyszerű fémkazetták. Legjobbak a minden keskeny perem nélküliek. Törekedjünk arra, hogy kazettáink (csomagfilm-kazettáink is) kívül-belül por- és sérülésmentesek maradjanak. A turistának, hogy a túraközbeni gyakoribb lemezváltást elkerülje, 12 lemez számára legyen kazettája.

Lencse. A kisméretű, nagyításra alkalmas lemezek előfeltétele a hibátlanul rajzoló lencse. Ilyen lencse az úgynevezett kettős anasztigmátok között számos kivitelben és különböző árban kapható. Ügyszólván minden gyártmány jó.

Turistacélokra a szimmetrikus, F:8—F:6·3 fényerejű anasztigmátok ajánlhatók, melyeknek hátsó fele (soknak az első fele is) mint önálló objektív magában is használható, rendszerint az egész lencse kétszeres gyújtótávolságával. Túránkön igen gyakran van alkalmunk az objektív egyik felének hosszabb gyújtótávolságát kihasználni. A hosszú gyújtótávolságú objektívvel topografált képek ugyanis kisebb látószöggel készülvén, kellemes és a valósághoz közelebbálló, el nem rajzolt perspektívájukkal jobban, képszerűbben hatnak, a nagylátószögű, rövid gyújtótávolságú lencsével felvett, túlzott perspektívájú képekkel szemben.

Természetes azonban, hogy ugyancsak sok téma viszont a rövid gyújtótávolságú objektívet kívánja meg.

Céljainkra a lencse gyújtótávolságát a lemez átlóhosszá-
nak megfelelően válasszuk; a 9×12 cm-es lemez átlója 15,
a $6\frac{1}{2} \times 9$ cm-es lemezé cca 12 cm.

Amidőn turistahasználatra a kettős anasztigmát-rendszerű objektíveket ajánljuk, nem mulaszthatjuk el megjegyezni, hogy elvégre minden, még a legolcsóbb és legegyszerűbb lencsével is egyszerű eredményeket tudunk elérni, ha bizonyos körülmények között, kellő szakértelemmel dolgozunk. Míg azonban az egyszerű lencsékkel igen művészi táj- és hangulatképeket tudunk készíteni, hiába kísérlnők meg ugyanazon lencsékkel erősebb mozgást ábrázoló témák rögzítését. Szerezzünk be tehát, ha többkiadás árán is, univerzális használhatóságú lencsét.

E helyütt említjük meg a turistacélokra nagyon sok esetben kiválóan alkalmas kettős anasztigmát-sorozat elnevezésű objektíveket, melyekből azonban ezidőszerint csak a müncheni Staebler-cég gyárt olyat, mely sokoldalúságánál és az egyes lencsék könnyű válthatásánál fogva érdeklődésünkre számíthat.

Ugyancsak a különböző gyújtótávolságok előnyeinek kihasználására készültek pl. a Zeiss-féle objektívekhez szerkesztett „Distar” előtétlencsék.

Lencsénket természetesen csak szükség esetén szedjük széjjel. A szétszedésnél, illetőleg összeállításnál vigyázzunk a csavarmenet betartására és kerüljünk minden erőszakot; türe-

lemmel megóvjuk, elhamarkodással ellenben tönkretéhetjük készülékünket.

A lencséken lerakódó port időről-időre lágy szarvasbőrrel vagy sokszor kimosott lenvászonarabbal töröljük le.

Pillanatzár. A számos használatban lévő pillanatzár közül tökéletes szerkezeténél és messzemenő szabályozhatóságánál fogva legjobb a „Compound“-zár, mely 1-től $\frac{1}{250}$ -ed másodpercig szabályozható és tetszésszerinti hosszúságú időfelvételeket enged meg.

A kényes redőnyzárak, melyek igen gyors mozgások rögzítésére szolgálnak, turistacélokra nem jönnek számításba.

A pillanatzár, mint finom, kényes szerszám, kellő gonddal való kezelést és óvást igényel.

Sárga színszűrők. A turistának, ki leginkább a természet táji szépségeit igyekszik megörökíteni, a színérző negatív anyag mellett elengedhetetlen segédeszköze a sárga színszűrő üveg, mely hivatva van a tájkép stb. színeinek megfelelő tónusértékek létrehozását elősegíteni.

A jelenlegi sárga színszűrő üvegek közül a Hübl-félék a legjobbak. Ajánlatos tájfényképezési célokra a gyenge, közép és erős szűrő beszerzése, melyek az expositiót a lemezfajtának megfelelően 2—6-szorosig hosszabbítják meg.

A szűrőknek az objektíven való megerősítési módjai közül legjobb az, amelynél a szűrők az objektívfoglatat peremére pontosan ráillő gyűrűbe vannak szerelve s mintegy objektívfedő sapka gyanánt használhatók. Ilyfajta szűrők használatánál tanácsos az első félobjektív helyére pontosan beillő (becsavarható) üres félobjektívfoglatat beszerzése, mely amellet, hogy a sárga színszűrő felvételére szolgál, egyúttal a hátsó félobjektív használatánál az oldalt beözönlő fénysugaraktól is védi az objektívet.

A csavarmenetes színszűrők fel- és leszerelése időtrabló és ezek drágák is, a mindenféle rugósszerkezet pedig megbízhatatlan, mert egyrészt nem áll szilárdan, könnyen lepattan és leesik, másrészt a lencse metszősíkjával sokszor nem lévén párhuzamos síkba hozható, élettenségeket okozhat felvételeinken.

Sárga szűrőinket legcélszerűbben kis fémlemezdobozban a lemezkazettákkal egy tokban helyezzük el.

Állvány. Kedvező világítási viszonyok mellett, fényerős objektívvel felszerelt készülékkel, állvány mellőzésével, kézből készíthetjük felvételeinket. A turistafényképező azonban gyakran kerül olyan helyzetbe, hogy állvány hiányában igen szép táj- és hangulatfelvételekről kénytelen lemondani; ezenkívül sokszor megesis, hogy felvételközben megmozdítva kezünket, illetőleg készülékünket, gyakran megismételhetetlen felvételeinket veszítjük el a lemeznek ilymódon előálló általános élettensége miatt. Azonkívül a kép beállítás is könnyebb és biztosabb, ha állvánnyal dolgozunk. Tanácsos tehát, hogy kirándulásainkra állvánnyal felszerelve induljunk.

A sokfajta állvány közül csekély súlyuk és tartósságuknál fogva a csuklósan nyíló és záró faállványok a legajánlhatóbbak. A fémállványok az alumínium kivételével súlyosak; az összesek kevésbé szilárdak, könnyen romolnak és künn, túrázás közben nem javíthatók. Előnyük a kis térfogat mellett, hogy gyorsan készenlétbe helyezhetők és éppen olyan gyorsan összecsukszhatnak.

Téli túrázásnál, a hóba való besüppedés ellen, állványunk lábaira cca 15 cm hosszú, 4 cm széles és $\frac{1}{2}$ cm vastag deszkácskákat erősítsünk spárgával.

Állványunkat vízhatlan vászontokban, hátizsákunk külső zsebei alatt, két szíjacskával felkapcsolva viselhetjük a legcélszerűbben.

A turistafényképező felszereléséhez tartoznak még az *expositio* tartamát meghatározni hivatott *tabellák* vagy műszerek. A tabellák alapján, számítással végezhető meghatározás hosszadalmas lévén, jobbnak találjuk az ezen célra készült műszerek közül azokat, amelyek egy vastagodó s így sötétedő színes üvegprizmán át nézve a felveendő tárgyat, adják meg az *expositio* idejét. Megbízhatók a Heyde- és Plaubel-féle actinometerek, melyek közül az utóbbi iránytűvel is fel van szerelve.

Régebbi tapasztalataink és a fentemlített *expositio*-tabellák alapján a különböző viszonyoknak (alacsony-, közép- és magashegység, téli és nyári túrák stb.) megfelelő külön-külön kis táblázatokat magunk is készíthetünk, amelyekről az *expositio* tartamát minden számítás nélkül azonnal leolvashatjuk. Minden túrára a megfelelő táblázatot visszük magunkkal és azt a készülékre vagy annak tokjára erősítjük. Használatával felvételeinkkel hamarabb készülhetünk el, ami pl. szigorú téli hidegben, sí-túránál stb. fontos lehet.

Végül fel kell még említenünk a turistakörökben kevésbé ismert, azonban éppen a turisták részéről legjobban kihasználható, úgynevezett *önkioldó készüléket*, melynek használatával az egyedüljáró turista sokszor semmitmondó, egyhangú tájképekbe hangulatot és életet hozhat azáltal, hogy saját alakját használva felstaffage-nak, a kellő sebességre beállított pillanatzárat az automatikus kioldóval hozza működésbe. (Szükség esetén 10—15 m hosszú erős cérnát is használhatunk erre a célra, amellyel a pillanatzárat megrántjuk.) Legmegfelelőbb és igen egyszerűen, biztosan kezelhető a villamosárammal (villamos zseblámpa elemmel, amilyent sok turista amúgyis magával hord) működő készülék, melynél a pillanatzár kinyitásának időpontja teljesen tőlünk függ, míg az óraműszerkezetnél, ezt megindítva, az *expositio* automatikusan történik meg. (Ernemann Autex III.)

Ugyancsak ezen készüléket használhatjuk fel esetleg előforduló *magnézium-felvételeknél* (menedékházban, barlangban) a villanópor felgyújtásához szolgáló gyújtószerkezet kioldásához.

Ha még a *csuklós állványfejről* is megemlékezünk, melynek a hegyek között, hol állványunkat nem mindig tudjuk úgy

felállítani, hogy készülékünk alapdeszkája vízszintes helyzetbe kerüljön, szintén hasznát vehetjük, végére értünk a turista-fényképező felszerelések ismertetésének.

Hátizsákunk — legtöbb esetben túl lévén tömve egyéb felszereléseinkkel — legfőljebb a tartalékfilmek elraktározására alkalmas. Ezeket a hátizsák belsejében külön, vízmentes vászonba csomagolva tanácsos elhelyezni.

Felszerelésünket, hogy mindig kéznél legyen, legcélszerűbb derékszíjunkra kapcsolható két, vízhatlan vászonzóból vagy bőrből készült, csattal zárható és a derékszíj bármely részére toltató táskában elhelyezni olyképpen, hogy az egyik táská a készüléket, a másik pedig a lemeztartókat és a többi apróságot tartalmazza. Készülékünk így állandóan kéznél van, a táskák súlyát pedig, csipőnk táján lévén elhelyezve, alig érezzük. Felszerelésünk elhelyezésének ezen módja különösen téli és sí-túrákon vált be. Hasonlóan használhatók a Bilgeri-hátizsákok mellső kis zsákjai.

II. Anyagok, negatív és pozitív eljárások.

Minden turista olyan lemezeket és filmeket használjon túrán, amilyenekhez szokva van és amilyenekkel megfelelő eredményeket ért el.

A forgalomban lévő lemez- és papirgyártmányok úgyszólván mind jók.

Lemezeket, mivel majdnem kizárólag tájfényképezésről van szó, csakis színérzőket használjunk; legtöbb esetben előnyünkre szolgál, ha egyúttal fényudvarmentesek is. Úgy az orsó-, mint a csomagfilmek színérzőréteggel készülnek és vékonyságuknál fogva bizonyos fokig fényudvarmentesek.

Lemezeinket lehetőleg helyesen exponáljuk és tisztán, lágyan hívjuk elő, hogy részletdús, szép negatívokat nyerjünk.

Az előhívásról és a többi segédműveletről, nemkülönben a pozitív eljárásokról, minden fényképezéssel foglalkozó szakkönyvben kimerítő útmutatásokat találunk, amelyek a turista-fényképező munkáira is vonatkoznak.

Túrafelvételeinket nagy gonddal és elővigyázattal dolgozzuk ki, mert hanyagság, vagy felületesség miatt nemcsak igen szép, értékes, sokszor igen nagy fáradsággal készült, megismételhetetlen felvételeink mennek tönkre, hanem kárbavész minden fáradságunk, munkánk és nem utolsó sorban a felvételekkel járó kiadásunk is.

Hogy milyen pozitív eljárással készítsük képeinket, azt azok végcélja határozza meg.

A turistafelvételek átlaga mint túraemlék, hangulatfelvétel, vagy tanulmány „albumba” kerül. Képeinket kellő képszerű kivágás után ragasszuk gyűjtő mappánkba, lehetőleg úgy,

hogy mindegyik külön mint önálló kép legyen megtekinthető. Sok, egy lapra ragasztott kép zavarja a nézőt.

A második sorozatba tartoznak azon képeink, melyek témabeli kiválóságuknál és szépségüknél fogva bekeretezve falra kíváncsoznak. Ezek megválogatására és elkészítésére nagy gondot fordítsunk. Faldísznek csak nemes eljárással készült fényképek valók. (Nemes eljárások alatt ma az olajnyomást és átnyomást értjük; régebben a guminyomás és pigment is elsőrangú technikák voltak, ezeket azonban az előbb említettek teljesen kiszorították.)

Hogy ilyfajta képeink képszerűen hassanak, bizonyos nagyságban kell készülniök, mert eredeti, kis felvételeink a sok részlet és élesség miatt nem hatnának képszerűen. Irányadók a grafikában (pl. rézkarc) előforduló méretek.

A turistaképek legideálisabb megtekintési módja kétségen kívül a diaprojektív lemez útján való vetítés, amikor a természetben látottak majdnem eredeti nagyságban és fénypompájukban újra megjelennek szemeink előtt.

III. A beállítás alapelvei.

A fényképezés legkényesebb és legfontosabb momentuma a beállítás, mert csak úgy kapunk teljesen kielégítő, művésziesen szép, képszerű felvételt, ha a beállítás helyes. Ehhez természetesen művészi érzék kell, de bizonyos mértékben könyvből, gyakorlatból is megtanulhatunk legalább annyit, hogy hogyan *ne* fényképezzünk. Kézikönyvünk erre a bótárgyú kérdésre csak röviden térhet ki.

Mindenekelőtt megfontolva, gondolkozva, a kép különböző beállítással elérhető hatásfokát latolgatva fényképezzünk, mert különben csak a lemezgyáraknak fogunk hasznot hajtani, de egyébként nem érünk el kielégítő eredményt.

Igyekezzünk lehetőleg még panorámaképeknél is a képbe előteret kapni, mert jó előtérrel igen sokat nyer a kép, változatosabb lesz és perspektívája, mélysége is növekedik. Persze sokszor csak próbálgatásokkal, álláspontunk ide-oda tologatásával találjuk el a helyes beállítást. Előtérül szolgálhatnak egyes fák, bokrok, sziklák, különálló épületek (pl. vadászlak, pásztor-kaliba, szénagyűjtő, szarvasetető stb.), állatok vagy esetleg emberi alakok is. Mindezek lehetőleg ne álljanak a kép közepében, ne domináljanak, hanem mint „staffage“ inkább keretét adják a képnek.

Magasba nyúló objektumok, hegyek, vízesések, szembe folyó patakok stb. rendszerint imponálóbban hatnak, ha róluk függélyes és nem vízszintes felvételt készítünk.

Ha a képbe út esik, ügyeljünk arra, hogy annak tengelye ne legyen merőlegesen felénk irányítva és ezért álláspontunk ne magán az úton, hanem annak szélén vagy az út mellett legyen.

Rosszul hat, ha a képet keresztbe futó, egyenes, vízszintes vonal metszi ketté, pl. tópart, patak, hómező, út stb.; az ilyen túlságosan szabályos vonalak zavarják a kép összhangját.

Ha állatok vannak az előtérben, ezeknél is főleg a természetességre kell figyelniünk. Ne legyen az ilyen állatalak a kép szélével kettészelve.

Legnehezebb az emberi alakok természetes beállítása. Ez helytelen, mihielyt a képből ki lehet érezni, hogy az alakok „be vannak állítva“. Ezért az előtérnek használt emberi alak sohasem helyezkedjék „vigyázz“ állásba és ne bámuljon a fényképezőgépre, hanem lehetőleg természetes helyzetben állva, vagy pl. sziklán, fatörzsön stb. ülve, a természet szemlélésében lássék elmélyedve lenni, mintha nem is tudna arról, hogy fényképezik. Természetes, hogy a kép szélén álló alak ne oldalvást kifelé nézzen a képből, hanem a képen ábrázolt táj felé tekintsen. Épen olyan magától értendő, hogy emberi alak csak akkor felel meg előtérnek, ha természetesen beleillik a terepre. Nem alkalmasak erre tehát városi ruhába öltözött, kemény kalapot hordó egyének, nem illik bele alföldi tájba egy tiroli hegylakó, viszont egy hegyi tájképbe egy alföldi csikós stb. Maga az illető vidék népe sajátos viseletében, nemkülönben megfelelően öltözött turistatársunk lesz a legalkalmasabb. Rendszerint egy vagy két alakkal érzük el legjobban a kívánt hatást, ha többen vannak, ezzel már rontjuk a képet. Az emberi alak — hacsaknem pl. a népviselet kedvéért éppen egyes személyekről készítünk felvételt — csak staffage, ne legyen tehát főmotívum és így az alak nagysága tekintetében is megfontolással kell eljárunk. Az emberi alak megkönnyíti egyes objektumok (sziklák, fák stb.) méreteinek érzékeltetését is, tehát ilyen szempontból is figyelembe jöhet. Vannak olyan képek, amelyek éppen a magányt, az elhagyatottságot, a vadon nyugalmaát érzékeltetik; ilyen képekbe emberi alak nem való.

Készíthetünk persze csoportfelvételeket is, ha ez a cél, de akkor ez nem tájkép, tehát mellékes a környezet és az ilyen képek nem is tarthatnak számot általános érdeklődésre.

* * *

A természet mindig szép, de egyes szépségei más-más évszakban érvényesülnek legjobban.

*

A vidék szépsége inkább az élvező turistáé, mint a telekőnyvi tulajdonosé.

*

Hegyről nézve szép a völgy, völgyből nézve fenséges a hegy.

*

Nem mindig a legmagasabb hegyről van a legszebb kilátás.

*

A turistaság gyakorlati szabályai.

I. Alkalmasság.

Mielőtt a turistaság gyakorlásáról szólnánk, természet-szerűleg merül fel az a kérdés, ki alkalmas arra? Erre nézve — ha eltekintünk az igazi turistaság etikai tartalmának előfel-tételétől, a lelki finomságtól — két tényező jön figyelembe: a *fizikum*, mely képessé teszi a turistát a kirándulásokkal esetleg járó fáradalmak, nélkülözések elviselésére és a *szellemi képesség*, illetőleg felkészültség, mely főleg a nagyobb kirándulásokkal járó térkép-olvasásnál, tájékozódásnál stb. érvényesül.

Mindkét tényező fejleszthető; azokra kisebb sétáknál csekélyebb mértékben, ellenben komolyabb túráknál annál foko-zottabban van szükségünk.

A turistaságot akkor gyakoroljuk helyesen, ha képességein- ket egyénileg fejlesztjük és túráinkat képességeinkhez mérten választjuk meg; kezdjük kisebb sétákkal és fokozatosan térjünk át nagyobb kirándulásokra és komolyabb túrákra. Mint minden más sport, a turistaság is egészségi szempontból csak akkor fejti ki hasznos hatását, ha megfelelő training előzte meg, míg maga a főleg erőltetett training esetleg átmenetileg a szervezetre nézve hátrányos lehet. Élvezetet és örömet tehát csak úgy találunk a turistaságban, ha képességeink mindenkor teljes összhangban vannak a megteendő túrával járó követelményekkel. Minthogy azonban némi elővigyázat és tapasztalat mellett mindenkinek módjában van képességeinek megfelelően megválasztani meg- teendő túráit, ebből következik, hogy a turistaság gyakorlására szinte kivétel nélkül bárki alkalmas. Szervi hibáktól ment turista tapasztalni fogja, hogy észszerű turistáskodás mellett képességeit nem is sejtett mértékben tudja fokozni és ennek arányában

érvényesül mindjobban a turistaság áldásos hatása a testre, lélekre és kedélyre is. Természetes, hogy pl. szervi szívbajban szenvedőknek elővigyázóknak kell lenniök, kisebb sétákkal kell beérniök és ilyenek előbb orvos tanácsát hallgassák meg. Óvatosságra van szükség a gyermekeknél és serdülő ifjúságnál is, mert a fejlődés eme korában a túlságos megerőltetés felette káros lehet. Nők rendszerint nehezebben bírják a túrázás fáradalmait, ehhez mérjék tehát a megteendő út nagyságát. Ugyanez vonatkozik korosabb egyénekre is. Ezen utóbbi szempontokat az egészségápolással kapcsolatos fejezetben fejtjük ki részletesebben.

A turistaság észszerű gyakorlásának előfeltétele azonban a képességünkhöz mért túra megválasztásán kívül főleg a megfelelő ruházat és felszerelés is.

II. Ruházat.

Bár rövidebb sétáknál rendszerint a rendes városi ruha is megteszi, a turistaruha mégis kisebb kirándulásainknál is mindig célszerűbb lesz. Nem hangsúlyozhatjuk azonban eléggé, hogy nagyobb kirándulásoknál ruházatunk meg nem felelő volta egész kirándulásunkat elronthatja, sőt komolyabb következményeket is vonhat maga után.

Ruházatunk megválasztásánál egészen általánosságban szem előtt kell tartanunk egyrészt annak hivatását, amidőn testünk párolgását közvetíti, másrészt annak hőtartó tulajdonságát. Utóbbira nézve mértékül szolgálhat, hogy a selyem háromszor, a pamut és len ötször jobb hővezető (tehát kevésbé meleg), mint a gyapjú. De tudnunk kell azt is, hogy eltekintve magának az anyagnak ezen hővezető képességétől, a szőtt ruhaneműben rejlő légrétegecskék rossz hővezetők és mint elsőrangú szigetelők szerepelnek. Minél simább szövésű a ruhanemű, annál kevesebb ilyen légrétegecske van benne és megfordítva. Ugyanezek a légrétegecskék segítik elő viszont a párolgást is. Minél több izzadságot szív fel és minél hamarabb szárad ruházatunk, annál kielégítőbb lesz a szükséges párolgás. 100 gr száraz gyapjú 25—28 gr vizet, len körülbelül ugyanannyit, selyem 16·5 gr, pamut csak 11·6 gr vizet képes felszívni. A nagyobb víztartalom természetesen csökkenti a ruhanemű légtartalmát, következképpen annak hőszigetelő képességét, ez azonban csak a síma, tehát kevés levegőt tartalmazó szotteknél jön nagyobb mértékben számításba. A fentvázoltakkal magyarázhatjuk meg, miért oly aránylag jó hőtartók vagyis melegek az egész könnyű, de laza szövésű, ruganyos anyagból álló lodenek, flanellek és trikók; miért olyan kellemetlen hideg hűvös időben a nedves, átizzadt, síma lenvászon, mely ugyan sok vizet szív fel, de kevés légtartalmánál fogva lassan szárad és rossz hőtartó; ennél miért jobb a pamutflaneling, amely gyorsabban szárad és jobb hőtartó,

de viszont kevesebb vizet szív fel és így, ha erősen izzadunk, testünk maradhat nedves; miért a legjobb — bár néha túlmeleg — a gyapjúflanelling, amely hamar szárad, jó hőtartó és sok nedvességet szív fel. Mindezekből következik, hogy a ruhánemű anyagán és vastagságán kívül főleg annak szövési módja fontos. Legcélszerűbbek a laza szövésű, ruganyos anyagból álló szövetek, flanellek, trikók, tetraszövetek stb., mert ezek légtartalmuknál fogva jobban tartják a meleget, ha átizzadjuk őket, hamarabb száradnak és így a meghűléstől jobban megóvnak.

Ruházatunk legyen egyébként egyszerű, de izléses. A (pl. tiroli) népviseleteket szívesen látjuk az illető hegyvidék népén, de azok nem valók turistának.

1. Az *öltöny* általában véve kényelmes, szellős és vízálló legyen. Szorítania seholsem szabad, nehogy a vérkeringést hátráltassa. Szövede a kirándulások mértéke szerint különféle lehet. Legalkalmasabbak a nem túlvastag loden- és az angol gyapjúszövetek. Télen a kívül simább, nem bolyhos szövetek abból a szempontból célszerűbbek, hogy a hó kevésbé tapad rájuk. Ruházatunk télen se álljon túlvastag kelméből. A bőr-ruhák nem célszerűek. Nyáron a vászonruhák kellemesek, de hirtelen beálló zivatarokra, valamint a hűvös estékre való tekintettel mégsem ajánlhatók.

A *kabát* egész nyakig gombolható legyen, felhajtható és összegombolható gallérral, továbbá minél több belső és külső, begombolható zsebbel bírjon. Az újjak a csuklónál szorosra összegombolhatók legyenek. A kabát szabása különben legyen bő, hogy alatta sweatert húzhassunk magunkra.

A *mellény* (ha ilyent pl. télen hordunk) célszerűen belső begombolható zsebekkel is bírjon, háti része pedig ne vászomból, hanem szintén szövetből készüljön.

A *nadrág* térden alul szíjjal zárható, bő lengyel nadrág legyen. Elöl és hátul két-két harántnyílású, begombolható nagy zsebbel, továbbá órazsebbel. A brechés-forma nem szép és célszerűtlen is. A nadrág szára a harisnyaszáron csukódik. Térden felül érő nadrágban, szabad térdekkal ne járjunk. Nagy hőségben ez ugyan kellemes, de sűrű bokrok között, esőben stb. célszerűtlen, különben pedig izléstelen. Nagy hőségben, pihenőknél stb. a nadrág térdzáró szíját szellőzés céljából megengedhetjük.

Nők megfelelően rövid (bokánfelüli), fentemlített szövekből készült, esetleg felkapcsoló csatokkal vagy gombokkal ellátott szoknyát hordjanak. Nadrágra csak magashegyi vagy komolyabb sí-túráknál van szükség. A blúz nyáron könnyű, világos zefirből, télen tenniszflanellből álljon, de nyáron is kigombolható magas nyakkal; a kivágott ruha nem nyújt kellő oltalmat sem a túlerős napfény, sem az időjárás viszontagságai ellen. Kiegészíti a ruházatot a kabát, melyre nézve nagyjában a férfiak kabátjáról elmondottak mérvadók.

2. A *harisnyaszár* vékonyabb gyapjúból, vagy vastag kecskeszörből készülhet; előbbi nyárra való kellemesebb viselet, utóbbi tartósabb és télen alkalmasabb. Megerősítése térden alul laza gumiharisnyakötővel történhetik. Egyébként, pl. esőben, a térd fölé legyen hajtható.

3. *Harisnya*. Szöges cipőhöz nyáron rövid, vékony cérna-harisnya. fölötté rövid, vastag gyapjú- vagy kecskeszörharisnya való. Télen föléje még egy második vastag harisnyát húzunk. Ha két ilyen vastag harisnyát veszünk lábunkra, úgy célszerű az egyiket a harisnyaszár alá, a másikat afölé húzni. Nyáron, nagy melegben szintén a harisnyaszár fölé vehetjük a vastag harisnyát. A harisnyaszár fölé húzott harisnya felső részét ilyenkor — ha nem hordunk lábpólyát — legöngyölíthetjük a cipő szárára. A legfelső vastag harisnya sarkára kívül védő vászondarabkát varrhatunk, így tartósabb lesz.

4. *Cipő*. A turista cipőjére nagy gondot fordítson. Főleg az újjak tájékán legyen a cipő kényelmes, inkább bő, mint szűk, ellenben a sarok és a fűző közti rész, nemkülönben a szára szorosan záródjék, hogy lefelémenésnél a láb ne csússzék előre s ne jusson homok vagy kavics a cipőbe. Csak fűzős cipő felel meg, minél kevesebb varrással. Sétákra s könnyebb kirándulásokra nem kell szegesnek lennie. Nagyobb túrákra azonban legalább talpszegelés szükséges, mely a talpbőrt is óvja. Turisták, akik sokat járnak úttalan vidéken is, a talpat orrán és sarkán sűrűn veretik be élesfejú pillangószegekkel, kétoldalt pedig $1\frac{1}{2}$ —2 cm távolságban tompafejú pillangószegeket veretnek párosával. A talp közepére gömbölyűfejú szegek kerülnek, mert a szegeletlen belsejű talp behorpad és könnyen kopik. A pillangószegekkel sűrűn szögelt talp csúszik, mihelyt kissé lekopott, ami pl. sziklákon kellemetlen lehet.

Téli túrákra a szöges oly bő legyen, hogy több pár vastag gyapjúharisnyát is húzhassunk.

A szeges cipőt ajánlatos gyakran zsírozni vagy olajozni; különösen, ha átázott, zsírozzuk be szárítás előtt.

Nedves, átázott cipőt sohse szárítsunk tűz közelében, mert kőkeményre szárad és tönkrerepedezik; legcélszerűbb ilyenkor sámfára húzva vagy papírral erősen kitömve megszáritani.

5. *Fejfedőül* a legalkalmasabb a lehajtható tarkó- és fülvédővel ellátott ernyős sapka. Anyaga ugyanolyan, mint a ruháé. Használhatunk könnyű, puha lodenkalapot is, olyant, amelyet kedvező időjárás esetén hátizsákunkba tehetünk. Nők könnyű sapkát, nyáron esetleg könnyű szalmakalapot (Panama) hordhatnak; a kalaptűt mellőzzék.

6. *Fehérnemű*. A legmegfelelőbb anyag ingnél, melynek formája a vadászing, a gyapjú-, vagy a kevésbé meleg pamut-flanell és a tetra, alsónadrágnál a vászon; utóbbi nyáron rövid, télen hosszú legyen. A Jäger-alsóruha csak télen és csak nad-

rágnak ajánlható. Télen az ing alatt hálós cérnainget hordhatunk. Nők télen feltétlenül meleg zárt nadrágot is hordjanak.

7. *Tartalékruha.* Nagyobb, egésznapos kirándulásnál vigyünk magunkkal egy váltóinget és egy pár harisnyát. Többnaposnál szükséglet szerint további fehérneműt, minden napra egy pár vékony cérnaharisnyát és zsebkendőt. Egy könnyebb gyapjú- vagy teveszőr-mellény hőmérséklet-ingadozásoknál, hűvös estéken, nyáron is jó szolgálatot fog tenni, télen elengedhetetlen. Télen azonkívül jó a gombolható magasnyakú, vastag gyapjú-sweater, esetleg gyapjú- vagy teveszőr-érmelegítő és hóvihar esetére fejrehúzható kötött sapka. Kényelmes kötött kesztyű legyen tartalékban, télen azonkívül szükségünk van vastag gyapjú-ökölkesztyűre is. Bőrkesztyűt legfeljebb a vonaton használhatunk.

Nyáron esőben és téli hóvándorlásoknál szükségünk van a lábszárpolyára, amelyet a cipőszár köré s azután a lábszáron végigcsavarunk a térd alá. Ez a lábszárvédő rugalmas és lehetőleg vízhatlan legyen, hogy pl. esőben a gallérról lefolyó víz is leperegjen róla és így megóvjon attól, hogy a víz cipőnkbe csurogjon. Az oldaltgombolós bőr- vagy vászonlábszárvédő kirándulásra nem ajánlható. A cipőszár elzárására alkalmas a lábszárvédőhöz hasonló anyagból, vagy bőrből készült rövid bokaszalag; ez könnyű, nem meleg, így nyáron is célszerű, mert kavicsdarabkáknak stb. cipőnkbe való behatolását megakadályozza, ha pedig vízhatlan kecskeszőr-harisnyaszárát hordunk, eső ellen a lábszárvédő pályát is helyettesítheti.

Selyemkendő a nyakra vagy fejre (kötött selyemsapka) jó szolgálatot tehet pl. hajútazásnál, éjjeli tanyázásnál stb. Azonkívül ne felejtsük el a könnyű nyakkendőt, esetleg nadrágtartót.

8. *Felöltő* gyanánt legmegfelelőbb nyáron a csuklyával el látott loden-esőgallér, melynek a kar részére összegombolható oldalhasítéka is van. Célszerű a mosetic-batisztból készült gallér is, mert könnyű, teljesen vízhatlan és összehajtogatva hátizsákunkban igen kis helyet foglal el; hátránya, hogy a testpárát nem engedti át és az belső felületén lecsapódik. Bármilyen formájú esőköpenyegünk, az térden alul érjen. Télen célszerű az újjas bő loden-felöltő; igen hasznosak a lehetőleg vízhatlan vitorlavászonból készült u. n. szélkabátok, amelyek esetleg flannellel vagy szövettel bélelhetők is. Gyakran jó szolgálatot fog tenni egy kb. másfél méter hosszú és ugyanolyan széles Billroth-batisztdarab is; nedves talajon, havon erre ülünk, esőben is megvéd, meghálásnál pedig úgy szabadban, mint menedékházban vagy vasúton, úgyszintén kocsitazásoknál stb. jól tartja a meleget, ha avval burkolózunk. Súlya alig jön számba.

III. Felszerelés.

Amit bevezetésül a ruházat minőségéről mondtunk, ugyanaz áll a felszerelésre nézve is. A turistának élvezete, sőt egészsége és sokszor a túra sikere függ ettől. A rosszul alkalmazott takarékos-

ságnak tehát itt sincs helye. A felszerelés legyen teljes és tökéletes.

1. *Hátizsák.* Erős, vízhatlan, zöldebarna, barna, vagy sötétszürke vitorlavászonzóból készüljön. Belseje ketté van választva a fehérnemű és egyéb tartalom részére. Belsejében több zseb tartalmazza a kisebb tárgyakat, míg a külsején 1—2 redőkben rávarrt és csatos szíjjal (nem gombbal) zárható nagy zsebbe a kéznél tartandó dolgok jönnek. A vállszíjak minél szélesebbek legyenek s ne a zsinóron lógnanak, hanem magára a zsákra legyenek varrva, hogy a zsinór esetleges szakadásával ne szakadjon le a zsák is. A zsák nagysága a túrától függ, de inkább valamivel nagyobb legyen, mint szükséges, úgyhogy az egész felszerelés kényelmesen elférjen benne. Főleg téli túráknál, amikor amúgyis több ruhaneműt kell magunkkal vinnünk, igen ügyes a Bilgeri-féle túrazsák, mert nem nagy terjedelme mellett is nagyon sok fér bele és súly-eloszlása is egyenletes. Elöl a melletlen a Bilgeri-zsák szíjához vagy hevederéhez két kisebb zsák van kapcsolva, amelyek egyrészt egyenletesebb súlymegoszlást tesznek lehetővé, másrészt igen kényelmesen használhatók gyakrabban szükséges élelmiszerek, pl. édességek, gyümölcs, vagy fényképezőgép és lemezek stb. elhelyezésénél, mert az elől levő zsákokba menetelés közben is benyúlhatunk és nem kell az egész zsákot hátunkról levetni.

2. *Bot.* Kirándulásokra legalkalmasabb az erős, alacsony, de csípőn felül érő, vashegyű kampósbot, amelyet a karra vagy a szákszíjra akaszthatunk, ha a botra nincsen szükségünk. A hosszú, 2 méteres bot igen alkalmatlan annak, aki nem szokta meg, de az ilyen bot alacsony- és középhegységben fölösleges is. Sokan egyáltalán bot nélkül járnak, mert a bot gyakran alkalmatlan lehet, pl. virágszedésnél, málnázásnál vagy szamóca-szedésnél, sziklás utakon stb.

3. *Ivó- és evőeszközök.* Ha nem számíthatunk biztosan bővizű tiszta forrásra, kulacsban viszünk magunkkal vizet. Nemez-zel átvont, láncon lógó dugós alumínium kulacs a legjobb. Ürtartalma 1—1½ l, télen esetleg kevesebb is lehet. A Thermosedények órákig megtartják az ital hőfokát, de ürtartalmukhoz képest terjedelmesek és nehezek, az üvegből készültek pedig könnyen törnek. Egyébként nemcsak télen, hanem nyáron is jó szolgálatot tehetnek, amikor pl. sokáig megőrzik a forrásvíz frissességét. Ivópohárul legcélszerűbb az ovális alakú, fogantyúval ellátott, ¼ literes alumínium pohár.

Kiseb kirándulásoknál elvihetjük az ételt hólyagpapirosba csomagolva is, de ha gyakrabban megyünk ki, jó lesz néhány kis vászonzacskót beszerezni s ebben külön rakni a hús- és tészta- és gyümölcsöt. Rendszeres kirándulásnál igen beváltak a nagy, négyzetes alumínium ételdobozok, amelyekben igen ügyesen, tisztán és épen őrizhetjük meg minden ételünket. Menedékházakban való tömeges meghálásnál is igen cél-

szerűek, amikor nem keverődnek össze az élelmiszerek, ha azokat alumínium dobozokban éjjelre pl. ablak közé tesszük. Viszont az élelem elfogyasztása után, tehát üresen is helyet foglalnak el zsákunkban és ez hátrányuk a papírcsomagolással szemben.

Alumíniumból kaphatunk összetelható villát és kanalat is, míg késnek a svájci tisztikés, amelyben több penge, dugó- és csavarhúzó, ráspoly, fűrés és lyukasztó van, ajánlható.

Só, vaj, gyümölcsíz, tejbenrizs stb. részére igen alkalmasak az alumínium dobozok és a gumikarikával elzárható kerek alumínium edények. Savas és lúgos folyadékok megtámadják az alumíniumot, amit úgy az alumínium edények használatánál, mint azok tisztításánál figyelembe kell vennünk.

4. A *gyorsfőző* különösen többnapos túráknál, téli túráknál és vendéglőtlen menedékházban való tartózkodásnál tesz jó szolgálatot. Igen sokféle kivitelben és árban kapható. Követelmény, hogy egyszerű és könnyű legyen, kevés helyet foglaljon el zsákunkban, hamar forraljon s a szél ne bántsa. A főzőhöz szükséges spirituszt külön bádagedényben hordozzuk; üveget ne tegyünk a zsákba.

Teafőzéshez a láncon lógó alumínium teatojást használjuk.

5. *Kézilámpás*. Többnapos túrákra okvetlen vigyünk magunkkal lámpást. Jó szolgálatot tesz szálló-helyünkön, még inkább, ha beáll az est, mielőtt célhoz értünk volna, éjjeli vándorlásoknál pedig nélkülözhetetlen lehet, különösen, ha ismeretlen vidéken járunk és közben térképet, iránytűt kell figyelniünk. Legmegbízhatóbb, legkönnyebb és legkisebb helyet foglal el az összehajtható, máriaujveggel ellátott gyertyás lámpás, de fénye éppen csak hogy elegendő és kellemetlen, ha felmelegedve egyenlőtlenül ég és kormoz, füstöl. A lámpát, gyertyát és gyufát viaszkos vászonokban tartjuk. Az olajos lámpa jól világít, egyenletesen ég és ennél fogva használatközben kényelmesen hordható a derékszíjon, de nehezebb, terjedelmesebb és az olaj kicsurog belőle, ha megtöltve tesszük zsákunkba. A tölthető accumulátoros villanylámpák nehezek, bár különben 10—12 óráig világítanak és nagy fényerejük van. A kis szárazelemes villanylámpák csak néhány óráig égnek, nagyobb éjjeli túráknál tehát nem használhatók. Egyébként használatuk igen kényelmes, de arra ügyeljünk, hogy kapcsolójuk nehezen járjon, mert különben hátizsákunkban véletlenül is kigyulladhat és kiéghet, mire használni akarjuk. Ajánlatos tartalék-elemet magunkkal vinni. Jók és igen szépen világítanak a kis acetylén-lámpák, ha néha szeszélyesek is, csak ezeket a fejlődő gáz miatt, amíg ki nem égtek, zárt helyiségbe nem vihetjük. Tisztántartásukra nagy gond fordítandó.

6. *Sátor, hálózsák*. Többnapos túrán függetleníthetjük magunkat minden meghálási lehetőségtől, ha sátrat viszünk magunkkal. Ahol pedig megháló-helyek nincsenek, rá vagyunk utalva sátrunkra, mert a szabadban való meghálás esős, hűvös időben igen kellemetlen és egy álmatlanul eltöltött rossz éjszakánk

a rákövetkező napi túra sikerét is kérdéseessé teheti. De egyébként is, egy szép hegyi tájon sátorban eltöltött nyári éjszaka különös, felejthetetlen varázst gyakorolhat. Legcélyszerűbbek a katonai sátorlapok; két ilyen sátorlapból készülhet egy sátor, amelyben 2—4 egyén hálhat meg. Súlya nem túlnagy, egy sátorlap kb. 1 kg. Egyedüljáró turista csak egy sátorlapot visz magával és avval beburkolózik. Ha jó időben a sátorverést el akarjuk kerülni, úgy hasonlóképen cselekedhetünk társas kirándulásoknál is, feltéve, hogy mindegyikünkre jut egy sátorlap. Sátor alatt azonban jobban bírjuk a hideget. A romboldalakú sátorlap egyúttal a legjobb esőköpeny, melynek egyik tompaszögű sarka a csuklyát helyettesíti. A nyak körül a sátorlapot ilyenkor zsinórral kötjük meg, amely némely sátorlapnál már eredetileg be van fűzve és annak segítségével a sátorlapot zsákszerűen össze tudjuk húzni. A hálósákok a legújabb időkig túlnagy súlyal készültek és így azoknak rendes túráinknál alig vehettük hasznát. Ujabban azonban vékony gumiszövetből könnyű (Zdarsky- stb. rendszerű) hálósákok is készülnek, amelyek segítségével még magas hegyekben is állítólag elég jól éjjelezhetünk. Ma még aránylag drágák.

7. Jelző és tájékoztató eszközök. Ködben, sűrű erdőben, sötétben szükségünk lehet fűtyültre. Az erős tompa mélyhangú jelzősípok jobbakk, mert hangjuk messzebb hatol, mint az éleshangú fűtyütlőké. Zsinóron hordandók. De tekintettel a vadászat érdekeire és ethikai szempontokra, csak akkor használjuk, ha ez feltétlenül szükséges.

Tájékozódásra szolgál a térkép és az iránytű. A térképet kiméljük, ha azt az összehajtás helyén feldarabolva és vászonra húzva használjuk. A térképet kiméli esőben, a kezek izzadása ellen stb. az átlátszó hártýából készült térképvédő is. Ezt zsinóron nyakunkba akaszthatjuk és így a térkép állandóan kéznél van. Minden iránytű jó, csak ne legyen kicsiny, de ajánlatos, hogy az elzárható szerkezettel bírjon; vannak olyanok is, amelyek tüje sötétben világít. Útikalauzt, jegyzőkönyvet stb. vízálló billrothbatszt táskában tartunk. Fontos a pontosan járó zsebóra is. Az ébresztő zseborák hasznosak lehetnek többnapos túráknál, vagy ha túránk kezdő állomását éjjel vonaton érjük el, nehogy az illető állomást elaludjuk.

8. Távcső, fényképezőgép ma már szintén elterjedt felszerelési tárgyak. Legmegfelelőbbek a 6- vagy 8-szoros nagyítású prizmás távcövek. Az erősebb nagyítású távcövek rossz világításban, alkonyatkor alig használhatók. A fényképezőgépekről külön fejezetben írunk részletesen.

9. Egyéb apróságok: varróeszközök, néhány biztonsági tű, néhány méter zsinog, szappan, törülköző, többnapos túránál fogkefe stb., konzervnyitó, menedékházakban használható papucs, angoltapasz, a lábak bekenéséhez faggyú, borvazelin, esetleg cipőkenőcs vagy olaj, kötszer és esetleg zsebgyógyszertár. Fegyver viselésének szükségessége a körülményektől függ. Társas kirándu-

lásoknál rendszerint fölösleges. Mindenesetre csak teljesen higgadt egyének hordjanak magukkal fegyvert (Browning vagy Frommer automata-pisztolyt), de csak a legnagyobb szükség esetén vegyék hasznát. A fölösleges lövöldözés feltétlenül mellőzendő.

10. *Téli felszerelés.* Mindaz, amit a felszerelés minőségéről eddig általában véve mondtunk, téli túráknál a zordabb időjárásnak megfelelően fokozott mértékben áll fenn. Amíg nyáron kisebb kirándulásoknál a hátizsákot esetleg nélkülözhetjük is, addig télen feltétlenül szükségünk van és pedig nagyobb hátizsákra, mint nyáron, mert abban hordjuk a télen elengedhetetlen felsőruháinkat, sweaterjeinket stb. Télen a *bot* is szinte nélkülözhetetlen szerszáma a turistának, főleg havas, meredek hegyoldalakon, jeges utakon tehet jó szolgálatot. Éppen úgy fokozottabb jelentősége van a *térképnek, iránytűnek, lámpásnak* stb., mert a télen gyakori ködben, hóviharban, a hamar beálló esti sűrűletben a tájékozódás olykor igen nehéz, esetleges eltévedés következményei pedig sokkal súlyosabbak, sőt végzetesek lehetnek. Télen feltétlenül szükségünk van jól szegelt *hegymászócipőre* is! Jó szolgálatot tehet pl. menedékházakban a meleg *papucs*.

Különleges téli felszerelésünk közé tartozik elsősorban a *si* — mely nélkül manapság komolyabb téli túrák el sem képzelhetők —, másodsorban a *hóabroncs* vagy *hótalp*. A hegyekben előfordul, hogy utat kell törnünk sűrű erdőben vezető vágásokban, mélyedésekben, völgyekben vagy mélyúton, amelyet a téli vihar szeszélye porhóval hordott tele, ilyenkor pedig térden felül is érhet a hó, amelyben a gyaloglás rendkívül fárasztó és hamar felemészt a kitartó yalogló erejét is. Itt némileg segítségünkre lehet a hóabroncs; hurokkal tenniszütő-szerűleg bevont, ovális fakeret ez, amelyet hevederekkel kötünk talpunk alá. Magas porhóban azonban még a hóabroncs is elég mélyre süpped be. A rendes hóabroncs szélessége következtében meglehetősen megnehezíti a járást; jobb a kanadai hótalp, amely karcsúbb és hátul szivalakúan hegyben végződik. Próbálták a hóabroncsot tökéletesíteni olyképen, hogy arra kb. $\frac{1}{2}$ m hosszú felhajlított orrú deszkát alkalmaztak, amely arra szolgálna, hogy a járást meggyorsítsuk és a síelés technikája nélkül kisebb lesiklásokat is végezhesünk. Persze még így javítva sem közelíti meg távolról sem a *si* előnyeit. Amióta a sí használata mind általánosabbá vált, teljesen háttérbe szorult a hótalp. A sí leírását itt mellőzzük, mert a síelésnek már saját külön irodalma van.

A *hágóvasak* az alpinista felszereléséhez tartoznak. Mégis előfordulhat, hogy pl. hóolvadás és ezt követő éjjeli fagyok után valóságos jégárazon át vezet utunk, azokat nem tudjuk megkerülni és ilyenkor pompás szolgálatot tehet az egyszerű négykarmú hágóvas, vagy legalább a *sarokvas, jégsarkantyú*.

A *hőszemüveg* szintén a magashegyi túrázás nélkülözhetetlen szerszáma, azonban gyenge, érzékeny szemű turisták

részére szükségessé válhat a mi hegyeink között végzett főleg többnapos túráknál is. A vakító fehér hólepelről visszaverődő fény sugarak nemcsak verőfényben, de ködös időben is megtámadhatják a szem szivárványhártyáit és olykor súlyos szemgyulladást okozhatnak. A jó szemüveg sárgás-zöldes üvegekből áll (újabbban a füstszürke üvegeket ajánlják), amelyek szellőzőlyukakkal ellátott és bársonnyal beszegett alumínium kosárba vannak foglalva és szalaggal erősíthetők az arcra. Hátizsákunkban külön tokban tartandó, mert különben könnyen behorpad vagy eltörik.

Miként sziklás hegyeink sziklamászó-iskoláiban alpinistáink a sziklamászás technikájának elsajátítására végezhetnek gyakorlatokat, úgy gyakorolható télen a jégtechnika egyes eljegesedett szurdokokban (pl. Rámszakadék). Ide azonban már teljes magashegyi felszerelés szükséges és ez meghaladja kézikönyvünk kereteit.

IV. Élelmiszer.

Különbséget kell tennünk az egynapos kirándulások és a hosszabb túrák között. Ha rendes lakóhelyünkről csak egy napra rándulunk ki, az élelmiszerek megválasztása nem sok gondot okoz. Vihetünk magunkkal bármilyen élelmiszert, ha nem ártalljuk annak cipelését, csak arra ügyeljünk mégis, hogy a túlsós vagy fűszeres étel szomjúságot okoz, nagy hőségben pedig vajat, zsírt, szalonnát ne vigyünk magunkkal. Nagyobb meggondolást igényel többnapos túráknál az ételmezés, ha útközben nem számíthatunk megfelelő ellátásra. Lehetőleg kis súly mellett lehetőleg nagy tápértékű, könnyen emészthető és ízletes ételekre van szükségünk. Étrend: reggelenként meleg reggeli, lehetőleg tej szállásunkról, esetleg kakaóval, melyet porcukorral keverve viszünk magunkkal, vagy pedig teát főzünk; napközben 3–4 óránként rövid étkezés a hátizsákból, délben esetleg gyorsfőzőn meleg ételt is készíthetünk magunknak; este szállásunkon lehetőleg meleg vacsora, vagy ha azt nem kaphatunk, tej vagy tea és étkezés a hátizsákból, esetleg gyorsfőzőn elkészített ételek.

Megfelelő mennyiségű kenyéren kívül rendes túrákészletünk: vaj, túró, sajt, főtt tojás (esetleg nyers tojás rántotta készítésére), zsír, szalonna, hús, kolbász, sonka, szalámi, császárhús, füstölthús, olajos hal- és egyéb konzervek, pástétomok, zöld paprika, uborka, kétszersült (keksz), mézeskalács, sütemények, tejberizs stb.; friss vagy szárított, esetleg befőtt gyümölcs és gyümölcsíz, végül cukor, csokoládé, citrom.

Nyáron gondunk legyen arra, hogy a hideg felvágott fél- vagy egy nap alatt megromlik, a hús nem sokkal tartósabb, a vaj pedig két nap alatt megavasodik. Ezeket kell tehát első sorban elköltenünk.

Általában nagy melegben és megerőltető túrák alatt a hús-ételek nem ízlenek, inkább vaj, pástétom, sajt stb., azután főleg

édességek, keksz, tejberizs (szintén megsavanyodhatik 1—2 nap alatt; ilyenkor megtámadja az alumínium edényt!) és gyümölcs. Igen ajánlatos a szárított szilva, a dió, datolya és a füge. Údítóen hat a meleg leves vagy tojásrántotta, ha ilyent el tudunk készíteni. A meleg főzelékek, burgonya, konzervek igen jó hatásúak és teljesen kielégítik testünk szükségleteit. Állott húskonzervek azonban mérgezést okozhatnak. Télen inkább a zsíros ételeket kívánjuk meg (szalonna, zsír, vaj), továbbá az édességeket. Kimerüléskor új erőt ad néhány kocka cukor, ezt mindig vigyünk magunkkal. Téli túráknál főleg napsütéses időben a narancs, esetleg jó alma, túra után a citromos tea megbecsülhetetlen.

Ha estére megfelelő vacsorához jutunk, úgy a napközi étkezésnek nem kell nagyobb fontosságot tulajdonítanunk. Nappal inkább gyakrabban, de keveset együnk. Ha egyes erdészlakokban hozzájutunk tejhez, vajhoz, mézhez és rozskenyérhez, ebből nagyszerűen meg tudunk élni. Figyelembe veendő mégis, hogy különösen a nyers tejet nem mindenki bírja el.

Az ételek megválasztásánál ügyelni kell az egyéni ízlésre: oly ételt, amelyet egyébként sem szeretünk, ne vigyünk magunkkal túrára.

V. Időszak.

Turistáskodhatunk egész éven át. Minden évszaknak megvan a maga sajátos szépsége. Még az esős időszakban sem vagyunk egészen száműzve, mert eső után a hegyoldalakról hamar lefolyik a víz, az erdei utak rendszerint elég jól járhatók és csak a völgyekben, főleg a falvak környékén, nagy a sár. Télen azonban úgy a felszerelés, mint az egyéni képességek szempontjából nagyobb követelményeknek kell megfelelnünk. Ősszel és télen gondoljunk arra, hogy a nappalok rövidek, hamar sötétedik, télen azonkívül sokszor köddel, hóviharral kell megküzdenünk. Nyáron esetleg a túlságos forróság és vízhiány teheti kellemetlenné kirándulásainkat. Kora tavasszal a lombtalan erdővel borított déli lejtőkön tikkasztóbb lehet a forróság, mint nyáron, amikor a meleget az árnyék enyhíti. Kétségenkívül legkellemebb a túrázás nyár elején, májusban és szép őszi időben. Kezdő turisták leghelyesebben május elején kezdjék meg nagyobb kirándulásait.

VI. Időjárás.

A kezdő turista rendszerint túlnagy súlyt fektet az időjárásra. Idővel azonban tapasztalni fogja, hogy verőfényben megkezdett túra szakadó esőbe fúlhat, míg máskor megbánja, ha a borús égtől megijedve lemond oly kirándulásról, amelyet a leg-

gyönyörűbb időben fejezhetett volna be. Miután viszont meteorológiai megfigyeléseink sem mindig megbízhatóak, ha az időjárás tekintetében túlságosan válogatósak vagyunk, keveset rándulhatunk ki. Ne tulajdonítsunk tehát az időjárásnak feltétlenül döntő befolyást tervezetéseinknél — természetesen kivéve a kirándulásokra alkalmatlan őszi és tavaszi állandó országos esőzéseket — és gondoljunk arra, hogy nem mindig a napsütéses meleg idő a legszebb, hanem közben olykor igen hangulatos lehet a ködös, esős idő is. Jó felszerelés és kellő testedzés mellett egészséges turista alacsony- vagy középhegységben ne tartson túlságosan az időjárástól.

Gondoljunk ellenben arra, hogy minden 100 m emelkedésnek általában véve kb. 0.5° hősílyedés felel meg, éjjel a talaj gyakran hűvösebb, mint a levegő (a földön fekvé tehát jobban átfázhatunk, mint pl. függőágyban), viszont éjjel az erdőben melegebb van, mint a szabad téren.

* * *

A legjobb kézilámpás a telihold.

*

Túrán ne hordj magaddal botot, ha nem akard azt elhagyni.

*

Ha egyedül jársz, nem fog rajtad a turáni átok.

*

A turista vigasztalódjék az oláh közmondással: jobb a rossz idő, mint a semmiféle idő.

*

Nem a szeges cipő és bot teszi a turistát.

*

Baleset nem a bátor turistát éri, hanem a vakmerőt.

*

Májusban vannak a turista mézeshetei.

*

Néha a görbe út a legjobb.

*

A legveszedelmesebb út nem okvetlenül a legélvezetesebb.

*

A nemturisták ürügye: a fásasztó turistaság nem kellemes, a nem fásasztó unalmas.

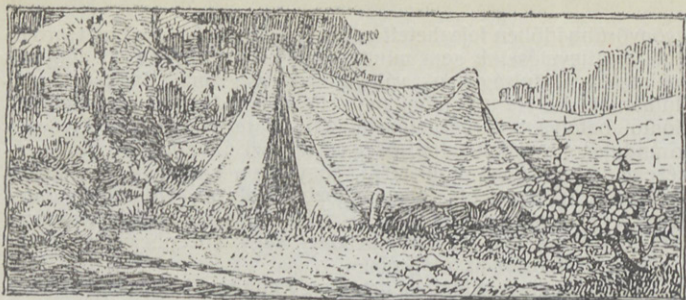
*

A turistának jó lába és gyomra legyen, nyílt szeme és szíve.

*

Ösvényen nem lehet autón járni.

*

A turistaság gyakorlása.

I. Előkészületek.

A túra sikere szempontjából igen fontos az *előzetes tájékozódás*. Még a legegyszerűbb kirándulásnál sem árt, ha előre megnézzük a térképen a követendő útirányt, térkép és útikalauz segítségével beosztjuk az utat s az alkalmas pontok (források, kilátópontok, menedékházak stb.) figyelembevételével megállapítjuk a pihenők helyét és tartamát és az egész túra időtartamát. Persze jobb bőven számítani, mint túlpontosan, mert a hegyek közt bármikor jöhet közbe váratlan esemény, amely időt rabol (pl. eltévedés, hirtelen zápor) és megdöntheti időszámításunkat. Arra is számítanunk kell, hogy a szebb részletek szemlélésével időt veszíthetünk. A visszatérésre lehetőleg mindig más utat válasszunk, mert úránk így változatosabb lesz.

Gyakorlottabb turista útikalauz nélkül, a térkép alapján is megállapíthatja az *időadatokat*. Bár egy kilométert sík terepen, rövidebb utakon kb. 10 perc alatt, sőt hamarabb is megtehetünk, rendes túrázásnál vízszintes jó úton átlag — a túra nagysága szerint — kb. 4—5 km-t (1 km kb. 12—15 perc), út nélkül, sárban stb. kb. 3—3½ km-t (1 km kb. 17—20 perc) számítsunk óránként. A térképen lemért távolság után ezen az alapon kiszámított menetidőhöz hegynek fölfelé hozzászámítunk átlagosan minden 100 m emelkedés után :

kb. 8—10	percet	jókarban tartott kocsiúton,
„ 10—12	„	öszvérúton,
„ 15	„	kanyargó gyalogösvényen,
„ 20	„	kavicsos, sziklás, homokos,
rossz, meredek ösvényen.

(Példa „A katonai térképek használatáról“ c. fejezetben.)

A lejövetelnél esetleg elért időmegtakarítást rövidebb távolságoknál elhanyagolhatjuk és a menetidőt a vízszintes út menetidejével azonosan számíthatjuk. Ha ilyen módon esetleg valamivel rövidebb idő alatt is járjuk be a kitűzött utat, több időnk marad a pihenésre. Nagyobb távolságoknál lefelémenet jó úton a vízszintes utak menettartamának kb. $\frac{3}{4}$ részét számíthatjuk.

Az így kiszámított időtartamban a nagyobb pihenők persze nem foglaltatnak bent.

Többnapos túránál a térkép alapján előre megállapítjuk főleg az *éjjeli szállás* helyét is, sátoráborozásnál lehetőleg forrás közelében. Gondoljunk azonban arra a lehetőségre is, hogy némely forrás nyáron nagy szárazságban elapad.

Az előkészületekhez tartozik, hogy *ruházatunkat, felszerelésünket* rendbehozzuk és hátizsákunkat összecsomagoljuk. A zsákban rendet kell tartani, hogy minden azonnal megtalálható legyen. Ezt nagyban megkönnyíti az, ha mindig ugyanúgy rendezzük a tartalmát s az együvé tartozó dolgokat külön kis vászonzacskóba tesszük. Könnyebben hordjuk a hátizsákot, ha annak megtöltésénél inkább a zsák szélességét, mint vastagságát használjuk ki, mert így a zsák jobban fekszik a hátón és nem húzza le annyira vállunkat. Nehogy valamit otthonfelejtünk, vagy az utolsó percben kapkodjunk, célszerű, ha úgy ruházatunkról, mint felszerelésünkről, valamint a magunkkal viendő élelmiszerekről stb. a túra mineműsége szerint jó előre jegyzéket készítünk magunknak és előkészületeinket ezen jegyzékek alapján tesszük meg. Ilyen jegyzékminták pl.:

a) minden kirándulásnál: ing, alsónadrág, vékony és vastag harisnya, harisnyaszár kötővel, nadrág, cipő, nyakkendő, esetleg mellény, kabát, kalap, kesztyű, zsebkendő, köpeny, esetleg bot, hátizsák, tartaléking és -harisnya, csavaros lábszárvédő, ételdobozok megfelelő élelemmel, kés és evőeszközök, pohár, kulacs, esetleg gyorsforraló szesztartóval, térkép, iránytű, fűtyülő, túranapló, biztosítótűk, varróeszközök, zsinór, kézigyógyszertár kötszerekkel, esetleg fényképezőgép stb.;

b) többnapos túráknál: a fentiekén kívül tartalékfehérnemű, törülköző, szappan, fogkefe stb., lámpa, gyertya, gyufa, esetleg papucs, fagyú, cipőkenőcs, esetleg sátorlap (külön jegyzék készítened az élelemről, konzervekről stb.);

c) téli túráknál: azonkívül sweater, ujjasmellény, hósapka, ökölkesztyű, sitúránál sifelszerelés stb.

II. Útitársak.

Ha lehet, válasszuk meg előre útitársainkat is. Nemcsak a lehetőleg egyenlő testi készség fontos, hanem legalább épen olyan mértékben a lelki harmónia is. Utóbbi hiánya a természetnek különböző szempontból történő felfogása, illetőleg annak megnemértése, vagy a túra nehézségeivel könnyen bekövetkezhető

véleményeltérések, zsémbelések stb. következtében leronthatja élvezetünket, kedélyünket és így testi jólétünket is. Viszont hiába van meg a szellemi összhang, ha a fizikai képességek annyira elűtők, hogy egyik turista a másiknak különösebben akadályává válik. Főleg nagyobb, többnapos túráknál fontos, hogy összeillő túratársak kerüljenek össze. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy gyakorlott, régi turista magával vigyen kezdő turistákat, sőt utóbbiak éppen ilyen társaságban fogják leghamarább megszerezni a szükséges gyakorlottságot. Nagyobb, komoly túrára azonban ismeretlen képességű társakkal ne menjünk. Túlnagy társaság nem célszerű, mert nehezebb a társaságot együtt tartani, ennek idővesztés a következménye, sok kiránduló egy csapatban természetszerűleg nagyobb zajt okoz és ezzel zavarja a természet csöndes hangulatát is, többnapos túráknál pedig megnehezítheti az elszállásolás és élelmezés lehetőségét. Nagyobb túráknál legcélszerűbb, ha 3—5 turista megy együtt. Megvan az előnye és hátránya az egyedüljárásnak; olykor kétségen kívül lelki szükségletet elégíthet ki. Komolyabb téli túráknál azonban az egyedüljárást mégis kerülnünk.

Nagyobb társaságok kirándulásánál a helyes időbeosztás, útbetartás, a rend fenntartása stb. szempontjából ajánlatos, hogy a túratársak közül valaki vállalja a vezető tisztségét. Természetes hogy vezető csak az lehet, aki az utat kellően ismeri és egyébként is megfelelő hozzáértéssel és tapasztalatokkal rendelkezik. Társaiért bizonyos mértékben felelős, ennél fogva viszont rendelkezéseit valamennyi túratárs betartani tartozik. Ha a társaságban gyengébbek vagy kezdők vannak, úgy a vezetők segítőtársakra lehet szüksége, akikkel a rendfenntartás munkáját megoszthatja.

Hivatásos vezetők csonka hazánkban nincsenek. Ha nem bízunk a magunk tudásában, erdészeket kérhetünk fel kalauzolásra. A falvak népe ritkán bizonyul megfelelő vezetőnek.

III. Indulás.

Indulásunk idejét minél korábbra tűzzük ki, hogy időnként jól kihasználhassuk és főleg nyáron az út egy részét még a hűvösebb reggeli órákban tehesük meg. A kora reggeli üde hangulatban rendszerint legjobban élvezzük a természet szépségeit. Korán indulva, esetleges eltévedés, vagy helytelen időszámítás veszteségét is pótolhatjuk, ha ellenben marad fölösleges időnk, azt hosszabb pihenésre használhatjuk.

Az indulás időpontja évszakonként s a túra szerint változik. Általános szabály, hogy hajnalban induljunk, délben nagyobb pihenőt tartunk, miután már megtettük lehetőleg az út nagyobbik felét és még alkonyat előtt érjük el szállásunkat. Ha tehát egyébként nem vagyunk kötve pl. a vasúti menetrend idejéhez, úgy nyáron 4—5 óra tájban, ősszel és tavasszal 5—6-kor, télen 7-kor

indulunk. Éjjel akkor megyünk, ha a rendelkezésünkre álló időt csak így, vagy így jobban tudjuk kihasználni, vagy ha az éjjeli kirándulás sajátos varázsát akarjuk élvezni. Ne felejtsük el azonban, hogy az álmatlanul eltöltött éjszaka hátrányosan befolyásolja a következő nap teljesítményét és ennek rendszerint hosszabb, alvással egybekötött nappali pihenő a következménye.

IV. Menetelés, pihenés.

Kezdetben lassan járva, azután frissebb és hosszú, egyenletes léptekkel, de nem sietve, indulunk neki a túrának. Mihelyt az út emelkedni kezd, lépésünk lassúbbodik azon arányban, amilyenben az út meredekebbé válik. Ezt a mértéket csak gyakorlatlaltal szerezhetjük meg. Legkönnyebben ellenőrizhető a gyorsaság a szív verésével: úgy kell mennünk, hogy szívünk dobogását ne érezzük erősen és a legmeredekebb kapaszkodónál is szájunkat csukva tartva, orrunkon át vehessünk lélekzetet. Ezt mély lélekzetvételt útján megkönnyíthetjük, de emellett természetesen nem szabad sokat beszélgetnünk. Mihelyt nyakunkon erősen ver pulzusunk, vagy még inkább, ha kifu!adunk, azonnal meg kell állnunk, fújjuk ki magunkat, várjunk, míg lecsillapodunk s azután folytassuk útunkat. Ilyenkor is ajánlatos, ha sóhajtás-szerűen többször mélyen fellélekzünk, mert ez megszünteti a lihegést és megnyugtatja a szívet. Erősen áll az arany szabály, hogy: „Lassan járj, tovább érsz!” Aki a hegyek közt gyorsasági rekordokat állít fel, az elítélendő, mert egészsége ellen vétkezik és bámolni csak az avatatlan fogja.

Hegyek felfelé mindig egész talpunkkal lépünk a földre; ha az út meredekebb lesz, kissé oldalt fordítjuk lábunkat; sohasem járunk csupán a láb elülső részén, a lábujjakon, mert ez igen megerőltető.

Lassan, egész talppal lépkedünk úttalan terepen, fűvön, törmeléken is. Ha bottal járunk, azt meredek lejtőkön mindig a hegy felőli oldalra támasztjuk.

Nem meredek terepen hátizsák nélkül egyenesen, súlyos hátizsákkal kissé előre hajolva járunk. Túlnéház zsákot ne vigyünk túrára, de azért a legszükségesebb felszerelést se hagyjuk hátra csupán a könnyítés végett. Sohase horpasszuk be mellünket, vagy lógassuk le fejünket. Felfelé menet ne dohá-nyozzunk!

Ha melegünk kezd lenni, vessük le, még mielőtt megizzadunk, kabátunkat, esetleg mellényünket és kalapunkat és pedig nemcsak nyáron, hanem a szükséghez képest télen is. Nyakunk legyen szabad, a nyakkendő!t levehetjük és — ha jól esik — ingünk újját is feltűrhetjük. Általában véve gyaloglás közben úgy nyáron, mint télen inkább könnyen legyünk öltözve, mint

túlmelegen. Télen is a hátizsákban van a helye a fölösleges ruhadaraboknak.

Menetközben a leggyakorlottabb megy elől, ki az utat ismeri, vagy legjobban tud tájékozódni. Nehezebb a tájékozódás, ha valaki előttünk jár. Az előlmenő természetesen a társaság leggyengébb tagjának képességeihez alkalmazkodik és időnként meggyőződik arról, vajjon a társaság teljes számban együtt van-e? Szűk ösvényeken libasorban megyünk. Kezdőt a menet közepébe osztunk be; a menet utolsó tagja szintén gyakorlottabb turista legyen. Kígyózó utakon menjünk csak végig mindig az úton, ne vágjunk át a kanyarulatokon, mert ezzel hamar kifáradunk és az utat is rontjuk. A lefelé menetelésnél szintén nyugodtan, egyenletesen kell mozognunk. Térdben kissé behajlított lábakkal, ruganyos léptekkel ereszkedünk lefelé, ügyelve arra, hogy menetsebességünkön meredekebb terepen is uralkodni tudjunk. Különösen, ha nehéz zsákkal járunk, ne szaladjunk lefelé. Rendes, lassú meneteléssel a tájék szépségeit is jobban élvezzük és kevésbé fáradunk ki. Ezért ne rövidítsük le a kígyózó út kanyarulatait lefelémenet sem.

Hosszabb lefeléjárás előtt jó, ha bakancsunkat szorosan összefűzzük, nehogy a láb benne előre-hátra csússzék, míg lefelémenet a fűzés lazább lehet.

Középhegységben felfelé általában véve legjobban, ha a hegygerinceken járunk, mert egyenletesen visz a magasba és könnyebb a tájékozódás. Völgyekben az utolsó részlet rendszeresen igen meredek és a völgyelágazások sem találhatók meg mindig könnyen. Természetesen előfordulhat, hogy éppen a völgy szépségeit keressük és ezért a völgyben járunk. Lefelé legbiztosabban a völgyek vezetnek, de kezdetben vigyáznunk kell arra, hogy a helyes völgyhajlatba térjünk, mert különben észrevétlenül kerülünk teljesen helytelen irányba.

Ha túlgyorsan mentünk, állapotunk meg rövid időre, esetleg támaszkodjunk pl. egy fához, de ne ülünk le ilyenkor, mert így még jobban kifáradunk. Általában véve ritkábban, de akkor huzamosabb ideig tartunk pihenőt. Ilyenkor étkezés előtt, ha lehet, egy ideig jól kinyújtózkodva feküdjünk hanyatt. Étkezés után is pihenünk még egy ideig. Pihenőkor átizzadt ingünket vessük le (télen csak ha van tartalékingünk is) és szárítás végett teregessük ki egy napsütötte vagy széljárta helyre; közben tartalékingünket vagy kabátunkat vegyük magunkra. Nyáron, hosszabb pihenésnél, ha társaságunkra való tekintettel megtehetjük, nagyon jól esik a nehéz szögeseket levetni, hogy a lábak szellőzhessenek. Nadrágunk térdszíjait szintén meglazíthatjuk ilyenkor. Télen tanácsos — az ing és kabát közé — azonnal a sweatereket is felvenni, mert ha pillanatnyilag a járástól melegünk is van, igen gyorsan lehülünk és hamarosan fázunk, akkor pedig már a sweater sem nyújt elég meleget.

A pihenő végével összeszedelőzködünk és jól körülnézünk, nem hagyunk-e el valamit. A papír- és ételhulladékokat összeszedjük és egy bokorba, esetleg kő alá rejtjük, vagy hátizsákunkba rakjuk. Sohasem szabad azokat szerteszét elhagyogatni, vagy esetleg egy patak vizébe dobni. Alig van visszataszítóbb látvány egy papírdarabokkal teleszórt pihenőhelynél. Gondoljunk mindig az utánunk jövőkre, kiket az ilyen látvány undorral fog eltölteni és kiknek sorsában legközelebb mi részeshülhetünk! Ha tüzet raktunk (csak ott, ahol ez nincs külön megtiltva és ahol ez nem veszélyezteti az erdőt, akkor is kövekkel körülhatárolva!), azt gondosan eloltjuk.

Nagyobb túránál előfordulhat, hogy a társaság egyik-másik tagja túlságosan kimerül, esetleg a levertségig elveszti lelkierejét is. Ilyenkor is jobb bár lassan, de egyenletesen, folyton menni, mint gyakran leülni. Elcsüggedt társunkba igyekezzünk bátorító, vigasztaló, majd tréfás beszéddel lelket verni és kitartásra ösztökélni. Sokszor frissítőleg fog hatni, ha kimerült társunk figyelmét felhívjuk a természet egyes útközben feltűnő jelenségeire, vagy még inkább, ha — esetleg vitával kapcsolatosan — belevonjuk őt a vezetésre és a helyes út megállapítására vonatkozó tevékenységünkbe, mert ez ismét fölkelti érdeklődését és elfelejteti vele fáradtságát. Szükség esetén erélyes szigorral kell fellépniünk elernyedtt társunkkal szemben, hogy a célhoz juttassuk. Az utolsó erőfeszítés kiváltására csak végső esetben vegyük alkohol élvezetét segítségül és csakis akkor, ha a céltól legfeljebb kb. félóránnyira vagyunk, mert ezen időn túl az izmok elfásulása az alkohol hatása alatt fokozottabb mértékben áll be! Semmiesetre sem szabad azonban elfáradt kezdő társunkat komoly túrán egyedül hátrahagyni.

Ha többnapos túrán izomlázat kapunk, ennek ellenszere korántsem a pihenés, hanem ellenkezőleg a mozgás, szabadgyakorlatok, gyenge maszázs. Egyébként az izomláz rendszerint csak reggel, útnak folytatásánál jelentkezik, menetelésközben azonban megszűnik és újból felfrissülünk.

Legalább az új, vagy ritkábban megtett túránál menetközben túranaplónkba jegyezzetjük az időt, amely alatt egyes pontokat elértünk, a pihenések időtartamát, a nevezetesebb látványokat, eseményeket stb. Erről „Turistaélményeink megőrkítése“ című fejezetünkben emlékezünk meg bővebben. Mindig olyan jegyzéket használunk erre a célra, amely már nem tartalmaz más túránkra vonatkozó, még fel nem használt fontos adatokat, nehogy azok kárbavessenek, ha a jegyzéket használatközben netán elvesztenők. Menetközben szükség szerint a térképet is javíthatjuk, vázlatokat készítünk; ezekről „A turistaság és térképészet“ című fejezetben szólnak bővebben.

V. Az éjjeliszállás helyén.

Többnapos túránál esti célunkhoz érve, mindenekelőtt szállás iránt érdeklődünk. Ha menedékházban éjjelünk és későn érünk oda, legyünk tekintettel az esetleg már lepihent vendégek nyugalomára. (Ugyanúgy a korai indulásnál!) Ha falun, vagy valamely erdészlakban kérünk szállást, nyáron legjobb, ha szénán kaphatunk hálóhelyet. Ilyenkor vigyázzunk, hogy holmink el ne kallódjék a szénában. Jól esik este, aznapi célunkhoz érve, papucsot húzni, de mindenesetre korán térjünk nyugalomra; a késő éjjeli mulatozás semmiképpen sem egyeztethető össze túránk céljával és az feltétlenül elítélendő.

Ha sátor alatt töltjük az éjszakát, úgy keressünk erre a célra lehetőleg száraz, tiszta, egyenletes talajt. Esetleg már megelőzőleg útközben nyessünk magunknak egy kb. 1·6—1·8 m hosszú meghegyezett ágat a sátor tartó-oszlopául, valamint több kisebb kampós ágat a sátor kifeszítéséhez. Ha szúnyogoktól vagy esőtől, széltől, hidegtől kell tartanunk, úgy a sátorlapok széleit gondosan fűzzük össze. A sátor belsejét jó magasan töltsük meg szénával, esetleg frissen tépett fűvel vagy lombbal. Vigyázzunk azonban itt is holminkra, el ne vesszen az alomban. Ha esős az idő, úgy kissé lejtős talajt válasszunk és a sátor magasabb szélén húzzunk késünkkel a földön vízlevezető-csatornát. A cipőt ajánlatos levetni és helyette hűvösebb időben még egy vastag harisnyát felhúzni. Lábunkat esetleg a hátizsákba is dughatjuk. Tűzrakásnál az 1897. évi 31. t.-c. szem előtt tartásával ügyeljünk, nehogy felgyujtsuk az erdőt! A tűzhely az erdőtől lehetőleg távol, sziklás talajon, vagy köveken legyen, nagyobb kövekkel körülvéve, melyek megakadályozzák a tűz tovaterjedését, távozáskor pedig gondosan oltjuk el a tüzet.

A kényszerűségből szabadban történő éjjelzésről alantabb írunk részletesebben.

VI. Tájékozódás.

A tájékozódás oly képesség, amelyet némelyek egy hatodik érzék működésének tulajdonítanak és amely a természetben élő embereknél nagy mértékben van kifejlődve. A városi emberben el van sorvadva, de kellő gyakorlat által a legtöbb ember szertehet rá. Vannak azonban olyanok, akik sohasem szerzik meg. Ezek egyedül ne járjanak a hegyek közt s erdőben. Általában, aki még nem szerzett kellő tájékozódási gyakorlatot, az ne menjen jelzetlen utakra és ne induljon útnak vezető, illetőleg megbízható társ nélkül.

A térképolvasásban gyakorlott turista a jó térkép alapján előre el tudja képzelni magának a megteendő utat és annak környékét. Annak minden mozzanatát (irány, távolság, patakok,

útkeresztezések, hidak, házak, határok, terepváltozások stb.) a térképből előre látja, a térképet tehát állandóan ellenőrzi és minden percben pontosan tudja, merre jár. A tájékozódásnak ez a neme magában véve is élvezet. Gondoljunk azonban arra, hogy különösen a ritkábban járt, lakatlan, szálerdős vidékekről a katonai térképek is hibásak lehetnek és vonatkozik ez főleg a terepalakulatokra. Ne bizzuk magunkat tehát vakon a térképre, hanem figyeljünk mindig főleg a követendő irányra is.

A jól jelzett utakon rendszeren minden segédeszköz nélkül is biztosan járhatunk. Gyakran előfordul azonban, hogy a jelzés már elfakult, azt rosszakaratból semmisítették meg, vagy erdőirtás miatt megszűnt; ilyen helyen óvatosságra van szükség és egyedül a jelzésekre bízva magát, gyakorlatlan kiránduló ne induljon ismeretlen utakra.

Útelágazásoknál rendszeren a jobban kijárt út lesz a helyes út. Rendszeren kezelt erdőkben azonban a fahordásnál keletkezett számos új út könnyen megtéveszthet bennünket. Ilyenkor főleg a helyes irányra figyeljünk. Erdőirtásokban feltétlenül vegyük elő a térképet és az iránytűt, mert ilyen helyen a térképbe rajzolt utak nem egyeznek meg a természetben talált utakkal és ezekre többé nem bízhatjuk magunkat.

Ismeretlen vidéken leghelyesebb, ha térképpel a kezünkben haladunk és a távolságokat, illetőleg menetidőket is számbavéve, a térképet állandóan figyeljük. Így minden legkisebb eltérést azonnal meg tudunk állapítani, míg egyébként, ha már nem tudjuk, hol vagyunk, különösen hepe-hupás, jellegzetesség nélküli erdős terepen, olykor a leggyakorlottabb térképolvasó sem tud rövidesen eligazodni. Emellett időnként az iránytűt is figyeljük. Mindez természetesen fokozott mértékben áll fenn ködben és éjjel.

Ha út nélkül járunk, úgy főleg az irányra és a terepre fogunk figyelni. Ilyenkor, főleg erdőben, igen fontos a helyes iránynak már kezdetben való megállapítása. Erdőben, hogy az egyenes irányt betartsuk, iránytűvel a kezünkben szemeljük ki folytatólagosan iránypontokat, pl. magunk előtt egyenes irányban levő 2—3 fát; ezeket az iránypontokat, amint azok mellett elhaladunk, mindig újakkal pótoljuk. Kilátópontoknál mindig ellenőrizzük, vajjon a helyes úton járunk-e?

Ha minden elővigyázat mellett is, vagy gondatlanságból eltévedtünk: fő a hidegvér. A kapkodás, ide-oda szaladgálás teljesen összezavar bennünket. Ilyenkor, ha lehet, keressünk egy kilátópontot, szükség esetén egy fa tetején. Azután állapítsunk meg a terepen néhány jellegzetes pontot és az iránytű segítségével állítsuk be térképünket a helyes irányba. Megkeressük az említett jellegzetes pontokat a térképen és az azok irányából magunk felé húzott vonalak találkozópontja alapján, majd a közelebbi környéket a terepen és a térképen gondosan összehasonlítva, igyekezünk megállapítani, hogy hol vagyunk. Kilátás hiányában, úgyszintén ködben, sötétben, az iránytű és térkép

segítségével a helyes irányt fogjuk megállapítani és azt követjük; ezentúl állandóan gondosan figyeljük az iránytű mellett a terepet és a térképet, amíg a terep egy jellegzetes pontja a térkép nyomán nem vezet bennünket a helyes útra. Legrosszabb esetben, ha már sehogyse tudunk magunkon segíteni, a helyesnek vélt irányban völgynek fordulunk és ezen haladunk folyton lefelé, amíg valamely lakott helyre nem érünk.

Iránytű hiányában erdőben a fák mohásabb északi oldala nyujthat némi útbaigazítást, de ez nem mindig feltétlenül megbízható. Napos időben zsebóránk kismutatóját a nap felé irányítjuk; déli 12 órakor a mutató pontosan dél felé fog mutatni, más időben a mutató és az óra XII. száma közötti távolságot megfelezve kapjuk meg a déli irányt. Éjjel az északsarki csillag, esetleg a hold igazíthatnak útba. Ha lámpással megyünk, azt időnként el kell takarnunk, hogy a távolabbi környezetben tájékozódhassunk, mert a lámpafény csak a legközelebbi környezetet világítja meg és vakít bennünket.

Ha teljesen ránsötétedik és pl. a nehezen járható terep miatt nem botorkálhatunk tovább, úgy a kinthálásra kell elhatározoznunk magunkat. Szép nyári éjjeleken ez még kellemes is lehet. Hideg időben ellenben keressünk egy lehetőleg száraz, szélvédett helyet, rendezkedjünk be lehetőleg kényelmesen, átizzadt ingünket levetve ledörzsöljök testünket és alul száraz inget húzva, föléje vesszük a másikat, feltéve, hogy az nem túlságosan nedves. Azután vegyünk magunkra minden nálunk levő tartalékruhát, ami papírunk van, azt mint szigetelőt testünk köré rakjuk. Cipőnket, főleg ha nedvesek, levettjük és lábunkat a hátizsákba dugjuk. Gyakrabban veszünk magunkhoz táplálékot és lehetőleg forró teát készítünk. Így szükség esetén hidegebb éjjeleket is elég jól kibírunk sátor nélkül is.

Télen, hóban, fagyban persze sokkal komolyabb dolog, sőt végzetes lehet a szabadban való hálás. Ha a sötétben nem tudjuk útunkat folytatni, hogy mihamarább tető alá kerüljünk, úgy megfagyás ellen hajnalig egy helyen körben járkálunk; természetesen ez lélekölő dolog és csak akkor jöhet szóba, ha nem vagyunk amúgyis már túlfáradtak, kibírjuk ezt a körbejárást, valamint reggel a túra folytatását. Ellenkező esetben jobb hiányában hókunyhót építhetünk. Három oldalról hófalat építünk, a tetejére, ha síelünk, síeinket, különben faágakat stb. teszünk és hóval borítjuk. Belül hóból ülést csinálunk, arra és lábunk alá ugyancsak ágakat (fenyőágak igen jók) teszünk. A negyedik, lehetőleg szűk oldalon az ajtót egy kabát stb. pótolja. A munka alatt jól kimelegedünk és utána szorosan egymáshoz bújva teát főzünk. Közben énekelhetünk stb., szóval kerüljük az álmat. Így jól-rosszul kihúzzuk az éjjelt. Ilyenkor igen jó szolgálatot tehet egy-egy Billroth-batisztdarab, mellyel akár magunkat takarjuk be, akár a hófalakat borítjuk, vagy az ajtónyílást fődjük el. Cipőnket nem húzzuk le, mert reggelre kökeményre fagyhatna.

VII. Egészségi szabályok, betegség, baleset.

Csak pihent testtel-lélekkel tudjuk egy-egy nagyobb túra fáradalmait leküzdeni, miért is gondunk legyen arra, hogy túra előtt az éjszakát lehetőleg nyugalmas álomban töltsük. Hideg időben is ajánlatos a derékig való mosdózás erős ledörzsöléssel, mert utána jobban tűrjük a hideget. Mosdózás után azonban nemcsak magas-, de középhegységben is a téli napugár jobban lesüti bőrünket. Ha ettől tartunk, kenjük be arcunkat, fülünket vékonyan vazelinnel. Ez némileg fagyás ellen is véd.

Meleg reggeli nélkül lehetőleg ne induljunk el. Utána jó, ha megiszunk 1—2 pohár vagy esetleg több vizet (esetleg teát); ezután még meleg nyáron is sokáig nem bánt a szomjúság és jól bírjuk a meleget is. Útközben ne igyunk minduntalan. Némi gyakorlattal és önuralommal könnyen legyőzzük a szomjúságot és ezt annyira fokozhatjuk, hogy fél napig sem érezzük az ital hiányát. A nagyobb pihenőknél se igyunk mindjárt, csak torkunkat öblögtessük és csak akkor igyunk, ha már lehültünk és ettünk is valamit. Lehűlés nélkül csak akkor szabad innunk, ha azonnal továbbgyalogolunk, ez esetben rendszerint nem árt meg. A szomjúság kínzó érzését és kimerültségünket forró napokon nagy mértékben csillapíthatjuk, ha módunkban van útközben fürödni vagy akár csak kezeinket a patak vizébe mártani. Fejünk benedvesítésénél azonban legyünk óvatosak. Az ivóvízre is vigyázzunk, csak teljesen tiszta vizet igyunk. Némely kútvíz és eső után néha a forrásvizek is gyomorrontást és bőrkütiést okozhatnak. Legmegbízhatóbb a kulacsban magunkkal hozott víz, vagy főleg télen a gyenge tea. Nyáron kulacsunk tartalmát hűti, ha a kulacs nemezburkolatát vízbe mártjuk és a kulacsot így szellős helyre akasztjuk.

A nyári nagy melegben megfelelő gyakorlat hiánya mellett és erőltetett menetelés közben testünk hőmérséklete elérheti a 38—39° C-t is, amire gyenge lázas hidegletlés is figyelmezteti a gyaloglót. Training útján és megfelelő öltözködéssel azonban a test hőszabályozó képessége annyira fokozható, hogy alig emelkedik a hőmérséklet a normális fölé. A test a benne levő víz elpárolgása útján szabályozza hőfokát; 100 gr víz elpárolgása a hőmérsékletet egy fokkal csökkenti. Megerőltetőbb gyaloglásoknál az elpárolgott víz mennyisége viszont elérheti a 2—3000 grammot is. Nyilvánvaló mindebből a nedvességpótlás és a kielégítő párolgás (a helyes ruházkodás) fontossága. A testnek 42° C, vagy ezt meghaladó hőmérsékleténél „napszúrás“ állhat be, amitől azonban nem kell tartanunk, amíg izzadni tudunk (vagyis a párolgással csökkentjük testünk hőmérsékletét) és a fentmondottakat szem előtt tartjuk.

Ha torkunk kiszáradt (ez hamar bekövetkezik, ha orrunk helyett szájunkon át lélezzünk!) és nem találunk vizet, szomjunktat egy ideig csökkenthetjük, ha kis kavicsot, fűszálat, száraz kenyér-

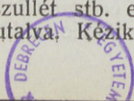
héjat stb. veszünk szájunkba. Ez persze csak nyálfejesztő szer, de a test vízhiányán nem segít. Szomjunkt enyhíthetik az erdei gyümölcsök, bogycók is, de élvezetüknél óvatosság ajánlatos, mert van közöttük mérges is.

Túraközben sohase igyunk szeszes italt; ellenben este 2—3 deci jó bor nem árt, sőt esetleg hamarabb hozza meg álmunkat és így üdvös hatása lehet. Ne használjuk az alkoholt a hideg ellen se. Az alkohol pillanatnyilag vérömlést okoz a bőr pórusai felé és ezzel a hőemelkedés érzését váltja ki, de viszont ugyanazon okból a bőr felületi párolgása útján több hő hagyja el a testet, tehát nagyobb lesz a hőveszteség, úgyhogy az alkohol végeredményben a test lehűlését fokozza, sőt gyakran fagyásokat okozhat!

Többnapos túránál nagy gondot fordítsunk lábunk ápolására. Esténként mossuk meg, utána vagy reggel kenjük be jól faggyúval és vazelinnal, ami fagyás ellen is véd (ezt egynapos túránál is tegyük meg!) és ha nem húzunk más harisnyát, cseréljük fel: a tegnapi jobb lábunkon volt harisnyát vegyük fel ma bal lábunkra és megfordítva. Mihelyt túraközben érezzük, hogy a cipő vagy harisnya lábunkat vágja, igyekezzünk azt azonnal rendbehozni, mielőtt feltöri lábunkat. Ha mégis hólyag keletkezett lábunkon, mossuk le, szűrjük fel, nyomjuk ki gyöngén és tegyük rá bőrvazelines vattát. A felhólyagzott bőrt ne vágjuk le, de ha az már felszakadt volna, hasonlóképpen vattát teszünk reá. Ilyen esetben a továbbjárás rendszerint kínos lesz. A vattát lábfejünkre csavart gaze-pólyával rögzítsük. Cipőnkbe sarkunknál a hólyag *fölötti* részre szorítsunk le valami puha posztódarabot, harisnyát, zsebkendőt stb. Ez a cipő kéregbőrét távoltartja a feltört sebtől és lehetővé teszi túránk folytatását. Ily módon pl. új cipőnél vagy használt összeszáradt cipőnél is a hólyagképződés vagy lábunk kisebesedését meg is előzhetjük. A feltört sebhely gyógyulását gyorsíthatjuk, ha a sebet otthon gondos mosás után dermatol-porral hintjük be. Természetes, hogy sebes lábunk tisztántartására a legnagyobb gond fordítandó!

Napsütéses, tiszta téli időben, nemkülönbön ködben a vakító hófelületek által visszavert napfény ibolyántúli sugarai fájdalmas szemgyulladás és a látóképesség átmeneti csökkenését, a „hóvaktságot“ okozhatják. Ennek foka egyénenként különböző lehet; esetleg hegységben csak igen érzékeny szemű turistáknál fog esetleg előfordulni és középhegységben is rendszerint csak többnapos túránál kell attól tartani. Az ibolyántúli sugarakat elnyelő színes hópápaszem használatával védekezünk ellene, természetesen, még mielőtt a hóvaktság jelei mutatkoznának. Első jele rendszerint, hogy sárga foltokat látunk. Ha megkaptuk a hóvaktságot, kímélnünk kell szemünket; borogatással gyógyítjuk. Súlyos esetekben napokon át homályos szobában kell tartózkodnunk.

Betegség, rosszullét stb. esetében túráinkon rendszerint magunkra vagyunk utalva. Kézükönvünk nem terjeszkedhetik

ki részletesen betegségek kezelésére is; e tekintetben a zsebgyógyszertárakhoz mellékelt használati utasítások, valamint a Budapesti Önkéntes Mentő Egyesületnek az első segélynyújtásról szóló füzetecskéje adhatnak némi útbaigazítást. Utóbbi a balesetekre is részletesen kitér. Bár komolyabb balesetek alacsony- és középhegységben rendes körülmények között alig — esetleg sítúráknál — fordulhatnak elő, mégsem árt, ha a felettes minisztériumok részéről a katonasággal és erdészszemélyzettel is közölt vészjelzést ismerjük. Ha valaki bajbajutott, valamely látható vagy hallható jelet egy percen belül szabályos időközben hatszor ismétél, aztán vár egy percig, aztán újra ismétli és így tovább, míg válasz nem érkezik. Aki a vészjelet észreveszi, lehetőleg ugyanazon jelet háromszor adja meg egy percen belül, aztán vár egy percig, ismétli és így tovább, míg válaszát észre nem vették.

Ily esetben egyébként siessünk mielőbb segítségért, de télen, nagy hidegben, főleg éjjel szerencsétlenül járt társunkat nem szabad magára hagynunk.

Egyebekben utalunk a megelőző fejezetben megemlített gyakorlati szabályokra.

* * *

A turistaság jobb szakács, mint az éhség.

*

Az üres és a zsúfolt gyomor nem jó turista.

*

Sok bor szomjat csinál, kevés víz szomjat olt.

*

A nehéz cipő megkönnyíti a hegymászást.

*

A meredek csúcsra nem lehet rohanva feljutni.

*

Csak az a turista tud igazán élvezni, aki nélkülözni tud.

*

Az élet- és turista-célokhoz gyakran csak kerülőúton lehet eljutni.

*

Legszolidabb vendéglő a hátizsák.

*

A katonai térképek használatáról.

A térkép a turista legjobb barátja. Otthonunkban segítségünkre van tervezgetéseinknél s ha értünk a térképolvasáshoz, a térképet szemléelve lelki szemeink előtt megelevenedik az egész ábrázolt vidék; kint a szabadban ellenben mindenkor hű vezetőnk lesz.

Igazi turista alig képzelhető el jó térkép nélkül, a térképolvasás elsajátítására tehát nagy gondot kell fordítanunk. Ehhez elsősorban elméleti tudás, de ezenkívül nagy gyakorlat is szükséges. Kézikönyvünk nem terjeszkedhetik ki a térképolvasás apró részleteire — erre a részletes szakkönyvek hivatottak —, de mégis legalább az alapismeretekre röviden rá kell mutatnunk.

A térkép, mint a terep arculatának kifejezője, annak minden, akár vízszintes, akár ferde vagy függőleges vonalát derékszögű vízszintes vetületben (alaprajzban) ábrázolja. Minden vonáskája, pontja jelent valamit, ami a tájékozódásnál fontos lehet és amit rendszerint egyáltalán csak a gyakorlott térképolvasó vesz észre.

Hazánkban (a megszállt területeket is beleértve) mi turisták ezidőszert főleg a katonai térképeket használjuk; ha ezeket tudjuk olvasni, úgy egyéb, pl. turistatérképeken is eligazodhatunk. Ezért a továbbiakban főleg a katonai térképeket tartjuk szem előtt.

Azt az arányt, amely valamely térkép méretei és a rajta ábrázolt terep méretei között van, *méretarány*nak nevezzük. A méretarány a térkép szélére van jegyezve. Pl. az 1 : 75,000 arány azt jelenti, hogy a térképen valamely távolság a természetben 75,000-szer nagyobb, vagyis 1 cm a térképen megfelel a valóságban 750 m-nek (vagyis 1000 lépésnek). A terep egyes pontjai egymástól való távolságának a térképen közvetlenül, átszámítás nélkül leendő lemérésére a méretaránynak megfelelően szerkesz-

tett és a térképen a méretarány mellett feltüntetett „mértéket“ használjuk.

A *katonai térképek* fajai: 1. a volt monarchia felvételi térképe 1:25,000; 2. a volt monarchia részletes térképe 1:75,000; 3. Középeurópa általános térképe 1:200,000; 4. Európa áttekintő térképe 1:750,000. Céljainkra legmegfelelőbbek az 1:75,000 méretarányú térképek.

Ha a térképet úgy tartjuk magunk előtt, hogy a községnevek balról jobbra olvashatók, akkor a térképen felül van észak. Valamely részlet helyét más ismert részlettől számítva, rendszerint az irány (világtáj) és a távolság adataival szoktuk megjelölni. (Pl. valamely hegycsúcs állóhelyüinktől ÉNy-ra 2 km-re van.)

A térkép és illető vidék plasztikus képét nyújtja. Ezt a térkép *hegyrajzával* érjük el, mely szintvonalakból és csikozásból áll.

A *szintvonalak* (*rétegvonalak*) a hegyidomok felületén egyforma magassági közökben végigfutó vízszintes vonalak; ezek az idomok alakját és lejtviszonyait szemléltetik. A szintközök magassága az 1:75,000 méretű katonai térképen 100 m, vagyis minden 100 m (kivételesen 50 m) magasságban vonul végig egy rétegvonal. Mennél kisebb a térkép két szomszédos szintvonala közötti távolság, annál meredekebb ott a lejtő és megfordítva. A rétegvonalak és az azok között ábrázolt terep magasságát a térképen sűrűn alkalmazott (az Adriai-tenger színétől méterekben jelzett) *magasságadatokból* állapíthatjuk meg.

A *csikozás* a legrövidebb lejtőirányban (amerre a víz a lejtőn lefolyik) alkalmazott rövid vonásokból áll és a szintvonalak közti idomok és általában az egész domborzat szembevetőbb kifejezésére szolgál. Mennél vastagabbak a csíkok és így minél sötétebb a csikozás, annál meredekebb a lejtő és viszont; de 45°-on felüli lejtőknél a csikozás már nem változik.

A szintvonalak és a csíkok mindenkor merőlegesek egymásra, tehát a szintvonalak merőlegesek a lejtő irányára is.

Miután a kimagasló és bemélyedő hegyidomok rajza nagyrészt egyenlő, a „fent“ és „lent“ helyére vonatkozólag a hegyrajz egyedül nem adhat minden esetben felvilágosítást. Más adatokra szorulunk és ilyenek leginkább a magasságadatok és a folyóvíz vonala, amely utóbbi minden esetben a „lent“ helyét mutatja.

A hegy- és vízrajzon kívül minden egyéb tárgy (épületek, utak, határok, források, erdők stb.) ábrázolása az „*egyzejményes jelek*“-kel történik.

A szabaddani használatnál szükséges, hogy a térkép a terephez képest be legyen „tájékozva“. A *térkép betájékozása* leginkább két eljárás szerint történik: 1. iránytűvel, ha a tűjének északi (feketére futtatott) hegye irányával összeegyeztetjük

a térkép északirányát, vagy 2. ha a térkép valamely vonalát a megfelelő terepvonallal párhuzamosra állítjuk.

A térképpel való tájékozódásról „A turistaság gyakorlása“ című fejezetben szóltunk.

A térképhasználat módjáról a fenti térkép alapján a következő példa nyújthat fogalmat.

Dömös hajóállomásán (D. St.) kikötve, szándékunk a Dobogókőre menni. A vidéket közelebbről nem ismerjük és az útirány megválasztása végett elsősorban a domborzat nagy tagozódását vizsgáljuk.

Két hatalmas hegyhátat látunk kidomborodni: a Keserű-hegy és a Dobogókő hegyhátát. Mindkettő délkelet—északnyugati irányú. Az előbbi majdnem vízszintesen húzódik ÉNy-felé és a Predikálószéktől (Predigerstuhl) északra meredeken lejtve legezőszerűen szétágazik; az utóbbi — a Dobogókő — hegyháta

a „Szerkövek“-ig vízszintes, onnan lankásan lejt, míg a Czakó-hegyben ismét felnyúló lejtőkúpot képez, majd északnyugatra tovább húzódik. A Czakó-hegy északkeleti lejtőjéből egy mellék-hegyhát ágazik el, mely eleinte meredeken esik a Körtvélyes-pusztta körül levő kiterjedt lapos nyeregbe, azután Dömös felé még egy nagy lejtőkúpot (Prépost) alkot. A két nagy vízválasztó hegyhát között beékelődik a Malompataknak, felsőbb részén Szőkeforrás völgyének nevezett hatalmas vízgyűjtővonal. Kezdeté a 453 m magasságú nyereg, melytől délkeletre a Királykút felé egy másik vízgyűjtő vonal indul. A két nagy hegyhát e mélyen bevágott nyergen át függ össze egymással.

Immár plasztikusan látjuk magunk előtt az egész leírt táj domborzatának nagybani tagozódását és két lehetőséget látunk a Dobogókő elérésére: 1. az említett nagy völgy útján, 2. Dömösön és Körtvélyes-pusztán át végig a dobogókői hegyháton. Az egyik út a völgyet, a másik a gerincet követi.

A völgyben a Malompatak mentén levő szekérút a Rám-hegytől délre elvezet ugyan a dobogókői menedékház közelébe — és ez látszik a legrövidebb útiránynak —, azonban a „Szerkövek“ és a „Mh“ (menedékház) között húzódó hegyhátságig még 200 m-nél magasabb, igen meredek, útnélküli lejtő van, melynek legfelső része sziklás (mindezt a térképből látjuk), tehát főleg vezető nélkül való megmászása bárkinek nem ajánlható. A völgy kezdetét képező fentemlített 453-as nyergen át le a Királykút „a“ betűjéig és eme kerülő után onnan vissza a délnyugatra felmenő erdőátvágásba rajzolt megyei határ mentén a „Stara lenján“ át az út nyilvánvalóan igen hosszadalmas és részben, a Királykút fölött, szintén igen meredek.

Tanulmányozzuk immár a Körtvélyes-pusztán át vezető másik útirányt. A hajóállomást elhagyva, az országúton 400 lépésre DNY-ra kőhidhoz érünk, onnan Ny-felé a templomhoz megyünk. (Karikájában pont van, ami azt jelenti, hogy a „Dömös“ felirat alatt levő 111 magasságszám a templom küszöbére vonatkozik.) Innen a Fő-utcán tovább Ny-ÉNy-ra a 300 lépésnyire levő fahidon át a Fő-utcat elhagyva, a Ny-ra vezető utcán át, ennek végéből kiinduló szekérútra térünk, melyen a Prépost kúpját nyugatról megkerülve, lassú emelkedéssel a Körtvélyes-pusztta körüli nyeregbe érünk. D-DNy-ra tovább 1 km-nyire kígyózó öszvérút ágazik el; ezen folyton menedékesen emelkedve, 1000 lépésnyire (1 cm) a Czakó-hegy és Hegedüs-bérc közötti nyeret érintjük. Innen azután D-re egy rövid, meredekebb lejtőn fel egy emlékműhöz, onnan az öszvérúton D-DK-re egy második emlékműhöz és DK-i irányban tovább folytonosan a hegyháton, ill. ennek szegélyén, lassú emelkedéssel a Szerkövek mellett elhaladva, K-felé fordulunk és a menedékházhoz érünk. (A térkép jelzése szerint egész éven át üzemben tartott menedékház, 700·2 m tenger színe feletti magasságban.)

A térkép alapján megállapított menetidő (v. ö. „A turistaság gyakorlása“ c. fejezettel) nagyobb pihenők nélkül:

$$\begin{array}{r} \text{az út hossza } 8 \text{ km (1 km kb. 12')} = 1\frac{1}{2} \text{ óra} \\ \text{az emelkedés } 700 \cdot 2 - 105 = 600 \text{ m (100 m kb. 10')} = 1 \text{ „} \\ \text{összesen kb. } 2\frac{1}{2} \text{ óra.} \end{array}$$

Térképünk adatai alapján tehát, a nélkül, hogy az utat ismernők, nagyjában megállapítottuk, hogy a gerincút emelkedése egyenletesebb, az út biztosabb és kényelmesebb, de érdekesebb is, a gerincről valószínűleg kilátásban is lesz részünk, ez az út tehát ajánlatosabb a völgyben vezető útnál; ezenkívül hozzávetőlegesen megállapítottuk a menetidőt is.

* * *

A jó mappa jobb kalauz, mint a rossz vezető.

*

Turista-térképpel járni kényelmes, térképen még kényelmesebb.

*

Magasság mélység nélkül nem igazi nagyság.

*

Minél magasabbra jut a fenyő, annál törpébb.

*

Minél magasabb a hegy, rendszeren annál kopárabb.

*

A hegyen túl mind kisebb a völgy, mint a hegyen innen.

*

Az Alföld kenyeret ad, a Felföld lelket.

*

Magas hegyen és mély völgyben legtovább megmarad a hó.

*

Aki a hegyen felfelé halad, szerényen meghajlik, aki lefelé megy, peckesen ágaskodik.

*

Aki a hegyeket járja, annak a földi lét nem siralom völgye.

*

Ahol hegy van, völgy is van.

*

Magas hegy látókörét magas hegyek korlátozzák.

*

A turisták viselkedéséről.

Első pillanatra talán nevetségesnek tűnik fel, ha a turisták helyes viselkedésének nagy fontosságáról szólunk. De ha azt akarjuk, hogy mindenütt szívesen lássanak bennünket, utunkba akadályokat ne gördítsenek, viszont magát a turistaságot úgy a közvélemény, mint a hatóságok komolyan vegyék és országos érdeknek tekintsék: ehhez mérten is kell viselkednünk.

Ezen a téren pedig nap-nap után igen sokat vétkeznek és — sajnos — nagyon nagy az olyan *kirándulók* száma, kik szabályellenes, turistához nem méltó, lármás, vagy épen kihívó viselkedésükkel közmegebotránkozást okoznak. Ily körülmények között ne csodálkozzunk azon, hogy míg ezelőtt 20–25 évvel mindennütt tárt karokkal fogadták a turistát, ma nemcsak a vadászterületek nagy része van elzárva, de a falu népe sem nézi jó szemmel a kirándulókat.

Ennek orvoslására már sok terv merült fel; erről, valamint az ezt célzó törvényekről más helyen írunk részletesebben. Amíg ilyen törvényünk nincs, addig is az egyesületek iparkodjanak a szó valódi értelmében *turistákat* nevelni, főleg idősebb turistáink pedig minden alkalommal, ha erre ok merül fel, tapintatosan, de erélyesen lépjenek közbe, figyelmeztetvén a rendetlenkedőket arra, hogy helytelen eljárásukkal saját maguknak is kellemetlenségeket okozhatnak, de a turistaság ügyének is árthatnak.

A turista már *ruházata megválasztásánál* ügyeljen arra, hogy ne okozzon kellemetlen benyomást a szemlélőre. Abból, hogy kirándulunk, még nem következik, hogy piszkosan, rongyosan kell járnunk; lehetőleg adjunk mindig valamit a külső csínre is. Vonatkozik ez különösen a nőkre is. A tarka-barka ruhák, feltűnő viseletek, kalapunkban hatalmas fácántoll stb,

mellyel nevetségessé válunk, mellőzendők. Ha nők mindenáron nadrágban akarnak járni — bár erre alacsonyabb hegyeink között rendszerint semmi szükség sincs —, vegyék magukra idejében ismét az ízlésesebb szoknyát, mielőtt lakott helyre érnek. Néhány év óta túráközben is divatosá vált a kétségen kívül egészséges *napfürdőzés*. Ha az ilyen napfürdőzők tulajdonképpen nem is nyujtanak más látványt, mint a zátonyfürdőkön megszokott fürdőző közönség, a helyzet mégis más és némelyeket megbotránkoztat; ezért csak kevésbé járt helyeken gyakoroljuk. *Egyesületi jelvényünket* tűzzük ki, hogy egyrészt megismerjük az egy egyesületbe tartozókat, másrészt az erdészeti személyzettel stb. szemben jelezzük egyesületbe tartozó, fegyelmezett turista-voltunkat. De ha netán 6—8 egyesület tagja volnánk, nem szükséges kalápunkon vagy ruhánkon egész jelvény-gyűjteményt hordanunk. Ha kirándulásunkról *virágcsokrot* viszünk haza, legyünk ebben is mértékletesek.

Falvakban, községekben ne képzeljük azt, hogy az esetleges gyalogjáró kizárólag a mi részünkre készült és a bennlakó köteles a kocsiútra kitérni. Esetleges köszönést fogadjunk és viszonzunk szívesen, de nem leereszkedően. A szembejövő tehéncsordának, sertéseknek, libáknak stb. inkább térjünk ki, semhogy azokat szétriasztjuk és így kellemetlenséget okozunk. Soha, semmi körülmények között, ne tépjünk gyümölcsöt a fákról, akkor sem, ha azt hisszük, hogy senki sem figyel reánk. Kutakból vizet csak engedéllyel vegyünk és vigyázzunk, hogy a kutat el ne rontsuk. Senki se gúnyolja a nép egészséges hitét és szokásait és senki se akarja őket mint hivatlan próféta „megjavítani“. Aki ezt teszi, vagy jellemtelen, vagy ostoba és könnyen megjárhatja.

A *szántóföldeken* sohase tapossuk le a vetést, hogy útonkon rövidítsünk; ha mégis néha út nélkül kell átvágnunk, kereszük ki az ugar-területeket.

Mezőkön ügyeljünk esetleges tilalmi táblákra.

Réteken, főleg kaszálás előtt, ne tapossuk le a fűvet; járjunk libasorban, hogy lehetőleg kevés kárt okozunk.

Az *erdőben* az utakról — különösen fiatal ültetvények között — szükség nélkül ne térjünk le és vadászterületeken csak a jelzett utakat használjuk. Tilos területeken engedély nélkül ne járjunk. A vadászatok idején különösen tartsuk ezt szem előtt és pedig saját érdekünkben is, nehogy véletlenségből egy eltévedt golyó kárt tegyen bennünk. A fákat, növényeket kíméljük. A név vagy kezdőbetűk bevésését fák törzsébe csak híres, nagy emberek engedhetik meg maguknak! Kilátók, védőgunyhók stb. ajtajára, falaira nézve ugyanez áll. Semmi körülmények között se lövöldözzünk; a madarakat és fészkeiket ne bántssuk. Tűzet a lakott helyekhez közeli erdőkben egyáltalában ne rakjunk, a távolabb eső középhegységben stb. csak kellő elővigyázattal. Ezt

nem tudjuk eléggé ismételni. A legszigorúbban elítélendő, meg-gondolatlan, gyerekes szórakozás: lejtőkön köveket alágurítani; sohasem tudhatjuk, alattunk az erdőben nem jár-e valaki.

Egyebekben járunk az erdőben mindig csöndesen. Különösen öreg szálerdőben messze visszhangzik a rendes beszéd is, hangos beszéddel, kiáltozással stb. elűzzük a vadat és magunkat megfosztjuk egy-egy őz vagy szarvas megfigyelésének bájos élvezetétől. De az erdő misztikus hangulatának megrontásával mások élvezetét is zavarjuk. Ha társaságunk valamelyik tagja elmaradt, vagy más okból feltétlenül szükség van jeladásra, úgy előre megbeszélt (lehetőleg madárhangot utánozó) fütty-jeleket használunk, de semmiesetre se kiáltozunk. Ahol sok száraz gally fekszik útonkon, lehetőleg ne lépünk azokra; mert az ágak kellemetlen recsegése messzire felveri az erdő csendjét. Szivar-csutkát stb. ne dobjunk el, részben mert annak szaga elriasztja a vadat, másrészt mert száraz időben tűzvészt okozhat.

Vadaskertek kerítésének ajtaját ne felejtjük nyitva és gondoljunk arra, hogy kihágások egyrészt a törvény értelmében büntethetők, másrészt azok az erdőbirtokost arra indíthatják, hogy erdejében a járást egészen eltiltsa. A turistaság jogi kérdéseiről részletesebben külön fejezetben írunk.

Az erdészeti személyzetnek semmi szín alatt se adjunk okot arra, hogy a köteles udvariasságtól eltekinthessen, kívánságra pedig igazoljuk magunkat turista-igazolványunkkal. Ha ellenben jogtalanul akarnak eltiltani bennünket pl. közutak használatától, az adatok (a birtokos és az igazoló erdő-őr neve, út-irány stb.) közlésével a turista-szövetség jogügyi bizottsága útján keressünk orvoslást.

Forrásoknál mindig gondoljunk arra, hogy mások is jöhetnek még utánunk, kik a forrás vizéből szintén inni akarnak. Ha vizet merítünk olyan forrásból, melynek nincsen csorgója, ne az egész kulacsot merítsük be a vízbe, hanem alumínium poharunk segítségével töltsük meg azt, vigyázva arra, hogy a vizet fel ne zavarjuk. A forrás medencéjében ne hűtsük be kulacsunkat, hanem helyezzük a kulacsot a víz lefolyó árkába. Ha a forrás lombozás után lombbal van tele, a forrást óvatosan kitisztogathatjuk és pedig egy darabon a lefolyó árkot is, hogy a víz gyorsabban folyjon le és hamarabb megtisztuljon.

Pihenőhelyünket távozás előtt hozzuk mindig rendbe. Az összes papír-, étel- stb. hulladékokat szedjük össze, tegyük zsákunkba, vagy összegyűrve jól dugjuk el sűrű bokrokba. Erre különösen nagy gondot fordítsunk! A papírhulladékok a vadat megriaszítják, de különben is felette kellemetlen látványt nyújtanak. Ezt sem tudjuk elég gyakran hangoztatni! Igen rossz szokás — és ma költséges is —, ha üvegeket csupa pajkosságból darabokra törünk és másokat kiteszünk annak, hogy az üveg-szilánkokon pihenjenek le.

Hogy mit ne tegyünk a *menedékházakban*, erről „A turisztág gyakorlása“ című fejezetben írtunk már. Az ilyen menedékházakban félig otthon, félig vendégségben vagyunk. Vigyázzunk tehát mindenre úgy, mintha a miénk volna és viselkedjünk úgy, ahogy vendégségben illik. Távozás előtt írjuk be nevünket a vendégkönyvbe, de „szellemes“ megjegyzéseket itt is kerüljünk.

Ha idegenek útbaigazítást kérnek, adjunk készséges választ; de ha magunk sem vagyunk biztosak a felől, melyik a helyes út, ne rösteljük ezt bevallani, semhogy hamis útbaigazítást adjunk.

Vonaton, hajón megszűnt az erdő varázsa és itt — ha már nem fér belénk — jobban kiengedhetjük hangunkat. De itt is tartsuk szem előtt, hogy a turistaruha sohasem jogosít arra, hogy minden civilizációt félrerúgjunk és minden jókedvünk mellett is legyünk mindig tekintettel másokra. Ilyenkor a szép karének gyönyörködtet, de csak úgy, ha nem énekel egyszerre több társaság mást és mást s ha megválogatják nótáikat. Aki nem tud énekelni, az ne énekeljen. A tárogató, tilinkó stb. szép hangját ilyenkor szintén szívesen hallgatjuk. Ellenben nagyobb hangszert, a hátizsákba el nem helyezhető hegedűt, gitárt stb. sohase vigyünk magunkkal túrára, mert nem vagyunk vándorkomédiások. Kint a szabadban is csak ott énekeljünk, zenéljünk, ahol evvel nem zavarhatunk senkit és főleg nem vadászterületek közelében. Túlhangos viselkedésű társaságok kiteszik magukat annak, hogy a zöld legelőre tavasszal először kihajtott csordával tévesztik őket össze.

Kétségbeejtő látvány az a tülekedés, a melynek vasúton vagy hajón a beszállásnál rendszerint tanúi lehetünk. Legyünk itt is fegyelmezettek. A hajón pedig ne foglaljunk le magunknak egyszerre három székét is, amikor másnak egy se jut.

Röviden összefoglalva: a turista vagy kiránduló legyen fegyelmezett, csöndes, illedelmes, sohase vétson a jó izlés ellen, kerüljön minden feltűnést s ha belép a természet templomába, csöndes áhítattal, alázatos lélekkel tegye ezt, azért, hogy ott megtalálja a Természetet, Istent és jobbik énjét, önmagát. Ha nem ezért megy ki a szabadba, úgy maradjon inkább otthon.

* * *

A ballerínának a lába beszél, a szalónturistának a szája jár.

*

Az igazi turista minden órának leszakítja virágát, de nem szakít le egy vadvirágot sem csak azért, hogy eldobja.

*

A turista ne követeljen mindig abszolút tisztaságot. A desztillált víz nem iható.

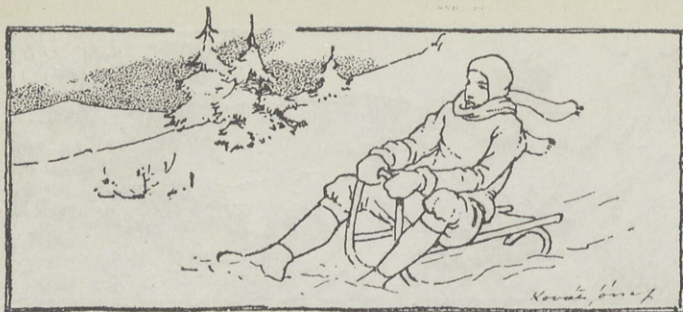
*

TURISTA-TIZPARANCSOLAT.

(Pályázat alapján elfogadta a Magyar Turista Szövetség 1918. november 14-én megtartott tanácsülésén.)

1. Szeresd a természetet s áhitattal lépj szentélyébe!
2. Turistamezben is kultúremler maradj!
3. Ne feledd, hogy turistához méltatlan magaviselettel a turistaság ügyének ártasz!
4. Ne élj vissza a vendégjoggal és tiszteld a mások vagyonát!
5. Turistaútról le ne térj, tiltott területen csak engedéllyel járj!
6. Légy vidám, de ne lármás; az erdőben ne a turisták, hanem a madarak énekeljenek!
7. Tartsd tisztán a forrásokot, patakokot, pihenőhelyeket és a hulladékot rejtse el!
8. Égő tárgyat el ne dobj, erdőben tüzet ne rakj!
9. Kíméld az erdő vadjait s a mező virágait; gyümölcsfákról még virágot se szakíts!
10. Becsüld turistatársaidat s bajban el ne hagy; mert az becstelenség!

A turistaság és egyéb sportok kapcsolatáról.

Minden kultúrorszáiban az állam egyik legmagasztosabb feladata és a honvédelem szempontjából is igen nagy érdeke, hogy alattvalóinak egészségét istápolja, munkabírását, edzetségét, rátermettségét elősegítse. Mindaddig azonban, míg az állam többé-kevésbbé életképtelen egyének nagy tömegének gondozására és ápolására rengeteg összeget kénytelen fordítani, addig az államfenntartó, életképes egyének, tehát magának a népnek egészségi jólétével nem foglalkozhatik a szükséges mértékben és így minden kultúrlénynek saját magának kell erről gondoskodnia.

Márpedig alapelv, hogy az egészség megőrzése elhárító rendszabályokkal célszerűbb, olcsóbb és biztosabb, mint a beállott baj gyógyítása. Ez korántsem új dolog, hiszen ezt az elvet hangsúlyozta már a negyedik században Vegetius Renatus római író is. Ezt a preventív módszert leginkább követhetjük sportolás útján és pedig bizonyos fokig önmagunk erejéből, állami segítség nélkül, tisztán egyéni kezdeményezés útján is.

A kitűzött célt, vagyis a kultúra dekadens hatásának egyensúlyozását követik többé-kevésbbé az összes testedző sportok, tehát a turistaság is és így okvetlenül van bizonyos kapcsolat a turistaság és egyéb sportok között.

Egész irodalom keletkezett már arról a kérdéstről, vajjon a turistaság sport-e, vagy sem? Erre a kérdésre a turistaság fogalmáról szóló fejezetünkben már rávilágítottunk és itt csak a turistaság és egyéb sportok kapcsolatáról akarunk írni.

A sport általában véve a kultúra hátrányait hivatott egyenlíteni, a kultúrát tehát kiegészíti. Maga a turistaság ellenben nemcsak kiegészítője a kultúrának, hanem annak fejlesztője is. Mert hiszen a turistáskodás a testedzésen kívül igen jelentős mértékben *ethikai* tartalmat, magasabb *szellemi* élvezetet is nyújt. Ellenben hiányzik a turistaságnál az egyéb sportoknál rendszerint elmaradhatatlan versengés. Már a turistasággal rokon *alpinizmus*ról ez nem állítható ilyen határozottan, mert egyik-másik nehezebben megmászható hegycsúcs elérése egyesek szemében lehet öncél, tehát adva van a versengés lehetősége. Ez — bár egyébként kóros tünet — kétségen kívül elősegítette az alpinizmus fejlődését. A szintén rokon *sielés* pedig versenyek révén határozottan fejleszhető, sőt siugróversenyeknél e tekintetben a turistasággal ellentétes sportszempontra jönnek tekintetbe. Fokozatosan jelentkezik tehát a versenysportokkal való kapcsolat. De míg a turistaságból kifejlődött alpinizmus és túrasielés a testedzés szempontjából szinte egyesítenek magukban minden más sportot, részben ezért bizonyos szellemi és fizikai előfeltételekhez kötöttek, tehát nem űzhetők bárki részéről, addig maga a turistaság szelídebb formájában nem igényel különösebb rátermettséget és talán csak bizonyos ideális gondolkodásmódot tételez fel. Tisztán a testedzés szempontjából a turistaság tehát egyoldalúbb az alpinizmusnál és sielésnél. Ezt azonban kiküszöbölhetjük, ha a turistaságon kívül egyéb sportot is űzünk.

A turistasággal rokon sport a nemesebb értelemben vett *vadászat*, amennyiben a hasonló testedzési szempontokon kívül mindkettőnek a természet szeretete ad mélyebb tartalmat. Távoblatban állanak már az *evezés*, *kerékpározás*, *szánkózás* és *korcsolyázás*, bár ezeknél is megfelelő körülmények között elsőrangú jelentőséggel bírhat még a szabad természetben való gyönyörködés esztétikai jellege. Minden egyéb sportnál többé-kevébbé csak pusztán a testedzés domborodik ki, bár esetleg az emberi test és a mozdulatok szépségének kultiválásával, tehát szintén bizonyos esztétikai tartalommal (pl. vívás), míg egyes, többnyire zárt helyiségekben űzött sportok, pl. vívás, torna, rendszerint nélkülözik a szabad levegő élvezetét és így viszont ezen sportok feltétlenül arra szorúlnak, hogy a szabadban való mozgással, elsősorban tehát a turistáskodással kapcsoltsanak össze.

Felmerül immár az a kérdés, a turista milyen sportot űzzön, hogy erejét, kitartását, rugalmasságát fokozza, megtartsa? Ez persze számtalan egyéni körülménytől függ. Legkézenfekvőbb a közönséges *szertorna*, mely összes tagjainkat egyaránt erősíti. Igen ajánlatos emellett az *evezés*, a *vívás* és főleg az *úszás*; utóbbi a tüdő- és szív munka tekintetében igen közel áll a turistáskodáshoz és mindhárom igen jó trainingje az alpinizmusnak és sielésnek is.

De ha mindez nem állana módunkban, akkor is bárki edzheti magát otthon, lakásán is, egy egészen egyszerű eszköz;

a szabadyakorlatok segítségével. A szabadtornáról is egész irodalom áll rendelkezésünkre. Ez az egyedüli testedző mozgás, melyet naponta, minden különösebb idő- és pénzáldozat nélkül folytathatunk és így önmaga ellen vét az, ki ezt a kevés fáradtságot is sajnálja testi erejének, ügyességének és rugalmasságának fenntartására, végeredményben egészségének és életének meghosszabbítására. Reggelenként közvetlenül felkelés után, lehetőleg mezítelen testtel és nyitott ablaknál tíz percig kevés, de szabatosan végzett, erőteljes szabadyakorlat megbecsülhetetlen értékű testedzésszámba megy. És ez a tornának az a faja, melyet korosabb turisták is minden nehézség nélkül folytathatnak.

A turistáskodásnak egyéb sportokkal való kapcsolata révén érjük el tehát a mozgás teljes koordinálását és tág terünk nyílik arra, hogy testi erőnket, kitartásunkat, szívósságunkat fejlesszük. Ilymódon pedig nemcsak azt érjük el, hogy idősebb korunkban is vállalkozhatunk nagyobb túrákra is, hanem a túrázás fizikai nehézségeit is könnyebben fogjuk legyőzni és több időnk, energiánk marad arra, hogy az örökszép szabad természetben gyönyörködjünk, annak kimeríthetetlen állat-, növény- és ásványvilágának titokzatos jelenségeit megfigyelhessük és így turistáskodásunknak olyan sokoldalú, nemesebb, mélyebb értékű esztétikai tartalmat adjunk, mely azt *minden más sport fölé helyezi.*

* * *

A túrázás = kéjjárás.

*

A friss szabad levegő, a nap éltető tüze, az üdítő víz, az erőt ujtó anyaföld: az élet e négy alapeleme a turistaságban össze vannak foglalva.

*

A torna a turistaság cikóriája.

*

Turista-szabály: Nulla diés — séta nélkül.

*

A vadász csapása az ösztön útja, a hadak pályája az erőszaké, a kereskedelem útja az önzésé, a turista ösvénye az eszményé.

*

A legtágabb értelemben vett földrajz a tudományok enciklopédiája; a turistaság pedig a sportok enciklopédiája.

*

A kirándulás úgy aránylik a turistasághoz, mint a borvíz a borhoz.

*

Téli turistaság.

A régiek erkölcsi felfogására és nevelő-rendszerére fényt vet a sárospataki főiskola 1621. évi szabályzata, amely a csúszkálást, szánkázást, hógolyókkal való dobálózást pajkosságnak minősítette és megtiltotta. Ilyen atmoszférában természetesnek látszik, hogy Középeurópában sokáig a korcsolyázás, ez az ősi téli sport volt az egyedüli téli szabadbani szórakozás. A téli turistaság a nyugati államokban csak az 1860-as években kezdődött és az 1880—1890-es években a sielés elterjedésével vett nagyobb lendületet.

Hazánkban még 20—30 évvel ezelőtt a téli turistaság teljesen ismeretlen sport volt. Képtelen gondolatnak látszott, hogy az ember jól fűtött szobáját felcserélje a zimankós tél széljárta, zord hegyi világával és hogy a tavasszal vagy nyáron, de még ősszel is oly bájos festői vidékeket télen is érdemes volna felkeresni. Hogy a havas hegyek világában mit jelent a városok ködében elképzelhetetlen vakító derűs napfény, a zúzmarás erdő, a legtökéletesebb béke és nyugalom érzését keltő szabad, szűzfehér hótakaró, a sötétkék égbolt, a tél minden ragyogó szépsége és üdesége: erről a nyári kirándulónak sejtelve sem volt! A sísportot alig ismerték csak hírből is és szenzációs feltűnést keltett az a néhány vándor, aki télen először merészkedett fel a Dobogókő hófödte hátára; de még közelebbi kis halmainkon is alig zavarta emberi nyom a hótakarót, amelyben csak vadnyomok tanúskodtak a halottnak látszó téli erdő nyüzsgő életéről.

Kezdetben csak néhány turista-remete járta télen is a hegyeket, később azonban, amikor az alpinizmus nálunk is mindnagyobb körökben szerzett híveket, akadtak olyanok is, akik a nyári magashegyi túrák gyakorlásaképpen alpinfelszereléssel felkeresték a fagyott patakmedreket, szurdokokat. Hozzájárult az is,

hogy a sielés is lassan mindjobban tért hódított. Ez adta meg a lökést a téli turistaságnak szélesebb körökben való elterjedésére és a legutolsó években észlelt óriási fellendülésére. Sível könnyen és élvezettel teszünk meg olyan téli túrákat, amelyekre azelőtt, pl. a középhegységben gyakori 2 méteres hóban, gondolni sem lehetett, a túrázás szépségét pedig sítúráknál a lesiklás élvezete is növeli. A sítutásról külön irodalmunk van már, ezért annak technikájára, felszerelésére stb. nem térünk ki. Csak azt emeljük ki mégis, hogy túrasielés közben a gyors lesiklások alatt a tájékozódás még nehezebb, mint a gyalogtúráknál és így a sítúrák nagyobb követelményeket is támasztanak a turistával szemben.

Egyébként akár gyalog, akár sível végezzük is túráinkat, gondolnunk kell a nyári és téli túrák közötti különbségre. Míg nyári vándorlásaink — rendszerint járt utakon — általában véve különös nehézségeket, veszélyeket alig kell leküzdenünk, addig egészen más a helyzet a téli turistaságnál! Ha egyszer beköszöntött a zord évad ködös, zimankós napjaival, hideg-rideg éjszakáival, ha ráborult az egész természetre a fagyasztó hólepel, ha a vándor, küzködve szélel, köddel, hóviharral, lépésről-lépésre kénytelen az úttalan utat maga alá gyűrni, hogy a rövid nappal után gyorsan beköszöntő könyörtelen éjszaka előtt elérje messzi célját: akkor bizony nehézségekkel és veszélyekkel küzdünk és az ilyen téli túrázás összehasonlíthatatlanul komolyabb, sportzerűbb vállalkozást jelent a nyári turistaságnál. Komolyabban veendő tehát mindazok a szempontok, amelyek a téli turistasággal összefüggnek. Vonatkozik ez elsősorban *ruházatunkra* és *felszerelésünkre*. Ezekre sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk, mint nyáron és sok mindenről kell gondoskodnunk, amit a meleg nyár vándora könnyen nélkülözhet. A turistaság gyakorlati szabályairól szóló fejezet tér ki ennek részleteire.

De a téli túrázás nagyobb *erőt, erélyt, kitartást* is igényel. Ezért téli túrákra ne vállalkozzék bárki. Serdületlen gyermekek, gyenge szervezetűek, aggastyánok elégedjenek meg a nyári kirándulásokkal és télen legfeljebb rövidebb sétákat tegyenek lehetőleg kitaposott utakon, aminőket a lakott helyek közelében ma már rendszerint találunk.

Téli túráknál elengedhetetlen a jól kidolgozott *terv*. Eltekintve attól, hogy a rosszul előkészített és szervezett túra rendszerint kudarcra, de legalább is kellemetlenséggel szokott végződni, ne tévesszük szem elől, hogy télen oly viszonyok közé kerülhetünk, amelyek mellett igen komoly veszélyeknek lehetünk kitéve. Hogy egyebet ne említsünk, pl. a térkép és helyismeret nélkül bolyongókat igen könnyen elérheti a korán beálló est, ez pedig a téli fagyban végzetessé válhatik!

A terv megállapításánál természetesen tekintettel kell lennünk a sajátos téli viszonyokra is. Hóban való gyalogolásnál kilométerenkint nem 12—15 percet, hanem legalább 15—20 percet

kell átlagban számítani; kapaszkodóknál 100 m-kint 25–30 percet kell még hozzászámítanunk. Ezeket az adatokat azonban a rendszerint előzőleg ismeretlen hóviszonyok stb. nagy mértékben befolyásolhatják. Sítúránál a hóviszonyokon kívül a sífutásban való egyéni készség is figyelembe jön és így a menettartamban még nagyobb ingadozások fordulhatnak elő.

Ezért ne tévesszük szem elől azt a télen fokozott mértékben fennálló szabályt sem, hogy a túraterv megállapításánál mindig a *kedvezőtlenebb viszonyokat kell figyelembe venni*; az indulás idejének megállapításánál tehát inkább nagyobb biztonságot számítsunk és inkább egy félórával korábban induljunk a szükségesnél. Ha ezzel netán időt nyertünk volna, ezért este csak hálások leszünk.

Ködben, havazásban, különösen szürkületben az *útjelzések* sokszor egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen ismerhetők fel. Télen tehát ne bizzuk magunkat az útjelzésekre. Kezdő, aki a térképolvasással és az iránytű használatával még nincs kellőképpen tisztában, télen csak oly utat járjon be, amelyet előzőleg az enyhe évszakban már többször megtett és azt alaposan ismeri. A megváltozott téli környezetben a tájékozódás sokszor még így is nehéz feladat és a téli túránál hamarabb beálló fáradtságtól tompított érzékeinkkel olyan hibákat követhetünk el, amelyeket utólag nem tudunk megérteni.

Más helyen már hangsúlyoztuk, hogy téli túrára lehetőleg *ne menjünk egyedül*. A legkisebb sérülés, rándulás a téli hidegben, fagyban a mégbénult vándorra nézve végzetessé válhatik, ha nincsen, aki segítséget hozhatna, vagy meghallaná segítségkiáltását.

A hóban való *gyaloglás módja*, ha a talajt csak néhány újjnyi hó fedi, lényegében nem különbözik minden más gyalogtúra egyebükt ismertetett szabályaitól. Ellenban a hótakaró vastagságának növekedésével a túra természete teljesen megváltozik. Ami száraz talajon sétaszámba menne, mély hóban igen fárasztó munkává válik. Ezért ily viszonyok mellett arra kell törekednünk, hogy erőnket minden lépésnél kíméljük. *Lépjünk egymás nyomába!* Az elsőnek munkája a legfárasztóbb, ezért időnként (magas hóban kb. negyedóránként) váltsuk fel őt a hótaposás munkájában; az első azután mindig a csapat végére kerül.

Mély, lucskos vagy porszerű hóban rövideket lépünk és felfelékapaszkodás közben csak akkor helyezzük a test súlyát a felső lábba, ha azzal a havat már eleve jól összetapostuk. A mély hóban való ilyen bukdácsolás igen fárasztó.

Ha meredekebb (20°-nál nagyobb lejtésű) hólejtőkre kerülünk, zeg-zúgos vonalban haladjunk fölfelé. Az egyenes irányban való kapaszkodás sokkal megerőltetőbb, mert minden lépésnél igen magasra kell emelnünk térdünket.

Ha a hó felülete kemény, akkor felmenet szegesünk hegyével kaparunk vagy rugdosunk lépcsőfokokat. Ha olykor kikerül-

hetetlen jeges lejtőkre kerülünk, akkor rászorulunk a hágóvasakra, amelyekkel a legkeményebb jéggel borított hegyoldalt is megmászhathatjuk. Hágóvas hiányában a turistabot szeges végével igyekezzünk szerény lépcsőket kaparni, ami azonban igen fárasztó és háládatlan munka.

Lefelé menet puha hóban testünk súlyát a sarkokra helyezzük; keményebb hóban sarkainkkal rugdosunk lépcsőket. Ha a hó felülete oly kemény, hogy csak nagy munka árán lehetne lépcsőket rugdosni és a lejtő rövid és akadálytalan, akkor azon álló helyzetben csúszhatunk alá. A felső testtel kissé előre hajolunk és lábainkat összeszorítva, a testsúlyt az egész talpra (tehát nem a sarokra!) helyezzük. Ha elég erős a turistabotunk, akkor azt kétkézre fogva és hátravetve, azzal fékezhetjük és kormányozhatjuk siklásunkat. Ülő helyzetben lesiklani nem tanácsos, mert a megállás nehezebb, a kiálló kövek és tuskók pedig a lesikló turista ruhájának és testének épségét veszélyeztetik.

Nagyon mély, térdén felül érő hóban hóabroncsok használata tanácsos. Különösen vízszintes, vagy gyengén lejtő terepen hasznuk szembeszökő. Ellenben meredek hegyoldalakon úgy felfelé, mint lefelé menet gyorsabban és biztosabban haladunk abroncs nélkül. A turistaság gyakorlati szabályairól szóló fejezetünkben erről is bővebben írunk.

A téli turistáskodásnak egyik sajátos faja a *szánkózás* (*ródlizás*). Ez alatt nem a ródlizásra fenntartott pályákon való egyszerű lesiklást értjük, hanem a rendszeres szánkó-túrázást, amely azonban nálunk még nagyon ritkán űzött sport. Igen el van terjedve pl. Tirolban, ahol persze az éghajlati és terepviszonyok is kedvezőbbek. Magasan fönt a hegyekben is vannak mindenfelé télen is lakott tanyák, amelyek lakói szintén szánkón járnak a völgyekbe és így kijárák, lenyomatják a kellően meredek szekérutakat. Az erős napfény jegessé teszi a talajt, amelyre viszont a gyakori havazás, zuzmara megfelelő puha takarót terít. Ezek a legideálisabb ródlit utak és különös varázs rejlik az ilyen sok km hosszú túrázásban, hegynek fel, hegynek le, amikor felmenet szánunk hátizsákunkat hordja, a lesiklásnál pedig engedelmeskedik minden mozdulatunknak.

A mi viszonyaink, sajnos, kevésbé alkalmasak a szánkó-túrázásra, de helyenkint és bizonyos körülmények között — különösen, ha a tél vége felé a hó már összeálló, jeges lett — szintén jó alkalom nyílik erre a sportra is. Azonban ijesztő az a járatlanság, hozzánemértés és tudatlanság, amellyel nálunk ma a ródlizást űzik és nagyrészt ez a magyarázata a sok balesetnek is. Ezért néhány szóval kitérünk erre is.

A kormányzás — ha nem sokan szánkáznak egy helyen — történhetik egy hosszú hegymászóbottal, amelyet egyik végén a hónunk alá véve és arra támaszkodva, a szán után csúsztatunk. A kormányzás hasonló a vitorlás csónak kormányzási módjához és egyszemélyes szánok szépen engedelmeskednek a kormány-

nak, anélkül, hogy a kormányzással a sebességet fékezniök. Tömeges szánkózásoknál, valamint többszemélyes szánokon célszerűbb a lábbal való kormányzás. A lábat azon az oldalon tesszük lazán a talajra, amely felé fordulni akarunk, egyúttal pedig felsőtestünkkel is ugyanazon oldalra dülünk; combjainkkal és egyik karunkkal, mely mögöttünk a szán hátsó részét tartja, segíthetünk a kanyarodásnál. Lábunkat nem tartjuk mereven előre kifeszítve, hanem ruganyosan, lazán, térdben kissé behajtvva, nehogy gyors iram közben esetleges kődarabok stb. lábunkat megrántsák. Gyorsabb és biztosabb a siklás, ha elől a szán hevederét tartva, hátradülünk. Fékezésnél mindkét lábunkat *egész talppal* fektetjük a szán két oldalán a talajra. Ha hirtelen meg akarunk állni, úgy azonkívül a szán elejét annak hevederénél fogva és könyökünket combunkra támasztva felemeljük; ily módon a szántalpak hátsó vége bevágódik a hóba és a havon csúszó két talppal együtt gyorsan lefékezhetjük a sebességet. Sarokvasak, jégsarkantyuk nem célszerűek és nem sportszerűek; a jól szegelt turistacipő tökéletesen megfelel a célnak. A nálunk nagyon kedvelt trombitálás, füttyülés borzasztó ízléstelen és sportszerűtlen; ha feltétlenül jeleznünk kell közeledésünket, úgy ezt tegyük „hó-hó“, vagy hasonló kiáltással. Lefelémenet se öltözködjünk túlmelegen, mert amúgyis kimelegszünk.

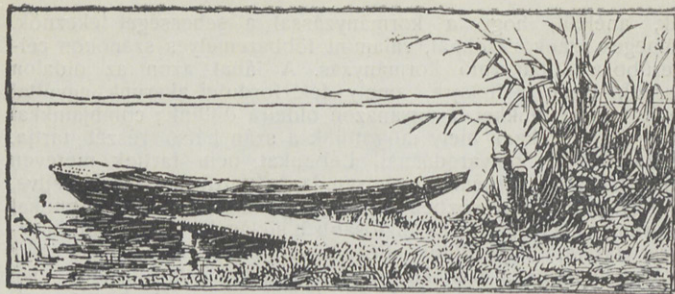
Legjobbak az egy- vagy kétszemélyes, heveder-üléssel, könnyű faszánkók, vagy a drágább, u. n. leobeni acélcsőszánkók. A külön kormányval ellátott nagyobb szánok csak külön erre a célra elkészített sportpályákon használhatók és nem valók túrázásra.

Végül röviden a *korcsolya-túrázásról* kell megemlékeznünk. Folyamainkon ritkán képződik nagyobb távolságokon síma jégpáncél, anélkül, hogy hó ne takarná. Néha mégis nagyobb élvezetes korcsolyatúrákra nyílik alkalom; de mindig ajánlatos ilyenkor, hogy mászókötéllal egybekötve kettesben vagy hármásban tegyük meg utainkat a szeszélyes jég hátán. Árterületek olykor hatalmas jégfelületein gondoljunk arra, hogy apadáskor a vízfelület sülyedésével a jégpáncél is beszakadhat. A Fertőtő nagy jégfelülete régebben kedvelt kirándulóhelye volt a bécsi korcsolyázóknak. Az ilyen tágas jégfelületen igen jól használhatók a kézi vitorlák is. Karinthiában a Wörthi tavon végig rendszeren sőpört hosszú korcsolyautakat tartottak fenn a különben olykor magas hóval fedett jégfelületen, amelyeken élvezetes korcsolyázással a távolabbi kirándulóhelyeket is el lehetett érni. Bár a helyi viszonyok eltérőek, mégis helyenkint a Balaton egyes szebb öbleiben is lehetne ilyen korcsolya-országutakat fenntartani, de ez ma még a jövő zenéje.

* * *

A turistaság télen is virulhat, mint a fenyő.

*

A vízi turistaság.

Az igazi turista, ki a természetet annak minden megnyilatkozásában szereti és csodálja s annak kimeríthetetlen gazdag szépségét minden körülmények között, minden időjárás mellett észre tudja venni, nemcsak a legkedvezőbb időszakban, hanem az év minden szakában, télen-nyáron egyaránt igyekezni fog minél gyakrabban kijutni a szabad természetbe. Emellett azonban kirándulásai céljának megválasztásánál az időjárást is figyelembe veszi.

A kopár hegykúpokat főleg kora tavasszal vagy ősszel fogjuk felkeresni, az öreg szálerdőt mindenkor szeretjük, de annak hús levegőjét főleg nyáron fogjuk élvezni, esős időben pedig inkább a barlangokat, míg a kilátópontokat tiszta időben látogatjuk meg stb. A nyári rekkenő hőségben azonban — hacsak magashegységbe nem mehetünk — a hegymászás különösen teli hátzissal kevesebb örömet és élvezetet fog nyújtani. Ilyenkor kellemesebb, ha poggyászunkat csónakba rakhatjuk és vízen indulunk vándorlásainkra, ahol könnyebben öltözködhetünk és a kánikula tikkasztó hevét bármikor fürdéssel enyhíthetjük.

De ettől eltekintve: vízi vándorlásaink a finom homokos, vagy öreg fákkal övezett folyampartok mentén, tavaink távolba vesző, csillámló víztükrén, vagy suttogó nádasai között a víziélet sajátosságaival különös varázst és élvezetet fognak nyújtani, nemcsak nyár derekán, de egyébkor is.

Hazánkban tág tere van a vízi turistaságnak is és tetszés szerint hosszabb-rövidebb túrákat végezhetünk. Legkedveltebb *útvonalaink*: a Duna Passautól Mohácsig, a győri Kisduna, a Rába Nicktől lefelé, a Sió és a Balaton. A Velencei tavon a Magyar Turista Egyesület székesfehérvári osztagjának van néhány csónakja, azonkívül a cserkészek szokták azt hátzissák-kajakjakkal látogatni. Aránylag nagyon

el vannak hanyagolva a Tisza és mellékfolyói, pedig például Miskolctól Gyuláig, vagy Sárospatakról, Ónódról a Hortobágyra igen érdekes a vándorlás. *Vitorlázásra*, a főváros közvetlen környékét kivéve, csaknem minden vízünk alkalmas. De sohasem a kirándulás helye a legfontosabb, a lényeg inkább az, hogyan használjuk ki a vízen töltött időt.

Előkészület nélkül, más komoly sporthoz hasonlóan, a vízi turistaságot sem űzhetjük és óva intünk mindenkit attól, hogy minden gyakorlatozás és tájékozódás nélkül egyszerűen beleüljön a csónakba és meginduljon a kitűzött vízi útra. Kézfeltörés, nap-szúrás, kimerülés, ezzel járó ingerült, elégedetlenkedés a vízi vándorlás örök ellenségévé tennék az ilyen tapasztalatlan kísérletezőt.

Az előkészületek már ott kezdődnek, amikor az evezést tanuljuk és jól begyakoroljuk; amellet csak javunkra válik, ha — mint minden nagyobb és tartós testi erő kifejtés előtt — bizonyos fokig józanul és mértékletesen élünk. Ha valaki be tud jutni egy olyan evezőegyesületbe, amely nem egyedül a versenyzésre fekteti a fősúlyt, úgy itt találhat leginkább alkalmat arra, hogy szakszerű vezetés mellett kiképezze magát, bár van viszont olyan egyesület is, ahol a csónakba ült csapat főcélja olykor a legközelebbi korcsma elérésében merül ki. Ez természetesen szintén nem vízi turistaság. Egyesületbe való belépés előtt jó lesz tehát tudakozódnunk, vajjon szoktak-e a tagok hosszabb vízi utakat is tenni?

Ha valaki nem tud, vagy nem akar egyesületbe belépni, úgy igyekezzék az elméleti tudást, amennyire lehet, szakkönyvekből elsajátítani, vagy csatlakozzék olyan tapasztalt barátjához, aki már több nagy vízi utat tett meg és fogjon rendszeresen a tanulásához. Természetes előfeltétel azonban, hogy a vízi turistaságot csak az űzheti, aki tökéletes úszó.

A *csónak* a vízi turistaság legfontosabb felszerelése. Amíg a kezdő mások csónakjában elfér, addig beéri azzal, amihez és amikor épen hozzájuthat, mihelyt azonban akár egyedül, akár társaival együtt saját csónakot akar beszerezni, akkor nagyon óvatosan és gondosan kell eljárnia. A túlságosan nehéz és széles jármű lassú, akadályok megkerülésénél alkalmatlan; a túlságosan keskeny és könnyű csónak viszont billenékeny és ezért fárasztó, a hely is szűkebb benne és a csapattól pontosabb együttműködést, több gyakorlottságot követel. Folyamainkon általában a kb. 7 m hosszú és kb. 82 cm széles, kormányos párevezős kettős felel meg legjobban. A mellékfolyókon a kajak (esetleg vászonból, összerakható favázzal) és a nyitott kenu (canoe), a Velencei tavon a csákyás ladik, a Balatonon a kb. 4 m hosszú, 1'30 cm széles csónak célszerű. A nálunk használatos csónakok leggyakoribb hibája, hogy oldalaik alacsonyak s így szélben, viharban a hullámok hamar becsapnak. A csónak orra és fara legyen nyitott, de vászonnal beborítható, feneke legyen gerincre épített, evezővillája forgótámaszú, behajtható karú, a borítás anyaga cédrus.

Kellő gondozás mellett esetleg a fenyő is használható, de jobb ennél a tölgy és a mahagoni. Semmiesetre sem szabad a palánkokat többféle fából készíteni (vagy foltozni). A gerinc, párkány és merevítések, nemkülönben a lapátok anyaga kőrisfa. A palánkos építésű csónak összehasonlíthatatlanul jobb a síma és lapos deszkafenékkal ellátott csónaknál. Utóbbi hamar összeszárad és akkor rendszeren már nem lehet tömíteni, szét kell az egészet szedni. Emellett jóval súlyosabb, billenősebb és lassúbb a palánkos és gerinces csónaknál.

A megőrzés és elraktározás díja idegen helyütt ma még többbe kerül, mint a drága egyesületi tagdíj. Ezért ajánlatosabb egyesületi alapon gondoskodni a megőrzésről és gondozásról.

Aki tudja kímélni, rendben és tisztán tartani csónakját, az használtat ne vegyen, újat pedig csak nagyforgalmú, megbízható cégtől. Még ekkor is nézesse meg szakértővel, vajjon pl. a szögek vörösrézből vannak-e, a palánkok fája lehetőleg csomótlan, teljesen száraz-e és jól van-e fényezve vagy festve stb. A végleges átvétel előtt a csónakot feltétlenül a vizen is ki kell próbálni. Használat után a festés vagy fényezés (lakkozás) minden hibáját azonnal helyre kell hozni, szintúgy gondunk legyen arra, hogy a csónak ne eressze át a vizet.

A *tanulásnál* a főszabály, hogy mindaddig, míg valaki tökéletesen nem tud evezni, nem szabad erőlködni. Könnyen, a testsúly és elhelyezkedés kihasználásával mozgassuk a lapátot közvetlenül a víz színe alatt. A hosszú, lassú evezőcsapások között még hosszabb szüneteket tartunk, de e szünetek alatt nem szabad egy pillanatra sem megállanunk, hanem lassú, de folytonos mozgólattal készülünk a következő csapáshoz.

A testmozgás és lapátforgatás mikéntje nagyon különböző, a jármű alakja, súlya, berendezése szerint. Erről köteteket írtak már, de ezt könyvből épen olyan nehéz megtanulni, mint pl. az úszást vagy sielést.

A legfontosabb, hogy egy-egy csapat tagjai feltétlenül egyszerre, állandó ütemben és a legkisebb részletekig egyformán mozogjanak, az esetleges kormányos pedig ülése közepén üljön, különösen kormányzáskor ne billentse a csónakot és figyeljen. Indulás előtt lehetőleg parancsnok választandó és a terv előre megbeszélendő, vagy a parancsnokra bízandó. Útközben azután vitaközösnek nincs helye. Különösen veszélyes helyzetekben a fegyelmen múlik minden.

A kitérésí és lámpajelzési szabályokat mindenkinek ismernie kell. Olyasvalakit, aki úszni nem tud, a csónakba felvenni nem szabad. A rendőri szabályok ismerete hasznunkra lehet és az új rendelkezéseket állandóan figyelemmel kell kísérenünk. Idegen magánterületen tüzet rakni, rétre, mezőre rágázolni, erdőben főzni, lármaezni vízi túráinkon sem szabad; zsíros elhasznált papirost széthajgálni nevetlen, izléstelen dolog, a felnyitott konzervdobozokat a földön vagy vízben elhányni veszélyes lehet és tilos. A vetkő-

zésnél és napozásnál az illendőség határainak átlépése szintén büntethető. A rendet ne csak magunk tartsuk be, de másokat is szorítsunk annak betartására, mert épen a rendetlenkedés és károkozás eltűrése okozza legtöbbször a területek elzárását és a sokhelyütt tapasztalható ellenszenvet. Mindezekre vonatkozólag a vízi turistaságnál is fennáll mindaz, amit az előző fejezetekben már részletesen kifejtettünk.

A személyazonosság igazolását és az út kezdetére, céljára vonatkozó felvilágosítások megadását minden rendőri közeget (kisbíró, csósz), sőt saját területén minden magános is megkövetelheti. Folyóvizeinken a fürdés ellenőrzése, valamint a csónakok nyilvántartása és ellenőrzése a m. kir. folyamórség feladata.

Egyébként a belföldön nincs akadálya a vízen való közlekedésnek. Engedélyhez csak ott van kötve, ahol a vízi út egyszersmind országhatár.

A megszokott vizeken túlmenő utaknál térképek beszerzése, a vidékre vonatkozó tudnivalóknak útikönyvekből, útleírásokból való előzetes megismerése és az evezős- és turistaszövetségeknél való előzetes tudakozódás szinte elengedhetetlenek. A vízi közlekedés szabályaira, valamint az útitervekre nézve *tájékoztatót* a Magyar Evezős Szövetség (Budapest, V, Nádor-u. 7.), a Magyar Turista Szövetség (Budapest, I., Attila-utca 2.) és a Magyar Cserkész Szövetség (Budapest, VI., Révay-utca 10.) szívesen adnak felvilágosítást. A sátorfelszerelés és főzőkészülék függetlenítenek bennünket minden korcsmától és lakott helytől. Csónakon általában jóval hosszabb időre való és teljesebb felszerelés szállítható, mint gyalog, de itt is a legtapasztaltabb, legrégebb evezősök szokták a legkevesebb csomaggal beérni. Fontos, hogy minden lehetőleg kevés darabba, kevés csomagegységbe legyen összerakva és minden csomag (kiborulás esetére), még a legsímább vízen is, a sajkához legyen kötve.

Vontatókötél, zsinór, lakat, csáklya, javítóeszközök, némi orvosszer, bórvazelin tubusban, vagy faggyú, leukoplaszt, varróeszköz, szivacs vagy vízmerőkanál, mosogatórongy, ébresztőóra, iránytű, légsúlymérő, hőmérő, jegyzőkönyv és napló, útikönyv, szappan, tartalékfehérnemű, pokróc, meleg kabát vagy ruha, megfelelő élelmiszerek, kulacs vízzel, hűvös időben thermos meleg teával, főzőedény, gyufa, tartalékélelmiszer, síp és messzelátó, esetleg zseb-sakk, tilinkó stb. volnának még azok a tárgyak, amelyek elvitele kérdésében kiki ízlése és úti célja szerint válogathat.

Általában óránként víz ellen 3—6, árral 7—12 kilométert, napi 8 órai munka mellett felfelé 25, állóvízben 40, árral 60 kilométer utat szokás tervbevenni, de ez a csapat összetétele, a sajka tulajdonságai és megrakottsága, meg az időjárás szerint ennek tizedrészére zsugorodhatik, vagy két-háromszorosára is emelkedhetik.

Természetesen épen úgy, mint a hegymászásnak, a vízi vándorlásnak is vannak *veszélyei*. Itt első helyen az ismeretlen vízen éjjel való közlekedést kell említenünk (lelógó kompkötelek, gátak és párhuzamművek, alacsony hidak, hajómalmok stb.). Veszélyessé lehet forgalmas helyen, vagy ott, ahol a part mentét uszályok állják el, a folyás ellen fúvó (Budapesten déli) szél is, különösen mikor a víz is hideg. Kikötőkötelek, zátonyok is sok bajt okoztak már. De kellő óvatosság mellett ezeket a veszélyeket nem nehéz kikerülni.

* * *

A magyar tenger legyen legalább egészen magyar, ha nem is egészen tenger.

*

Egy fecske nem csinál nyarat, de egy nyár sok fecskét csinál.

*

Az úthálózat a vidék idegrendszere, a vízhálózat a vér-
edényei.

*

A világból annyi a miénk, amennyit látunk belőle.

*

A következetlen ember olyan, mint a vízárók: egyszer kiszárad, máskor túlárad.

*

Van eset, hogy a patak felfelé folyik, ha torkolatánál a megáradt folyam felfelé szorítja. Így van néha az eszmék árával is.

*

Némely turista olykor akkor is elázik, ha nem esik az eső.

*

A turistaság hasznos művészet, a kilométerfalás haszontalan mesterség.

*

A turistát érdeklő jogszabályok.

A turistaság gyakorlása sem törvényileg, sem rendeletileg szabályozva nincs. Azokat a szabályokat, amelyeket a turista állandóan szem előtt tartani kénytelen, ha jogszabályokkal összeütközni nem akar, különböző törvényekből kell kikeresni. Ezek a törvények azonban különböző, a turistasággal gyakran ellenérdekű jogviszonyokat rendeznek, a turistaság érdekeit figyelembe nem veszik, gyakran már elavultak, s így a különböző, nem egységes rendelkezések között, amelyek turista-szempontról rendkívül hiányosak is, nehéz eligazodni.

Mégis a turistának tudnia kell, hogy turistáskodás közben mit szabad tenni s mit nem, hogy mihez van joga neki s mihez mindazoknak, akiknek jogait, vagy érdekeit a turistáskodás érinti.

Általános alapelvül mást megállapítani nem lehet, mint hogy a turista minden körülmények között köteles tartózkodni olyan ténykedéstől, amely vagy tiltó szabályba ütközik, vagy pedig az általános magánjog elvei szerint kártérítési kötelezettséget vonhat maga után, tehát *turistáskodni csak mások jogainak feltétlen tiszteletbentartásával szabad.*

A tiltó szabályokat a közigazgatási jog és a büntető jog foglalják magukban; ezeket az alábbiakban ismertetjük. A magánjog szerint tiltott és jogellenes cselekvények kártérítési kötelezettséget vonnak maguk után, de ezeknek a cselekvényeknek közelebbi körülírása és meghatározása azok sokfélesége miatt fel nem sorolható; meg kell azonban jegyezni, hogy a kártérítési kötelezettség fennáll, akár szándékosan, akár véletlenül, akár pedig gondatlanságból okoztatott kár.

A tiltó rendelkezéseken és a magánjog szabályain kívül a turistának figyelembe kell vennie az erkölcsi szabályokat is, amelyek

betartása annál is inkább kötelessége, mert nem szabad elfelejtenie, hogy idegen területen rendesen hivatlan vendég. Mi sem árthat többet a turistaságnak, mint a törvénybe, jogba, vagy erkölcsbe ütköző és kifogásolható magatartás, de nincs hatékonyabb propaganda, mint a kifogástalan magaviselet. Ha kultúrárt, szeretetet és jókedvet viszünk idegenbe, mindenütt szívesen fognak látni minket.

*

Az egyes törvényes rendelkezéseket a következőkben ismertetjük.

I. Közigazgatási törvények.

1. 1890: I. t.-c. A közutakról. A törvény felsorolja a közutakat és pedig: 1. állami utak, 2. törvényhatósági utak, 3. vasúti állomáshoz vezető utak, 4. községi közlekedési utak, 5. tisztán községi utak, 6. egyesek, társaságok vagy szövetkezetek által létesített közutak. Közutakat azok természeténél fogva mindenki, minden korlátozás nélkül használhat. Közutakon való közlekedéstől a turistát sem lehet elzárni s ha valaki ezt mégis megtenné, úgy ellene a büntető és közigazgatási törvények alapján megtorlásnak van helye.

Azt, hogy valamely út a közutak csoportjához tartozik-e, vagy sem, annak a törvényhatóságnak az utakról vezetett törzskönyvéből lehet megállapítani, amely törvényhatóság területén az út keresztlétezik.

2. 1894: XII. t.-c. A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről. A törvény V. fejezete szabályozza a mezei közös dűlőutakat. A 39. §. szerint: „A mezei közös dűlőutak rendeltetése az, hogy más utak hiányában, egy község határában az egyes birtokokhoz hozzá lehessen jutni“. Céljuk és rendeltetésük szerint azok által használhatók, kiknek földjük dűlőútra dűl. Elvben tehát megvan a lehetősége, hogy idegenek, így turisták elől is, a dűlőutak használata elzárassék, a gyakorlatban azonban eddig ez nem fordult elő. Mégis, ha hatósági intézkedéssel, vagy hatósági közeg útján valamely mezei közös dűlőút a turisták elől elzáratnék, úgy ennek az intézkedésnek eleget kell tenni.

A magántulajdonon átvezető nem közös dűlőutak tekintetében törvényi rendelkezés nincs, az ezeken való közlekedés a mezőkön való átjárással egy megítélés alá esik.

A törvény X. fejezete szabályozza a mezőrendőri kihágásokat és büntetéseket. Amint másnak, épúgy a turistának sem szabad mezőrendőri kihágást elkövetni s minthogy ezek ismerete a turistára nézve fontos, kivonatosan a következőkben ismertetjük a turistát érdeklő mezőrendőri kihágásokat.

A törvény 93. §-a szerint kihágást követ el, aki gazdasági terményeket gyümölcsöskertből, szőlőből, faiskolából vagy mezőből

lop, vagy aki másnak földtől el nem választott termékét leszedi, levágja, ellopja, amennyiben a dolog értéke 60 koronát meg nem halad. Ezen értékhatárt meghaladó értékű dolog ellopása a büntetőtörvény szerint büntetettik.

Kihágást követ el, aki *magánhatár- és tilalmi jeleket* jogosulatlanul szándékosan megsemmisít, elvisz, más helyre átesz, megrongál, kiás, aki gazdasági terményeket, fákat és csemétéket, ill. ezek gyümölcseit jogtalanul rongálja, levágja, kitördeli, legallyazza, vagy kiásza, amennyiben az általa okozott kár 60 koronánál nem nagyobb.

Kihágást követ el a 94. §. szerint, aki jogosulatlanul *zálogol*, vagy aki jogos zálogolást megghiúsítani törekszik.

Kihágást követ el a 95. §. szerint, aki idegen területre jogosulatlanul megy, vagy jogtalanul azon átjár és onnét az illető felhívása folytán el nem távozik, vagy aki tilalmi jelzéssel ellátott területre jogosulatlanul megy. vagy azon *jogtalanul átjár*. Ebből a rendelkezésből következik, hogy magántulajdonban levő dülő-utakon s általában mezőkön áthaladhatunk, ha ott kárt nem okozunk s ha az átjárás tiltva nincs. A tilalmat akár szóval, akár írásban, de elégséges, ha csak tilalmi jellel (pl. kereszt) hozza is a tulajdonos az idegennek tudomására. Ha azonban a tilalmat szóval adják tudomásul, úgy tovább nem haladhatunk, mert kihágást követnénk el és ily esetben a tilalmat közlő egyén utasítását kell kikérnünk arra vonatkozólag, hogy milyen úton távozzunk

Mezőkön a rendet a mezőőrök, hegyközségekben (szöllőkben) a hegyőrök tartják fenn. (74—92. §§.) A mezőőrök a főszolgabíró (polgármester, Budapesten a kerületi előljáró) igazolványával vannak ellátva. Minden zűzeteltérés esetén a mezőőr felhívandó, hogy igazolványát mutassa fel. A mezőőr hatáskörébe tartozó hivatalos felszólításnak mindenki engedelmeskedni köteles, a mezőőr a közbiztonsági közegeket illető jogokat élvezi s ezért aki ellenszegül, a büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekményt követ el.

Azt, aki kihágást követ el, a mezőőr megzálogolhatja, vagy zálog hiányában a községi előljáróságához bekísérheti, ha az előtte ismeretlen, vagy állandó lakhelye nincs. Más egyént a mezőőr csak akkor tartóztathat le, ha felszólításának ellenszegül, őt gyalázó szavakkal illeti, vagy jelentékeny kárt okozott.

A mezőrendőri kihágással okozott kár megbecslése a mezőőr kötelessége. A megállapítás felülvizsgálását a községi előljáróságtól 3 nap alatt kell kérni.

3. 1879: XXXI. t.-c. *Erdőtörvény*. Az erdőben való közlekedés kérdését, valamint az erdei utak használatát az erdőtörvény nem szabályozza, hanem az erdei kihágásokról szóló cím 2. fejezete a veszélyes cselekményekről és mulasztásokról szóló paragrafusában állít fel olyan szabályokat, amelyek az erdei utakon és erdőben való közlekedésnek határait megszabják.

A törvény 113. §-a a következőleg szól:

„Aki az erdőben engedély nélkül kocsival úton jár, vagy habár azon erdőségben makkoltatásra vagy legeltetésre jogosított is, marhát tilos úton hajt; aki engedély nélkül új utat tör, vagy hatévesnél fiatalabb utánnövések közt jár, ötven krajcártól húsz forintig terjedhető büntetéssel büntetendő“.

Eszerint tehát a turistának nem szabad engedély nélkül új utat törni és nem szabad hatévesnél fiatalabb utánnövések között járnia, mert ha ezt megteszi, kihágást követ el.

Az erdőtörvény 114. §-a a következőleg szól:

„Aki idegen erdőben anélkül, hogy ahhoz jogosultsága volna, a közutakon kívül találtatik, ha ottani jelenléte közbiztonsági vagy az erdőtulajdon biztonságára szempontjából aggályosnak tűnik fel, az erdész-személyzet tagjai által az erdőből kiutasítható és ha fejsze, fűrész, vagy az erdőtermék szedésére alkalmas más eszköz vagy fegyver volna birtokában, az tőle elveendő; azonban az illető által elvett tárgy 14 nap alatt további intézkedés végett a legközelebbi közigazgatási hatóságnak jelentés mellett átadandó.

Amennyiben tettes az erdőben tartózkodásra, illetőleg fegyverviselésre vonatkozó jogosultságát a hatóság előtt sem tudná igazolni, a fentnevezett s nála talált tárgyak elkobzandók.

Ha az erdőből kiutasított személy a meghagyásnak nem tesz eleget, öt forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő; ha pedig ellenszegül, cselekménye közhatósági közeg elleni erőszak büntetettét képezi s a büntetőtörvények rendelkezései szerint büntetendő“.

E paragrafusból világos, hogy az idegen erdőkön való átjárás önmagában véve nem kihágás, tehát erdei utakon, ha azok nem is közutak, a turista áthaladhat. Ha azonban az erdész-személyzet valamely tagja által az erdőből kiutasítottatik, e rendelkezésnek eleget kell tennie, mert ellenkező esetben kihágást, ha pedig a kiutasítás végrehajtásának ellenszegülne, úgy közhatósági közeg elleni erőszak büntetettét követné el.

Ki kell azonban emelni, hogy a kiutasításnak szóval kell megtörténnie, tilalmi jelek, felírások vagy egyéb közlemények kiutasításnak nem tekinthetők.

A turistát érdeklő egyéb erdei kihágásokat az alábbiakban ismertetjük:

A törvény 90. §-a szerint: „Aki valamely erdőben létező élőfát, vagy ott létező levágott, de eladásra vagy felhasználásra még fel nem dolgozott fát lop, az ellopott fa értékét s kártérítésül ezen érték egynegyed részét tartozik megtéríteni; ezenfelül pedig a két összeggel egyenlő pénzbüntetéssel büntetendő“.

A törvény 92. §-a szerint: „Aki valamely élőfa ágait, gallyait letöri vagy levágja és ellopja (illetőleg jogtalanul eltulajdonítja), ezen tárgy értékét s kártérítésül az érték felét tartozik megtéríteni s egyszersmind a két összeggel egyenlő pénzbüntetésre ítélandó“.

A törvény 93. §-a szerint: „Aki valamely elszáradt vagy az elemek által letört fát, ágat, gallyat vagy tuskót lop el (illetőleg eltulajdonít), ezen tárgy értékét egyszeresen tartozik megtéríteni s ezen értékkel egyenlő pénzbüntetéssel büntetettik“. A törvény 95. §-a szerint: „Aki gubacsot, tölgy-, bükk-, fenyő- vagy más erdei magot vagy erdei gyümölcsöt, gombát, korhadékot, földet, anyagot, tőzeget, meszet, gyephantot, fagyökeret, füvet vagy egyéb erdei terméket lop (eltulajdonít), annak értékének megtérítésén felül az értékkel egyenlő pénzbüntetéssel büntetettik. Ha pedig a tettes az erdei magot, gubacsot vagy gyümölcsöt leverte vagy leszaggatta, a fentebbi pontban meghatározott fizetésekön fölül kártérítésül az értékkel egyenlő összeget is tartozik fizetni“.

Ha az ellopott dolog értéke 60 koronánál több, úgy nem kihágás, hanem lopás vétsége vagy büntette forog fenn.

A fentiekben meghatározott cselekmények kísérlete is büntetendő s ugyancsak büntetettik a bűnpártoló is.

Tilos továbbá a fáknak bármily módon való megrongálása, tilalmi tábláknak, jelző és útmutató póznáknak, az erdőművelés érdekében felállított jeleknek vagy műveknek rongálása, erdőben vagy annak közelében tűz rakása, a tűznek felügyelet nélkül hagyása. (105., 106., 108. §§.)

Erdőkben és azok közelében 100 méternyi távolságon belül csak az erdészeti személyzet engedélye mellett szabad tüzet rakni, a tüzet eltávozás előtt mindenkinek el kell oltania. (9. §.)

A turista szempontjából különösen figyelmet érdemlő a 81. §., amely a következőket mondja:

„Ha valakit útközben, akár az erdőben, akár annak közelében, oly baj ért, mely miatt kénytelen volt erdei kihágást elkövetni, de ezt az erdőfelügyelettel megbízott személynek azonnal, vagy a legközelebbi község előljárójának 24 óra alatt följelenti, úgy ezen cselekmény nem büntetettik mint kihágás. Az okozott kár vagy az eltulajdonított dolog értéke azonban ez esetben is megtérítendő“.

Az erdőekben a rendet és a felügyeletet a hatóságilag felasketett erdőtisztek és erdőőrök tartják fenn és szolgálatukban közbiztonsági közegeknek tekintendők, ezért, aki nekik ellenszegül, a büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekményt követ el. Az erdőtisztek és erdőőrök a közigazgatási bizottság, illetve a szolgabíró (városokban a rendőrkapitány) által igazolvánnyal láttatnak el és minden nézeteltérés esetén az erdőtiszt, illetve erdőőr felhívandó igazolványának felmutatására.

Az erdőőrök az általuk tapasztalt kihágásokról naplót vezetnek.

A fölesketett erdőtisztek, midőn szolgálatban vannak, egyenruhát, az erdőőrök könnyen felismerhető jelvényt kötelesek viselni. (40., 45., 128. §§.) Az erdőőröknek jogukban áll a kihágás elkövetőjét megzabologni, továbbá ismeretlen egyéneket vagy külföldieket tettenkapás esetében a legközelebbi község előljáróságá

elé vezetni. (139. §.) Ha tettenkapás esetén a tettenkapott az erdőszemélyzet tagjának felszólítására a kihágást abba nem hagyja, úgy azonnal letartóztatható és a legközelebbi község előljárósága elé vezetendő. (142. §.)

II. Büntetőtörvények.

1. 1879: XL. t.-c. A kihágásokról. Ez a törvény sokféle életviszonyt szabályozván, a turistát speciálisan csak egynéhány paragrafus érdeklí.

Igy pl. a törvény 72. §-a a következőket mondja:

„Aki szállodákban, vendéglőkben, az idegeneknek nyilvántartására hatóságilag megrendelt *vendégkönyvbe* vagy jegyzékbe, ha a könyv vagy jegyzék átadása mellett arra felhivatott, nevét, állását és lakhelyét be nem írja, ötven forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Aki pedig a hatóság tévedésbeejtése végett nevét, állását vagy lakhelyét hamisan írja be: száz forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő.

A törvény 105. §-a a következőleg szól:

„Aki az emberek használatára szolgáló *kútba*, vízvezetékbe vagy *forrásba* ronda vagy undorító tárgyat dob: három napig terjedhető elzárással büntetendő. Aki pedig közhasználatban lévő kutat, vízvezetékét vagy forrást szándékosan akként rong, hogy vize élvezhetetlenné válik, vagy használhatósága félbeszakad: tizenöt napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő“.

A büntetőnovellának a törvény 126. §-át helyettesítő 51. §-a határozza meg a lopásnak azon eseteit, amikor a lopás csak kihágást képez. A mezei és erdei lopásokat szabályozó, már ismertetett paragrafusok, továbbá a büntetőnovella 51. §-a kimezíti azt a kört, amelyen belül a lopás kihágás; a lopás minden egyéb esete a büntetőtörvénykönyv szabályai alá esik. A büntetőnovella 51. §-a a következőleg szól:

„Aki tíz korona értéket felül nem haladó élelmi- vagy élvezeticikket, tüzelőszert vagy egyéb életszükségleti tárgyat lop, elsikkaszt, vagy jogtalanul elsajátít, amennyiben a cselekményt büntetné minősítő körülmény nem forog fenn, tulajdon elleni kihágást követ el és nyolc napig terjedhető elzárással büntetendő“.

Az idegen ingó dolognak jogtalan használatát és az idegen ingatlan vagyonnak jogtalan megrongálását a 127. §. a következőleg bünteti:

„Nyolc napig terjedhető elzárással büntetendő, aki idegen ingó dologt tudva jogtalanul használ és ezáltal azt megrongálja vagy értékben csökkenti, vagy a jogtalan használat által egyéb módon kárt okoz. Ugyanezen büntetéssel büntetendő, aki másnak ingatlan vagyonát szándékosan és jogtalanul megrongálja, vagy

annak a földtől el nem választott termékét felhasználja, amennyiben az okozott kár öt forint értéket meg nem halad“.

2. 1878: V. t.-c. A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntetőtörvénykönyv. Az ebben a törvényben szabályozott bűncselekmények közül speciálisan csak kevés érdeklí a turistát, ezeket is főleg azért ismertetjük, nehogy a törvény nemtudása következtében esetleg e törvénybe ütköző cselekmény elkövetessék.

Az előzőekben már ismertetett mezei és erdei lopás kihágása, valamint a kihágási törvényben szabályozott lopás csak abban az esetben esik a hivatkozott törvényekben meghatározott enyhébb megítélés alá, ha nincsenek olyan minősítő körülmények, amelyek a lopást büntetté minősítik. A minősítő körülmények a következők: ha épületben, bekerített helyen vagy hajón követett el a lopás, ahová a tolvaj betörés vagy bemászás által jutott, vagy ha a zár feltörtetett; ha a zár felnyitására hamis vagy ellopott kulcs használatot; ha a tolvaj a lopás elkövetésekor fegyvert viselt; ez esetekben a lopás büntett.

A törvény 330. §-a magánlaknak megsértését magánszemély által a következőkben szabályozza:

„Aki másnak a lakásába, üzlethelyiségébe, azokkal összeköttetésben levő vagy azokhoz tartozó helyiségbe, vagy bekerített helyre, az ott lakó vagy a lakással rendelkező beleegyezése nélkül, jogtalanul, erőszakkal, fenyegetéssel vagy hamis kulcsok használása által behatol — amennyiben súlyosabb büntetés alá eső cselekmény nem forog fenn — a magánlak megsértésének büntettét követi el és két évig terjedhető börtönnel büntetendő“.

Más vagyónának megrongálását a törvény 418. és 421. §-a a következőkben szabályozza:

„Aki idegen ingó dolgot szándékosan és jogtalanul megrongál vagy megsemmisít: vétséget követ el s három évig terjedhető fogházzal és ötven forinttól ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik. Aki másnak ingatlan vagyónát jogtalanul elfoglalja, [vagy] szándékosan és jogtalanul megrongálja, vagy annak a földtől el nem választott termékét felhasználja, amennyiben súlyosabb büntetés alá eső cselekmény nem forog fenn és az okozott kár öt forint értéket felülmúl: vétséget követ el és három hónapig terjedhető fogházzal, valamint kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő“.

* * *

A turistáé a legnagyobb latifundium: az egész föld.

*

Az Úristen elsősorban a turista számára teremtette a világot.

*

A turistaság és a vadászat.

A vadász és a turista a sportok társadalmában a kutya és a macska szerepét töltik be. E két háziállat a köztudatban mint egymás ellensége szerepel, annak ellenére, hogy mindenikünk látott már kutyát és macskát együtt, szerető egyetértésben. Tehát meg tudnak férni egymás mellett, csak akarják azt.

Épúgy a turista és a vadász is meglehetnek egymás mellett a nélkül, hogy egymás érdekeit lényegileg sértenék.

Sőt tovább mehetünk. Lehet valaki egy személyben egyformán lelkes turista és szenvedélyes vadász, a nélkül, hogy önmagával különösebb collisióba kerülne. Miért? Mert úgy a turistának, mint az igazi vadásznak csak egy vezérlő csillaga lehet ez: a természet szeretete.

„Az legyen a vadász nemes törekvése,
Hogy a vadat óvja, kimélje és védje.
Vadasszon, mint törvény és szokás kívánja,
S teremtményeiben a Teremtőt áldja.“

Ha ebből a mottóból indulunk ki, akkor a turista szemében a vadász nem lesz valami kegyetlen szörny, aki csak pecsenyére vadászik és vérszomját elégíti ki, hanem kartársa annak a turistának, ki a természetet szereti, annak teremtményeit óvja. Hiszen, ha a szó nemes értelmében vett vadász nem volna, nem volna vad sem s nem gyönyörködhetnék abban a turista sem. Mert, ha — tegyük fel — egészen betiltanák a vadászatot, akkor is volna orvvadász, ki a törvényes rendelkezések ellenére sokkal inkább pusztítaná a vadat, mint most, mikor piszkos mesterségének gátat vet az igazi vadászúr, vagy annak alkalmazottja, ki fegyveresen járja az erdőt s ki — amennyire teheti — megóvja vadját annak legnagyobb ellenségétől, Vajjon megtenné azt akkor

is, ha ő maga sohase vadászhatna, ha soha nem elégíthetné ki egy szép trofea megszerzésére, vagy egy sikeres vadászeredmény elérésére irányuló vágyát?

Erre azt kérdezhetné valaki: „Hát nem mindegy az, hogy ki vadászik, az igazi vadász-e, vagy a vadászó?”

Bizony nem mindegy. S itt van a nagy különbség s egyúttal ennek a kérdésnek punctum saliens.

A szó nemes értelmében vett vadász betartja a törvény korlátait, sőt önként állít fel további korlátokat, nem pusztítja a vadat nemre, korra való tekintet nélkül és minden időben, hanem selectál, ahol rossz az ivararány, azt okszerű lelövessel szabályozza, a gyenge egyedeket kilövi s így a fajfentartást az erősebb egyedekre bizza, vérfelfrissítésről gondoskodik, vadállományát éteti s törekvése általában odairányul, hogy az okszerű vadászat ezerféle szabályait betartva, vadállományát megjavítsa.

Természetes, hogy a vadászembernek a vadóváson kívül célja az is, hogy vadállományának egy-egy példányát elejtse s ezzel emberi szempontból egészen természetes vágyát kielégítse.

De hát kérdezzük: a virágot nem kaszálják le, az erdőt nem tarolják le s a virág és erdő nem gyönyörködtet-e? S jut-e valakinek eszébe felháborodni azon, hogy a fát kivágják, vagy a virágot letélik?

Nem. Egyszerűen az a sorsa a virágnak, az erdőnek, az őznek, a szarvasnak egyaránt, hogy elmúljon.

De ha arra kérjük a turistát, ne legyen elfogult a vadással szemben, akkor a vadászt is arra kérjük, ne legyen elfogult a turistával szemben.

A mindennapi életben elfáradt, beteg idegzetű embernek szüksége van a szabad természetben való tartózkodásra, testének, lelkének felüdítésére. S a jóérzésű vadász erkölcsileg sem vállalhatja a felelősséget azért, ha a szabad természetet kizárólag önmagának sajátítja ki és rút önzéssel elzárja az erdőt, a hegyet embertársai elől.

Mindenkinek joga van arra, hogy a szabad természetben tartózkodjék, annak szépségeit élvezhesse. Nem olyan nagy szerencsétlenség, ha az erdei úton csendesesen haladva, a madárdalban és virágfakadásban gyönyörködő turista a legrosszabb esetben megzavarja egy ugyanezen élvezetben elmerült, lesben ülő vadász szerencsésjét. Majd meglövi azt az őzbakot máskor.

Jelen sorok írója egyszer a Tátrában, a nagyszalóki Háromtónál egy legelésző zergecsapatot figyelt puskával a kezében, egy szikla mögött ülve. Kiválasztott magának egy erős bakot s arra várt, hogy a csapat közelebb jöjjön. A Sziléziai ház felől azonban az ősvényen egy úr jött feléje két hölgygel: Eötvös báró két leányával. Csendesen haladtak egymás után, megálltak, körülnéztek s az egyik hölgy, mikor a leshelytől alig 2 méternyire haladt el, felkiáltott: „Milyen szép itt!” Arcáról le lehetett olvasni, hogy mennyire élvezzi a szép tátrai alkonyt.

Ők a vadászt nem vették észre és csendesen, boldogan haladtak tovább. Hát lett volna a vadásznak joga, rájuk haragudni, őket ettől a nemes élvezettől megfosztani? — Dehogy lett volna, boldog volt, hogy mást is boldognak látott!

Azért azt se vegye a turista rossznéven, ha a vadász helyhez vagy időhöz kötött mérsékelt tilalmat állít fel vadászterületén. Vannak kivételes esetek, mikor ez indokolt. A két érdek egyébként is nagyon jól összeegyeztethető.

Nem beszélünk arról, hogy a hangosan kiabáló, lármázó, útját papír- és ételhulladékkal jelző turista kellemetlen idegen a vadászterületen, de viszont, ha a vadásztársaság az ebédhelyen egy jóízűen elköltött ebéd után énekszó mellett mulat az erdőben, miért ne tehetné ugyanazt a turista is?

Nemzetgazdasági szempontból mindkét sportnem egyaránt fontos. Sok milliárdot tesz ki az évenként elejtett vad értéke és a turistaság és idegenforgalom is sok milliárddal gyarapítja az érdekelt vidék lakosainak jövedelmét.

Mindkét sportnemben három jellemerősítő tulajdonság nyilvánul meg: a célkitűzés, a kitartás és a veszéllyel való férfias küzdés. Mindkét sportnem egyéb közös szempontokon (pl. honvédelmen) kívül egyformán fontos egészségi szempontból is, úgy testünket, mint lelkünket erősíti, nemes, szép gondolatokat ébreszt bennünk, szeretetet olt belénk a természet, a haza és egymás iránt, sok tekintetben tehát *rokonfogalmak!*

Hogy a turistaság és vadászat érdekei mily szépen hozhatók összhangba, errenézve csak arra utalunk, hogy amíg egyrészt a turista járhat vadászati célra készült cserkészúton (pl. Lomnici gerinc), úgy viszont a vadász turistacélra készült ösvényeket is felhasználhat (pl. Dr. Weiss-út). Nem egyszer fog a vadász turista-menedékházban megpihenni, míg máskor a turista vadász-kunyhóban talál menedéket.

De a turista különben is csak látszólag van útjában a vadásznak, erdésznek. A valóságban, ellenkezőleg, sokszor öntudatlanul is segítségükre van. Számtalan példát hozhatnánk fel arranézve, hogy a turistákjárta vidéken kevésbé mer garázdálkodni a fatolvaj s az orvvadász. A Mátrában pedig ép errevaló tekintettel az egyik erdőbirtokos és vadászúr nemcsak hogy megengedte turista-menedékház építését, hanem az építkezést ingyen faanyag stb. adományozásával elő is mozdította, mondván, hogy a turisták neki csak hasznára lehetnek, amikor az erdőt járják és így akaratlanul is ellenőrzik a hegyi falvak lakóit.

Tehát egy kis kölcsönös megértéssel, megbecsüléssel, ember-szeretettel és némi előítélet leküzdésével nemcsak hogy szent lesz a béke, hanem a vadász és a turista vállvetett munkával fogja *látszólag ellentétes, a valóságban azonban közös szent célját* szolgálhatni!

Az erdőkről.

A suttogó, madárdalos, titkos misztikummal telített erdő a turista vágya, igazi terepe, otthona . . .

A kataszter az ország területét művelési ágak szerint belsőségekre, gazdasági és erdészeti területekre osztja. Az erdészeti területekhez számítandók nemcsak a fával benőtt területek, hanem az összes közben elterülő hegyek — még ha kopárak is —, valamint a rétek és legelők is. Minthogy pedig a belsőségeken és a gazdasági területeken (kertek és szántóföldek) a turista rendszerint csak keresztülsiet, hogy célját — az erdős hegyeket — elérje, bátran mondhatjuk, hogy a turista majdnem mindig erdőterületen jár és az erdész állandó házigazdája. Illik tehát, hogy legalább fogalmunk legyen arról, kicsoda, micsoda házigazdánk és hogy születik, növekedik és hal meg az erdő?

Az erdészeti személyzet tisztí, altisztí és szolgaszemélyzetből áll.

A tisztí személyzetet képezik az erdőmérnökök, akik a cseh megszállás előtt az 1762. óta fennálló selmecbányai bányászati és erdészeti akadémián végezték tanulmányaikat. Jelenleg ez az intézet főiskolai minősítéssel (m. kir. bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola) Sopronban van elhelyezve. A végzett erdőmérnökök szolgálati rangfokozata a következő: erdőmérnökgyakornok, segéderdőmérnök, erdőmérnök, főerdőmérnök, erdőtanácsos, főerdőtanácsos, miniszteri tanácsos, államtitkár, esetleg miniszter.

Vannak még erdőtisztek, akik nem végeztek főiskolát vagy akadémiát; rangfokozatuk: erdész, főerdész, erdőmester. Ezek az erdőőri szakiskolát járó altisztí személyzetből kerülnek ki, amennyiben az ügyesebbek, érdemesebbek és intelligensebbek az erdészeti középiskolába vétetnek át, ott nyernek kiképzést és a gyakorlatban a fenti, második tisztí rangsorba jutnak.

Az erdőőri szakiskolát végzett altisztek hivatalos rangfokozata: erdőlegény, kinevezésük után segéderdőőr, erdőőr, főerdőőr, de a közéletben általában erdészeknek nevezetnek. Ezekkel találkozunk leggyakrabban az erdőben, mert a műszaki segédszolgálat mellett ezek őrzik és kezelik az erdőket.

A kincstári erdőkben ugyanezek végzik a vadőri teendőket is. Magánalkalmazásban lehetnek még külön vadőrök, kik vadőri szaktanfolyamot végeznek, de erdészeti teendőkre képesítve nincsenek.

Szakiskolai képzettség nélküli szolgálai minőségben működnek az erdőszolgák és a csöszök.

A m. kir. földművelésügyi minisztérium és az alája rendelt erdőigazgatóságok és erdőhivatalok végzik az erdőügyi adminisztrációt, amely felöleli az erdőfelügyeletet, az erdőgazdasági üzemterveket, a kísérleti ügyeket, a statisztikát, az állami kezelésbe vett erdők gazdasági és igazgatási ügyeit, a birtokügyeket, a műszaki és erdőrendezési ügyeket, a kopár és szikes területek és futóhomok beerdősítését, az alföldi fásításokat, a vadászatot, a halászatot, a legelőket, az állami gyógyfürdők és nyaralótelepek ügyeit. Csak a kisebb jelentőségű közalapítványi (vallás- és tanulmányalapítványi, terézianumi s megürült egyházi és papi) erdők adminisztrációját végzi a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium.

Csonkamagyarország *erdőterülete* a következőképen oszlik meg: tölgyerdő 6319, bükk és más lombfa 4953, fenyőerdő 480, összesen 11,752 km². Ezzel szemben Nagymagyarország 63 vármegyéjében (Horvát-Szlavonországon kívül) volt: tölgyerdő 23,831, bükk és más lombfa 47,220, fenyőerdő 19,040, összesen 90,091 km². Ebből: véderdő 3833, futóhomokon álló erdő 1192, feltétlen erdőtalajon álló erdő 68,306, nem feltétlen erdőtalajon álló erdő 16,760 km². Nagymagyarország területének 32%-a erdő volt, míg Csonkamagyarország területének csak 13%-a erdő. Régi erdőségeinknek csak kb. 13% a maradt meg birtokunkban.

A nagy erdővesztés következtében serény mozgalom indult meg abból a célból, hogy befásítsák a nagy magyar Alföldet, ahol Mátyás király idejében nagykiterjedésű erdők voltak és nagy vadászatokat is tartottak. Ezek az alföldi erdők hivatva lesznek nemcsak erdőgazdaságilag emelni az ország fakészletét, hanem lehetővé fogják tenni a nagykiterjedésű és eddig kihasználatlan futóhomok és szikes területek hasznosítását is; nagy befolyással lesznek továbbá a klímára, a közegészségre, a harmatképződésre, a szárazság enyhítésére, a termés fokozására és így közvetve hazánk egész közgazdaságára. Íme az erdők jelentősége!

Az erdőben járva, mindenekelőtt megkülönböztethetjük fanemek szerint a fenyő- és lombfaerdőket és ezek számos ismeretes alfaját. Az erdő művelése szempontjából különbséget kell

tennünk a szál- és sarjerdők között. Kor szerint az erdő neve: vetés, ültetés, fiatalos, rudas, középkorú és vágható erdő.

Az erdők keletkezésének szempontjából megkülönböztünk mesterséges erdősítéseket és természetes felújulásokat.

A *mesterséges erdősítést* kezdik a magok szedésével. A lombos fák lehullott érett magjait ősszel összeszedik és lehetőleg mindjárt elvetik. A fenyőfáknál ellenben a tobozokat szedik össze és azokból előbb mesterséges úton, magpergetőkben, kellő hőfok mellett kipergetik a magokat és csak azután vetik el. A magokat csemetekertekben ágyakba vetik és itt kerti munkálatok módjára nevelik a kiültetésre szánt csemetéket. Ezeket ősszel vagy tavasszal ültetik el az erdőben sorokba rakott kis gödrökbe. A mesterséges felújításnak egyik neve az úgynevezett mezőköztes használattal való erdősítés. Ezt csak a tölgynél, lapályos vidéken alkalmazzák, olyképen, hogy a talajt ősszel felszántva, rendszerint minden ötödik ekeforduló után a barázdába sorba lerakják a tölgymagokat és azt a következő ekefordulóval letakarva, tetejébe gabonát vetnek, melynek megfelelően magas tarlóval történő learatása után megmaradnak a csemetesorok. A sorok között még 1—2 évig kapásnövényeket is termelnek és az evvel járó kapálással stb. elősegítik a csemeték fejlődését. Fenyveserdők helyén némely vidéken, ahol ezt a terep megengedi, a letarolás után első évben rozso, a 2., esetleg 3. évben is burgonyát termelnek és így készítik elő az új erdő talaját.

A *természetes felújításnál* a természet maga végzi az erdőtelepítés munkáját. Ősszel lehull az érett mag, azt a lehulló lomb eltakarja, majd pedig a téli hó fedi el. Tavasszal a mag kicsirázik, a gyökér a földbe fúródik, a kis palánta pedig kereszttül törí a korhadásnak induló lombtakarót. Az így kicsirázott magok az erdőirtásnál e célra szabályos közökben meghagyott egészséges, erős magtermő fákról hullanak. Barangolásaink között gyakran találhatunk az irtás sűrűjéből kiemelkedő ilyen megkímélt hatalmas ősfákat. Fájdalmasan gondolunk ilyenkor arra, hogy milyen hatalmas erdő lehetett itt azelőtt, amely ilyen óriás fákból állott, de kevesen ismerik ezeknek a fának a rendeltetését. Ha az ilyen erdőket nem is az ember ültette, mégis az erdész irányító munkájára itt is szükség van. Csak szakszerű és tervszerű gyérités (ritkítás) és tarolás mellett bő magtermést ígérő, hatalmas koronájú, egészséges magfákat és a letarolandó erdő helye csak ilyen gondos előmunka mellett fog egyenletesen alátelepülni. A mesterséges erdősítéssel és a természetes felújításnak fentemlített módjával keletkeznek a szép öreg szálerdők, melyek az értékes műfát szolgáltatják.

A *sarjerdők* szintén természetes felújítás útján keletkeznek. Ezeknél a letarolt fák tuskóiból és gyökereiből nőnek ki a sarjhajtások és ezek gondozásával nyerik az új erdőt. Természetes, hogy az ilyen sarjerdők sohasem vetekehetnek a magból kelt vagy ültetett szálerdővel; satnyábbak a rendesen csak tüzelésre

szánt fák, rövidebb életűek és hamarabb kerülnek letarolásra is.

Akár mesterséges, akár természetes úton keletkezik az erdő, rendes erdőgazdaságban a fákat állandóan gondozzák. A gondos erdész minden tíz évben gyökeres ápolás, tisztítás, gyérités, szálalás (a korhadt stb. fák kidöntése), végül a teljes letarolás előtt előkészítő vágás alá veszi az erdőt. Az első két évtizedben az erdőt a fiatalosan felnevelni kívánt értékes fajok növésének és eredett egyéb értéktelenebb fajoktól, cserjéktől, bokroktól, gaztól stb. tisztítják meg. A további két évtizedben az elnyomott, kiszáradt, elkorcsosodott fákat kivágják, a sűrűbb részleteket ritkítják. Minden további tizedik évben az elszáradt, hitványabb fákat a szebb növésű, egyenesebb, értékesebb fák növésének és a természetes felújításhoz szükséges termőképesség elősegítése céljából gyériteni és kiszálalni kell, míg végre bekövetkezik a szomorú vég: az öregerdő kidől a favágók fejszecsapásai alatt, hogy helyet adjon a fiatal új nemzedéknek.

Az erdőtarolás a földművelésügyi minisztérium részéről jóváhagyott és ellenőrzött *erdőgazdasági üzemtervek* alapján történik. Magánbirtokban levő erdőknél az üzemtervek alapján történő kezelés nem kötelező, de előnyöket biztosít a tulajdonos részére. Az állami felügyelet ellenben az összes, tehát a magánerdőkre is kiterjed. Az említett üzemtervek az illető erdőket annyi részre osztják, ahányszor bizonyos üzemidő alatt azokat tarolni akarják. Minden alkalommal csak egy ilyen részt szabad letarolni és az ismét beerdősítendő, úgyhogy mire a tervezet szerint az utolsó részt tarolják, az első rész erdeje újból elérte a letarolásra kitűzött kort. Pl. ha 80 éves fordulóban évente akarnak tarolni, az erdőt 80 részre osztják, évente egy részt tarolnak le és erdősítenek be újból. Amire a 80-ik rész erdejét letarolták, addig az első rész erdeje újból 80 éves, a második rész erdeje 79 éves lett és így tovább. A szálerdőket 60, 80, 100, 120 éves, ellenben a sarjerdőket 20, 40, 60 éves fordulóban kezelik, aszerint, amint ez az erdő növése, vágható kora, az illető vidék klimatikus, talaj- és keresleti viszonyai szerint a legracionálisabb. A 20 éves fordulóval kezelt sarjerdők rendszeren olyan cserjerdők, melyekben a fiatal tölgyfa kérgét cserzésre lehántják; a lehántott fehér vékony dorongfa a keresett varga- és pékfa.

A kidöntött fenyőfák kérgét frissen, még az erdőben hántják le; az egyéb szálfáknál ez nem szokásos. A szálfák köbtartalmát szintén a tarolás helyén számítják ki, naplózzák és a szálfák oldallapjába ütött számokkal jelzik. A tűzifát az erdőben ölbe rakják és így állapítják meg a letarolt mennyiséget.

Vannak erdőrészek, amelyekben az írtás és tarvágás egyszer és mindenkorra törvényileg tilos és ezekben mérsékelt szálalás is csak kivételesen van megengedve. Ezek a *véderdők*. Ilyenek lehetnek a havasokon (felső erdő-határ), a magasabb hegytetőkön és gerinceken, meredek hegyoldalokon és lejtőkön stb., céljuk pedig, hogy a szélvészektől rombolását, továbbá hegy-

omlások, kő- vagy hógörgetegek (lavinák), vízmosságok keletkezését és terjedését megakadályozzák, vagy alantabb fekvő területek termőképességét, közlekedési utak biztonságát fokozzák stb.

Az erdők legnagyobb részére vonatkozólag a törvény kimondja, hogy azok más gazdasági művelés alá nem vehetők, mindenkor feltétlenül mint erdők tartandók fenn, letarolásuk után tehát újból beerdősítendők. Ezek a *feltétlen erdőtalajon* álló erdők. A törvénynek ez az intézkedése kihat a magánkézben levő erdőkre is. A *feltételes erdők* rendszerint jótalajú lapályon álló erdők szoktak lenni és ezek területe mezőgazdasági művelésre is felhasználható, ezeknél tehát a magánbirtokosnak szabad keze van.

A magyar erdészek és a magyar turisták között sok szellemi kapcsolat van. A keleti népek sajátos természetszeretete, a növények kedvelése (japán virágkultusz) nyilvánul meg a turáni magyar fajban, a magyar erdészben és a magyar turistában: mindkettő szereti és megbecsüli az erdőt. Isten ezen szabad templomában kifejlik és állandóan mindkettőnél a kedély és szív nemessége is. A turistaság a legönzettelenebb, legideálisabb sport, az erdészet pedig a legönzettelenebb és legideálisabb foglalkozás, mert hiszen — mint ezt fentebb láttuk — az erdész sohasem aratja le azt, amit vetett, a sok fáradsággal elültetett és felnevelt erdő hasznát 80—120 év múlva a következő nemzedékek élvezik. Ez a szellemi kapcsolat is hozzájárul ahhoz, hogy az erdész mindig szívesen látta és látja a turistát, mindaddig, amíg a turista megbecsüli az erdész odaadó, önzetlen, szorgalmas munkáját. Első szent kötelességünk legyen tehát, mielőtt erdőterületre lépünk, hogy az erdészeti szabályokat pontosan betartsuk és azok ellen ne vétkezzünk soha! Erről részletesebben szólunk „A turistaság gyakorlása” és „A turisták viselkedéséről” című fejezetekben.

* * *

A rengeteg útvesszőjében az ember megtalálja önmagát.

* * *

Könnyebben lehet a zsarnok ellen büntetlenül merényletet elkövetni, mint a természet ellen.

* * *

Az is lehet igazi turista, aki nem jár nyaktörő utakon.

* * *

A magas csúcson törpe lesz a fenyő.

* * *

A lángész és az embergyűlölő egyedül jár.

A barlangokról.

Ma még sok barlang nincs teljesen kikutatva és legalább a nagyközönség a barlangokat alig, vagy egyáltalában nem ismeri. Részben a turistára hárul tehát az a feladat is, hogy a barlangokat átkutassa, feltárja, hozzáférhetővé és ismertté tegye. De a már teljesen kikutatott barlangokban is egészen más érzéssel fogunk járni, ha legalább fogalmunk van a barlangok keletkezéséről, azokról a misztikus erőkről, amelyek azokat létrehozták. Akár barlangok kutatásával foglalkozunk, vagy akár csak egyes barlangok pusztá megtekintésére szorítkozunk is, szükségünk van tehát némi szak-tudásra, amit szakkönyvekből sajátíthatunk el. A következőkben csak vázaltszerűen tudunk a legszükségesebb alapismeretekre rámutatni.

A barlangok legnagyobbbrészt a víz mechanikai és kémiai hatása alatt keletkeznek. A folyó víz romboló hatását *erozió*nak, az ennél nagyobb jelentőségű kémiai hatását *korroziónak* nevezzük.

A víz ezen romboló hatását főleg a könnyebben oldódó kőzetek repedéseinek felhasználásával fejtí ki, amennyiben ezekből a repedésekből a kőzet felolvasztásával barlangokat alkothat.

A föld szilárd kergét alkotó kőzetek részben izzó állapotban tódultak fel a föld belsejéből; ezek a vízben nehezen oldódó és összeálló, repedéseket alig tartalmazó, barlangképződésre tehát kevésbé alkalmas *tömeges kőzetek* (gránit, bazalt, trahit stb.). A vízből leülepedett *üledékes kőzetek* közül egyesek hasonlóképen kémiai és mechanikai ellenállóképességük következtében nem alkalmasak barlangok képződésére (agyappala, homokkő, konglomerát stb.), míg más kőzetekben (kősó, gipsz stb.) keletkező barlangok hamar összeomlanak. Tartós, nagy barlangok keletkezésére legalkalmasabb a mészkő és dolomit, minthogy pl.

1 rész mészkő 10,000 rész hideg vízben oldódik, de a szénsav-tartalmú esővíz tízszer annyi mészkövet képes feloldani. Feltétel azonban ezen kőzeteknél is, hogy a kőzet rétegezetlen, vagy vastag rétegekből álljon, mert a vékony rétegekből álló kőzet barlangjainak mennyezete csakhamar beomlik.

A korrozio útján keletkezett barlangoknál a víz korródoló hatását főleg a kőzet finomabb és sűrű repedéseiben fejti ki, minthogy ezeken a víz lassan szivárog át és így nagyobb mennyiségű kőzetet oldhat fel. Így keletkeznek a tágasabb kamrás barlangok. Tág hasadékokban a víz hamar lefolyik és így kevesebb kőzetet oldhat fel; az így keletkezett hosszú, keskeny barlangok a *hasadék-barlangok*.

A víz addig hatol a földbe, amíg oly kőzetre nem akad, amely a vizet át nem engedi (agyagpala, homokkő, öskőzet). Ezen kőzet fölött talajvíz gyűl össze, amely addig emelkedik, míg valahol a föld felületét el nem éri, ahol mint *forrás* jut napfényre. A víznek ez a folyása képezheti a *patakos barlangokat*.

A barlangok keletkezése tehát a repedések kibővülésével kezdődik, folytatódik az üregek teljes kialakulásával, amit végül az üregek pusztulása, összeomlása követ.

A beomlott barlangok helyén tölcésalakú töbrök: *dolinák* keletkezhetnek; egész barlangjáratok helyén *uvalák*, barlang-rendszernek helyén *poljkék* jönnek létre. Az így keletkezett alakulatokat *karsztnak* nevezzük.

A víz függőleges szivárgása folytán keletkező, rendszerint igen változó alakú *szivárgós barlangokkal* (Pálvölgyi barlang) szemben állnak a talajvíz vízszintes folyása következtében keletkező, többé-kevésbé egyforma alagútszerű, hosszú *folyóvízű barlangok*. (Aggteleki Baradla-barlang.) Utóbbiakban a folyóvíz a barlang levegőjét vízpárával telítheti, a barlang falain leszivárgó víz párolgása pedig ily esetben minimális és ezért az ilyen barlangokban rendszerint nem képződhetnek *cseppkövek*. A párolgás lehetővé válik azonban, ha a barlangok és a külvilág levegője között légáramlás keletkezik. A párolgás következtében a barlang mennyezetén kiszivárgó vízben feloldott mészkő, illetőleg dolomit egy része szénsavas mészhártya alakjában kiválik. A mindinkább nagyobbodó vízcsepp végül leesik, miközben a vékony hártya elszakad, nagyobb része a vízcseppel együtt le hull és felépíti a barlang talpán kialakuló cseppköveket — *stalagmitokat* —, míg a mennyezethez tapadt szélei köralakban a mennyezeten idővel finom csőalakot, majd mészcsepokat — *stalaktitokat* — alkot. A kettő — folytonos hosszabbodás által — idővel egységes oszloppá nőhet össze. A cseppkövek alakja a legkülönbözőbb lehet és cseppköveket alkothat a barlang oldalfalairól lecsurgó víz is.

A korrozio barlangokat alakjuk szerint a következőképen osztályozhatjuk: *odú* (kisméretű üreg), *köfülke* (kisebb méretű üreg, melynek mélysége kisebb szélességénél), *rókalyuk* (keskeny,

alacsony barlangjártat), *ördöglyuk* (függélyes üreg), *barlang* (különböző alakú nagyobb üregek, esetleg az előbbiekkal kombinálva), *átjáró* (kétnyílású kisebb üreg), *sziklakapu* (ívalakú sziklahajlás, elpusztult barlang maradványa), *sziklaüreg* (szabálytalan üreg, amely a fent felsorolt típusok közé nem sorolható).

Errozió útján keletkező barlangoknál a víz mechanikai hatása közvetlenül hullámozás által és közvetve a víz hordalékának (iszap, homok, kavics) horzsolása útján érvényesül. A folyó víz errodáló munkáját *evorzió*nak, a tenger ezen munkáját *abrazio*nak is nevezik.

Sivatagokban a szélhordta homok is vájhat ki barlangokat. A szél ezen játékát *defláció*nak nevezzük.

Az eddig említett barlangtípusok — vagyis a barlangok túlnyomórészt — később keletkeztek, mint az őket rejtő kőzetek. Megemlítendő még a kőzetek kifejlődésével egyidőben keletkezett ú. n. *eredetileg létrejött barlangok*. Ezek a korallzátonyokban rejlődnek, a *korall-barlangok*, a vulkáni kőzetek kihűlése alatt keletkezett és később a föld színén megnyílt üregek — *hólyag-barlangok* — és a *láva-barlangok*, amelyek akkor keletkeznek, ha a láva a külső, már megdermedt kéreg alól továbbfolyt, vagy repedéseken elszivárgott.

A barlangok *hőmérséklete* általában olyan, mint a mély pincéké. A barlangok hőmérsékletét ellenben befolyásolhatja a külső levegő hőmérséklete. Ez történik a *jégbarlangok* keletkezésénél is. Utóbbiak keletkezésének feltételei az északi fekvés mellett: hogy azon a vidéken télen a hőmérséklet lényegesen a fagypontra alá süllyedjen; hogy a barlang tág nyílással zsákszerűen a mélységbe vezessen; hogy a barlangba csak annyi víz szivárogjon, amennyi a jégképződéshez szükséges, mert túlsok víz nyáron a jeget olvasztaná; végül, hogy a barlang ne legyen szellős, mert ez esetben a nyári meleg levegő keveredne a barlang hideg levegőjével és szintén olvasztaná a jeget. Ezen feltételek mellett télen a nehezebb fajsúlyú hideg levegő a barlang aljára száll, ott a leszivárgó és lecsöpögő vizet megfagyasztja, míg nyáron ugyanazon oknál fogva a barlangba szorul és hőmérséklete 0° körül marad.

A barlangokat cseppköveken és jégen kívül egyéb *lerakódások* is kitölthetik. Ezek: *kőzetmálladék* (a barlang kőzetének málladéka), *barlangi agyag* (főleg mangán és vasoxid elmállásából keletkezik), *mész-tufa-kiválás* (a barlangfenéken összegyűlő meszes víz elpárolgása után visszamaradó mész), *pataklerakódás* (a barlangban folyó, vagy egykor folyt patak hordaléka), *lösslerakódás* (a szél hordja be), *állati hulladék* (ide tartozik a denevérguano is), *emberi hulladék* (tűzhelyek, konyhahulladékok, szerszámok stb., az ú. n. *kultúr-rétegek*).

Az említett lerakódások tartalmazhatják a jégkorszakok emléseinek (barlangi medve, oroszlán és hiéna, őskori farkas és róka) csontjait, az ezen ősrágadozók részéről behurcolt állatok

csontjait, a baglyok köpedékéből keletkezett csontfészkeket és a barlanglakó ember konyha-hulladékait, eszközeit, cserépedényeit stb. Ritkábbak az emberi csontok. Az egyes rétegek leleteiből az akkori kornak barlangon kívüli életére következtethetünk és így azok *ősrégészeti jelentősége* kézenfekvő. Ezen tudományos megállapítások azonban csak szakszerű és rendszeres ásatás (barlangkutatás) mellett lehetségesek.

A *barlangkutatók* feladatai: a barlangok felkeresése (a lakosság adatai alapján, első megfigyelések és feljegyzések), bejárása (megfelelő társakkal és felszereléssel!), feltárása (járhatóvá tétele anélkül, hogy a barlang jellegében kárt tegyünk!), felmérése, fényképezése, elnevezése (csak ha a barlangnak még nincs neve és csak valamely tudományos barlangkutató- vagy turista-egyesület, illetőleg -szövetség hozzájárulásával), nyilván tartása (a barlangkutató-egyesületek részéről), hidrológiai kutatása (a víz mozgásának útja), meteorológiai kutatása (hőmérséklet, légáramlás útja), geológiai kutatása, felásatása (csakis szakszerű hozzáértéssel, geológus vezetésével!), őslénytani, embertani ősrégészeti és biológiai kutatása (jelenkor), ismertetése és végül a barlangkutatás népszerűsítése.

Ezen munkálatokból különösen a barlangok fekvésének megállapítása, a barlangok bejárása, feltárása és turista-körökben való ismertetése képezik a turisták feladatát.

A *tudományos barlangkutatás* története a 18. század közepén kezdődik. A kutatások nagyobb mértéket a 19. század elején öltöttek, de a rendszeres kutatás csak a legutolsó néhány évtizedben indult meg. A hazai barlangok régiebb leírásának ideje a 16., 17. és 18. századba nyúlik vissza. A 19. század elején jelennek meg hazánkban is az első tudományos alapon megírt dolgozatok. A hazai barlangok első összefoglalását Hunfalvy János 1864-ben megjelent műve tartalmazza. Több értékes munka megjelenése után 1906-ban új korszak kezdődött, amikor Herman Ottó egy felfedezésével kapcsolatban a M. Kir. Földtani Intézet vállalta a Bükkhegység barlangjainak rendszeres kutatását. 1910-ben a Magyarhoni Földtani Társulat kebelében barlangkutató-bizottság, 1913-ban barlangkutató-szakosztály alakult, amely egyúttal megindította a „Barlangkutatás” című folyóiratot. Azóta több turista-egyesület is alakított barlangkutató-osztályokat, amelyek serény munkásságot fejtenek ki. Legújabbán pedig (1926.) önálló Magyar Barlangkutató Társulat alakult, amely úgy turista-, mint tudományos szempontból a hazai barlangkutatás összes teendőinek ellátására hivatott.

* * *

A barlangban a legérdekesebb látnivaló a sötétség.

*

A leglátogatottabb barlangok a bünbarlangok.

*

A turistaság és tudomány egymás szolgálatában.

A tudósok rendszeresen lenézik a turistákat s az egész turisztakodást. Pedig nincs igazuk. Eltekintve kézikönyvünk más helyén már részletesen méltatott jelentőségétől, a turistaság kitűnő szolgálatokat tehet a tudománynak is. De éppen ezt szeretik kétségbevonni, sőt némelyek éppen tudományos szempontból kárhoztatják a turistákat, mert dilettantizmusukkal sok kárt is okozhatnak. És ebben van is sok igazság.

De az igazán megértő, lelkiismeretes és értelmes turisztakodásról akarunk itt szólni.

Amikor a turisták utak készítésével, menedékházak berendezésével stb. a kirándulásokat könnyebbé, biztosabbá teszik, ezzel kapcsolatban egyszersmind turistákká nevelik az ifjúságot s azt korán hozzászoktatják a természet megfigyeléséhez és szeretetéhez, egyúttal pedig hozzáedzik őket a fáradalmakhoz, hegemáshoz, igénytelenséghez stb. Az ilyen jól edzett fiúkból lesznek az igazán jó természetvizsgálók. Ezek nem lesznek szobatudósok és ez fontos, mert szobatudósra minél kevesebb szükség van. Hazánkban nagyon sok a szobatudós, a filológus, a könyvmoly, a kompilátor, de annál kevesebb az igazán edzett, rajongó természetvizsgáló. Hazánk érdekes tájait sokszor idegenek kutatják föl tudományos szempontból, mert tudósaink nagyrészt a szobában ülnek s ott gyártják a rossz könyveket.

Kétségtelen tehát, hogy a turisták az ifjúság turistanevelésével a tudománynak nagyon hasznos szolgálatot tesznek.

Geológust és geografust pl. alig lehet elképzelni a nélkül, hogy az illető jó turista ne legyen. De szüksége van erre a botanikusnak, zoológusnak, sőt az etnografusnak is. Az Alpok

geológiai tanulmányozása lehetséges volna-e a nélkül, hogy az illető geológus ügyes hegyászó is legyen? Tanulmányutakat tenni, idegen, alacsony műveltségű népek közt utazni pedig épen lehetetlen a nélkül, hogy az utazó testileg edzett legyen. És épen az ilyen fáradalomokra készíti elő a fiatal tanulót a turistáskodás. A jó turista függetlenné tudja tenni magát mindenféle kényelmi eszköztől. Elalszik az erdőben is; ha nincs járómű, eljár gyalog is, nem árt meg neki sem az eső, sem a szél, könnyen koplal és beéri kevésbbé izletes táplálékkal is.

Ez az első nagy jelentősége a turistaságnak a tudományra nézve.

A turisták azonban egyúttal valósággal *a tudományos munka előőrsei*. Különösen a nehezen járható hegyvidéken a turisták az első „úttörők”. Ők jutnak legelőször föl a hozzáférhetetlennek látszó sziklafalakra, toronyokra. Ők tiporják az első ösvényt a rengetegen át. Hány tudósnak a munkáját könnyítették meg a turisták! Ott van a Tátra hajdani eljegesedéséről szóló, nemrégiben megjelent szép kötet. A szerzője, Joseph Partsch leipzig-i professzor, szép szavakkal ismeri el Dénes Ferenc kedves turista-társunk megbecsülhetetlen szolgálatait.

A legtöbb ismeretlen vidéken legelőször tágabb értelemben vett turisták, explorátorok fordultak meg. Explorátor volt Teleki Samu gróf, Magyar László, Stanley, Livingstone, Przsevalszkij, Amundsen stb., stb. Ezeknek nyomában jelentek meg a tudósok, rendszeren szintén explorátorok kíséretében.

A magas hegyek kutatásában egyszerű turisták és turista-tudósok végeztek az alapvető munkát. Tyndall keményen edzett hegyászó volt, Eötvös Loránd nem kevésbbé; a magas régiók geológiai felvételét pedig a tudósok mindig igen edzett turisták társaságában végezték.

Bizony nélkülözhetetlenek ők a tudományban s ezt el kell ismerni. A művelt lelkű, helyesen észlelő turista mindig tud a szakembernek olyan felvilágosítást adni, aminek értéke, haszna van. A gyakorlott turista élesen és helyesen lát, nem vezet félre, helyesen becsüli meg a magasságokat, távolságokat, az út megtevéséhez szükséges időt stb. Ebben rendszeren a tudós fölött áll. De még anyagiakban is. A tudós tarisznyájából kiszedi a súlyos dolgokat s maga cipeli, hogy a tudományos munkát ez ne nehezítse meg. Segít neki a mászásban, élelmiszer-beszerzésben, hálóhely-készítésben stb., mert ezt ő esetleg mind jobban érti és jobban bírja, mint a tudós. Így a tudós a turistában *jó barátját, segítőtársát, megértő munkását* találja meg! Lehetne-e barlangot felkutatni és feltárni, lehetne-e az Alpok zergejárta, égbenyúló sziklatornyain a geológusnak dolgoznia és lehetne-e ismeretlen vidékek felkutatására indulni turista-edzettség, turista-leleményesség, turista-kedély nélkül? Olvassuk el a Ruvenzori fölfedezésének történetét a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárában s itt is látni fogjuk, hogy miért szorult rá a tudomány a turistákra.

A gyakorlott, edzett turista tehát a kevésbé gyakorlott természetvizsgálónak *nélkülözhetetlen útítársa* lesz és mint ilyen is megbecsülhetetlen szolgálatot tehet a tudománynak!

De még ha a turista magában jár is, akkor is rendkívüli hasznot hajthat a tudománynak. Ehhez azonban két szigorú feltétel szükséges.

Először is semmi körülmények között se tartsa magát tudósnak s ne akarjon a szakemberekkel a tudományos téren vetélkedni.

Másodszor pedig legyen annyi tudása, hogy fölismerje az értékeset, a tudományra nézve becseset s legyen benne annyi műveltség, hogy a természeti ritkaságok vagy régiségek lelőhelyét dilettáns kézzel ne pusztítsa el.

Az első feltétel szigorú betartására nagyon kell figyelmeztetni egyes turistákat. Vannak, akik a szakembert a kirándulásokon lekicsinylik s elbizakodottsággal hozakodnak elő azzal, amit a lexikonból tanultak, de nem jól értettek meg. A szakember az ilyen turistával szemben mindig nehéz helyzetben van. Fél, hogy megbántja a kérkedőt és vele együtt a turista-társakat is s ezzel elrontja a kirándulás hangulatát. Mert legjobban szeretné a kérkedőt „megbuktatni“, mint a gyöngye vizsgázót; szeretné azzal az egy szóval elintézni, hogy „szamárság“. De ezt tiltja az illem és a társaság iránt való kíméletesség. Szerencsére mindig akadnak a turisták között olyan kevesebbet tudó, de sokkal műveltebb lelkű laikusok, akik mindjárt észreveszik, hogy egyik turistatársuk éretlen kincsével kérkedik s aztán ezek a maguk módja szerint „elintézik“ a közbeszónokot.

De nem ez a legnagyobb veszedelem, amit az ilyen lexikon-dilettáns a tudományra zúdít. Sokkal nagyobb veszedelem az, hogy az ilyen ember az egyszerűbb képzettségű turistatársakat is elbolondítja, a vidéki újságokba félkegyelmű cikkeket ír s lassankint saját nagyságának őszinte bámulatába teljesen elmerülve, nekiáll ásatni vagy gyűjtetni s feldúlja a lelőhelyeket, tönkreteszi a gyűjtőhelyeket.

A nem szakavatott tudós turista sohase legyen elbizakodott s ne tartsa magát tudósnak!

Vizont azonban a turistának, hogy a tudósnak hasznos munkatársa lehessen, sokat kell tanulnia. Föltétlenül legyen magas lelki műveltsége. A természettudományok, történelem, művészet alapelemeit ismerje, hogy ne lehessen félrevezetni s meglássa azt, ami igazán érdekes és a tudományra nézve értékes. Mindezek szakszerű gyűjtéséről a következő fejezetben szólunk részletesebben.

Ugyancsak külön fejezetben szólunk a turistaság és a meteorológia kapcsolatáról, nemkülönben azokról a szolgálatokról, amelyeket a turista a térképezés terén tehet.

Ha a tudomány rászorul a művelt és finom lelkű turistákra, viszont a turista is rászorul a tudományra. Jó térképek nélkül

vakon járna a világban, némi természettudományi és történelmi ismeretek nélkül olyan lesz az utazása, mint a birkáé, akit végigvezetnek a hegyek közt s csak azt jegyzi meg, hogy hol lehet jól legelni. Igenis, a tudomány adja meg az utazások, kirándulások igazi értékét, igazi tartalmát. Magasabb turista-célok pedig komoly *tudományos műveltség* nélkül elérhetetlenek.

A természet, a Föld, az élet megismerése valóban közös munkája egy oldalon a turistáknak, explorátoroknak, felfedezőknak, más oldalon a tudósoknak. Így függ össze a turistaság és a tudomány.

* * *

Ész nélkül tehetetlen az erő, de az ész is erő nélkül.

Meglehet, hogy a szobatudós tanulva élvez, de bizonyos, hogy a turista élvezve tanul.

A művelt turista a maga teljében élvezzi az életet.

A turista a tudomány cserkésze.

Ha mindig keletnek megyünk, nyugatra jutunk.

Az úttörő rendesen nemcsak az utat töri, hanem önmagát is.

A turista élvező geografus.

Az őskorban az ember a természet rabja volt, az ókorban félt tőle, a középkorban megtagadta és elszakadt tőle, az újkorban leigázta, hogy kizsákmányolja. A jövő korban örök frigrre kell vele lépnie, hogy igazán a természet koronája lehessen.

Meddig a lábad elér, mind a tiéd a világ.

A természetet és a kenyeret nem lehet megünni.

A betű közellátóvá és szükkeblűvé tesz, a természet messzelátóvá és nyiltszívűvé.

*

Mit és hogyan kell a turistának gyűjtenie?

A turisták, amikor kinn járnak a szabad természetben, minduntalan akadhatnak olyan dologra, ami esetleg a tudományra nézve értékes. Az ilyesmit felszedni és szakemberekhez vinni kötelessége minden turistának.

De láthat a turista valami olyat is, ami őt érdekli, bár a tudomány előtt már régen ismeretes, a turista azonban nem szakember, tehát nem tudhatja közelebbről, mi az, pedig szeretné tudni. Az ilyesmit is szedjük föl és vigyük szakemberhez. Ő majd megmondja, hogy mi az, ami a turista figyelmét fölkellette s ezzel tanulunk legtöbbet.

Ezért a turista gyűjtése két célt szolgálhat: vagy a *tudományt*, vagy *saját tudását* gyarapíthatja vele.

Dehát mit vegyünk föl? mit hozunk el, mire figyeljünk?

A turista útközben sok mindenfélét láthat és találhat. Lehet ez az ásványtan, közettan és geológia köréből, vagy a növénytan, állattan köréből, de lehet valami néprajzi, régészeti, történelmi stb. lelet is, ami figyelmét megragadja.

Hogy *miféle anyag építi föl a hegyeket*, az fogja mindig talán elsősorban érdekelni a turistákat. Jó geológiai térképek ugyan rendesen tájékoztatnak a hegyet felépítő kőzetek koráról, de csak nagyon ritkán a kőzetek *minőségéről*. Geológiai térképet sem könnyű olvasni, azért a turista, még ha részletes geológiai térkép van is a kezében, nem igen boldogul vele s nem tud tiszta fogalmat szerezni a hegy fölépítéséről. Legjobban teszi a turista, ha a hegyet fölépítő kőzetekből mintát hoz s azokat bemutatja a szakembernek.

De persze ez sem könnyű feladat. Sokszor a hegynek nagyon bonyolult szerkezete van és sokféle kori és sokféle minőségű kőzet található rajta.

Általános szabályul a következőket kell tanácsolnunk:

1. Az útról és az út közvetlen közeléből sohase vegyünk föl mintát, mert lehet, hogy azt úgy hordták ide az út kavicsolására vagy javítására. Sokszor építőkövek szállítása közben hullanak el darabok. Jelen sorok írója egyszer a Bakonyban járva, a kocsin rendezte a gyűjtött köveket s a fölös példányokat elhajigálta; képzeltethető, milyen zavarba jön a kezdő geológus, ha megtalálja a mészkőterületen az elhajított bazalt-darabot.

2. Lehetőleg szálaban álló szikláról törjünk le friss, el nem mállott darabot. A mészkő és a dolomit mindig letörhető, ezek nem mállnak el, de már a homokkő kötőanyaga mállott lehet. A mállott darabot megismerjük fakósárga színéről, puhaságáról, ellentétben az üde, kékes, vörösesszínű, kemény, csillogó, friss darabbal. Különösen a tömeges kőzetekben vigyázzunk, csak olyan darabot vigyünk magunkkal, amelyben minden kristály épen, frissen ragyog s bicskával nem tudjuk megkarcolni. A gránit, vagy a vulkáni tömeges kőzetek kristályai mindig keményebbek, mint a kés acélja, azért nem tudjuk a friss kristályt megkarcolni. Különösen a földpátkristályok mállnak el nagyon hamar s kaolinná lesznek. Fehéresszínű, porló vagy nedvesen képlékeny agyag tölti ki a hajdani kristály helyét. Az ilyen mállott kőzetről a petrografus sokszor nem tudja megmondani, hogy mi volt eredetileg, azért az ilyen darabok nem tanulságosak. Persze ezek az itt elmondottak is csak nagy általánosságban érvényesek, mert vannak olyan mállások, mint pl. a solfatara-működés folytán történt elmállások, amelyek tudományos szempontból nagyon is érdekesek. De ilyen részletekbe a laikus nem mehet bele.

3. Csak olyan kőzetből vegyünk mintát, amelyről meggyőződünk, hogy nagy tömegben fordul elő. A kőzeteket sokszor átjárják másféle kőzetek erei, „intrúziói“, behatolásai. Ezek a hegyképződésben rendszeren kisebb jelentőségűek. Vannak sokszor a tömeges (nem réteges) kőzetekben idegen zárványok is. Ezek sem lényegesek a hegy fölépítésében. A főközet a fontos, ezt kell különösen megismernünk. Ha azonban azt vesszük észre, hogy a főközetet igen sok helyen járja át feltűnő erekben valami idegen kőzet, akkor ebből is hozzunk haza, mert akkor ez jellemző a hegyre s esetleg a hegy formáira is jelentős befolyása van.

4. A réteges kőzeteket nehéz megfigyelni, mert ezekben sokszor nagy a változatosság s ha nem tudjuk, hogy az egyik réteg hogyan fekszik a másikon, akkor nagyon nehéz helyesen kiválasztani a mintákat. Ilyen esetben megint csak abból a kőzetfajtából hozzunk, amelyikről meglátni, hogy vastag rétegekben fekszik s mindenesetre figyeljünk arra, hogy egyik réteg hogyan fekszik a másikhoz képest. Helytelenül összeszedett kővekkel csak zavarba hozzuk a szakembert.

5. Nagy darab köre nincs szükség. Elég akkora darab, mint egy mosdószappan, sőt néha még kisebb is megfelel.

Ilyen követ gyűjteménybevaló, jóformájú darabban geológuskalapács nélkül nagyon nehéz letörni. Közönséges kalapácsot ne használjunk, mert az kicsorbul. A lehullott követ pedig fölvenni nem tanácsos. Legjobb, ha nagyobb kődarabbal letörünk egy darabot s azt szintén nagyobb kődarabbal széttörjük, hogy frisstörésű lapot kapjunk s megnézhessek, hogy nem mállott-e a kő? A megfelelő nagyságú darabról a kőkorszakbeli ősemlék módjára lepattogatjuk az éleket, szögleteket, csúcsoakat, hogy tarisznyánkat, vagy a benne levő holmit meg ne sértsük vele.

A felszedett és elviendő követ azonnal papírosba csomagoljuk, miután egy fél névjegyet tettünk melléje, amelyekre ráírjuk a dátumot, a lelőhely pontos megnevezését s a kő helyzetét, pl. így:

„1926. augusztus 20. — Az X hegy déli lejtőjén, a 236-os magassági ponttól mintegy 300 lépésre délnyugat felé. Heverő kő, széttörve. Szálban álló nincs, de a többi heverő kő egészen hasonló minőségű.“

Vagy:

„1925. szept. 5. — Y hegy teteje. Szálban álló szikláról törtem le. Az egész hegytető ebből van.“

Az ilyen jól meghatározott, jól csomagolt kő mindig elég értékes. A meghatározást írjuk mindig névjegy-darabra, mert ez keményebb, tartósabb papíros és nem pusztul el olyan könnyen, mint a közönséges vékony papíros.

Ha a követ aztán a szakember pontosan meghatározta, ezt a meghatározást ráírhatjuk kemény papírosra s a kő mellé csomagolva eltesszük mindaddig, amíg egész kis gyűjteményünk lesz, csinos, egyforma, szappanalakú kövekből. Akkor aztán valami szekrényiőket berendezhetünk a gyűjtemény számára. Csinosan elkészített kis papírlemez-tálcára helyezzük mindegyiket s még évtizedek múlva is tanulságos lesz és örömet okoz. Nagyítóüveggel nézegetve a köveket, igen-igen sokat tanulhatunk. Persze, hogy a kövek el ne cserélődjenek, mindegyikre sűrű festékkel számot írunk s ugyanezt a számot rávezetjük a meghatározó cédulára is. A kövekre cédulácskát ragasztani nem célszerű, mert idővel leválik róla.

Ilyen okos, kitartó gyűjtéssel még a tudománynak is szolgálatot tehetünk.

A tudomány érdekét előmozdítjuk, ha a *közet repedéseit kitöltő*, vagy egyébként megjelenő, szép *kristályokat* is magunkkal hozzuk. Leggyakrabban ugyan csak kalcit-kristályokat találni s ezek sokszor diónyi nagyságúak, feltűnően szépek, de a szakember bizonyos „lenézéssel“ adja vissza. Ez azonban ne vegye el a kedvünket, sokszor nagyon érdekes kombinációk kerülhetnek elő.

Sokszor nagyértékűek a *kövéletek* is. Ezeknek segítségével határozzuk meg a kőzetek korát. Csigák, kagylók, koralliumok, krinoida-szárak, nummulitesek, ammonitesek stb. a leg-

közönségesebbek. Ha szép példányokat találunk belőlük, minden esetre pontos helymeghatározással hozzuk el őket a szakembereknek. Turistáknak nincs gyakorlatuk kövület-keresésben, azért rendszeren csak a nagyon gyakran előforduló, közönséges fajtákat találják meg. Erdemes ezeket is egyszer hazahozni, hogy a szakembertől nyert felvilágosítás után többé ne terheljük velük a tarisznyánkat. Így pl. az eocén-kori mészkőrétegekben rendszeren kosárszámra lehet gyűjteni a nummulitéseket (pénzalakú foraminifer-félék, ma csak mikroszkopikus kis rokonaik élnek), echinusokat (tüskebőrűek, olyan császárzsemlye alakú, apró dudorokkal díszített kövületek), osztriga-féléket, vagy csigákat stb., de ezek a tudományra nem érdekesek, csak a saját okulásunkra szedhetünk belőlük jól megtartott példányokat.

A kövületek közül talán legértékesebbek lesznek a laza, fiatalkori rétegekben előforduló *csontok*. Ha ilyeneket találunk, vegyünk ki nagyon pontos helymeghatározással egyetlen darabot és azt gondosan csomagoljuk el, hogy útközben össze ne zúzódjék, azután vezessük oda a szakembert. Mert az ilyen csontlelőhelyeket megbolygatni laikusnak és dilettánsnak *nem szabad*. Sőt ha azt látnók, hogy kevésbé okosan gondolkozó turistatársunk csupa kíváncsiságból vagy dicsvágyból elkezdéné megturkálni a helyet, ezt minden módon akadályozzuk meg. A tudománynak nincsenek nagyobb ellenségei, mint a lelőhely-dulók, az elbizakodott dilettánsok, a kérkedni akaró gyűjtők. Mamutcsontok kiásásához nagy türelem és szakértelem kell. Sokszor, mielőtt a csontot kiemelhetnők, valami tapasztó, összecementező anyaggal meg kell szilárdítanunk, különben pórrá hull a kezünkben.

Ha az ilyen csontlelő-helyről kivettük az elviendő darabot, akkor még jó, ha az egész lelőhelyet eltakarjuk, láthatatlanná tesszük, mert utánunk ráakadhat valami alacsony műveltségű ember és szétdúlja a lelőhelyet.

Teljesen ugyanez áll a *régészeti* (archeológiai) lelőhelyekre is. Az archeológiába, sajnos, mindenféle félművelt ember bele szokott kontárkodni s megsemmisíti úgynevezett „ásatások“-kal a lelőhelyet. A régiségek maguk is nagyon érdekesek ugyan, de még érdekesebbek azok a körülmények, amelyek között a régiségek előfordulnak. Márpedig a körülmények pontos tanulmányozása okvetlenül nagy szaktudást igényel.

A turistának talán fontosabb feladata a dilettáns ásás-túrás megakadályozása, mint maga a gyűjtés. A lelőhelyről azonnal értesítse a szakköröket, mégpedig legjobb ha írásban, mert „verba volant“ s az írás mellé mellékeljük az elhozott mutatót, pl. embercsontot, bögrét, közszerszámot, bronzszerszámot, pénzt stb. Ha a leletről írásban számolunk be, akkor a felfedezés dicsőségét — ami elvégre nem szégyenlenivaló és nem megvetendő dolog — mindig megőrizhetjük, mert az írás tanuskodni fog róla. A jelentést legjobb a M. Nemzeti Múzeum Igazgatóságához beküldeni.

Növényeket mi turisták igazán csak azért gyűjthetünk, hogy egy-egy emlékül magunkkal vitt virágban otthon is gyönyörköd-hessünk, vagy hogy magunk tanuljunk belőle, mert ma már annyira ismerik a turistáktól járt vidékek növényzetét, hogy a tudomány számára újat hozni alig lehet. Ha fáról akarjuk meg-tudni, hogy miféle, elég egy gallyat letörni belőle néhány ép levéllel. Arról a botanikus majdnem teljes biztossággal mindig megmondja a fa nevét. A dudvafélékből elég, ha virágot és levelet, egy szárat hozunk, a gyökér fölösleges. Erről is mindig meg tudja mondani a botanikus, hogy miféle. A mohák, zúzmók szin-tén érdekeseek lehetnek. Ezekből is egy kevés elegendő. A tuda-mány számára újságot rendszeren csak növényi betegségek, torz-alakok, rendellenességek gyűjtésével tudunk szerezni.

A botanikusok számára hasznos munkát végezhetünk azzal, ha valami feltűnő növénycsoportosulásról, vagy rendellenes növésről, vagy valami feltűnően szép formájú fáról, bokorról stb. jó fényképet készítünk.

Allatokat gyűjteni nehéz. A bogarakat, lepkéket, szitakötő-eket stb., azután meg pókokat, százlábúakat stb. nagyon jól ismerik már mindenfelé. A pillék és hernyók gyűjtéséhez különös szerszámok kellenek és turista ritkán fog ezekkel vesződni. A bogarakhoz borszesz vagy formalina kell, de ezt nem szoktuk és ne is cipeljük magunkkal, hacsak magunk okulására vagy iskolai tanítás céljára nem akarunk gyűjteni. Egyetlen egy eset-ben fogjunk okvetlenül bogarat. A barlangokban. Ha a sötét barlangban akármiféle bogarat, legyet vagy más „rovott lábú barmot“ találunk, azt óvatosan fogjuk meg és ha más nincs, tegyük nemcukros pálinkába, vagy üres dobozba. De ennek a leletnek csak úgy van tudományos értéke, ha méter-pontossággal meg tudjuk jelölni a helyet, ahol fogtuk.

Kígyót meg lehet fogni, de vigyázzunk, mert különösen mészkőhegyeken vipera mindig előfordulhat. A kígyót is legjobb borszeszbe fojtani. Semmiesetre se kínozzuk. Békát nem kell gyűjtenünk, a gyíkokat sem érdemes, mert ezeket elég jól ismeri a tudomány, saját céljainkra pedig nem érdemes vele vesződni.

Madarakhoz meg ne nyúljunk, mert kár a madár életét ki-oltani kétes tudományos nyereség ellenében. Hagyjuk az élő álla-tok gyűjtését szakemberre, hogy minél kevesebb életet pusztít-sunk el.

Igen hasznos szolgálatot tehetnek a turisták *néprajzi* (etnografiai) tárgyak és *néplélektani* (folklorisztikai) adatok gyűj-tésével. A gyorsan fejlődő technika és gyárilap lassankint min-den népies szerszámot kiszorít. A régimódi sőtörök, mézprések, falapítók, gyertyatartók stb. a padlásra kerülnek s lassankint el-pusztulnak. Ezeket minden értelmes embernek kötelessége lehe-tőleg megmenteni. Csekély pénzért, néha jószóért odaadják a múzeum számára. Ha megkaptuk, akkor kössünk rá jó erősen névjegyet s a névjegyre írjuk rá mindazt, amit megtudtunk róla. Pl

— Szentpálfalva, Sánta Kovács János háza. A padláson találtam, odaajándékozták a Nemzeti Múzeumnak. „Szivalekvár-kafirculó, má kiment a divatbú.“ —

(Idézőjelbe tesszük a tulajdonos eredeti meghatározását, lehetőleg a hallott dialektus szerint leírva.) Jó megtudni róla mindent, hogy hogyan használták, mikor használták utóljára, miért dobták félre, mit használnak helyette stb. A jól meghatározott, kellő magyarázattal ellátott népies tárgynak, legyen az házi vagy népies ipari eszköz, öltözetdarab, ékszer, szobadísz, lószerszám stb., mindig nagy tudományos értéke van. A szücs-, bognár-, kovács-, gyertyaöntő-, fazekas-, bábos-iparosok szerzsámai, mintái, a pásztor, halász, vadász, földműves eszközei stb. mind-mind értékesek. Nekünk, jó hazafi turistáknak nem szabad kímélni némi kis pénzt a megvásárlásra s a fáradságot, hogy lecipeljük az esetleg nehéz szerzsámot a pályaudvarra. Ott az állomásfőnök minden körülmények közt segítségünkre lesz, hogy a tárgyat mint teherárut feladhassuk a Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya címére.

Különösen nagy kincs, ha valahol megtaláljuk a céhládát, céhkorsót és -írásokat.

A *néplektani* gyűjtés kissé körülményesebb. Megecsik, hogy valahol bezár bennünket a rossz idő vagy egyéb kellemetlenség. Faluhelyen nagyon hasznosan tölthetjük az időt, ha a falubeli mesemondót — mert rendszeren van ilyen is — előkveteljük s mesét mondatunk vele. Különösen aki gyorsíráshoz jól ért, az mondasson magának mesét s azt nagy gonddal jegyezze le. De ne szóljunk közbe, ne kérdezzünk semmit, ne magyaráztassuk a dolgot, mindegy, ha első hallásra nem is értjük meg teljesen, hanem úgy, amint halljuk, dialektusban jegyezzük le és ne igazítsunk rajta semmit. Eleinte nehezen megy a dialektust jegyezni, de később hozzászokunk s igen értékes megfigyeléseink lehetnek.

A mesemondón kívül a regösök, énekesek, versfaragók, tréfacsinálók is nagyon érdekesek. Unalmas órákat rendkívül érdekessé lehet ilyesmivel tenni s nagy haszna is lesz belőle a tudománynak. A babonákat, szokásokat, időjóslo észrevételeket mind fel lehet jegyezni s gyűjteményesen beküldeni a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának.

Végül még a *fényképekről* és ezek gyűjtéséről kell szólnunk. A tájkép érdekességeit vagy szép részleteit minden turista szereti fotografálni, de sokan elrontják a képet azzal, hogy szembenéző turistákat állítanak az előtérbe. Az ilyen kép egy ideig kedves emlék, de idővel elértéktelenedik s aztán senki se néz rájuk többet. A jó tájképfelvétel azonban idővel mind értékesebb lesz!

Különösen kevébbe ismert tájakon fényképezzünk le mindent, ami szép, érdekes vagy nevezetes. Ha a hegytetőről a kilátás kivételesen tiszta, vagy egy-egy felvételhez egyéb kivételes

alkalom nyílik, azt feltétlenül használjuk fel, mert kérdés, mikor nyílik megint hasonló alkalom és lesz-e ott akkor is jó fényképező?

Ha valami érdekes dolgot találtunk, a lelet helyét szintén jó lefotografálni. Nagyon jól tesszük, ha minél több fényképet készítünk romokról, kúnhalmokról, régi, nevezetes épületekről, mert ezek pusztulásnak vannak kitéve. Csak mindig jegyezzük föl pontosan, milyen napon, milyen napszakban és milyen világtáj felől vettük fel a képet. Az ilyen felvételeknél törekedjünk arra, hogy éles képeket kapjunk.

Az arra érdemes fényképeket juttassuk el esetleg a turistaegyesületek és -szövetség útján tudós szakemberhez, mert miként az egyéb összegyűjtött tárgyakat, úgy az ilyen értékes fényképeket is csak így tudjuk a tudomány céljaira értékesíteni és megőrizni, míg különben magánkézben azok előbb-utóbb elkallódnak.

* * *

A néprajz a legérdekesebb virág az eszmélve járó turista útja szélén.

*

Ritka növény- vagy állatfaj irtása nagyobb vandalizmus mint műemlékek pusztítása.

*

A százados rom nemcsak történelmi emlék, hanem a táji romantika gyökere is. Konzerváljuk a romokat.

*

A monda a tájék lelke.

*

A természet szertára szemléltetőbb, mint az iskoláé.

*

A tájék igazi szépsége a saját lelkünkben van.

*

Akármeddig megyünk: vágyunk és szemünk tovább ér.

*

Minél emelkedettebb a lélek, annál tágabb a szemhatár.

*

A szabadban sétálni hasznosabb munka, mint az íróasztalnál görnyedni.

*

A regényes vidék ritkán termékeny, a regényes ember ritkán produktív.

*

Turistaság és térképészet.

A térképolvasásban tökéletesen jártas vándor igényeit ezidőszert általában véve az 1:75,000 méretarányú katonai térkép elégítheti ki legjobban. A jó térképolvasó ezeken a térképeken — mint ez a térkép használatáról szóló fejezetünkben leírt példából is kitűnik — megállapíthatja útja minden kis részletét és annak aránylag apró lejtőviszonyait is.

Mindazonáltal a katonai térkép természetesen elsősorban hadi érdekekre van figyelemmel, amelyek nem mindig azonosak a különleges turista-érdekekkel, sőt ezek a katonai térképeken részben teljesen el vannak hanyagolva, bár újabban itt is javulás észlelhető. Így pl. az erdők, tekintet nélkül a faállományra, egyformán vannak jelezve és csak egy újabb intézkedés gondoskodik arról, hogy a tű- és lomblevelű fákból álló erdők a térképen is megkülönböztessenek. A letarolt erdők, ha az irtás nem végleges jellegű, mint erdők vannak jelezve (még akkor is, ha a terület közben szántás alá kerülne), mert katonai szempontból a bokros fiatalos is fedezék, másrészt a térkép újbóli kiadásáig az erdő is újból megnőhet. A turista szempontjából ellenben az irtás, vagy a bokros új ültetvény nem erdő; az ő szempontjából fontos lehet a fiatalosnak az öreg szálerdőtől való megkülönböztetése is. A turistautakra a katonai térkép csak újabban fordít nagyobb gondot; a kisebb ösvényeket általában véve csak ott jelzi, ahol a szomszédos terepen a mozgás nehéz és inkább a turistát kevésbé érdeklő kocsutakra helyez súlyt. Az erdőben csak a tájékozódásra különösen alkalmas, jellegzetes sziklákat jelzi; a vízeséseket csak az átgázolhatatlan vizeknél tünteti fel; egyáltalán nem különbözteti meg az állandó folyóvizeket az időközi vízfolyásoktól, árkoktól. Igen fontos a turistára nézve az is, hogy a térképen

felleljen minden forrást, menedékkunyhót, barlangot stb. Hátrányos a turistára nézve az is, hogy a katonai térképek az összefüggő vidékeket sokszor 2, sőt 4 lapra osztva nyújtják csak, míltal fölös, a turistát nem érdeklő részleteket is meg kell vásárolni és magával vinnie — mert a katonai térképek országos hálózatának beosztása a vidékek összefüggésére nem lehet tekintettel.

Bármennyire is tökéletesek tehát a katonai térképek, ezek a hiányok gyakran válhatnak érezhetőkké. Ha ellenben ezeket a hiányokat kiküszöböljük, úgy *a különleges turista-érdekek* figyelembevételével többé-kevésbé *helyesbített katonai térkép* a hozzáértő turista kezében igen hathatós segédeszköz lesz.

Más a helyzet azonban, ha *a térképolvasásban kevésbbé jártas nagyközönség* igényeit tartjuk szem előtt. A katonai részletes térkép ugyanis a kevésbbé avatott szemében nem látszik eléggé áttekinthetőnek és azon nehezen tud eligazodni.

Oka ennek a térkép rendszerinti fekete egyszínűségén kívül a lejtőknek csíkozással is törtéző részletezett ábrázolása, minthogy az — különösen a meredekebb térszínformáknál — mindent ellep, ennél fogva akadályozza az egyéb térképraírtot és így — habár magát a domborzatot igen plasztikusan tárja is elének — főleg a hozzá nem értő szemében megnehezíti a tájékozódást. Ez a hátrány elesik a csíkozás nélküli, rendszerint nagyobb (1:50,000) méretarányú *kirándulási-térképeknél*, amelyeken a domborzat ábrázolása csíkozás helyett színtöreléssel (Schumierung) történik. Ez az ábrázolási mód ugyan a hegyrajznak a katonai térképek csíkozásával elért plasztikus voltát távolról sem közelíti meg, tehát a domborzat elképzelését is megnehezíti, de viszont az ilyen térképen elesik a katonai térkép csíkozásának olykor mindent ellepő rajza és így több gond fordítható az úthálózat pontos és részletes ábrázolására. Az ilyen egyszerűbb kivitelű kirándulási-térképen tehát nem a hegyrajz dominál, hanem inkább az úthálózat rajza, minthogy pedig a legtöbb, térképolvasásban kevésbbé jártas turista a térképen elsősorban nem a hegyrajzot tartja szem előtt, hanem a térképbe rajzolt út irányát, reá nézve az ilyen térkép áttekinthetőbb.

Az eredeti katonai térkép és az egyszerű kirándulási-térkép között foglal helyett az olyan térkép, amelyen a csíkozás fekete szín helyett világosabb, kevésbbé zavaró barna színnel van alkalmazva, de itt is fontos kellék a nagyobb méretarány.

Bár a szakavatott térképolvasó igényeit rendszerint a katonai részletes térkép is kielégítheti, az ilyen térképek használatában való jártasság, illetőleg ennek gyakorlása pedig honvédelmi szempontból is figyelemre méltó, mégis a fentiekből önként következik, hogy a turistaság *általános* elterjedése szempontjából külön *jó turista-térképek* is mennyire szükségesek és fontosak lehetnek.

De ha ilyen turista-térképet készítünk, úgy az tényleg feleljen meg minden turista-érdeknek. Legyen az tehát elsősorban

pontos és áttekinthető, minden turista-érdekű részletre kiterjedő, de amellett lehetőleg szép, művészi kivitelű is. Előnyös, ha a térkép több halvány színben készül: a hegyrajz barna, a vízrajz kék, a név-, út- és jelrajz fekete, esetleg az erdők zöld színben. A színes útjelzéseknek megjelölése eredeti színekben igen célszerű, de csak ha ez pontosan és finom kivitelben történik, mert különben a színes útjelzés teljesen elronthatja az egész térképrajzot.

Emelhetjük a turista-térképek áttekinthetőségét a katonai térképek tisztán harcászati vonatkozású jelei és megnevezései elhagyásával is.

A névrajz tekintetében szintén különleges követelmények jöhetnek figyelembe. Nagyobb betűkkel azok a helyek nevei írandók, amelyek a turistát elsősorban érdeklik, tehát pl. a tágasabb körképet nyújtó, vagy messzebről látható magasabb ormok stb. A földrajzi elnevezésekről külön fejezetbe foglalt észrevételek természetesen a térképekre is vonatkoznak. A különböző fajtájú objektumoknak különböző típusú betűkkel történő névrajzával a térképet könnyebben megérthetővé tehetjük.

Egész hegyláncolatok, országrészek áttekintő ábrázolása 1:200,000 méretarányú térképekkel történhetik, míg az egyes vidékek részletes térképének legcélszerűbb méretaránya 1:50,000. Bonyolultabb kisebb tereprészletek ábrázolására 1:25,000, sőt ennél is nagyobb méretarányú térképeket használhatunk. Ezek terjedelmét célszerű a nagy áttekintő-térképen színes bekeretézéssel megjelölni.

A nagyobb méretarányú térképeken a hegyrajz részleteinek pontosabb ábrázolása kis magasságkülönbözetű, tehát bőven alkalmazott szintvonalak sűrű hálózatával történhetik. Így laikusok szemében talán kevésbé plasztikus, de igen pontos rajzú, fokozott tökéletességű *modern* turista-térképet kaphatunk. A sűrű szintvonalak labirintusában eligazodni azonban szintén nem könnyű feladat és csak tényleg képzett térképolvasó tudja az ilyen fokozottan pontos térkép minden előnyét igazán felhasználni.

Természetes, hogy turista-térképeket csak nagyobb turista-forgalommal bíró, főleg hegyvidékekről érdemes készíteni. Egyébként a katonai térképekre leszünk utalva és ebből önként következik annak fontossága, hogy a térképolvasás minden fortélyát alaposan elsajátítsuk.

Legújabbban a katonai térképek is a modern térképrajzolás fentemlítt szempontjai szerint sűrű szintvonalakkal, csíkozás nélkül és négyféle színben (hegyrajz barna, vízrajz kék, név-, út- és jelrajz fekete, erdők zöld színben) készülnek. Mint a turista-térképek, ezek is nélkülözik a régi feketerajzú katonai térképek plaszticitását, ellenben jellemzi őket a pontos, apró részletekre is kiterjedő tökéletes rajz. A térképolvasásban kevésbé jártas turista azonban ezeknek a különben kétségen kívül magasabb színvonalú és tetszetősebb térképeknek hegy-

rajzán époly nehezen fog eligazodni, mint az eddigi katonai térképeken, a sikrajzot ellenben az enyhébb színű hegyrajz nem rontja el s így az a gyakorlatlanabb térképolvasó részére is használhatóvá válik.

Miután a turista-térképeknek, illetőleg a turista-szempon-tokból helyesbített katonai térképeknek sok oly részletet kell feltüntetniök, amelyek a rendes katonai térképen esetleg, mint mellékesek, el vannak hagyva, nem másolhatók le egyszerűen az utóbbiakról. És itt igen jelentős, szép munka hárul a térképolvasásban és rajzolásban jártas turistára. Eddig a térképről csak mint a turista nélkülözhetetlen segédeszközéről beszéltünk, lássuk immár, milyen szolgálatot tehet a turista a térképészetnek!

A turista-térképeknek a katonai térképen hiányzó anyagát nagyrészt a turistának kell összegyűjtenie. Ezt legjobban ő teheti, mert hiszen legkedvesebb kirándulóhelyei éppen a legelhagyottabb, legvadabb vidékek, járhatatlan sziklás terep, őserdők — ilyenekben úgyszólván otthon van —, míg főleg éppen ezek tekintetében a különben pontos katonai térképek is gyakran javításra vagy kiegészítésre szorulnak, ily tekintetben pedig a turista megfigyelései is felhasználhatók.

Evvel a turistának egy további rendkívüli fontos feladatához értünk. Nemcsak a turista-, de a katonai (újabb hivatalos elnevezés szerint „topografiai“) térképeknek is időszerűeknek kell maradniok, azokat tehát a terepen időnként beálló természeti erő, vagy emberi kéz okozta változásoknak megfelelően módosítani kell. Ez történik akkor, amikor az állami topografusok a térképeket helyszínelés útján igazítják ki, *megújítják* (revízió, *reambulálás*) ami azonban rendszerint több év munkája. Ezért szükség van egy rövidebb, gyorsabb eljárásra, amit a *térképnyilvántartás* (helyesbítés) útján érnek el. Erre a célra a külön pontos topografiai mérések és felvételek nélkül megállapított helyesbítéseket gyűjtik és az így nyert adatokat a térképek újabb kiadásánál figyelembe veszik. Ez a turistatérképeknél a szerkesztő és a kiadó, a katonai vagy topografiai térképeknél a m. kir. pénzügyminiszterium XIII. C. oszt. (állami térképészet Budapest, II., Retek-u. 45.) feladata.

Utóbbi, amidőn a Magyar Turista Szövetség 1920. elején szerkesztő indítványára felajánlotta segítségét, felismerte azt az értéket, amely a turisták helyes megfigyeléseiben rejlik és szívesen fogadta a felajánlott munkát. Ezt követőleg kölcsönös segítséggel több turista-érdekű térkép jelent meg, viszont a topografiai térképeknél felhasználták a turisták megfigyeléseit és így a turisták már eddig is jelentős munkát végeztek. Azóta a fentemlített m. kir. állami térképező szervezet ezekre a munkákra nézve *utasítást* is adott ki („Útmutatás a m. kir. pénzügyminiszterium XIII. C. osztálya állami térképészet által készített és kezelt topografiai térképek nyilvántartását szolgáló térképhelyesbítési adatoknak gyűjtésére és közlésére. Budapest, 1923.“), amelyben részletesen kitér az adatok közlésének módjára (írásban és rajz-

ban, törlés sárga színnel, új részletek vörös festékkel, benyújtás vagy esetenként azonnal, vagy összegyűjtve legkésőbb minden év ápr. és okt. elején stb.) és ugyanítt még van említve a különféle vízrajzi, erdészeti és bányászati hatóságok, vasutak, katonaság és csendőrség, cserkész-szövetség, a Magyar Földrajzi Társaság stb. mellett, mint a topografiai térképek nyilvántartására vonatkozó helyesbítő adatok beküldésére hivatott szerv, a Magyar Turista Szövetség (térképügyi bizottsága útján a különböző turistaegyesületek). Ezzel a közös munka intézményesen is biztosított.

Ez a helyesbítő munka a hozzáértő turista legfontosabb és legszebb feladatai közé tartozik. Könnyűszerrel résztvehet abban bárki, ha nem is kíván rendszeresen foglalkozni a reambulálással. Minden térképet olvasni tudó turista túráközben amúgyis figyeli térképét. Ilyenkor rögtön a helyszínen rajzoljuk be térképünkbe az ott még fel nem tüntetett forrásokat, utakat, vadászlakokat stb. és javítsuk ki a netán helytelen ábrázolást. Esetleg külön kis vázlatokat is készíthetünk. (Erdőirtásoknál figyeljünk a turista- és a katonai térképek közötti, főntebb említett különbségre!)

Az ilyen térképjavításoknak magunk is jó hasznát vehetjük, ha más alkalommal megint arra a vidékre jutunk. De csekély fáradsággal a köz és a honvédelem érdekét is szolgáljuk, tehát hazafias szolgálatot teljesítünk, ha az ilyen pótlásokat és javításokat — lehetőleg a fentemlített hivatalos utasítás figyelembevételével — közöljük akár az állami térképészeti szervvel, akár — esetleg egyesületeink útján — a turista-szövetséggel, mely az így gyűjtött anyagot megfelelő ellenőrzés után továbbítja. Munkánk értékét nem csökkenti, ha mások is elvégzik esetleg ugyanazt a helyesbítést vagy pótlást, sőt ellenkezőleg, ily módon ellenőrizve, annál megbízhatóbb, tehát értékeesebb is a gyűjtött anyag.

* * *

A hegycsúcson minden út találkozik.

Nehéz ott járni, ahol nagyon sok ember, vagy senkisé is jár.

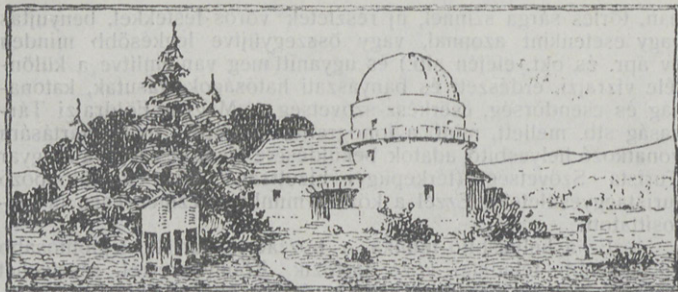
Sok út együtt: útvesztő.

A csúcson túl lejtő van.

A nagy csúcokat többnyire csak távolról látjuk.

Aki felfelé megy, nem lát annyit, mint aki már lefelé jön.

*

A turistaság és a meteorológia.

A turistaság gyakorlása nincsen kizárólag a magas hegyvidékekhez kötve, mert épúgy hódolhatunk neki a síkságon, mint a lankás hegyoldalakon, erdőkben, meredek sziklákon, sőt vizeken is, bár igazi hazája mindenütt a középhegység. De bármily sokféle ága legyen is ennek az elsőrendű testedző és nemesítő sportnak, az bizonyos, hogy éppen egyike azoknak, amelyek az időjárástól függnék. Az időjárás pedig a földnek főképen azon területein, amelyeken a turistaság különféle ágainak legkedvezőbb vidékeket találjuk, rendkívül változó, mert mindannyia a mérsékelt égövbe esik bele. De nemcsak a turisták száma van az időjárástól függőleg bizonyos ingadozásnak alávetve, hanem az éghajlat maga is, ami legjellegzetesebben az évszakok változásában jut kifejezésre. Az éghajlat viszont rányomja bélyegét a turistáskodásra és kialakítja annak bizonyos ágait. Elég csak a téli sportokra rámutatni, amelyek oly szoros kapcsolatban vannak a turistáskodással. Bizonyos kedvező feltételek mellett a subtropikus, vagy akár subarktikus égövben is lehet turistáskodni, de maga az odaváló lakosságnak még legtöbbször nincs meg sem az a műveltsége, sem testi- és lelkiismerete arra, hogy turistáskodjék, de meg maga az éghajlat sem kedvez annak kialakulására. Ha ezek a népek már tesznek is nagyobb utakat vagy kirándulásokat, akkor az rendszerint szorosan összefügg a létért való küzdelemmel, vagy néha a vallás kultuszával. Ezekben a helyeken az európai ember az általa vezetett expedíciókon végzi turistaútjait, amelyek azonban már inkább a felfedező utazások közé tartoznak.

De térjünk vissza kiindulópontunkhoz és lássuk, mily összefüggés van az időjárás és a turistaság között. A kedvezően

végbement turistakirándulásnak — akár egy félnapos út, vagy a magashegységben végzett merészebb túra legyen annak tárgya — egyik fontos előfeltétele a „jó“, azaz megfelelő időjárás. Ezért a várható időjárás iránt a tanult turistának komolyan érdeklődni kell. És itten kapcsolódik bele ismét az időjárás tudománya a gyakorlatba, illetve a gyakorlati alkalmazásba. Ma már olyan sok tapasztalati tény és természettudományilag jól megalapozott törvényt ismerünk, hogy azok segítségével az időjárás változásait igen nagy valószínűséggel már előre megállapíthatjuk. Ezen ismereteket ma már minden turistának módjában áll figyelembe venni és a természettudományi haladás lehetővé teszi azt, hogy az e téren meglévő ismereteket úgy a saját, mint turistatársai érdekében hasznosítsa. Természetes, hogy itt nem lehet szó pontos útbaigazításról, mint amilyent nekünk a vonatok indulásáról és érkezéséről a menetrend nyújt. Ezt sohasem fogjuk elérhetni, de kétségtelen, hogy aki egyszer már figyelemmel elolvasott egy meteorológiai kézikönyvet és abból a gyakorlati helyi időprognózis szabályait magának feljegyezte, feltétlenül előnyben van avval a turistával szemben, aki azokat nem ismeri. Még egy kisebb vasárnapi, középhegységi kirándulásnál is nagy fontossága lehet annak, hogy idejekorán megtudjuk azt, vajjon a mindjobban fenyegető Cumulo-Nimbusból (zivatarfelhő) nem szakad-e a nyakunkba zápor. Különösen ha könnyedén öltözött hölgyek is vannak velünk, az ilyen záporban való bőrigázás már erős meghűlésnek, egyeseknél komoly betegségnek lehet az okozója, mert a levegő 5—600 m magasságban vagy azon túl az eső után eléggé lehül. Különösen a vezetőknél kell tehát e téren kellő ismeretekkel rendelkezniük, hogy még idejekorán fedél alá hozzák társaikat, vagy addig ne induljanak el, amíg a veszedelem el nem vonult a fejük felett. Nemcsak arról van szó, hogy aki figyelemmel kíséri a légnyomás-változásokat és a meteorológiai intézetnek prognózisait, de még inkább az időjárás térképeket és azok adatait kissé részletesebben átnézi, megfigyeli az égboltot, az nem ázik meg egy hirtelen felvonult zivatar záporosőjétől, hanem igen sokszor egy-egy kirándulásnál az emberek élete, illetve annak megmentése jöhet szóba. Hány magashegyi turistakirándulás végződött már halálos szerencsétlenséggel, amelyet hirtelen kitört hóvihár vagy zivatar, felhőszakadás, patakok áradása, esetleg orkán dühöngése, vagy váratlanul megindult lavinaomlás idézett elő. Ezen szerencsétlen áldozatok nagyrésze vagy saját könnyelműségének, vagy a természettudományok terén való tudatlansága következtében pusztult el és igazán kis százalék az, amely a véletlennek, az elemi csapásnak vált áldozatává.

Münchenben a bajor meteorológiai intézetet magashegyi túrák előtt, de általában minden ünnep- és vasárnap előtt a turistaegyesületek megkérdezik, hogy milyen időjárás várható? Bizony sokszor megkapják a kellő óvást, ami már számos értékes emberéletet mentett meg az ideje előtt való elpusztulástól.

Igaz ugyan, a turista-szerencsétlenségekkel — a magashegyi túrák alattiakat értjük — is úgy vagyunk, mint a gyermekhalandósággal. Egy bizonyos százalékgig leküzdhetjük, azon túl már nem lehet menni. Lehetséges, hogy eljön az idő, amikor a gyermekhalandóságot még kedvezőbb arányra szoríthatjuk le, de egy bizonyos hányad minden körülmények között elpusztul. A turista-szerencsétlenségeknek is egy bizonyos hányadát mindenkor az időjárás elemek fogják okozni. De ezeknek a száma állandóan kibővödik, bár maga a turistáskodás mindnagyobb mérveket lép. Ez a javulás nagyrészt annak tulajdonítható, hogy az emberek mindjobban mérlegelik az időjárás esélyeit is és a természettudományi általános műveltség is nagyban hozzájárul ehhez.

A turista legyen bizalommal a *meteorológiai prognózisok* iránt, de egyúttal tisztában kell lennie azzal is, hogy az időjárás elemek hirtelen változásait nem mindig lehet előre látni és a prognózis sem foglalhat magába minden időváltozást. Nem szabad elfelejtenünk azt, amit *Schmauss* müncheni meteorológus a kritikánál mindig szem előtt tartandónak mond: 1. kis okok nagy következményeket szülhetnek és 2. különféle okok ugyanazt eredményezhetik. Ebben a két tételben rejlik a meteorológiai prognosztika óriási nehézsége. Az időjárás egyes elemei nagyon sokszor ropant ingatag egyensúlyban vannak és kis erőhatások várakozás ellenére egészen más irányú változást válthatnak ki; viszont különféle erőhatások egymást lerontva olyeredményeket szülhetnek, mint teljesen más erőhatások. A légkör gyakori labilis egyensúlyának megingása — akkor is, amikor azt a talajmenti adatok nem is sejtetik — halomra dönthetik a legjobban felépített prognózis értékét, mert egészen más következik be, mint amit vártunk. Ezt csak annak megvilágítására említjük, hogy a meteorológiai prognosztikában a prognózist kiadó néha mily felette nehéz helyzetbe jut és hogy nem áll módjában minden kis erőhatást kellő időben figyelembe venni. Egy folyton változó, végtelenül sok ismeretlennel bíró egyenlethez lehetne hasonlítani a prognózis felállítását.

A turistának tehát arra kell törekednie, hogy maga is meteorológiai ismeretekre tegyen szert, vagy hogy ismereteit mélyítse és így a legutolsó hivatalos prognózis után — esetleg már a túra alatt — beálló változásokat idejekorán felismerhesse.

Tapasztalataink gyűjtését már otthon kezdhettük meg, olyképen, hogy összehasonlíttuk a napilapok meteorológiai híreit a valóságban bekövetkezett időjárással, a barométer állásával, a szél irányával stb. Feljegyzéseinket, összehasonlító megfigyeléseinket azután túrák közben is folytatjuk. Az időjárás egyes tényezői közötti összefüggést így hamarosan felismerjük és abból azután következtethetünk az időjárásban várható változásokra is.

Megfigyeléseink észszerű összehasonlításához azonban feltétlenül szükséges, hogy a turista bizonyos alaptudással bírjon. Tisztában kell lennünk a felől, hogy tulajdonképen mit is mutat

a barométer, hogyan kell azt otthon kezelni, mit kell figyelembe vennünk, amikor a barométert elvisszük kirándulásra és hogyan állítsuk be műszerünket.

A barométer megfigyelésénél szem előtt kell tartanunk az évszakot is. Télen olyan magas barométerállás mellett is havazhatik, aminőnél nyáron gondolni sem lehet csapadékra.

Meg kell ismerkednünk az időjárás *térképekkel*, hogy így megérthessük azt a prognózist, amit a meteorológiai intézetek kiadnak. Célszerű egy kissé ebbe a műhelybe is belépezni, mert akkor az abból kikerülő jóslatok előttünk nem lesznek misztikusak és nem fogunk a véletlenül hibás prognózisokon nevetni, nem fogjuk azokat kicsúfolni — mint azt sokszor éretlen, fiatal újságírók megteszik —, hanem a másnapi adatokból rájövünk arra, hogy valóban előre nem látható okok hoztak létre oly változást, amely miatt egészen más időjárásnak *kell*et bekövetkeznie.

A meteorológiai térképeken figyelemmel megvizsgáljuk az izobár-vonalakat és az azok jelezte légnyomás viszonyát a mi tartózkodási helyünkhöz. A légnyomás befolyásolja a szelek irányát is. Ha a maximum északra esik, úgy hűvösebb, de szép idő várható. Ellenben délről jövő maximumnál meleg szél és eső valószínű. Nyugati szél változó, esős időt hozhat. Ha nyugat-felőli depresszió után esős időben hirtelen heves déli szél kerekedik, félnapon belül gyönyörű tiszta, felhőtlen idő állhat be, de rendszerint 1—2 napi szép idő után újból eső következhetik. A keleti szél nyáron rendszeren száraz, télen olykor havat hozhat.

Kísérjük tehát figyelemmel kirándulásaink előtt és alatt a *szél irányát*, valamint az abban esetleg beálló fordulatot. Amikor a szél irányában és erejében is számottevő fordulat áll be, már el lehetünk készülve arra, hogy rövidesen az uralkodó időjárást is teljesen más időjárás váltja fel.

Ismerjük meg a *felhőket*. Vannak felhőalakok, amelyek már egy-két nappal előre hirdetik az időjárás változását, míg más felhők csak egy-egy hirtelen küszöbön álló változást sejtetnek, sőt biztosra is vehetjük annak bekövetkeztét. Az előbbi felhőalakok a Cirrusok, az utóbbiak a Cumulusok és Cumulonimbusok. A borulás beálltanak módja, a felhőtakaró szétszakadása és a derülés mikéntje is arra enged következtetni, hogy tényleg beáll-e a rossz idő, vagy a várva-várt jó idő küszöbén vagyunk-e.

Ha alanti déli szél mellett a magasban a felhők már nyugat felől jönnek, vagy ha a felhők ékalakú szögben egymást keresztezik, tehát ha különböző magasságban ennek megfelelően különböző irányú szél fúj, biztosra vehető az esős idő. Ugyanígy rossz idő előjele az is, ha a hegyek ormán a fent uralkodó déli szél következtében melegebb van, mint az ellenkező légáramlatú hűvösebb völgyben; fent a magasban azonban az erőteljes napsugárzás is okozhat nagyobb meleget. Felhők szétfoszló széle erősbödő szélre, jó időre enged következtetni. A nyári meleg

időben keletkező tömör felhők délután a meleg csökkenésével széteszlanak; ha estére is megmaradnak, úgy másnapra esőt várhatunk.

Optikai jelek is segítségünkre lehetnek. Pl., ha a távoli hegyek igen közelállónak látszanak, ez esőt jelent és viszont; ha reggel a hegyek párásak, délre nagy forróság várható. Feltűnő reggeli, vagy rendkívül soká tartó esti pir rossz idő kezdetét jelezheti. Reszkető csillagfény erős légmozgásra vall.

A hold különböző negyedeire ne legyen senki figyelemmel. Ezt a jó öreget küldje el már mindenki végleg nyugdíjba. A meteorológiában ezt már régesrég megérdemelte ez a teljesen létszám feletti tisztas öregúr. Nem érdemes vele foglalkozni. A hold az éjjeli turistakirándulásoknál mint világító égitest tesz igen jó szolgálatot, bár ezt is csak másodkézből nyújtja. Ellenben nagy jelentősége van a helyi prognózis szempontjából a nap és a hold körül látható fénytűneményeknek (udvarok és gyűrűk), mert ezek sok évezredes tapasztalat szerint tényleg időjárásváltás előjelei. Ilyen alkalommal rendszerint finom Cirrus-fátyolfelhőn át derengenek az égitestek, vagy nagyobb mélységben igen finom ködfelhő borítja az eget. Ezek éppoly fontos előjelek, mint a szépen kifejlődött finom Cirrus-felhők.

Ne adjunk semmit a százéves naptárakra, viszont ne nevéssük ki a *hegyi lakók* hosszú évek *tapasztalatain* alapuló szabályait. Köztudomású pl., hogy ha egyes hegyek (Királyhegy, Murány stb.) „pipálnak“, ez bizonyos tájakra nézve esőt jelent. Ha nagy hegyekben a szél nappal a völgyből a hegyek felé, este pedig megfordítva fúj: tartós szép idő várható.

Ebből a néhány példából is kiténik már, hogy milyen különböző tényezők és ezek milyen csekély árnyalatai befolyásolhatják a prognózist és ha főleg ilyenek összehalmozódása és hirtelen változása nem is teheti teljesen biztossá jóslásunkat, mégis megfigyeléseink és tapasztalataink alapján gyakran helyesen fogjuk megállapítani a várható időjárást.

Azonban nemcsak a meteorológiai ismeretek állhatnak a turista szolgálatában, hanem a turistaegyesületek is nagy szolgálatot tehetnek e téren. Elsősorban a menedékházak, amelyekben télen-nyáron ör tartózkodik, felette alkalmasak magasan fekvő *meteorológiai állomások* elhelyezésére. Ezek az állomások, ha telefontal rendelkeznek, szolgáltatják a napi időjárás-jelentéseket, vagy ha nem, úgy az ország illető hegyvidéke éghajlatának feltárásához nyújthatnak értékes adatokat. Azelőtt Magyarországon több menedékházban végeztek rendszeres meteorológiai megfigyeléseket. Így a Dobogókőn (1896 óta), a Babiagórán, a Keresztényhavason, a Nagyköhavasán, a Bükketőn (Árpádmenedékház), a Dobrinhavason és a Gainán. Ma a Dobogókőn, a Galyatetőn és a budapesti Jánoshegyen van meteorológiai megfigyelő-állomásunk.

A turistáknak tehát egyéni- meteorológiai tudásuk kibővítésén kívül törekedniök kell arra is, hogy minden főleg magasabb fekvésű menedékházunkban legalább a legfontosabb időjárási elemeket — csapadék, hőmérséklet és szél — lehetőleg télen-nyáron megfigyeljék. Ez nemcsak a tudománynak, a hazai klimatológiai ismeretek öregbítésének, hanem magának a turista-ságnak is nagy érdeke.

* * *

A havas csúcsa legközelebb van a naphoz és mégis a leghidegebb.

*

Borult égből gyakoribb, mint derült égből villám.

*

Az igazi turista nem válogat az évszakokban.

*

Minél közelebb emelkedünk a hegyen a naphoz, annál hidegebb van. Minél mélyebbre szállunk le a földbe, annál melegebb van.

*

A havason a lélek fehér és puha lesz, mint a gyopár.

*

A havasi gyopár nem terem üvegházban.

*

Az alpinizmus a turistaság szublimálása.

*

Az öt érzéket legteljesebben a turista használja ki.

*

Aki egész nap szembe akar menni a nappal, annak délben meg kell fordulnia.

*

A villamosság korszakával szemben is haladást jelentene az ózon kora.

*

A havason kisebb a föld vonzóereje, mint a völgyben.

*

A nagyon korán és a nagyon későn nyíló virágot megveszi a fagy.

*

A turistaság az egészségápolás szempontjából.

A modern ember egészségét számos olyan veszedelem fenyegeti, amelyeket napjaink kultúrája, társadalmi élete, berendezési idéztek elő. Az ember a mérsékelt égöv alatt idegen s csakis saját domesticatioja alatt élhet meg, mint kényeztetett növényeinknek, állatainknak legnagyobb része, melyek rövidesen kipusztulnának, ha nélkülözni volnának kénytelenek az ember oltalmát, ha nem élveznék a természettől kierőszakolt mesterséges viszonyokat.

A modern ember, kit házaknak nevezett sötét barlangjaiba zár munkája olyankor is, mikor a lakásnak, mint az időjárás viszontagságai ellen védő berendezésnek voltaképen nincsen jelentősége, sőt csak káros mellékhatásai érvényesülnek; ki akarva sem jut abba a helyzetbe, hogy izomerejét, hőszabályozó képességét, szív működésének alkalmazkodását s szervezetének egyéb működéseit, melyek a *természetes élet* alapjait s így az egészség biztosítékait képezik, kifejlessze és gyakorolja; kit a társadalmi rend, a szokások, a divat, a hivatás s különösen a városi élet, mint olyan, természetellenes életre kényszerít: annál nagyobb veszedelemben forog, minél kevésbé igyekszik a kultúr-élet ártalmait tudatosan elkerülni s visszatérni ahhoz az élethez, mely szervezetének, testi állapotának megfelel, melyet a biológia szempontjából is természetesnek kell mondanunk.

Rousseau jelszava: „Visszatérés a természethez“ az egészségtannak egyik legfontosabb, nagy horderejű principiuma lett. Bizonyos, hogy minden, ami az embert a domesticatio túlzásai s a szervezetnek meg nem felelő életmód hatásai alól kivonja,

az egészség ápolásának, a betegségek elkerülésének, a szervezet ellenállóképessége fokozásának hatalmas eszköze.

A mai kor emberét, különösen a városlakót, sok oldalról fenyegeti veszedelem, mert: 1. izomzatát nem használja kellő módon és mértékben, 2. rossz, idegen anyagokat tartalmazó levegőben él, 3. testét nem éri napfény, 4. nem gyakorolja szervezetének hőszabályozó képességét. Van persze még nagyon-nagyon sok más veszedelme is az ember mai életének, de az előrebocsátott szempontokból nézve minket elsősorban ezek érdekelnek.

Az embertan és az orvostudomány a bizonyítékok ezreivel igazolják, hogy a modern ember mindennapos mozgási élete minden, csak nem természetes. Az emberek ezrei élnek közöttünk, kik éveken át nem emelik fejük fölé karjukat, kik lábujjhegyre nem emelkednek, kik soha súlyos tárgyat nem emelnek, kik soha nem sietnek, kik lejtőt nem járnak stb. Ha meggondoljuk, hogy az ember még máig sem alkalmazkodott tökéletesen a két lábon való járáshoz, hogy szervezetünk tökéletes ősi mozgásai a kúszó-mozgások, beláthatjuk, mily igen nagy az eltérés a természetes rendtől. Az ülés emeltebb szinten, például széken, padon, egészen természetellenes valami; még 30-ik ősapánk is csak vajmi ritkán ült, mert vagy guggolt, vagy hevert.

A tagok mozgatása, használata az ízületek épségének alapföltétele. A nem használt izom gyenge, sorvadt és betegségekre hajló. Csak az izommunka fejleszti és erősíti a szívet, tökéletesíti a lélekzést és nincs semmi néven nevezendő más módunk a szívizom fejlesztésére, mint a mozgás, a torna, a sport, a testi munka.

Az egészségtan s a meteorológia tanúsága szerint a szobák, a városok levegője mindig „rossz”. Mindenkor tartalmaz idegen gázokat, lebegő alkatrészeket, melyek a levegő „respirabilitását” rontják. „Az a levegő jó, amelyik ízlik”, írja *Pettenkoffer*, s csak az a levegő jó, melyet az ember, a kultúra nem rontott el. A szabad természetben — kevés kivétellel — mindenkor és mindenütt „jó” a levegő, melyben szabadon, akaratlanul is mélyen és gyéribben lélekezünk, úgyhogy tágul a tüdők, erősödnek lélekező szerveink.

A városi ember életének egyik jellemző vonása a fénytelenesség. A nap ritkábban s mindenkor tompult fényvel süt a kormos, poros, piszkos légkörű városokban s legjobban gyengülnek a legnagyobb biológiai hatású, rövidhullámú ultraviola sugárzásai. A csukott ablakon a napfény e legértékesebb elemei alig hatolnak át s az ibolyántúli láthatatlan sugarak szempontjából a verőfényes szobában is vak sötétség honol. Csukott ablak mögött nem lehet lesülni. Ruháinkon nem hatol át a napfény s turistáskodó hölgyeink bájos nyakára néha árnyékképet fotografál még a könnyű csipke is.

S végül, hogy a hőszabályozás kérdésére térjünk, meg kell állapítanunk, hogy a „viharedzett” pásztorok, matrózok, hegyi

vezetők, sőt menjünk tovább: a konflis-kocsisok, az utcai kofák stb., egyszerűen, akik kénytelenek az időjárás viszontagságait átszenvedni, nagyobb ellenállóképességgel bírnak bizonyos betegségekkel szemben, mint az „elpuhult“ szobalakó, ki minden szellő ellen bundával védekezik. Nem fejthetjük itt ki a hőszabályozás érdekes élettanát s egészségügyi jelentőségét, nem térhetünk ki a „meghülés“ kórtani problémájára, elég arra a köz tudomású tényre utalnunk, hogy „edzett“ ember csak az, aki az időjárás viszontagságaival, megerőltetésekkel, nélkülözésekkel dacolni tud. Vajjon e képességeket megszerezhetjük-e természetellenes városi életünkben?

Nyilvánvaló, hogy az egészségápolásnak elemi feltétele, hogy időnként elhagyjuk a várost, a szobát, a műhelyt, az üzletet, az irodát, az iskolát s kimenjünk a szabadba, a síkságra vagy a hegyek közé, völgyek aljára és szirtek tetejére s távol az autók túlközlésétől s a villamosok zajától felkeressük a szabad természetet.

A szabad természetben vagyunk otthon; rendes lakásunk, rendes hivatalunk börtön, amelyet nem mi választottunk, melybe a körülmények kényszerítettek. A közegészségügyi intézkedések egész légiója írott malaszt az egészségnek ahhoz a védelméhez képest, melyet az *egyéni* egészségtan utasításai szerint akkor élvezünk, ha a turistaság nemes sportját kultiváljuk.

Odakinn jó levegőben, verő napfényben — vagy üvöltő viharban — dolgozik minden izmunk. Szervezetünk minden ősi, abszolút kvalitása érvényrejejt s fejlődik, tökéletesedik. Erősödik izomzatunk, csontrendszerünk, tökéletesedik idegrendszerünk s izületeink működése, javul vérkeringésünk és belégzésünk s általában szervezetünknek működése.

De a lelki hatásokról még nem is szóltunk, pedig nyilvánvaló, hogy a megszokott gondolat- és érzelmvilág tökéletes kicserélődése, egész animális és vegetatív idegrendszerünknek új foglalkoztatása mélyreható befolyással van életünkre, egészségünkre. Okozza az idegességet akár túlerőltetés, akár szerelmi bánat, gondok halmaza vagy öröklött constitutio: az orvosságok egyik legjobbika a turistaszkodás lesz.

A turistaszkodás tehát kötelessége minden egészségére vigyázó embernek, de tudni kell vele élni, mert mint minden hatásos orvosságot, ezt is lehet eredménytelenül, sőt károsan használni. A turista keressen levegőt, izommunkát, törekedjék tagjai sokoldalú használatára, exponálja testét a napfénynek s az időjárás viszontagságainak, de mindenkor módjával, fokozatosan emelve szervezete megerőltetését, mert minden túlzás árt és keservesen megbosszúlja magát.

A turistaság azon kivételes sportok egyike, amelyeknél a trainingnek sohasem kell teljesen szünetelnie. A levegő télen is jó a szabadban s a természet akkor is csodás. A főidénye a turistaságnak mégis a nyár, mert a legtöbb embernek külső körülményei csak akkor engedik meg rendszeres gyakorlását.

Fontos, hogy a testi munkához, a gyalogláshoz, a terhelt hátizsák cipeléséhez, a meredek utakon járáshoz, a napfürdőzéshez stb. évről-évre új fokozatos gyakorlással szoktassuk magunkat. Hibázik és vét önmaga ellen, ki 6—8 hónapos — vagy talán többéves — szünet után ott akarja folytatni, ahol elhagyta.

Képességeinket meghaladó feladatokat ne tűzzünk magunk elé s — ha rezignáltan is — ismerjük el az életkor mindenek-fölött parancsoló szavát. 40 éves ember nem 20 éves. Mindenkor vegyük figyelembe szervezetünk adott állapotát. Túlfeszült munkában eltöltött napok, átélt betegség (nátha, gyomorrontás, menstruatio, átmulatott éjszaka stb.) után nincsen olyan teljesítő-képességünk, mint volna különben.

Aki beteg, ne turistáskodjék. Kinek szívbaja, tüdőtágulása, lázra hajló tüdőcsúchurutja van, más eszközökkel, más módon keresse egészségét. Aki érzi, hogy a turistáskodás terhére van, elfullad, elbágyad, kimerül, lázas lesz stb., forduljon orvosához s ne erőltesse azt, ami nem neki való. De viszont mindenki törekedjék a turistáskodást gátló, de elhárítható szervezeti akadályokat megszüntetni.

Mondanunk sem kell, hogy még az egészséges is vigyázzon magára. Helytelen öltözködés, rossz cipő, túleröltetés és más hibák néha keservesen megbosszulják magukat.

A turistaság a legnemesebb sportok egyike, amely a leg-tökéletesebb mértékben individuálizálható s helyesen alkalmazva csak áldást, de kárt nem hoz soha.

* * *

A szabad természet igazi szanatórium. Minden testi-lelki bajnak elejét veszi, a meglevőt enyhíti és gyógyítja.

*

A turistaság szelep, mely elvezeti a civilizáció vegyi folyamatának mérges gázait.

*

A turistaság az egészség takarékpénztára.

*

Turistaság és patika fordított arányban állanak egymáshoz.

*

Ha divatba jön a turistaság, kimegy a divatból sok divatos nyavalya.

*

Ép testben ép lélek: az emberiség fejlődésének e fontos problémáját oldja meg a turistaság.

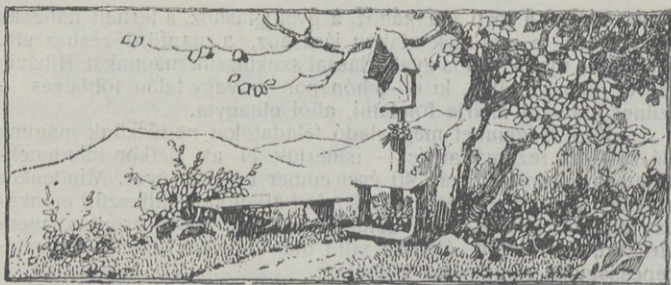
*

Levegő, verőfény, mozgás: e triász az egészség koalíciója.

*

Túra = kúra.

*

Isten nyomaiban . . .

A város mindig pogány, csak a természet vallásos. A kövek világpiacán elfogy az ember, elkopik az eszményiség, de mindig felhalmozódik a forradalom, a bűn és sok lesz a halál. A városok nagy pazarlók. A kultúra hamis üressége alatt eltékozzák az egészséget, a csendet, az áhítatot, a mélységet és a hitet. Nem látszik fölük az ég, kopott, fáradt fénnel sorvad fölöttük a nap, a csillagok csak emlékezetben ragyognak, levegőjük pedig olyan, mintha a Halál szennyes szőnyege lenne rajta kiterítve. Ezért a városokban nem hallatszik a lélek szava, az ihlet finom reszketését összetöri a kövek és utcák durva láza, a harangszó nem jut el a lélekhez s az Isten nyomait szétdúlja a gögös és gazdátlan bűn.

Nagy kultúrák idején az emberiség azért menekül vissza a természetbe, hogy megtanuljon újra csodálkozni, alázatosnak lenni, megteljen ismét egészséggel, a gyermekség üde, töretlen áhítatával. A városban minden csupa ember. A természetben minden zsoldár, amely Istenhez emel, Istenre mutat. Vajjon ki nem érezte volna, hogy az örökkévalóság pitvarában áll, midőn ránézett a tengerre? Vizeinek rengetegében ezer kis hab-melódia zeng fel, az ég mély kékjében fehér felhő-himnuszok keringenek, a tenger-síkon szabadon feszíti szárnyait s megnagyúl a gondolat, a messzeségből elébe fut az ég lehajló ölelése és viszi a képzeletet, a gondolatot a végtelenség, az időtlenség számolyára, ahol kezdődik a laborulás! Vajjon ki látott már messzebb, mint midőn beletekintett egy kis virág szíromszemébe s ennek halk, de mély virágfényén át meglátta a Gondviselés világot tartó, örök tényét? Vajjon kinek volt ünnepélyesebb, tisztultabb pillanata, mint a természet szombat-estéin, mikor csendbe öltöztek az utak, a fákon bíboros pompát öltött az alkony, a hegyekre rászállt az ég, a csillagok keze hímezni kezdte rajtuk a roppant éjszakák

árnyékait, a levegőn pedig valami édes merengés bágyadt végig. S mindenütt csend, vágyódó, duzzadt csend, mintha minden dallal csordulásig telt orgona lenne, amelyre csak érintés kell, hogy megáradjon . . . Mert holnap vasárnap lesz! . . . S vajjon az ember saját mélységének tengerszeméből mikor tükrözte fel tisztábban és főnségesebben az Isten gondolatát, mint midőn öntudatára ráesett a tenger, a hegy, az ég, a vihar, a napsugár és az éj s ezek mögül saját kicsinységének alázatán át világgá vallotta az Istent!?

A természetnek ez a fenséges bizonyító ereje valami csodálatos associatív megnyilatkozással párosul. Ha hegyen járunk, melyikünknek nem jutna eszébe, hogy az emberiség nagy hegyei: Olympus, Capitolium, tudás, hatalom hegye összeomlottak, de állnak az Isten hegyei, amelyekről elindultak az Isten üzenetének nagy prófétái. Ha erdőben járunk, ki nem érezné, hogy az erdő lelke a magány, a csend, a hallgatás. A léleknek is ez a lelke s minden nagy dolog a világon ebben a bensőségben készül és érlelődik. Ha fák mellett haladunk el, ki ne érezné, hogy a fák jók, hűségesekek, a fák testvérek. És a magyar fák! Az olasz fa művészet. A német fa erő. A francia fa stílus. Az angol fa hatalom. Az orosz fa titok. A magyar fa történelem. Van benne valami az evangéliumi fákból: csupa ünnep, nagyszerűség, méltóság és fájdalom.

A természetjárásnak is, bizonyos, megvan a maga stílusa. Lehet Szent Bernáttal a Genfi tó mellett a természetfölötti világ-érzés gyönyörűségével elhaladni. Lehet elfáradni a kultúrától és Rousseauval az Alpokon elmélkedni a természetes életről. Lehet Byron Manfrédjával a természet sötét árnyékai alatt menni a halál kétségbeesésébe. Lehet Shelleyvel szeretni a babonás tengert és Tolsztojjal félni a komor hegyektől. Lehet Verlaine-nel együttérezni a szimbolikus fákkal s Adyval ijedten reszketni az éjszakák babonáitól. Nem tudjuk azonban, nem az fog-e miim több ember visszatérni a természetből, aki a természet előtt nem filozofál, hanem örül és szeret, aki a természetből nem köveket farag, hogy vele összetörje a világot, hanem zsámolyt készít belőle azért, hogy ráborulva tudja mondani, énekelni: Az Isten nagy és gyönyörű s az élet azért szép és áldott!

* * *

Az Úr égő csipkebokorban jelent meg Mózesnek és megjelenik minden nyíló rózsabokorban a kegyeslelkű turistának.

*

A hegyen az ember közelebb van Istenhez és önmagához

*

A mennydörgés hinni tanít, a szivárvány remélni, a verőfény szeretni.

*

A nők és a turistaság.

A turistaság évszázadok során a férfiaknak kizárólagos birtoka volt és a nőkre végeláthatatlan hosszú évekig a tiltottnak kísértésével hatott. Ez a kísértés annál erősebb vonzással, annál türelmetlenebb csábítással hívogatta őket a nekik megközelíthetetlen terepre, mert a turistaság lényege meg a nők alaptermészete egymással rokonok. Finomlelkűség, a szép iránti rajongás, nemes romantika, tiszta örömeik, a haza és a szabadság szeretete jellemzik az igazi turistaságot és mindezek fellelhetők az igazi nő alaptulajdonságaiban is.

Sorsukban is sok a hasonlatosság. Sokáig voltak mellőzöttek, háttérbeszorítottak. A nők is, meg a turistaság is. Így találkoztak az időkben, az immár győzelmesen feltűnő, magasba lendülő turistaság, meg az újabb kor nővilága.

Megismerés követte ezt a találkozást. A nők nagy része buzgón követ minden irányt, amely előre vezet az idealizmus felé. A szabad levegő és szabad cselekvés híjával szűkölködők, a korlátok közé szorítottak megindították az ostromot a turistaság bevehetetlennek tetsző erődítményei ellen. Próbálkozásuk lassankint sikerült; lépésről-lépésre nyílt ki előttük az áhított út. Megszámlálhatatlan kudarc, visszautasítás érte a merészen harcolókat ezalatt, de nem riadtak vissza a nehézségektől, hanem csüggedetlenül folytatták a megkezdett ostromot, mindaddig, míg végre diadalmasan bevonulhattak az előlük elzárt területre.

Utólag mindezt leírni könnyű, kiküzdeni azonban rendkívül nehéz volt, majdnem a lehetetlenséggel határos. Mégis mindig akadt egy-két elszánt, vállalkozó szellemű hölgy, aki nekirontott az előítéletek kínai falának és hangos szóval követelt bebocsátást az ígéret földjére... A férfiak a legutolsó

évszázadokig általánosságban maguk sem sokat törődtek a természet megismerésével s a hegyjárással. Dédapainknál a turistaság nem szerepelt a szótárban, inkább csak vadászattal összekötött nagyobbstílusú kirándulásokat tettek. Amikor pedig a természet szeretetétől vezérelt turistáskodás általánosan, minden vonalon megindult és a felvilágosodottabb kor világnézete egyszerre megnyitotta a férfiak előtt a hegyvadászoknak, a sziklakerteknek csodás kapuit — a nőket „Nem nőies!” kiáltással kirekesztette a turistaság paradicsomából a közvélemény.

Igaz, hogy a közelmúlt századok divatos asszonyai, a kényeskedő, sípegő beszédű ájudozók, a meszet, sőt, pörkölt kávé, citromot rácsáló, érdekes halványsárga sóvárgó leányok, az illemszabályok drótjain rángatott bábuk nem bizonyulhattak edzett, egészséges sportra képeseknek. . . Amikor ez a furcsa, hóbertos század letűnt, amely kiátkozással, bojkottálással fenyegette a turistaságnak úttörő asszonyait, a nők serege ismét újult erővel fogott hozzá céljának eléréséhez. Ekkor megint elsősorban maguk között bukkantak bajokra: a turistaság zászlója alá toborozott nők többsége sehogyse akarta megérteni azt, hogy a szabad levegőn való járás-keléshez, a hegymászáshoz, a glecsertúrához nem okvetlenül szükséges kellékek a csipkeruha, a lakkcipő, a kócsagos kalap. . . És hogy a férfiak nem udvarlás, hajbókolás, szépelgés céljából látogatják a hegyek birodalmát, hanem azért, hogy a hamisítatlan természetben testileg-lelkileg felüdüljenek. . . Ezek a természetellenes, kényeskedő női lények nyűgnek kerültek egy-egy turistatársaságba és alaposan elrontották mesterséges gyámoltalanságukkal a hangulatot s nem egyszer a túrát is. Egyben el is vették a férfiak kedvét attól, hogy nagyobb vállalkozásokra nőket hívjanak magukkal.

Egészen új áramlatnak kellett jönnie, edzettebb lelkű józanabban ítélő női nemzedéknek kellett felnövekednie, amíg a turistaságnak legfőbb követelményeivel: az egyszerű, az egyszerű, a viszonyokhoz való, célszerű öltözködéssel s a természetes, magától értetődő, feszességtől mentes viselkedéssel megbarátkozott a nők társadalma. . . A jelen leányai már semmit nem éreznek azokból a küzdelmekből, amiket kiváltságosan bátor elődeik megvívttak a maradisággal, a csúfolódással, a kicsinyeskedéssel avégből, hogy ők is ihassanak a természetszeretet öröktiszta, életető vizéből. A körülményeknek fordulatot megváltozásában az egykori úttörőkről s azoknak soha ki nem hamvadó lelkesezéséről szólni ma kissé hálátlan emlékezés — meglehet, úgy hangzik a mostaniak fülébe, mint valami régi mese. . .

A turistaságnak a természettel egybeolvadó tiszta összhangjába nem vitt diszharmoniót a nők megjelenése. Sőt ellenkezőleg. Derült kedv, vidám hangulat, a szépért rajongás, a bajokban el nem ernyedés, a körülményekhez alkalmazkodni tudás: életelemei a nőknek is, a turistaságnak is. Nem kerülhettek így ellenkezésbe egymással. . . A költő szavai szerint:

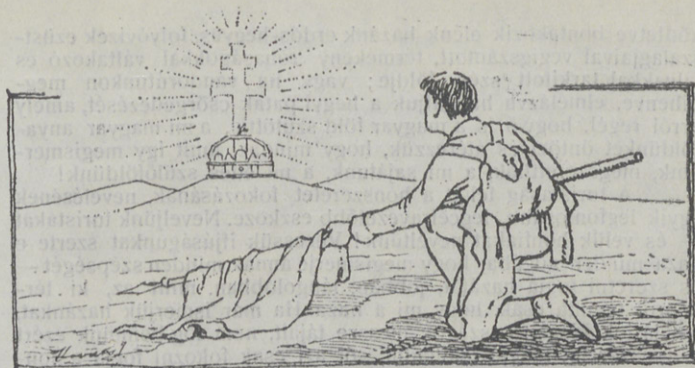
„A nők mennyei rózsákat szőnek a földi életbe“. Természetesen csak az igazi nők. Azonban ne általánosítsunk, ha ennek a nemes sportnak követői közt olykor-olykor nem odavaló találkozik. A legszebben díszlő virágoskertben is megterem a gyom meg a burján... Dehát a turistaság talajában nem sokáig maradhat sem a haszontalan, sem a kártékony növény: a természet nem tűr meg önmagával ellentéteket s nem engedi, hogy összhangtalansággal elpusztítsák a benne uralkodó harmóniát. . .

Megbecsülhetetlen ajándékokkal gazdagította a nőket a turistaság: megnövelte bennük az akarat energiáját, az idő viszonytagságaival valló szembeszállást; egészséges testet, egészséges lelket kínál a híveinek és ezek megértően, hálásan fogadják el adományait. . . Turistáskodásra buzdítani a nőket fölösleges. Hiszen a tisztább légkörbe vágyás, a magasságok nosztalgiaja velük született és a jelennek mostohasága mind jobban, mind követelőbben fejlesztette ki szívükben a velükszületett vágyakozást. A mételyes jelennek levegőjétől elalélt társadalomban a marakodásnak, a tülekedésnek, a mindenáron érvényesülni akarásnak komédiás képmutatásától, a szertelen mulatsághajszától, az aranyborjú imádásától, az adás-vevésnek zajos kavargásától ma minden jó gondolkozású ember megcsömörlött már. A nők, akiknek a „jó sajátja“ — a hitvestársak, az édes anyák, a felnőtt leányok, a család belső életének, a házi tűzhely melegének megőrzésében fáradozók —, hatványozottan érzik eme lelki csömört, hiszen hatványozott vigyázattal kell védekezniök a kívülről fenyegető áramlat sodrása ellen. Az ő számukra mondhatlanul becses jótétemény a turistáskodás lehetősége. Isteni ajándék. Kalauz, amely elviszi őket a természet magányába, oda, ahol semmire hazudik, ahol minden igaz.

És ha a hegyek világában elandalodnak az erdő zúgásán, a patak csobogásán, ha a hómezők fehér takaróján átillan hozzájuk az alkonyati szél, ha az angyalszárnyak suhogásától álomba csendesül fű, fa, lomb, virág s ha a napszállat bíborában hősannát zeng a Nagy Alkotónak a főszege némaság, akkor a pillanatnak varázsától megújhódottan „Levetközi búját a megfáradt lélek“ és otthonába térten magával viszi, szívébe zárja az örökszépnek sugarát. . .

A turistaság társadalmában meg van oldva a nőemancipáció és feminizmus minden észszerű problémája.

A férfi a szabad természetben a legerősebb, a nő a legszebb.

Honszeretet és turistaság.

A turista bejárja a nagyvilágot s mert messze tájakon kóborol, némelyek azt mondják róla, hogy hazája a nagyvilág, hogy határt nem ismer. Igaz, hogy távol idegen országokba is elvetődik a turista, élvezi idegen vidékek természeti szépségeit, tanul az ottani népek szokásaiból, erkölcsöiből, de mégis csak érezni fogja mindig, hogy idegenben jár, hogy az a vidék — bármily szép legyen is — mégsem a hazája. A turistának igenis *van hazája*. Ha vándorélete elsodorja a nagyvilágba s messze tájakon idegen népek között csodálja a természet szépségeit, gondolatai visszavissza fognak szállani a hazai rögökhöz, eszébe fognak jutni a tájak, melyek talán kevésbé nagyszerűek, de lelkének kedvesebbek, meghittebbek, mint az idegen világok, szívében felébred majd a honvágy a délibábos rónák, szelíd dunántúli dombok, a Bakony erdeje, a Balaton hullámai vagy a Tatra gránitbércei után!

Sőt a turista jobban szereti hazáját, mint bárki más. Mert a turista előtt a haza fogalma nem elvont fogalom, a turista lelki szemei előtt életrekel a táj, ha hazája térképét nézi, mert ő ismeri hazáját, bejárja annak minden zugát. Szeretni valamit igazán pedig csak akkor lehet, ha azt *ismerjük*.

Az elméleti tudás lelkesedése eltölpül azon érzések mellett, amelyek bennünk ébrednek, ha egy-egy történelmi emlék, egy düledező várrom a maga valóságában bontakozik ki szemünk előtt, vagy egy csata helyét, a régi dicső emlékek színterét természetben keressük fel; ha elmerengünk egyik-másik magasabb bércreől nyíló körképen, amelyben szemünket, lelkünket gyönyör-

ködtetve bontakozik elénk hazánk erdős-hegyes, folyóvizek ezüstszalagjaival végigszántott, termékeny rónaságokkal váltakozó és falvakkal tarkított szép földje; vagy ha vándorútunkon megpihenve, elmélázva hallgatjuk a hegyi patak csörgedezését, amely arról regél, hogy ő is a magyar föld szülöttje, a mi magyar anyaföldünket öntözi és átérezzük, hogy mindaz, amit így megismerünk, megszerettünk, a mi sajátunk, a mi édes szülőföldünk!

A turistaság tehát a honszeretet fokozásának, nevelésének egyik legfontosabb, legcélravezetőbb eszköze. Neveljünk turistákat — és velük honfiakat neveltünk! Vezessük ifjúságunkat szerte e haza minden zugába, hogy megismerje annak minden szépségét — és szeretni fogja hazáját, jobban, lángolóbban, mint az, ki térképről tanulta csak, hogy mi a haza. Ha már ismerjük hazánkat, ám járjuk idegen országok messze tájait, nem fog bennünk ezért a honszeretet lángja lelohadni, sőt azt csak fokozni fogja a honvágy, amely a távol idegenben bensőnkben támad. Ha pedig azt, amit idegen országokban turistaútainkon látunk, tapasztalunk, tanulunk, idehaza megfelelő módon felhasználjuk, a nélkül, hogy evvel alkotásaink nemzeti jellegét megbontanók: ezzel is hazánk javát fogjuk szolgálni.

A honszeretettel szorosan összefügg az irredentizmus. Mi az irredentizmus? Hazánkban új, csak néhány év óta ismert fogalom. Azelőtt nálunk csak mint idegen országok mozgalmát ismerték és sokan még azt sem tudták, hogy mit jelent? Hisz, honnan is ismertük volna? A Teremtő által szerves egésznek, egy tökéletes kis Kánaánnak teremtett országunkban, Szent István tündöklő koronájának védelme alatt, megelégedett, boldog volt mindenki, jó vagy rossz sors a magyar nemzet minden fiát nyelvi, nemzetiségi különbség nélkül egyformán érte. De a világboldogítók levágták kezünket, lábunkat, hogy jutalmul osztogassák testünket árulóinknak — s az operáció nyomán mindenfelé kiserkedt a vér, fájni, sajogni kezdtek a sebek. Azok, akiket elszakított tőlünk a trianoni papíros, visszavágytak hozzánk, — mi pedig visszavágyunk tőlünk erőszakkal, akaratok ellenére elszakított testvéreinkhez. Ezt a vágyat, ennek a vágnak mielőbbi megvalósulásáért való imáinkat, munkánkat, igyekezetünket nevezik irredentizmusnak. Nem más ez, mint egy fokozottabb, hatalmasabb, forróbb, szentebb *hazaszeretet*, *hazaszeretet*, mely hű marad a balsorsban és nem fordul el hazájától, ha mindenki elárulja is.

Miután a turista legjobban ismeri hazáját s így legjobban tudja, mit veszítettünk, a turista a legjobb irredenta. Mert a turisták a Kárpátok láncáról, a Tátra hatalmas bércéről, a kék Adriáról lemondani sohasem fognak, sohasem tudnak. A turista lelkében éleszti tovább a tüzet, mert elmúlt idők szép napjainak emlékei oda hívják, oda vonzzák, hol most szuronyerdő tiltó korlátja mögül kéklenek feléje a magyar hegyek. De a turista nem szájával, nem hangzatos szólammal irredenta, hanem lelkében, cél-

tudatos, *csöndes* munkával az! Ha elszakított vidékeinkre, elárvult hegyeinkre gondolunk, semmi értelme, hogy idehaza rázzuk az öklünket és szónokoljunk, mert ezzel csak ártunk, csak annál súlyosabbá tesszük elszakított véreink sorsát. Vegyük csöndesen, feltűnés nélkül kezünkbe a vándorbotot és ha módját ejthetjük, zarándokoljunk el minden akadály ellenére a Kárpátok erdeibe, a Tatra bércei közé. Vég nélküli szónoklatoknál hatásosabb munkát végzünk, ha elszakított testvéreink látják, hogy felkeressük őket, hogy meglátogatjuk most is szép vidékeiket, hogy az anyaországban nem feledkeztek meg róluk, gondolnak rájuk most is; ha látják, hogy a magyar kultúra, a magyar tudomány, a magyar irodalom, a magyar társadalom egynek érzi magát velük ma is és ellátja őket is szellemi táplálékkal, segítségükre van abban, hogy az ú. n. trianoni békeszerződés papirosán biztosított magyarságukat, fajiságukat, magyar szellemüket, magyar hűségüket továbbra is megtarthassák. Ma, amikor elszakított testvéreinkkel való kapcsolatunk annyi nehézségbe, akadályba ütközik, az erdőn-mezőn, hegyen-völgyön kóborló turista tarthatja fenn legkönynyebben az összeköttetést és ápolhatja legjobban az együvé-tartozás, egymásra utaltság érzését.

Amikor pedig hosszú útról visszatérünk szűkebb hazánkba és levetjük poros úti gunyánkat, mondjuk el itthonmaradt társainknak, mit láttunk odaát, mutassuk be képekben, mondjuk el egyszerű, keresetlen szavakban nagyközönségünknek, milyen szépek a Kárpátok völgyei, milyen hatalmasak a Tatra égbenyúló bércei, hogy zúgnak az ősi fenyvesek, hogy dübörögnek a fékevesztett zuhatagok s nem kell felolvasásainkhoz, cikkeinkhez hangzatos szövegeket fűznünk, csak azt kell mondanunk: „Amit most láttatok, amiről most hallottatok, az mind a miénk volt egykor — s azt tőlünk mind elvették!“ Aki látja a képeket, aki hallja, amit azokról a szép vidékekről elbeszélünk, annak lelkében magasra lobog a láng, annak szívében vágyak kelnek!

Turistatestvéreink, ha nem tesztek egyebet, mint végigkóboroljátok elrabolt területeinket, felkeresitek elszakadt véreinket és átadjátok nekik a vérző haza üdvözlését, hazatérve pedig elmondjátok tapasztalataitokat, elmeséletek, mennyi szép van ott, mennyi bozontos fenyvessel borított sötét hegylanc a lát-határon és mennyi regeővezte pusztuló várrom hirdeti ott régi dicsőségünket: a legjobb szolgálatot teszték a magyar irredentizmusnak, a legjobb előharcosai lesztek a magyar jövődőknek!

* * *

A turistaság a honismeret és a honszeretet abc-je.

*

A turistaság és a honvédelem.

E két gyönyörű fogalom gyakorlati összekapcsolódását ismertetjük a következőkben. Rámutatunk előbb arra, hogy miképpen nyilvánul a *turistaság a honvédelemben*, azután pedig, vajjon megtaláljuk-e a *honvédelemnek a turistaságban* való megnyilatkozását?

A turistaság a honvédelemben a lehető legerősebben nyilvánul, mert régebbi honvédelmi hivatalos szabályzatunk egyik alapelve szerint „a katona működése a terepen folyik le”. A katona, vagy helyesebben: a honvédői nemes hivatását teljesítő polgár a szabad természet gyermeke; oda köti őt foglalkozásának ezer és ezer szála; ott kell neki békében megtanulnia mindazt, amit háború esetén nem nélkülözhet és ha a kötelesség az élet-halál-küzdelembe szólítja, akkor a szabad természetben, a „becsület mezején” kell derék honvédhez méltó módon harcolnia, vagy meghalnia.

Amint az újonc bevonul, már a kiképzés legelső napjaiban kísétál oktatóival a szabadba és ott hozzászokni igyekszik fűhöz, fához, erdőhöz, mezőhöz, a tereptárgyakhoz, a terepido-mokhoz. Megtanulja a természet titkainak kutatását. Fölfedezi a természetnek ezernyi szépségét és azokat saját szolgálatába állítja. Bárminő legyen is az időjárás, a katona nem fél: megfelelő öltözettel látja el magát; hóban, sárban, viharban, nyári hőségben, téli dermesztő hidegben mindig egyformán hű a terephez, mert kötelessége odahívja őt. A kiképzésnek legalább háromnegyedrésze a szabad természetben történik. Ott tanulja meg a katona a menetet, a tájékozódást, a távbecslést, a terephez való alkalmazkodást, hogy támadáskor az ellenséget meglepően megköze-líthesse, védelemben pedig megítélni tudja az ellenség valószínű közeledő vonalait, hogy azokat a legjobb kilövést biztosító hely-

ről tűz alá foghassa; ott tanulja meg minden kiképzés kezdetét és végét: fegyverének, vagy különleges harceszközeinek alkalmazását.

A terep ismerete és a hozzá való alkalmazkodni tudás a katonai szolgálatban döntő tényező. Fölismerte ezt honvédelmi kormányunk is, mert a világháború tapasztalatai alapján szerkesztett *Harcászati szabályzat* 1. része 2. füzetének XV. fejezete csak a terepnek a mozgásra és a harcra való befolyásával foglalkozik. Hangsúlyozza, hogy a terephez való gondos alkalmazkodás saját tűzhatásunkat növeli, erőt takarít meg, alkalmat nyújt meglepetésekre és a csapatot a felesleges veszteségektől megóvjá.

Harcászati szabályzatunk száz oldalnál hosszabb fejezetben tárgyalja a terepnek a mozgást, a harcot, egyáltalában minden katonai működést befolyásoló hatását. Nagyon helyes, mert a legutóbbi nagy mérkőzés minden kétséget kizáróan igazolta, hogy jó katona csak az lehet, aki a szabadban otthon érzi magát, aki a terep sajátosságaihoz alkalmazkodni tud. Ez nemcsak a vezetőkre, hanem az egyszerű közemberre is törvény erejével vonatkozik. A *közkatona* mint földérítő, vagy mint a csapat élén előnyomuló járőr, vagy mint őrszem, jelentő küldönc, csak akkor oldhatja meg feladatát, ha a terepet saját céljaira kihasználja. Harcban pedig, midőn már az élet vagy halál nagy kérdései lépnek előtérbe, úgyszólván minden más eltöri a terep befolyása mellett. Jó kilövés, rejtőzés, fedezék készítése — mind olyan követelmények, amelyeket csak a terepet ismerő harcos képes teljesíteni. A *kisebb vezetők* ezekkel a tényezőkkel még fokozottabb mértékben számolnak, mert rájuk hárul a csapatjuk életének és az ellenség elleni helyes alkalmazásának közvetlen felelőssége. Nekik már kitünő távbecslőknek, megfigyelőknek, következtetőknek és térképolvasóknak is kell lenniök. A *vezérek* pedig csak akkor oldhatják meg súlyos feladataikat, ha a terep — azaz hogy most már a földrajzi tényezők — alapos ismerete és biztos, helyes megítélése támogatja őket.

Mindezeket összefoglalva, már az eddigi rövid eszmefuttatásból is láthatjuk, hogy a terep titkainak legtökéletesebb kifürkészése, a terephez éjjel-nappal, minden időszakban és minden katonai tevékenységben való alkalmazkodás a honvédek nemes hivatásában elkerülhetetlenül szükséges. Mivel pedig ezeket, a turisták sajátját is alkotó ismereteket csak a terepen, a szabad természetben való folytonos tartózkodás, táborozás, menetelés, földérítés, harc biztosítja: kétségtelen, hogy a katonai működésben a turistaság a lehető legnagyobb mértékben kidomborul, vagyis megállapíthatjuk, hogy a *honvédelemben a turistaság* léptenyomom megnyilatkozik.

Lássuk most már, miképpen nyilvánul a *turistaságban a honvédelem*?

Mielőtt erre a kérdésre feleletet adnánk, röviden meg kell emlékeznünk Csonkamagyarország két hatalmas intézményéről,

amelyek közül az egyik úgyszólván az egész világon ismert és otthonos, a másik ellenben megtépzott hazánknak többé-kevésbé különleges, talpraesett újítása. Az egyik a *cserkészlet*, a másik pedig az 1921: LIII. törvénycikk szellemében megalkotott és kitünően virágzó *leventeintézmény*. Mind a kettő arra törekszik, hogy hazánknak lélekben és testben edzett, erős akaratú és acélos karú, küzdeni és tenni kívánó kemény nemzedéket neveljen. Útjaik tökéletesen párhuzamosak, míg azonban a cserkészet inkább a tanintézetek kebeléből szedi derék híveit, addig a leventék főképen az iparos- és a földműves-ifjúság soraiból kerülnek ki.

A cserkész és a levente egyaránt foglalkozik a turistasággal. A cserkészek — mint ezt „A cserkészet” című fejezetünkben részletesebben ismertetjük — különösen az iskolai nagy szünidőben, esetleg heteken át táboroznak idősebb vezetők felügyelete alatt, míg a leventék általában csak hetenként néhány óráig, többnyire a játékdélutánokon tartanak a terepre kirándulásokat.

De nemcsak a cserkészek és a leventék sietnek ki a szabadba, hogy ott lelki és testi élvezetekben részesüljenek, hanem igen sokan a felnőttek közül is. Ezek a turisták, akiket a turista-egyesületek és a turista-szövetség tömörítenek egybe. Utóbbiak pedig mind annak a nemes célnak elérésére törekednek, hogy azokat, akik már koruknál fogva nem tartoznak, vagy nem tarthatnak sem a cserkészek, sem a leventék zárt soraikhoz, a turistaság révén vigyék ki minél gyakrabban a szabad természetbe.

Az előadottakat röviden összefoglalva láthatjuk, hogy Csonkamagyarország majdnem minden ifja és a felnőtt férfiak nagy része hódol a legnemesebb sportnak, a turistaságnak. Mint-hogy pedig e fejezet első részében már kimutattuk, hogy a katonai működése és a turistaság úgyszólván azonos fogalmak: kétségtelenül bizonyos, hogy mindazok, akik a turistasággal foglalkoznak, egyúttal honvédő hivatást is teljesítenek, mert lelki és testi vonatkozásokban olyan úton haladnak, amely úton a jó katonának, honvédnek, honvédő polgárnak haladnia kell. Mert aki a természetet nemcsak a könyvek szép leírásai alapján szereti, hanem fölkeresi azt és igyekszik titkaihoz hozzáférni, erőt, munkát, fáradozást, megerőltetést nem kímélve, lapályon és sziklás hegyek között, erdőben és a sík rónaságon, virágzó réteken és a karsztok kietlennek mutatkozó, de mégis szép fennsíkján órákon át vándorol, majd egy sátor alatt, a szabadban pihenni ki fáradalmait: mindenesetre alkalmasabb lesz a honvédői hivatásra, alkalmasabb lesz arra, hogy hazáját kemény karokkal, edzett idegekkel, kitartással, a hideg és a meleg túrnutudásával, a terep sajátosságainak ismeretével és a hozzájuk való alkalmazkodással megvédje, mint azok a penészvirágok, akik szabadidejüket alvással, dorbézolással, kicsapongással vagy épen a lelket, fizikumot tökéletesen elernyesztő korai érzékiséggel töltik el és éjszakáikon a csapszékek, kávéházak egészségtelen, füstös leve-

gőjében nyegle mulatozásnak hódolnak! Nem! A magyar haza nem ilyen ifjakat és nem ilyen férfiakat akar, mert ezeket akkor, ha föl-harsannak a harci trombiták, nem használhatja! Csonka hazánk ép, erős, edzett, kitartó, igénytelen, bátor, rettenthetetlen lelkű és vas fizikummal megáldott honvédő polgárokat akar hosszú, zárt sorokban látni, mert csak rajuk számíthat az esetleg elkövetkező élet-halál-küzdelemben. Ezért tehát mindenkinek szent kötelessége, legyen bár valamely tanintézet hallgatója, tanulója, vagy földművelő, gyári munkás, ifjú vagy férfiú, hivatalnok vagy kereskedő, mindenkinek szent kötelessége, hogy a szabad természet titkos utmutatásait megértse és siessen ki mindannyiszor a hűvös erdőbe, a csacsogó patakhoz, a rejtelmesen suttagó rengetegbe, a bájosan hallgató búzavirágos mezőre, a sziklák vad birodalmába, amint azt hivatása megengedi. Ekkor, de csak ekkor mondhatja nyugodt lelkiismerettel, hogy teljesíti honvédői kötelességét, mert hiszen a turistaság és a honvédelem szorosan összekapcsolódó fogalmak és valamint a honvédelemben megtaláljuk a turistaságnak minden ismertető vonását, épen úgy megtaláljuk a turistaságban is a honvédelem minden magasztos kritériumát és sok követelményét.

Még csak néhány szót a turistaság és a honvédelem közvetett kapcsolatáról.

Ismételjük, hogy a természetnél nincs szebb a nagy mindenségben. Költőink, az érzékeny, álmodozólelkű félistenek, sokszor megénekelték annak báját, annak gyönyörűségeit. És ők — mind megénegtak magyar hazájukért is! Lelkünk visszaszáll ahhoz a babérral koszorúzott dalnokunkhoz, aki így énekelt:

Óh természet, óh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezi véled?
Mily nagy vagy te! Mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz . . .

Lehet-e ennél szebben, bensőségesebben, közvetlenebbül kifejezni a természet iránti forró rajongást? És elképzelhető-e, hogy az a magyar költő, aki a Tisza-folyó habjainak megpillantásakor így énekelt, nem szerette volna magyar hazáját? *Petőfi* volt ez a költő, aki hazájáért fegyvert fogott s ott tűnt el, mint hős honvéd, a segesvári síkon, véres, döntő csatában . . .

A turista, ha hosszú vándorlás után verejtékező homlokkal fölérkezik a hegy ormára és onnan körültekint: elfeledi a fáradtságot, lelkét lenyügözi az az elbájoló kép, ami szemei előtt megjelenik. Lábainál a rengeteg erdő; mellette kies völgy; békésen legelésző nyáj; hívogatóan füstölgő kéményű házacska; kis falu; rét, virág, mező. A távolban mint a színpad kulisszái, úgy sorakoznak egymás után a hegyrendszer vonulatai; minél messzebb, annál lilább, annál misztikusabb, annál ködösebb színben. Fönt, a fellegek között, hatalmas sas ível, lent, a vándor közelében, kis pacsirta száll az ég felé és küldi dalát Teremtőjéhez. A ván-

dor szívét magasztos érzelmek töltik el. Elfelejtí a szürke élet nyomorúságait, „börtönéből szabadul sas-lelke“ és a kis pacsirtával együtt önkéntelenül imádja azt, aki ezt a *sok gyönyörűséget megteremté*. És, mivel az, ami szeméi elé tárul, mind az *ő saját hazájában van*, szívét, elméjét, egész valóját egyetlen egy szent, nagy érzelem ejti rabul: *a hazaszeretet*. . . . És ezt a hazaszeretetet a szabad természet titkainak, pompájának, gyönyörűségének közvetlen szemlélete érlelte meg annak a lelkében, aki a természetet szereti.

Igy szolgálja a turistaság a honvédelmet a testi és lelki készsége kívül a hazaszeretet és a vallásosság útján is!

Szeressétek tehát a természetet, keressétek föl azt minél gyakrabban saját büszke birodalmában, mert ott közelebb lesztek Istenetekhez; megtanítt titeket arra, hogy imádjátok hazátokat és — erőt ad lelketeknek, testeteknek, hogy jó honvédők legyetek, ha majd fegyvert kell ragadnotok!

* * *

Határokat és demarkációs vonalakat lehet erőszakkal ideoda tolni, de hegyeket nem.

*

A zerge nem lesz háziállat, a turista nem lesz rabszolga.

*

A szabad levegőt nem lehet szuronnyal elzárni.

*

A sas nem ismer demarkációs vonalat.

*

Az összes nagyhatalmak nem bírják a Tátrát az Alföld felé tolni.

*

Amikor a Vág Prága felé folyik, akkor lesz a magyar Felföld Csehszlovákország szerves és természetes tartozéka.

*

A Marost nem lehet Románia felé terelni, de Romániát sem a Maros felé.

*

Az utódállamok erőtlenek és üresek, mint a hólyag. Igazságtalan véletlen fújta fel őket. A végzet egy csapására puffogva szétpukkannak; a sors egy szavára semmivé zsugorodnak. Magyarország olyan, mint a tömör gumilabda. Ha erőszakkal behorpasztják, a maga ruganyos életerejétől visszaalakul természetes és tökéletes ép gömbölyűségébe.

*

Turistaság és idegenforgalom.

Legtágabb értelemben tulajdonképen mindkét szó ugyanazt jelenti, illetve ugyanannak a jelenségnek két oldalát. Ha idegen földre megyünk látni, tapasztalni, ez a mi szempontunkból turistaság, a meglátogatott ország szempontjából az idegenforgalmat szaporítottuk.

Az idegenforgalom a XIX. század közepétől kezdve egyes országokban óriási terjedelemre és jelentőségre tett szert; különösen Svájc és Norvégia azok az európai országok, amelyek különben mostoha földjük természeti szépségeit és klimatikus előnyeit nagyszerűen kamatoztatják megélhetési viszonyaik javulására és a náluk megforduló idegenek testi-lelki épülésére. Más országok, mint Olaszország, Görögország és Egyiptom, ezenkívül a bennük rejlő, illetve hozzájuk fűződő klasszikus emlékekkel vonzzák a tudni- és üdültnivágyó idegenek ezreit. A turistaságot az idegenforgalomnak csupán ez a tulajdonképeni és ideálisabb része érinti, ami tehát még innen van egyrészt a kereskedelem és ipar, másrészt a tisztán szórakozás szempontjából utazó idegenek esetleg hasznothozó, de turistaságnak nem nevezhető járás-kelésén. Előbbire példa Németország, Belgium vagy Anglia emporiumainak nyüzsgése, utóbbira a Riviera óriási idegenforgalma, amely elfartja ugyan ennek a vidéknek lakosságát és közigazgatásait, pazar épületeket, parkokat, szórakozóhelyeket stb. létesít és tart fenn, de már csak egészen kis töredékében áll olyanokból, akiket a hely természeti szépségei vonzanak, hanem részben betegekből telik ki, akik az éghajlat kedvéért jönnek, de még nagyobb részben szerencsevadászokból, akik számára a játékbank a vonzerő.

Az idegenforgalom gazdasági jelentőségén és a látogatott ország népének anyagi jólétére gyakorolt visszahatásán kívül nem kevésbé fontosak lehetnek azonban bizonyos körülmények között azok az etikai kapcsolatok, szellemi vonatkozások, kulturális (és nemritkán politikai) szálak, amelyek az idegenben járó turista és a fölkeresett föld, illetőleg annak lakói közt minden, mégoly rövid és felületes érintkezés nyomán is szövődnek.

Főleg a kis országoknak mindig érdekük volt, hogy a külföld, a nagyvilág ne csak semmitmondó (és nem is mindig jóindulatú) újsághirekből vagy jelentéktelen térképfoltokból sejtse létezésüket, hanem, hogy megismerje őket, szemtől-szembe, fiainak szemén és szíven, embernek emberhez való közvetlen vonatkozásain keresztül. Nekünk ez ma inkább érdekünk, mint volt valaha.

És ezen a ponton nagy, de szép feladat vár turistáinkra és turista-szervezeteinkre. Mert hiszen intenzív turista-idegenforgalom nem képzelhető el, ha arra a talaj nincs megfelelően előkészítve és ha az országban hiányzik a turistaság kultusza. A turistaság az idegenforgalom úttörője és fejlesztője; kézenfekvő tehát a turistaság állami fontossága ezen a téren is.

Emellett az ország szempontjából csak másodrendű jelentőségű a turistaságnak a fürdőügyek kapcsán az idegenforgalomra kifejtett hatása; az egyes fürdőtelepek rendszerint csak közvetlenül magával a teppel szoktak törődni, míg azok távolabbi vagy közelebbi környékének kultiválása, utak építése, jelzése stb. — bár azokat a fürdővendégek is használják — már a turistára vár. De a turisták részben földényen kívüli látogatása révén a fürdőhelyek üzemének rentabilitása is fokozódik, sőt gyakran egyenesen ezen alapul és sok előkelő fürdőhely épült ott, ahol kezdetben csak egy kis turistaszálló állott!

Minden lépés, minden legkisebb fáradság, összeműködés, amit látszólag a saját érdekünkben, a hazai turistaság fejlesztése érdekében teszünk és kifejtünk, közvetve az idegenforgalom előmozdítása révén hazánk általános javát szolgálja. Minden látnivaló vagy turistalétesítmény, amire a külföld figyelmét rá tudtuk terelni, minden képeslevelezőlap, térkép vagy turistakalauz, ami az idegenek vállalkozókedvét felkeltheti vagy fokozhatja, minden útjelzés, menedékház, forrásfoglalás, kezdve a legszerényebb útmutatótáblán, föl a milliós költséggel épített turistaszállóig: nemcsak a honfitársak vándorkedvét fokozza, hanem vonzza az idegenek pénzét és — ami ennél fontosabb — érdeklődését is. Ez az érdeklődés pedig sohasem áll meg a látnivalónál és kényelemnél, hanem egyre tágul és egyre többet vesz észre a kilátók tövében elterülő föld életéből, szokásaiból, sőt bajaiból is és ez vezethet az idegenek bizalmára és jóindulatára is.

Feladatunk tehát, hogy csonka hazánk természeti kincseit, szép vidékeit, történelmi emlékeit bejárjuk, megismerjük, népünk értékes tulajdonságait, érdekes szokásait, páratlan művészetét

tanulmányozzuk, feledéstől és elfajulástól megóvjuk, mindezeket másokkal is megismertessük és mások számára is hozzáférhetővé tegyük, végül, hogy az idegeneket megértő szeretettel fogadjuk, kalauzoljuk.

De viszont a turistaság feladata az is, hogy létesítményeinek és a természet eredeti szépségeinek megóvása fölött őrkdjék, nehogy azok az idegenforgalom hatása alatt csorbát szenvedjenek.

Az idegenforgalommal való ebben az összefüggésében a turistaság igen nagy és értékes munkát végezhet; így mozdítja elő minden egyes turista nemcsak a maga testi-lelki épülését, hanem — talán öntudatlanul is — részesévé lehet annak a nagy munkának, amely ma mindnyájunkra vár.

Ez a munka: egy erős, egészséges, boldog Magyarország kiépítése!

* * *

Csak az szeretheti igazán hazáját, aki azt ismeri.

*

Előbb az inget vedd fel, azután a bundát. Előbb hazádat ismerd meg, azután a nagyvilágot.

*

A világháború sok magyar emberből globetrottert csinált.

*

Az utaztató vállalattal turistáskodó bérelt lábon jár és kölcsön-szemmel lát.

*

Az utazó-vállalattal való kójutazás rendszerint csak a vállalatra nézve képes.

*

Vasúti kocsiból nézve a táj csak kinematografia: mozgó fénykép.

*

Aki nem gyalog jár, mankón jár.

*

Az utazó útja a célért van, a turista célja az út.

*

Mappán utazni annyi, mint étlapot enni.

*

Az volna az ideális fürdőhely, ahol télen nyaralni és nyáron telelni lehetne.

*

Háborút, fürdőt és pénzt csak pénzzel lehet csinálni.

*

Turistaság és a művészetek.

Ha elfogadjuk azt az igazságot, hogy a turistaság a szabad természet ölébe térést jelenti mindannyiszor, midőn lelkünket teljesen kitarva fogadjuk és zárjuk bensőnkbe legkisebb életrezdülését, akkor könnyen találunk ezernyi kapcsolatot a turistaság, illetve a természet és a művészetek között. Csak futólag tekintve át Minerva nagy birodalmának egészökben is örök értékű, vagy akárcsak egy kis izükben szépet nyújtó alkotásait, első pillantásra felismerhetjük mérhetlen mélységű és bő forrását az alkotók ihletének.

Ha szívünk verését szinte markolva illeti meg egy szimfóniának csodás összhangban zengő dallama; ha mégoly kis képből is felénk árad egy darab természet üde, friss levegője s az abban feloldott színek ragyogása; ha egy írás olvastán élő elevenen ölt alakot lelki szemünk előtt a vázolt tájak formája, elhelyeződése: lelkünk elmereng, gondolatunk megáll, megfogta ugyanaz a varázsos erő, mely elbűvölte a mű szerzőjét, midőn megnyílt előtte teljes igazában a természet. Nyomon követve az alkotó művészet szerteágazó útjait, láthatóvá válik mindennek eredetében a legnagyobb tanítómester: a szabad természet, melynek magányos csendjét, vagy elemekkel csatázó harsogását, a benne élők erejét megleste, megértette és elmeséli, visszazengí a művész.

Nem a természetbe elmerülő szemlélet, magávalragadó hatása hangzik-e vissza pl. Beethoven „Pastorale” szimfóniájának ütemeiből és sejtelmes zsongásával, finoman győngyöző dallamfűzésével nem csendül-e ki a szabadba érzéztnek lélek-ujjongása, hogy teljes odaadással lehet a szabad világ fényében, eleveiségében? Nem más ez a fenséges zenei költemény, mint a természetben ellesett képek, a képekkel felajzott érzések zenei feldolgozása. Amire azonban zsenialitása mellett is csak

oly művész lehetett képes, ki fogékony lélekkel ismert a legszebb, mert legigazabb gyönyört adó forrásra: a természetben rejlő örök harmoniára és azt fenntartó teremtmőjére. Beethoven természet-imádását híven tükrözi ez az egész mű. Minden zenei képe a természetben rejlő összhangból fakad és annak nagyszerűségét a hangulatfestések teljesen kimerítik. Vele bolyongunk az erdei patak mentén, felfigyelve a távolból zengő fülemüle, fűj és kakuk szavára, majd egyszerű falusi vigasság idillikus derűje hangzik felénk, melyet megzavar a nyári zivatar. És elvonulva morajló dörgéssel a tombolt vihar, az esőcseppekben csillogó, virággal hímest réten, a felhőkárpit alól előbúvik ismét a megbújt napsugár, üdén pompázik pazar színekben a tájék és mint békítő szivárvány ívelése, bűvös hangulatba ringat a pásztorkürt ujjongva felharsanó és elhaló szava. Aki a természet egyszerű báját, miként Beethoven, úgy tolmácsolta, valóban joggal mondhatta, hogy senkisémet szereti úgy a természetet, mint Ő!

Az erdő mélyének tört fényében titokzatosan zengő-bongó varázslatos hangulatát csodálatosan érzékítette meg Wagner Richárd, ki önmagát példázza, midőn Walter a „Nürnbergi mesterdalosok“ kérdésére azt feleli, hogy a dalköltésben a virágos mező pacsirtája, a lombsátras liget cinkéje voltak tanítói.

És minő teljessé lesz lelkünk bámulólátó hódolata az alkotó művészte előtt, midőn egy kicsi dal alig néhány sorából, a hazai tájék alkonyi színeivel aláfestetten a tilinkó édesbús, majd játszi futamokban pergő szólójára magyar mivoltunk delejes érzése ébred.

Elidőzve néhány röpké pillanatra a képzőművészetek remekei között, hasonlóképen a természet eleven ereje, elmélyedő tanulmány árán való megismerése int tanuságként minden oly alkotásról, melyet minden időközön át maradandó értéknek érez a természet szeretni tudó halandó. Megérezte már a ragyogó olasz ég alatt viruló tájék megejtő hatalmát a cinquecento piktorai is, midőn szentképeinek alakjait, a hagyományokkal szakítva, szabad tájban helyezte el. A természet rajongó kultuszának minő igazi első, nagy mesterei voltak a 19. évszázad derekán a francia barbizoniak. Corot valósággal festőköltőként örökölte meg a reggel harmatos frissességét, az est ezüstös szürkeségét. A magyar levegő különleges, napfényben ragyogó és mégis bizonyos lokális tompított-ságú koloritjának, a Balatonmente vízpárás hangulatainak, a dombos-hegyes Felvidék, a Tátra egymásbaolvadó fény- és árnyjátékainak nálunk is voltak megértő tolmácsolói. Egyéni kedélyvilágukon keresztülszűrve, hol tüzesebb színakkordokban, hol ködös árnyékkal, opálos színtörésekkel reprodukálták a hazai föld gazdag tájképi szépségeit. Bejárva képtárainkat, tárlatainkat, megállít nem egy kép vagy szobor, ráismerve egy-egy magunkkal is átélt esemény vagy jellegzetes alak, bebarangolt vidék bennünk élő emlékére.

S még oly művészi titán is, mint Michelangelo, kinek képzeletét mindegyre a nagy Teremtő utolsó műve, az emberi test végtelen változatú mozdulatai foglalkoztatták, olykor-olykor a szabad természet nagy alkotásaiban keresett újabb táplálékot álmodozásai számára. Egy hegyorom tengerre bukó bércfoka szeszélyes formáit töltötte ki képzeletében gigantikus méretekben tervezett szoboralakkal.

A költészetről, irodalomról habozás nélkül megállapítható, hogy a szabad természet szülötte. Mily szoros vonatkozások tárhatók fel a természet világa és az irodalom, igazabban költészet között, lévén amaz ennek legkimeríthetlenebb erőforrása. Témái, képei a természet örökké változó és mégis azonos, de egyéni szemmel figyelt jelenségei. És ha a magyar föld levegője, áradó ereje az itthon sarjadt képzőművészetekre rá tudta róni a magyar faji karaktert, mennyivel könnyebben határozható meg a vérbeli rokonság a honi föld élete és a magyar poézis kincese között.

Gondoljunk Petőfi örökszép, egyszerű szófűzéssel festett tájleírásaira, a falusi életnek, a maga sorsának a természet szabad világába beállított ecseteléseire; minden sorából e világnak imádata zeng felénk, oly képek sorozatában, amiknek mására csak itthon lelhetünk. Az elmélyedő tanulmány, a választott tárgy vérré vált ismerete, tehát a természet új meg új színekkel ihlető hatása nyilatkozik irodalmunk frissebb hajtásain is.

A legelvontabb elemekkel dolgozó művész, az építész is a természetadta viszonyok hatása alatt gyúrja ki gondolatainak formáját. Már a régi korok mesterei számoltak azzal a követelménnyel, hogy alkotásaik silhuettje kiegészítse a tájék összhangját, vagy egy város összefogott képét. Ezt a gondos mérlegelést láthatjuk egy régi várkastély változatos, bástyatornyos elrendezésénél, vagy egy hatalmas gótikus dóm tömegének beilleszkedésénél. Még a legkisebb építészeti feladat megoldásánál is meggondolásra késztet a környezet, egy meglevő facsoporttal való harmonizálás, a természet tisztelete . . .

E vázlatos szemle is elegendő bizonyosságot nyújt arra nézve, hogy a művészet mestereinek mindannyia a természet öléből fakasztotta remeknek ismert alkotásaik eredetét. Hiszen a világfias életnek indult Goethét is a természetbe mindjobban behatoló szemlélet vezette el a legnagyobb teremtő erő, Isten megismeréséhez. Ki tehát a szabadba! Járuljunk nyitott szemmel, a legkisebb impresszió befogadására kész szívvel és lélekkel a nagy Pán elé s akkor mérhetlenül szép, a legnemesebb örömök megértő élvezetét ismerjük meg. Meglátjuk az örökszép hatását minden művészetekre és ráeszmélünk önmagunkra az újra-, vég nélkül éledő természetben, ahonnan vétettünk!

Csak az a művész eredeti, aki a természetet utánozza, egyedi és momentán jelenségeiből megsejtve és megalakítván a típus és a lényeg ideálját.

*

Az igazi művészet tömörített természet.

*

A költő megsejti az alkotó természet titkát.

*

Ha költőt tanulmányozni akarsz, ne a könyvtárba menj, hanem a szabad természetbe.

*

A madár sohasem énekel hamisan.

*

A táj szépsége részben a turista lelkéből ered és oda hat vissza.

*

A legzseniálisabb tájfestő az, aki leginkább megközelíti a természetet.

*

A tájképfestő keresi a táj szépségét, a turista rátalál.

*

A Természet a lángész modellje, a tudós enciklopédiája, az ájtatos lélek imázsamolya.

*

A teremtő dicsőségét a székesegyház harangja sem hirdeti ékeesebben, mint a gyöngyvirágé.

*

Az Úr nem zárt templomfalak közt adta a Tízparancsolatot, hanem a Szinai hegyen.

*

A legfenségebb predikáció az Üdvözítő „hegyi beszéde“.

*

A történelem a természet napjának a holdja.

*

A hegymászó kanyargó úton jut fel a csúcsra. Az élet csigavonalú út a halál felé.

*

A turistaság a mozgás drámai költészete, a tánc a lírája.

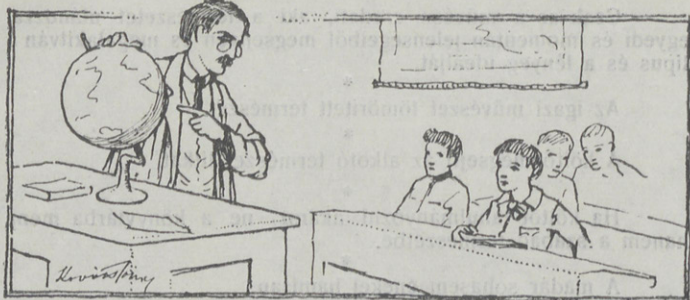
*

A tavasznak csak virága van, az ősznek pedig gyümölcse. Amaz mégis kedvesebb. Mert a kikelet idill, az ősz elégia.

*

A csúcsról nem látod a virágot a völgyben.

*

Turistaság és az iskola.

Amikor a múlt század kilencvenes éveiben közönségünk szélesebb körében kezdett meghonosodni a turistaság, rögtön akadtak, akik felismerték ennek rendkívüli fontosságát a nevelésben. A királyhágóntúli és -innyi szaklapokban azóta számos hozzászólás történt. S ez nagyon helyes volt, mert — miként most már utólag láthatjuk — csak így sikerült a köztudatba ezt a két szót: *turistaság és iskola*, mint egymással szépen megférő, sőt kiegészítő fogalmat bevinni.

A fejlődés jelenlegi iránya pedig már az, hogy a turistaság az iskolában nemcsak megfér, hanem nélkülözhetetlen. Korunk iskolarendszerének ugyanis rengeteg a fogyatékosága. Fiatalon kapja kezei közé a gyermeket s az egyes iskolafajok szerint más és más korban adja át az életnek. Az egyetemek és főiskolák kész embereket adnak át a társadalomnak. Mennyi mindenfélét tanulnak a növendékek a hosszú évek alatt! Ha lelkiviláguk az iskolában hallott és közölt ismeretek valamennyijét meg tudná őrizni — tudós nemzedékkel telne meg néhány évtized alatt a Föld. A mai iskola azonban nem végez alapos munkát. Túlsok anyagot ölel fel s munkájában rohan, hogy ezt elvégezhesse. Ezenkívül legtöbbször nagy létszámmal is dolgozik s így eleve *lehetetlenné teszi, hogy a növendékek alapos fogalmakat sajátítsanak el*. Ezen kettős forrásból eredő hibán nem segít a mai fejlett s egyedül csak az iskolában alkalmazott szemléltető módszer sem. A nagyobb városok gyermekei között ijesztő százalékban szerepelnek olyanok, akik életükben sohasem láttak forrást, erdőt, élő pacsirtát, szaladó nyulat, búzatáblát, aratást stb. Milyen lehet ezeknek a lelkivilága?

Korunk fejlett technikája számos téren megkönnyítette a mai diák helyzetét. A nagyobb városok iskoláiban elég sokan ülnek, akik hazájuk határán túl is megfordultak Vasúton bejárták Németország, Svájc, Itália nagyobb városait. A régi idők diákja azonban cseppet sem irigyli a helyzetüket. Utazásuk gyors, a vasúti kocsi tömött fülkéjéből nézik a rohanó tájat, megbámulják a világvárosok utcáit, múzeumait, szobrait, de abból a tájból, amely mindezt létrehozta, amely megihlette az alkotók lánglelkét, édeskeveset élnek át. Hogy értse meg a mai diák Goethe olaszországi, *Petőfi* Utileveleit, *Csokonai*, *Balassa* költeményeinek nagyrészét, vagy a természet jelenségeinek pompás megfigyelőjét *Tompát* és *Aranyt*? Legnagyobb regényíróink (*Jókai*, *Jósika*, *Kemény*, *Eötvös*) munkáiban gyönyörű természetleírásokkal találkozunk az olvasó s ezekkel a mai diák csak mint „kötelező olvasmányok“-kal ismerkedik meg. Nem él át belőlük semmit. Íróik közelebb éltek az ősi, romlatlan természethez, mint mai ifjú olvasójuk. Természetes, hogy ez azután nem is lelkesedhet érettük. Ezen a téren a mai nemzedék elszakadt őseitől érzésben és gondolkodásban egyaránt.

Nevelőrendszerünk harmadik feltűnő fogyatkozása, hogy a test rovására az értelmet fejleszti. Az emberiségnek talán egy nemzet sem adott annyi kiváló férfiút, mint az ókor maroknyi görög népe. Igaz, hogy ezek nevelőrendszerét azóta sem közelítettük meg. A test és szellem ápolása, nevelése azóta sem történt sehol ilyen harmonikusan. Az összes élőlényeket jellemzi, hogy fiatal korukban erőfölősleggel rendelkeznek. Az iskola ebben a fejlődő szakban kapja kezébe a gyermeket s a mai keretek között nem tudja erőfölőslegét levezetni. Ifjúságunk a nap 24 órájának majdnem a felét ülő helyzetben tölti, a másik 12 órának nagyrészét pedig alvással. Ne csodálkozzunk tehát, ha ifjúságunk körében mindenféle betegség pusztít. Szervezete alig mozog valamit. Az utóbbi időben társadalmunk is észrevette ezt a hibát. A manapság már szinte szertelenségbe hajló sportszenvédélyt, mint ennek az egyoldalú életmódnak természetes reakcióját tekinthetjük. Hogy ez azután mennyire nem méltó éppen a háziasan nevelt fiatalsághoz, azt a napilapok gyakori sportbotrányokról szóló híradása eléggé mutatja.

Folytathatnók még tovább is korunk nevelőrendszerének vizsgálódását s kereshetnők benne egyre-másra a hibát. Nem tesszük. Tökéleteset elvégre az ember nem alkothat s azt hisszük, ez a néhány vonás is elegendő, hogy bebizonyíthassuk: mennyire az iskolába való a turistáskodás, már tisztán csak materiális szempontból is. A szabad természetben való barangolás van hivatva arra, hogy segítségével egész sereg fogalmat alkothassunk s tudásunkat alaposabbá és mélyebbé tegyük. Hátizsákunkkal megrakodva járjuk az erdő ösvényét, itt-ott élénk hajlik az aljnövényzet ága. Félrehúzzuk s közbe önkénytelenül megjegyezzük levelét s figyelmesek leszünk mindenre, ami körülöttünk van,

A közelben madár énekel, a zörgő avarban pocok menekül tova. Valamivel odább dombra kell felmászunk. A lerohanó esővíz remek völgyet vájt oldalába. Az egész környék valóságos tárháza a földrajzi és biológiai jelenségeknek. Igazi szemléltető anyag, belőle keletkeznek némi magyarázattal a helyes fogalmak. A szabad természetben való turistáskodás közelebb hoz bennünket a nemzeti lélekhez, a régi irodalomhoz, történelemhez, a népdalhoz, népszokásokhoz és hagyományokhoz. Igen: a *királydínnye* most is épúgy burjánzik, amint azt Petőfi leírta, Torockó és környéke nem sokat változott, amióta Jókai *Egy az Isten c.* regényében lefestette, a Hortobágyi pusztán most is úgy fúj a szél, amint azt a *Peleskei nótáriusban* éneklük. Az ősi magyar jogi, társadalmi és gazdasági életre vonatkozó történelmi adatok magyarázásához hazánk számos helyén találunk még élő népszokásokat,* pl. a kiskorúak eljegyzése, leányvásár, vőbefogadás stb. A nyitott szemmel járó, tanult turista lépten-nyomon találkozik ilyen szokásokkal.

A turistáskodás az ifjúságnak a legmegfelelőbb sport. Nincs korhoz és időhöz kötve. A kis diák épúgy élvezheti, mint a nagy s hozzá még az év bármelyik szakában. Egyaránt fejleszt a test összes szervét. A viszonság (korreláció) törvényénél fogva az alsótest izomzatával kapcsolatban fejlődik a felsőttesté is, az érzékszervek finomodnak s a tüdő tágul. S mindez páratlan környezetben. A turista mellett az erdő mélyén nem zajong a szenvedélytől felizgatott tömeg. Balsamos légrétegben jár, körülötte a főszeles Természet.

Hatalmas *jellemfejlesztő* eszköz is. Barangolásaink közepette ismerjük meg igazán barátunkat. Ekkor látjuk: mit tud tenni a másikért, mennyire önfeláldozó, megtartja-e adott szavát. A nemeslelkű megosztja utolsó korty vizét és falat kenyerét. Veszélyben mellettünk van. Az út nehézsége testvérünkbe avatja társunkat. Munkánk közepette *önállóságra* nevel. Gyakran jutunk olyan helyzetbe, amelyet előre nem láthattunk. A kislelkű és gyakorlatlan kétségbeesik, a bátor diadalmaskodik és kezdeményező erejével uralkodik a helyzeten. A turistaság megtanít *áttekinteni és mérlegelni* a körülményeket és a kiválasztott tervet *végrehajtani*. Olyan tulajdonságok ezek, amelyek üdvös hatását későbbi pályánkon érezzük igazán.

Az előbb elmondott szempontok csak igen csekély részét alkotják a turista-pedagógiának. Azt hisszük azonban, elegendők arra, hogy a szülői házat, az iskolát és a nevelés minden igazi barátját gondolkodásra készítsék.

* * *

**Tagányi*: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. Ethnographia, 1918.

A modern pedagógia jelszava: ki a szabad levegőre a fülledt tanteremből (mely gyakran csak tanputri).

*

Aki nem turista, ritkán jó tanító.

*

Az enervált és degenerált emberiség renaissancea a természethez való visszatérés. Ennek útmutatója a turistaság.

*

Szabadság, egyenlőség, testvériség: együtt van a turistaságban.

*

Aki a szabad természetben bolyong, helyes úton jár.

*

A törpe lélek a Tátra csúcsán sem áll magasan.

*

A kenyérkeresés muszáj-fáradozása nyüig; a turista önkéntes fáradozása élvezet. Tekintsd az egész életet turistaságnak.

*

A korcsma purgatórium, a kávéház pokol, a szabad természet mennyország.

*

A szoba levegője tenyészt minden betegség csiráját, a bacillust; a szabad levegő irtja.

*

A legszabadabb ember a turista, mert a természetben van az igazi szabadság.

*

Nyugalom a tétlenség folytatása, pihenés új erő gyűjtése.

*

Önkéntes fáradság élvezet, kénytelen pihenés nyüig.

*

A csúcsra rendszeren visszatérőnek látszó szerpentin-úton lehet feljutni. Némely életpálya is ilyen.

*

Az életcélokkal úgy vagyunk, mint a hegycsúcsokkal: ha felértünk az előttünk állotra, még magasabb emelkedik elénk.

*

Az iskolai kirándulások vezetéséről.

Ha valahol, itt áll a mondás: *ahány ház — annyi szokás*. Rendszerező s mindenütt csupán a törvények szerint igazodó pedagógusoknak szokatlan beszéd. És mégis így van. Orator fit, poeta nascitur. A vezető turistára mindkettő áll. Nemcsak vezetésre hivatott egyéniséggel kell rendelkeznie, hanem sokat kell tanulnia és tapasztalnia. Mindezek azonban imponderabiliák, tehetségek, s nem lehet őket súly és térfogat szerint lemérni. Innen azután megnyilvánulásuknak változatossága s a meglehetősen különböző eljárás a gyakorlatban.

A fiatal és turistaságért lelkesedő tanár helyesen cselekszik, ha működőhelyét és annak környékét elkezdi tanulmányozni. Nincs olyan eldugott hely szép hazánkban, amely erre a célra nem volna alkalmas. Még a legelhagyottabb vidék is tele van szépséggel. A deres ős, a fehér tél, a rügyfakasztó tavasz ezer meg ezer látnivalót varázsol még a sík pusztába is. Ha megismertük már alaposan a vidéket, akkor kezdetjük tanítványainkkal a barangolást. Ne vigyük őket mindjárt az első alkalommal messze tájakra. Ismerjék meg saját környezetüket s ott sajátítsák el a nagyobb turistasághoz nélkülözhetetlen gyakorlatot és edzettséget.

Kirándulásainkat előzze meg pontos *előkészület*. Már otthon beszéljük meg növendékeinkkel a helyet vagy vidéket, amelyet fel akarunk keresni. A szükséges tudnivalókat már otthon magyarázzuk el. Félnapos s csupán a környéken történő kirándulásokon ez talán nem oly szükséges, mint a távolabbi s esetleg több napot igénybevevő túrákon. A kisebb kirándulások alkalmával megjelöljük az indulás helyét és idejét, hasonlóan a megérkezését. Ez utóbbi különösen a nagyobb városokban fontos, hol

tanítványainkat hozzátartozóik rendesen várni szokták. A távolabbi kirándulások előkészítéséhez tartoznak a kedvezményes vasúti jegy, a különféle látnivalók (gyárak, bányatelepek, várak, múzeumok, parkok stb.) megtekintéséhez szükséges engedélyek megszerzése, szállás (menedékház, iskola), étkezés (vendéglő, gyártelepen különféle étkezdék) elintézése. Mindez gondos és körültekintő levelezést kíván. Legjobb, ha ezekről nagyobb fűzetben naplót vezetünk, hogy mindenről tájékozódhassunk. A naplót magunkkal visszük s útközben mindent bejegyzünk. Ilyenmő munkánkba nagyobb tanítványainkat, mint segéderőket bevonhatjuk. Ugyancsak a gondos előkészülethez tartozik a nagyobb túrákra feltétlenül szükséges költségvetés előkészítése és a pénz összegyűjtése. A pénz kezeléséhez ajánlatos két komolyabb fiút magunk mellé venni. Ezek azután a bevételről és kiadásról külön-külön jegyzéket vezetnek. Az előkészülethez tartozik még az egyes tisztségek (csapathajtó, vezető, szállásmester stb.) kijelölése. Ezekre mindig alkalmas egyéneket nevezünk ki. Túlsok tisztséget ne kreáljunk, néhányra azonban feltétlenül szükség van, mert magunk nem lehetünk ott mindenütt.

Milyen legyen a *felszerelésünk*? A mai nehéz időkben nem kívánhatjuk, hogy tanítványaink külön turistafelszereléssel rendelkezzenek. Ne követeljük, hogy a legjobb ruhában jelenjenek meg, de viszont azt se tűrjük, hogy rongyosan jöjjenek. Az ilyen ruhával az úton állandóan baj van. Különös gondot fordítsunk a cipőre. Legyen erős és kényelmes. (Többnapos túrákra ajánlatos könnyebb cipőt is magunkkal vinni.) Egész- vagy többnapos kirándulásokra mindig vigyünk magunkkal valami köpenyfelét (kőgallér, gumikabát stb.). Ilyen alkalmakkor tanácsos még valami takarófelét, törülközőt, tartalék-fehérneműt (különösen harisnyát) s a legszükségesebb toilette-cikkeket csomagunkhoz csatolni. Különben a diákzsebek, ruhák és hátizsákok valóságos raktárak. Tú, gomb, biztosítótű, cérna, zsineg, kés, síp, notesz, ceruza egész biztosan akad valahol. Kulacs, ivópohár, bot, labda szerencsésen egészíti ki a szabadba vágyó csapat felszerelését. Vigyünk magunkkal mindig térképet, iránytűt, esetleg magasságmérőt és pedometert, a nagyobb túrára továbbá egy kis kézi-gyógyszertárt, amelyben a legszükségesebb cikkek (kötszer, orrvérzés és törés ellen) megtalálhatók. Mindezekre nézve részletesebb adatokat „A turistaság gyakorlása” című fejezetben találunk.

A kijelölt helyről előre megállapított időben, pontosan *indulunk*. A városban zárt sorban, katonás léptekkel haladunk. Erre a formára gyakran van szükségünk. Így vonulunk be a pályaudvarra, a hajóállomásra, gyár- és bányatelepre. Néha meg így végzünk távgyaloglógyakorlatokat ének- és trombitaszó mellett. Míg jelt nem adunk, nem szabad csoportokra oszolni. A vonatra- és hajóraszállásnál ügyeljünk. Érkezésünket előre jelentsük be s gondoskodjunk, hogy mindenkinek jusson hely. A vonat indulása előtt pillantsuk át a csomagokat. Rendben vannak-e, az edények-

ből nem csepeg-e a víz stb. A városból kiérve már kisebb csoportokban menetelhetünk. A csapatvezetők és hajtók gondoskodnak, hogy túlságosan szét ne szóródjunk. A menetelésnek ez szokott lenni a legérdekesebb része. A jóbarátok pillanatok alatt együtt vannak. Mennyi diákadoma hangzik el ilyenkor! Mennyi mondanivalója van mindegyiknek!

Ha egésznapos kirándulásra megyünk, lehetőleg a reggeli órákban induljunk. Fél óráig katonás menetben haladunk s ekkor némi pihenőt tartunk. Rövid néhány perc az egész. Utána 1—1½ óras gyaloglás s csak ezután a reggeli pihenő. Ez eltarthat egy óra hosszúig is. Ezt követi túránk gerince, majd 2—3 óráig tartó ebédidő. Délutánra a túra kisebb felét hagyjuk (ha lehet, más útvonalon térjünk vissza). A vonatot és hajót is inkább délután vegyük igénybe, mint délelőtt.

Az *étkezés* a pihenőhelyeken történik. Ezeket források, vagy kutak közelében tartjuk. A diákturistáknak ajánlható higiénikus étkezéstről és táplálkozásról (sok szénhidrát) jó ugyan néhány szót szólanunk, bár a mai időkben úgymis más szempontok az irányadók. Semmi körülmények között se engedjük meg, hogy tanítványaink a kirándulásokon szeszes italokkal éljenek. Mindenestre helyesen cselekszünk, ha magunk adjuk a jó példát, követve *Uhland* mondását: *Ich trink ihn frisch vom Stein heraus*. Mindenféle kútból ne igyunk, legjobb a forrásvíz. Minél később kezdjük az ivást, annál könnyebben tudunk aznap a szomjúsággal megküzdeni. Diákok között fontos ezt hangoztatnunk, mert egyik-másiknak valóságos kacsatermészete van. Vízre vágyik folytonosan. Minden étkezés után a szemetet és papirost gyűjtjük össze a legnagyobb gonddal és ássuk el. Tüzet ne igen rakjunk. A szalonnasütés romantikáját kerüljük. A fiúgyermekek különben is nem igen értenek ehhez a mesterséghez.

Az *étkezés* diákoknál néhány perc. Rosszul cselekedne a vezető, ha a pihenőre szánt időben ledölné azzal a gondolattal, hogy növendékei is ezt fogják cselekedni. Néhányan ugyan hanyattfekve el-elnézik a kóválygó fellegeket, de a legnagyobb része most éli világát. Ha nem ügyelünk, csak azon vesszük magunkat észre, hogy egyesek a legelőn a jószágot zavarják mások meg pl. a bányatelep csillével kocsikáznak. Talpon kell tehát lennünk. Ezek számunkra a legnehezebb órák! Először is kijelöljük azt a helyet, amelyről eltávozni nem szabad. Csak így tudjuk őket azután adott jelre összeterezni. Majd elkezdünk velük foglalkozni. Az érdeklődőkkel elnézzük a patak állatvilágát, növényeket és bogarakat gyűjtünk, megfigyeljük a madarak röptét s énekét, távolságokat becsülünk, panoráma-rajzot készítünk. Másokat játékkal szórakoztatunk (football, méta, füles, zsvivánpandúr, rókajáték, harcszerű stb.). A játék sokoldalú legyen, túlsok szabállyal ne nehezítsük meg s végül adjunk alkalmat, hogy a gyermek páratlan leleményessége érvényesülni tudjon. A hangulat fokozására versenyeket is rendezhetünk (futás, suly-

dobás, lovascsata stb.). A tiltott helyeket (zárt erdők, vetések, kaszálás előtt álló mezők) kerüljük s vigyázzunk, nehogy valami-
féle kárt csináljunk.

Alkalmas helyen szóljon ajkunkon a dal. Micsoda szép a diáknóta! Hazánkban ezen a téren még rengeteg a teendő. Ha tehetjük, keressük fel a várromokat (kis ünnepélyt is rögtönözhetünk, ének, beszéd, szavalat), térjünk be a falusi templomokba (egyik-másikban feledhetetlen hangulat uralkodik!), nézzük meg a falusi nép ünnepéleit (búcsú, lakodalom). Mindez kedélyvilágunkat mélyíti, értelmünket tágítja s növeli honszeretetünket.

Ha zord az idő s fedél alá késztet, legyünk résen. Nagyobb tömegben mindig akadnak kevésbbé fegyelmezettek s az ezek után járó megszólásokat a közület és vezetője tartozik zsebre-rakni. A legnagyobb fegyelmet kell ilyenkor tartanunk (várótermekben automaták, különféle árusok). A szükséges helyeket (levélszekrény, kút, illemhely) mutassuk meg, nehogy össze-vissza járjanak. A tisztaságra kínosan vigyázzunk. Ugyanez a szigorú mérték az irányadó, ha éjjeli szállásra térünk. Tanyánkra még a sötétség beállta előtt érkezünk meg s a világosan rendezzük el holminkat. A városba vagy faluba senkit se engedjünk elcsatangolni. A szükséges bevásárlásokat csak a legnagyobb körültekintéssel engedélyezzük. Ilyen utakon különben 2—3 tanárvezető vesz részt s ezek segítségünkre vannak. Korán térjünk pihenőre, hogy korán kelhessünk. A reggel minden szépsége és pompája a koránkelőké. Márpedig a turisták a szepet kedvelik.

* * *

Leányok kirándulásánál általánosságban szintén a fenti szabályokat tartsuk szem előtt. Mindazonáltal gondolnunk kell arra a különbségre, amely a fiúk és leányok pszichológiája és fizikumá között fennáll és a következőkben erre akarunk kitérni.

Elsősorban felmerül az a kérdés, vajjon való-e egyáltalában a leányoknak a kirándulás, túrázás, hegymászás és minden ezzel járó fáradság, nélkülözés, kényelmetlenség?

Az ősember, aki barlanglakását a tápláló vad fogyta szerint volt kénytelen változtatni, a családját: feleségét, gyermekeit magával vitte, de csak addig, míg a letelepülésre alkalmas menhely kínálkozott. Az asszony aztán otthon maradt és nem vett részt a férfi életveszélyes vadászati vállalkozásában. A föltárt barlangok falain, az eszközökön talált ábrázolások közt az asszony nem szerepel, ami bizonyosan annyit jelent, hogy odahaza látta el a dolgot, tehát az akkori felfogás szerint alárendelt hivatást töltött be. Ezzel az *ős* vonással mindenben megegyezik a *mai* primitív vadász- és barangoló életmódú népek szokása. Az asszonyé a munka — a ház körül. Néha elviselhetetlenül súlyos ez a munka, de mindig a ház körül folyik le. Csak ha a férfi

vadászata rosszul sikerült, akkor lát kenyér után az asszony, ami holmi gumók, gyökerek, termések összekeresgéléséből áll.

Az ókorban és ezt követőleg a középkorban is az asszony szintén otthonülő volt és keleten ma is az. Ez — eltekintve egyéb okoktól, amelyekről „A nők és a turistaság“ című fejezetben is írtunk — kétségenkívül a női szervezet gyengébb voltából és némely olyan élettani sajátosságából ered, amelytől a férfi szervezete mentes. Csak a legújabb korszakban ragadta azután magával a testedzés minden ágában beállott fejlődés a nőt is és a mai felvilágosult kor minden régi előítélettel szakítva kellően igazolta is immár a nők testedzésének üdvös és kívánatos voltát. Mindazonáltal a testi megerőltetések szempontjából a leányok általában véve ma is a fiúk mögött maradnak és ez az, amit semmi körülmények között sem szabad figyelmen kívül hagynunk. De egyébként is nagy körültekintéssel és bölcs mérséklettel kell bírnia annak, aki leányok kirándulásait vezeti. Akár rövidebb, pár órára terjedő kirándulásról, akár nagyobblelkű vállalkozásról van szó, azt sokkal nagyobb figyelemmel és mérlegeléssel, körültekintéssel és gondossággal kell elvégezni, mint azt a fiúknál teszi az ember.

Itt is természetesen első helyen áll az *előkészítés*. Ez nemcsak a tényleges kivitelt, a kirándulás mikénti lebonyolításának előmunkálatait jelenti, hanem azt is, hogy olyan objektumok megtekintését keressük ki, amelyek nemcsak érdekesek, hanem tanulságosak is. Ebben a tekintetben a leányok másképp kezelendők, mint a fiúk. A fiúk a maguk túlaradó tettevágyásukban a kirándulásokban, azok lefolyásában annyi meztalmas és érdekes dolgot találnak, hogy maga a *mozgás*, a *menés* máris kielégíti őket. A leány a maga passzívabb lelkialkatával inkább a *szemlélődésre*, mondhatnánk *tárgyi és formai* szépségekre vágyik. Egy virágzó rét, egy érdekes felhőfoslány, egy kicsi csobogó patak ezer forrása az élvezetnek. Válogassuk ki tehát terveink közül azokat, amelyeknek értékeit nem küzdéssel, hanem csendes alázatossággal lehet megközelíteni. A leányok érdeklődése igen élénk, hamar *fölkeltethető*, de nehezebben köthető le. Megszerezni nem nagyon nehéz, de megtartani annál inkább. Tehát a tárgyalt anyag természetben való bemutatásánál keressük azokat, amelyek a szín, a forma alapján, a harmonikus szépséggel hatnak. Amikor ezekkel már eléggé felköltöttük az érdeklődést, azután néhány markáns vonással rajzoljuk meg a tárgyi tudásra, tehát a megtartásra szánt részt is.

Fontos azonban az, hogy sohase felejtjük el a leányszervezet *gyengébb* voltát. Igen ajánlatos csak kisebb vállalkozásokba fogni. A leány a maga lelkesültségében semmit sem tart soknak. Mindenre könnyen vállalkozik, épen azért, mert a túrával járó nehézségeket *előre* megbecsülni nehezen tudja. A fiú egy vállvonással sokat elbír, az esetleges sokat virtuskodásból is könnyen végzi. A leány összeroppan és a kirándulás minden

értéke kiesik a kezünkől. Csak mérsékelt, könnyű kis utakat szabad összeválogatni. Néhány órára való járás teljesen elegendő. Ez is *lassú* tempóban, megfelelő pihenéssel történjék.

A kirándulás előkészületei közt igen jelentékeny pontot képez a *ruházkodás* mikéntjére való kitanítás. Ez sohase fölösleges, még ha igen gyakran rándulunk is ki. A leány igen hajlandó a „*csinosság*“ javára a praktikusságból engedni. Főleg a lábbeli körül van igen sok oktatnivaló. És ez épen a vezető dolga, hogy itt el nem engedhető szigorral járjon el. Az elindulásnál a járásra nem alkalmas lábbelivel rendelkezőket otthon kell hagyni.

Igen fontos dolog a meleg ruha kérdése is. A sok cipelestől való szabadulni akarás rendszeren túlzásba csap át.

Az éjjelezésre is áterjedő kirándulások a legnehezebbek. A fiúknak egy nagy iskolaterem egy kevés szalmával igen jó éjjeli szállásnak számít. Még a legigényesebb fiú is nagyon jól szokta magát érezni az ilyen éjjeli menedékhelyen. A leányoknál az ilyen megoldás teljesen lehetetlen. Még a legszerényebb igényűeknél is. Azért a kirándulás vezetőjére az ilyen kirándulásoknál igen nagy felelősség hárul. De sok munka is. Rendes, jó és tiszta éjjeli szállás kikeresése sok időbe és nagy fáradságba kerül. Természetes és magától értetődő dolog, hogy minden leánykirándulásra legalább is egy felnőtt női kirándulótárs elengedhetetlen. Épen úgy a férfi is. Az úton igen sok olyan dolog merülhet fel, ahol az erélyes férfiú beavatkozására szükség lehet.

Általában igen nehéz minden momentumra kiterjeszkedő sémát adni. De bizonyos, hogy a női kirándulásokat vezetőnek mindig figyelembe kell vennie a női szervezet *gyengébb* voltát és a női lélek *gyengédebb* alkatát. Aki erre nem képes, annak női kirándulást rendezni és vezetni nem szabad, mert az jól, harmonikusan alig végződhetik.

Az iskolai turistaság a legjobban egyesíti a hasznost a kellemessel.

Egy nap a szabadban több pihenés, mint kettő az ágyban és több oktatás, mint egy hét az iskolában.

Az éles szem az országon is felfedező lehet.

A cserkészzet.

A cserkészzet minden rendbeli, avagy osztálybeli ifjúságnak önkéntes társadalmi egyesülése. Nem egyszerűen sport- vagy turista-egyesület, nem önképzőkör vagy katonásdi és nemcsak modern jellemnevelő iskola, hanem talán mindezt bizonyos fokig egyesítve oly intézmény, amely megtanít a munka tiszteletére, harmonikussá teszi az ifjúság lelki életét, praktikus irányba tereli az ifjúságban rejlő robinzoni regényességet, de egyúttal kiváltja és fejleszti az ifjúságban rejlő jellemet és képességeket, a kötelességérzettől áthatott becsületességet, végül erős hittel, akarattal előkészíti az ifjúságot egy nemzetének hasznos, jobb és boldogabb életre.

Célja tehát: az ifjúság jellemképző, erkölcsi és gyakorlati irányú nevelése. Előmozdítja az ifjúság testi egészségét s lelki fejlődését, fejleszti a tettekkészséget, az egyéni praktikus és sokoldalú munkakészséget, a leleményességet, a kézügyességet, az önállóságot, a fegyelmet, a szolgálatkész kötelességtudatot, a bátorságot, a lovagiasságot és a hazaszeretetet. Mindez nemcsak az iskolai tanulókra terjed ki, hanem újabban az ipartelek cserkészcsapatai és a falusi cserkészcsapatok révén a gyárak tanoncaira, illetőleg a falusi földművelő-ifjúságra is, amiáltal a három társadalmi osztály: a polgárság, az ipari munkás-ság és a föld népe egy eszmében egyesül; ennek kihatása és következményei szinte beláthatatlanok!

Jellemének alaptétele, hogy a cserkész minden maga elé tűzött célt olybá vesz, mintha mások tűzték volna ki, vagy ha mások biznak rá feladatot, úgy magáévá teszi, mintha maga tűzte volna ki. A cserkész egymás cselekedetei iránt nem közömbös, figyelemmel kíséri egymás tetteit, minden cserkészt testvérének tekint, s minden cserkészt egyaránt becsül és tisztel;

szolgálatkész, tőr és dolgozik, az elvállalt munkát minden körülmények között, önként, kényszer nélkül, saját lelkének s jobb énjének ösztönzésére teljesíti.

A cserkész arcáról igazi becsületesség, őszinteség s teljes nyíltság tükröződik, mendemondákat nem ad tovább, nem sérteget, ítéletet is csak azokról a tettekről mond, amelyek nyilvánvalóak s melyeket teljesen ismer. Elismeréssel illeti a jó, de helyes érzékekkel elítéli a rossz cselekedetet.

A cserkészlet alapját *tíz törvénye* képezi: 1. A cserkész egyeneslelkű s feltétlenül igazat mond. 2. A cserkész híven teljesíti kötelességeit. 3. A cserkész, ahol tud, segít. 4. A cserkész minden cserkésztestvérének tekint. 5. A cserkész másokkal szemben gyöngéd, magával szemben szigorú. 6. A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz s kiméli a növényeket. 7. A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel s készséggel engedelmeskedik. 8. A cserkész vidám és meggondolt. 9. A cserkész takarékos. 10. A cserkész testben, lélekben tiszta.

Szervezete. Cserkészcsapatokat alakíthatnak iskolák, neveléssel foglalkozó és egyházi vagy állami jóváhagyással működő erkölcsi testületek, ipartelepek (tanoncaik részére), valamint szövetségi helyi megbízottak, ha azok tagjait a Magyar Cserkész Szövetség (röviden MCsSz) igazolja.

Cserkészcsapat alakulásához szükséges: 1. legalább egy örsre való (6—8) fiú, 2. a Magyar Cserkész Szövetség által igazolt tiszt, 3. a csapat alakulásáért felelősséget vállaló csapatszervező testület, 4. végül pedig szükséges, hogy a csapatszervező testület rendes tagja legyen a MCsSz-nek.

A cserkészcsapatok tagjai: 1. 12 éven aluliak, ezek mint kis cserkészek, farkaskölykök, koruknak megfelelő munkával foglalkoznak. Cél: a 8—12 éves gyermekeket jó cserkészekké előkészíteni. 2. Cserkészek, akik 12-ik évüket betöltötték, de 18 évnél nem idősebbek. 3. Óreg cserkészek azok, akik 18-ik évüket betöltötték s továbbra is, mint cserkészek, a cserkészmunkában résztvenni óhajtanak. A csapatba való belépéshez szülői beleegyezés szükséges. A csapatmunka őrsi rendszer, vagyis egyéni munka alapján áll. Ezért egy őrsbe 6-nál kevesebb és 8-nál több cserkész nem osztható be.

A végleges felavatást 3 havi próbaidő előzi meg. Az ez idő alatt végzendő anyagot a cserkész-szövetség szabályzata írja körül; ugyanebben vannak szabályozva a próbák, az őrsvezetői és tisztii képesítés anyaga és feltételei is. A próbaidős cserkész a próbák letétele után rendszerint a parancsnok előtt fogadalmat tesz. („Én . . . fogadom, hogy teljesítem kötelességemet, melyekkel *Istennek, hazámnak és embertársaimnak* tartozom, minden lehetőet megteszek, hogy másokon segítsek, ismerem a cserkész-törvényt és mindenkor megtartom.”) Fogadalmat csak a MCsSz által igazolt cserkész-csapat tagjai tehetnek s fogadalmat csakis igazolt, vizsgázott cserkész-tiszt vehet ki.

Három, legfeljebb négy őr képez egy rajt, melyet cserkésztsízt (illetve segédtsízt) vezet. Több raj csapatot alkot, melyet a parancsnok vezet. A csapat áll cserkészekből, segéd-őrvezetők, őrvezetők, rajvezetők, segédtsízből, tsízből (parancsnok), akik közül a csapat parancsnokát, tsíztjeit, segédtsíztjeit cserkésztsízi képesítéssel bíró egyének közül a csapat-szervező testület fejének javaslatára nevezik ki.

A cserkészek jelvénye a magyar koronás lilium, jelszava: „Légy résen!”

A cserkészélet kiemelkedő mozzanatai: a cserkészotthon működése, az őrsi és csapatösszejövetelek, az álló és mozgó táborozás.

A cserkészotthonban közügyességi munkákat végeznek; ott idomul s edződik az ifjú lelke jövő hivatásához.

Az őrsi és csapatösszejöveteleken fejlődik ki a cserkészek között a kölcsönös támogatásból, testvéri szeretetből fakadó szép, meleg s bizalmas baráti viszony.

Az álló táborozás, vagyis a nagy nyári táborozás a cserkész nevelő munkájának egyik leghathatósabb eszköze. A csapat egy alkalmas helyen hosszabb időre letelepszik s a cserkészek ott élnek s isten szabad ege alatt, sátor táborban, a maguk sajátos cserkész-életüket. Mindent maguk végeznek el, maguk főznek, tábornyújtásokat raknak, maguk rendezik be sátraikat otthonukat, s amidőn mindezzel képzelődő-tehetségük és romantikus hajlamuk kielégítést nyer, egyúttal alkalom nyílik az eleven élet-től lüktető összes képességeiknek, munkakészségük, önfegyelmzésük és jellemzilárdságuk harmonikus kiváltására, ami azután arra képesíti a cserkészt, hogy felnőtt korában jellemes, megbízható védelmezője s tartós oszlopa legyen nemzeti ügyünknek.

A mozgótáborozás célja az állótáborozás céljain kívül hazánk vidékeinek megismerése, az önálló látás, megfigyelés elsajátítása, térképkészítés és térképolvasás gyakorlása, terep-, természetrajzi, néprajzi, történeti ismeretek és egyéb mindennapi ismeretek megszerzése. Mozgótáborozáson lehetőleg csak egy-egy őr vesz részt.

Kétségtelen, hogy a cserkészlet és a turistaság bizonyos tekintetben rokon-fogalmak. Ha — különösen a fiatalabb cserkészeknél — hiányzik is a nemes értelemben vett turistáskodással járó etikai tartalom, ez később, főleg szűkebbkörű vagy magányos kirándulásoknál megjöhethet. Bátran mondhatjuk tehát, hogy a cserkészlet minden öncélja mellett egyik előkészítő iskolája lehet a turistaságnak is. Ha a cserkészek megjelenése vagy felépése néha talán nem tűnik fel teljesen rokonszenvesnek, ebből ne általánosítsunk, amint nem ítélnéljük el egyes turisták helytelen viselkedése miatt magát a turistaságot sem és fogadjuk cserkészeinket szeretettel; bizonyos egyébként, hogy pl. a cserkész-fegyelem igen sok turistánál is kívánatos volna. Tömege

cserkész-táborozásnál azonban figyelemmel kell lenni a turisták részéről is szem előtt tartandó szabályokra, nevezetesen elhagyatottabb csöndes helyeket, vadászterületeket csak kisebb csapatokban keressenek fel, kerüljék ilyen helyeken a kürtjeleket stb. Ezek a megjegyzések bizonyára fölöslegesek volnának, ha minden cserkészcsapatban megfelelő számú képzett, komoly cserkésztsízt volna.

A mozgalom története. Hazánkban a cserkész-mozgalom 1908-ban indult meg. (Szülőhazájában, Angliában, 1905-ben.) Első harcosai, szervezői s megvalósítói a Budapesti ref. ker. ifj. egyesület (1910), a Regnum Marianum (1911) és a bpesti kegyesrendi főgimnázium (1911) neveihez fűződnek. A magyar cserkész-mozgalomnak hivatalos szerve, a Magyar Cserkész Szövetség 1912-ben alakult meg, ugyanazon évben a fővárosi tanítók és tanárok létrehozták a Magyar Őrszem szövetséget, de a két szövetség még ugyanazon év őszén „Cserkész-őrszem” név alatt egyesült. E nagyszabású mozgalom kiépítését megakasztotta az eredeti két szövetség ellentétes világfelfogása, főleg pedig az 1914-ben kitört háború. 1918. december hóban újra megalakul a Magyar Cserkész Szövetség, de csak az azt követő szomorú idők elmúltával, 1919. őszén kezdődik a fellendülés korszaka. Azóta a cserkész-szövetség ismét hazafias és vallásos alapon irányítja a magyar cserkész-mozgalmat.

* * *

A cserkészlet a turistaság hatványozása.

*

A diák-cserkészlet a turistaság szakiskolája.

*

Aki szereti a természetet, nem gyűlölheti az embereket és nem lehet önző.

*

A természetben élni ártatlanság; a természettel élni okosság; a természet nélkül élni esztelenség; a természet ellen élni bűn.

*

Értékesebb a szabadság a hegy hátán, mint az arany a hegy gyomrában.

*

A völgyben légy galamb, a hegyen sas.

*

Az Erdély címerében jelzett hét várat el lehet pusztítani, de a kultúra ottani szimbolumát, a napot és a holdat nem falhatja fel a címerbeli ökörfej.

*

Magyarország az államteremtő művészek: a földrajz, a történelem és a nemzeti szellem örök időkre szóló, remekbe alkotott mesterműve. Cseh-Szlovákia, Nagyrománia, Jugoszlávia az országtákoló kontárok: a diplomácia, a gyűlölet és a brutális fajiság magától összeomló vásári fércmunkája.

*

Karral elfoglaltuk volt a hazát, fejjel nem egészen, lábbal nem.

*

Magyarország ezer év óta biztos menedékháza volt a négy világtáj vándor néprajának, akiket az éhség vagy az ellenség kiűzött régi hazájukból. A hálás turista-jövevények segítettek lerombolni az azilumot. Keservesen meg fogják bánni, ha majd rájuk zúdul az új égháború, a világzivatar.

*

Nem minden hegy mögött lakó ultramontán.

*

Minél távolabb vagyunk az emberektől, annál közelebb vagyunk önmagunkhoz és az Istenhez.

*

Tiszteld szülődet, a természetet, hogy hosszú életű légy e földön.

*

A hideg ellen könnyebb védekezni, mint a meleg ellen; az ellenség ellen könnyebb, mint a barát ellen.

*

Művész hazája a nagyvilág. A mi világunk legyen a magyar haza.

*

A sárkányok most nem a hegyek barlangjában, hanem a városok bűnbarlangjaiban tanyáznak.

*

A turista hitbizománya a nagyvilág, nem lehet kisajátítani vagy megterhelni.

*

A turistaság fáradozása nem árú, hanem ár.

*

A turista járása önzetlen. Az önző stréber nem lehet igazi turista.

*

Aki alszik és aki sétál, nem vétkezik.

*

A vándorösztön nem turistavonás.

*

Az ifjúság és a tavasz a legtöbb emberből turistát csinál.

*

A nemesszívű turistának minden nap a gyermekek, a madarak és a fák napja.

*

A vezető a vezetett szemével szokott látni, a vezetett a vezetőével. Egyik sem igazlátás.

*

Járatlan utat a jártért el ne hadd.

*

Hegyi úton kapaszkodjál, de ne az életpályán.

*

A gyalog-turista nem szokott elkésni.

*

A sétatúrázás gyönyör, a mérföldrovás robot.

*

A turistaság célja nem a kimerülés.

*

A turistaság élelő pünkösdi királyság.

*

Fáradság nélkül nincs élvező pihenés.

*

Lassan járj, tovább élvezel!

*

Karod nem ér tovább, mint lábad.

*

A forrásból nem aranyserleggel isznak.

*

A koránkelés meghosszabbítja az életet, a késői lefekvés megrövidíti.

*

Kis kényelmetlenség fűszere lehet a turistaságnak, nagy kényelmetlenség azonban méreg.

*

A turistaság célos sétálás.

*

Nem a milliók teszik a boldog embert, nem a milliométerek a turistát.

*

A turistaság nem hosszkilométerekből és magasságméterekből áll.

*

A kilométerfaló a turista karikatúrája.

*

Télen a természet olyan igéző, mint a pongyolában szzendergő szép nő.

*

Az irgalmas nővér a beteget ápolja, a szabad levegő az egészséget.

*

A turista-egyesület a legbiztosabb nyereségre dolgozó részvény-társaság. Dividendája az egészség.

*

Az életbiztosító-társaságoknak minden erővel elő kellene mozdítaniok a turistaságot, amely biztosítja a dividendákat.

*

A teve a sivatag hajója, a léggömb a levegő tevéje.

*

A léghajón immár nemcsak légvárakhoz lehet eljutni.

*

Az északi sark egy úszó jégdarab. Hasonlít némely politikús sarkelveihez.

*

Ha nem akarsz embergyűlölő lenni, légy emberkerülő.

*

A nap az utca azon oldalán van, amelyen az árnyék.

*

Az édes tejben a tejszín kerül felül, a savanyúban a savó. Rendszerint így van a szociális életben is.

*

Ifjúkoromban a bakon szerettem ülni, hogy szabadon áttekinthessem a vidéket. Előre néztem. Messziről feltűntek a tárgyak bizonytalan körvonalai. Mintha azok közeledtek volna felém, nem én feléjük. Mind határozottabbak, nagyobbak lettek az alakok, a részletek. S mikor már egészen közel voltak, már elérhettem őket, egyszerre eltűntek. Ez az ábrándozás, a remény, az idill korszaka volt.

Később háttal szoktam ülni a kocsi haladásának iránya felé. Az útszéli tárgyak hirtelenül élesen, határozottan feltűnnek s azonnal távolodnak, kisebbednek, elmosódnak s végre eltűnnek, beolvadnak a táj tömegébe. Ez a merengés, az emlékezés, az elégia kora.

*

A turistaság a nőemancipációnak talán egyedüli természetes tere.

*

Edzett, erős, egészséges turista-nőkre van szükségünk, nem pedig sápadt, vézna tanár- és tisztviselőnőkre.

*

A havasok szentélyéből ki van tiltva a fűző és a magas-sarkú cipő, az uszály és a sinyon, a rizspor és a pirósító. A természet szalónjában nincs helye a divat természetellenes fonákságainak.

*

Turista-anyának egészséges a gyermeke.

*

Ha nem akarsz aggszűz lenni, légy turista-nő.

*

Ne a bálkirálynők, de a turista-leányok közül válassz házastársat.

*

A bálterem húskirakat, a jégpálya a gráciák versenytere.

*

Két rokon szív könnyebben talál egymásra a szabad természet ölében, mint a bálterem parketjén.

*

A szabadban sétálás az érzékek üdítő legeltetése. A zárt helyen virradatig való tánc kergesség.

*

Turista-társak nem szorulnak házasságközvetítőre.

*

Ha kirándulsz, ne feledd otthon a hátizsákot és a feleséged.

*

A turista-házastársak nem sokáig duzzognak.

*

Olcsó és kényelmes családi kirándulások felüdíthetik a petyhüdt családi életet.

*

A közös túrázás a házasság erősítője és termékenyítője.

*

Családi kirándulások orvosolhatják a részben elfajult családi nevelés némely baját.

*

Öreg szívben fiatal érzelem: téli lombtalan fán fagyöngy.

*

A borszéki borvíz az ásványvizek koronázatlan királya.

*

Erdély számos borvize többet ér, mint a pincében szüretelt bor.

*

Az alkohol és az ózon nem várokonok.

*

A magyar étlap végén ott lappang Karlsbad.

*

Kár, hogy Dr. Hankó nem tudja a borvizet borrá és vízzé analizálni.

*

Sok orvos borvizet predikál és bort iszik.

*

A vizesésnél jól esik — a bor.

*

A korsó a vízhez jár, a turista a korsóhoz.

*

Nem menet, hanem jövet térj be a kocsmába.

*

Minden út a korcsmához vezet.

*

Egy pohár tej a havason többet ér, mint egy palack pezsgő a városban.

*

A havason még az alkohol is kevésbé árt.

*

Kérdezték az avatott turistát: „Mi a legkedvesebb, a bájos vidék, a szép asszony, vagy a jó bor?“ Felelé: „Bájos vidéken szép asszonnyal jó bort inni!“

*

Az igazi turista rajongó, mint a szerelmes és kitartó mint a hű barát.

*

A bacillus nem hegymászó.

*

A turista a természet házibarátja.

*

A rosszul rendezett kirándulást turistakificamodásnak lehetne nevezni.

*

A turistaság az élvezet vigéce.

*

Tyükszemet nem jó sétálni vinni.

*

A modern haladás hasonlít az autóhoz: rohamos, másokat elgázoló és bűzös.

Az Isten választott népe a sivatagban való negyven évi turistáskodással szabadult meg az egyiptomi húsosfazekak okozta blazirtságtól.

A kocsí magyar találmány, de a gyalogjárás nem.

A természet szolidul megfizet minden észszerű mozgást: a csillagok kerengését a szférák harmoniájával, a szántóvető forgolódását kenyérrrel, a kutató expedícióját tudománnyal, a turista járását-kelését egészséggel és gyönyörűséggel. A vigéc utazásainak azonban nem a természet, hanem a megrendelő adja meg az árát.

2000 méteren felül a legházsártosabb anyós is megjuhászodik.

Hogy fürdőhelyen az egészségesek is fizessenek gyógydíjat, az még kimagyarázható. De hogy a siketek zenedíjat fizessenek, az csak ott okolható meg, ahol a fürdőzenének *hajtó* hatása van.

Sok magyar ma is olyan, mint Mohamed: azt várja, hogy a hegy jöjjön hozzá.

Az erdélyi magyar nem megy fel a hegyre, de az oláh lejön a völgybe.

Erdély borvize az élet vize, melyet hétfejű sárkány őriz. Fejei: tudatlanság, közömbösség, irigység, könnyelműség, pénztelenség, nagyizolás, külföldieskedés.

Bár annyi turistaösvény volna az erdélyi hegyekben, mint Svájcban hegyi vasút.

Téli munkát adni a székely földmivesnek és téli szezont a székely fürdőknek: ez lett volna az üdvös székely-akció

A rumének *tengeri-betegségét* az orvosok pellagrának nevezik.

Erdély a legszebb lap a természet könyvében.

Erdély valóságos paradicsom lehetne, ha virulina benne a tudás fája.

Hazánkban, az Isten kalapján levő bokrétában, Erdély a legszebb virág. De a kalap nem igen tud róla.

*

Erdély a világ szanatóriuma lehetett volna, de az erdélyiek nem akartak betegápolók lenni.

*

Erdély hegyeinek nem a méhében, hanem a csúcsán van Dárius kincse: az egészség.

*

Erdélyben a nyavalás Európa meggyógyulhatott volna, ha ismerte volna.

*

Brassó város címere: gyökeres korona. Brassó az erdélyi turistaság koronája. A korona hatalma a földben gyökeredzik.

*

A Gyilkostó az élet vize lehetne, de nincs hozzá pohár.

*

A szovátai Medve-tó hideg vízből melegszik.

*

A rádium és a szovátai Illyés-tó miatt reformálni kellett a kémiát és a fizikát.

*

A torjai kénbarlang a pokol tornáca, alatta Bálványos fürdő a mennyország pitvara.

*

Ha a skerisorai jégbarlang Pancsován volna, ott a közmondás szerint megaszálnák.

*

Valamikor régen egész könyvet írtam a hegyek kultuszáról Erdély népeinél. E kultusz nyomait a hajdankorból fennmaradt mondák és babonák őrzik. Az újkor művelt népeinél nagy közegészségi, társadalmi és gazdasági jelentősége van a hegyek intenzív, tudatos és rendszeres kultuszának. E modern kultúra főbúcsúhelye Erdély lehetett volna s híveinek hiteles anyakönyve az EKE tagjegyzéke.

*

Az EKE Tündér Ilona kertjének a kulcsára.

*

Ha valaki ötöl-hatol, az még nem hatásos ötlet!

*

A természetnek számtalan szellemes ötlete van. A fogékony turista észreveszi és élvezi. De szavakba foglalva olyan tikkadtak, mint a herbariumi virág s olyan banálisak, mint az én turista-ötleteim.

* * *

Szakirodalom.

Történelem.

- Gesner*: Descriptio Montis, Fracti iuxta Lucernam Tiguri. 1555.
Saussure: Voyages dans les Alpes. 1779.
Morf: Les pionniers du club alpin. Lausanne, 1875.
Ohlman: Die Alpenpässe im Mittelalter. 1878.
Schwarz: Die Erschliessung der Gebirge bis auf Saussure
 Leipzig, 1885.
Peyer: Geschichte des Reisens in der Schweiz. Basel, 1885.
Gröger—Rabl: Die Entwicklung der Hochtouristik in den öster-
 reichischen Alpen. Wien, 1890.
 Die Erschliessung der Ostalpen. Berlin, 1892.
Meurer: Katechismus für Bergsteiger, Gebirgstouristen, Alpen-
 reisende. Leipzig, 1892.
Dent: Hochtouren. Leipzig, 1893.
Dr. Posewitz Tivadar: A Magyarországi Kárpát Egyesület törté-
 nete. Igló, 1898.
 — A Tátra régi kutatói. Igló, 1914.
Déry—Dr. Thirring: A Magyar Turista Egyesület 25 éves multja
 1888—1913. Budapest, 1914.

Fényképezés.

- Horsley Hinton*: Künstlerische Landschaftsphotographie.
Mazel A.: Hochgebirgsphotographie.
Dr. Kuhfahl: Hochgebirgs- und Winterphotographie. Halle a. d. S.,
 1912.
Dr. Paul Ziegler: Gebirgsphotographie. Wien, 1926.

Barlangkutatás.

- Dawkins W. B.*: Die Höhlen und die Ureinwohner Europa's.
 Leipzig, 1874.
Kraus F.: Höhlenkunde. Wien, 1894.
Knebel W.: Höhlenkunde. Braunschweig, 1906.
Hunfalvy János: Magyarország és Erdély eredeti képekben.
 Darmstadt, 1860.
Barlangkutatás. A Magyarhoni Földtani Társulat barlangkutató
 szakosztályának folyóirata. Megindult 1913.

Horusitzky—Siegmetth-féle jegyzék. (A magyar barlangtani irodalomról a „Barlangkutatás“ folyóirat megalapítása előtti időből, tehát 1549-től 1913-ig.) Budapest, 1914.

Dr. Kadić Ottokár: A barlangtan alapvonalai. (Sajtó alá rendezve.)

Erdészet, vadászat.

Bedő Albert: A magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leírása.

— Az erdő-őr.

Fekete Lajos: Erdőrendezéstan.

— Az erdők felújítása.

— Népszerű erdészeti növénytan.

Fekete Lajos és Mágócsy-Dietz Sándor: Erdészeti növénytan.

Szécsi Zsigmond: Erdőhasználatlan.

Téglás Károly: Erdővédelemtan.

Belházy Emil: Az erdőrendezés kézikönyve.

Belházy, Szécsi, Illés: A vadászati ismeretek kézikönyve.

Vadas Jenő: Erdőműveléstan.

Tudományos gyűjtések.

Kirándulók zsebkönyve. Útmutatás ásvány- és földtani gyűjtésekre, magasságmérésekre, állat- és növénytani megfigyelésekre és gyűjtésekre. Írták: ifj. Bodola Lajos, Dr. Czako Kálmán, Kriesch János és Schafarzik Ferenc. Kiadta a Kir. M. Természettudományi Társulat. Budapest, 1888.

Dr. von Neumayer: Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen. III. kiadás. Hannover, 1906. Dr. M. Jänecke.

Hints to travellers. London, Royal Geographical Society.

Háczky Egon: Tudományos kirándulások. 1926.

Meteorológia.

Cholnoky Jenő: Általános földrajz I. kötet. A levegő. (Tudományos gyűjtemény II.) Pécs—Budapest, 1923.

Réthly Antal: Időjárás és Éghajlat. (Ethika könyvtár. IV.) Budapest, 1921.

Dr. Róna Zsigmond: Meteorológiai megfigyelések kézikönyve. A Magyar Meteorológiai Társaság kiadása.

„Az időjárás“ meteorológiai folyóirat. Kiadja a Magyar Meteorológiai Társaság. Budapest, 1897—1926. I—XXX. évf.

Defant—Obst. Lufthülle und Klima. Leipzig—Wien. Verlag Deuticke, 1923.

Dr. Anton Huber: Wetterkunde für Bergsteiger. Verlag Alpenfreund, G. m. b. H., München.

Egészségügy.

- Dr. Kovách Aladár*: Az első segítség nyújtása. Budapesti önkéntes mentőegyesület kiadása. 1901.
- Dr. Körmöczy Emil*: Milyen nyujtsunk „Első segítséget“ rosszul-léteknél és sebesüléseknél?
- Hajnal Richard*: A turistaság egészségtana. Budapest, 1924.
- Dr. N. Zuntz*: Höhenklima und Bergwanderungen in ihrer Wirkung auf den Menschen. Berlin, 1906.
- Angelo Mosso*: Der Mensch auf den Hochalpen. Leipzig, 1899.
- Dr. O. Bernhard*: Die erste Hilfe bei Unglücksfällen im Hochgebirge. Stuttgart, 1913. (V. kiad.)
- Dr. G. Gruber*: Bergsteiger-Hygiene. München, 1912.

Iskolai kirándulások.

- Galambos Ede*: Hasznos tudnivalók a testnevelés keretébe tartozó iskolai évközi és szünidei kirándulásokról. (Az országos testnevelési tanács munkálatai. VII.) Budapest, 1916.
- Bardócz Pál*: Séták és kirándulások. Budapesti fővárosi iskolák részére. Budapest tanácsa kiadása. 1909.
- Gábor Ignác*: Vándordiák-évkönyv. Budapest, 1914.
- Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóiratában, az **Erdély-ben Herepei István**: Turistaság a középiskolában, I. kötet; *Dr. Felméri Lajos*: Honismertetés és iskolai kirándulások, II. k.; *Hangay Oktáv*: Ifjúsági turistáskodás, V. k.; *Radnóti Dezső*: Diákturistáskodás, V. k.; *Merza Gyula*: A legifjabb nemzedék és a turistaság, VI. k.; *Dr. Csernátoni Gyula*: A turistaság, mint a nevelés kiegészítője, IX. k.; *Radnótiné Hrabovszky Irén*: A turistáskodás és az iskola, IX. k.; *Máthé József*: Az EKE és az ifjúság, X. k.; *Szilágyi Gyula*: Turistaság a nevelés szolgálatában, XX. k.; *Dr. Gaál István*: Néhány szó az iskolai kirándulások kérdéséhez, XXII. k.

A **Turisták Lapja**-ban *Dr. Schuschny Henrik*: Iskolai kirándulások, IV. k.; *Dr. Szerényi Hugó*: Az iskolai kirándulások kérdéséhez, IV. k.; *Moussong Géza*: Turistaság és tanügy, V. k. A Magyar Turista Egyesület ezirányú munkásságát *Köpesdy Sándor* ismerteti az egyesület 25 éves multjáról szóló emlékkönyvben Diákturistáskodás és diákturista-pályázatok címen.

Számos cikk a **Turista Közlöny**-ben.

Dr. Karl János: Az iskolai kirándulásokról. Néptanítók Lapja. 1925. 9—10. szám.

A Zentral-Ausschuss zur Förderung der Volks- und Jugendspiele in Deutschland kiadványai: *H. Schomburg*: Schülerausflüge. Leipzig, 1920; *F. Eckhardt*: Das Wandern. Leipzig, 1922; *Dr. A. Berg*: Geographisches Wanderbuch. Leipzig, 1918; *K. Volk*: Geologisches Wanderbuch. Leipzig, 1921; *W. Schoenichen*: Der biologische Lehrausflug. Jena, 1922.

Cserkészzet.

- Kreybig Rudolf*: A cserkészzet kézikönyve. Budapest, 1914.
A Magyar Cserkész Szövetség alap-, szervezési és kiképzési szabályai. Budapest, 1920.
Papp Gyula: Cserkészfiúk könyve. Budapest, 1920.
Sík Sándor: Magyar cserkészvezetők könyve. Budapest, 1922.
Magyar Cserkész. Szerk. Dr. Hermann Győző. Folyóirat. Budapest. Megjelenik 1920 óta.
Révész Amadé: Farkaskölykök kátéja. Pécs, 1921.

Különfélék.

- Dr. Jankovics Marcell*: Úttalan utakon. Pozsony, 1903.
 — Sasfészek. Bolyongások a legmagasabb hegyeken. Budapest, 1906.
 — Az Alpeselek. Budapest, 1911.
Déchy Mór: Kaukázus. Budapest.
Lambrecht Kálmán: A Mount-Everest ostroma. Budapest, 1924.
Hefty Gyula Andor: A térszíni formák nevei a magyar népnyelvben. Nyelvészeti füzetek, szerk. Simonyi Zsigmond. Budapest, 1912.
 — Hegymászó-szótár. Budapest, 1914.

Kézikönyvek.

- Dr. Kálniczky Géza*: A téli sportok. Rimaszombat, 1913.
Hajts Lajos: A térképolvasás gyakorlati kézikönyve. Budapest, 1921. (III. kiad. 1923.)
Dr. Strömpl Gábor: A térképolvasás. Budapest, 1927.
Hefty Gyula Andor és Dr. Vigyázó János: Sziklamászó-iskolák Budapest környékén. Budapest, 1913.
Chernelházi Chernel István: Lábszánkózás kézikönyve. Budapest, 1897.
Dr. Serényi Jenő: A sísport gyakorlati kézikönyve. (1910.) II. kiad. átdolgozta *Hefty Gyula Andor*. Budapest, 1918.
Déván István: A modern sísport. Budapest, 1923. (Német nyelven is.)
Czánt H.: Téli turisztika. Téli alpinizmus és katonai szolgálat hegyvidéken. Arad, 1907.
Zsembery Gyula: Az evezés és a rokonsportok. Budapest, 1921.
Kehrer: Vitorlázás könyve. (Nemzeti Sport-könyvtár. 20. füzet.)
Jul. Meurer: Katechismus für Bergsteiger, Gebirgstouristen, Alpenreisende. Leipzig, 1892.
C. T. Dent: Hochtouren. Ein Handbuch für Bergsteiger. Leipzig, 1893.

- Zsigmondy—Paulcke: Die Gefahren der Alpen. Wien, 1912.
(V. kiad.)
I. Aichinger: Technik des Bergsteigens. Innsbruck, 1906.
Jos. Ittlinger: Alpinismus. Ein Ratgeber für Hochtouristen.
Leipzig, 1908.
— Handbuch des Alpinismus. Leipzig, 1913.
A. Fendrich: Der Alpinist. Stuttgart, 1911.
— Der Wanderer. Stuttgart, 1913.

Évkönyvek.

(Az első évfolyamok évszámának megjelölésével. Részben ma már nem jelennek meg.)

- A Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve. 1874.
A Mecsek Egyesület évkönyve. Pécs, 1891.
Az Arad-Hegyvidéki Turista Egyesület évkönyve. Arad, 1900.
Az Aradi Turista Egyesület évkönyve. Arad, 1904.
A Dunántuli Turista Egyesület évi jelentése. Sopron, 1903.
A Budapesti Egyetemi Turista Egyesület évkönyve. Budapest, 1904.
A Magyar Sí Klub évkönyve. Budapest, 1908.
Turisták Naptára az 1892. évre. Szerk. Dr. Thirring Gusztáv.
Kiadja a Magyar Turista Egyesület. Budapest.
Mecsek Egyesületi naptár. Pécs, 1903.
A Budapesti (Budai) Torna Egylet évkönyve. Budapest, 1869.
Magyar Turisták évkönyve. Szerk. Csermendy László. Budapest, 1920.
Természetbarátok TE Pécsi Csoportja története és jubileumi évkönyve. Pécs, 1922.
Encián Turisták évkönyve 1914—1924. Budapest, 1924.
Magyar Sport-Almanach. Országos Testnevelési Tanács. Budapest, 1925.
Kogutowicz Zsebatlasza. Budapest, 1922.
Dr. Bezdek József—Dr. Karl János: Zsebatlasz. Budapest, 1922.
Jahrbuch der Sektion Schlesien des Ungarischen Karpathen-Vereins.
Borozsló, 1897.
Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathen-Vereins. Hermannstadt, 1881.
Zeitschrift des Deutschen Alpen-Vereins, majd később: Zeitschrift des Deutschen und Österreichischen Alpen-Vereins 1870.
Jahrbuch des Österreichischen Alpen-Vereines. Wien, 1865.
Jahrbuch des Steirischen Gebirgs-Vereines. Graz.
Jahresbericht des Akademischen Alpen-Vereines. Berlin.
Jahrbuch des Schweizer Alpen-Clubs. Bern, 1865.
Jahresbericht der Sektion Uto des Schweizer Alpen-Clubs.
Jahrbuch der Sektion Bielitz-Biala des Beskiden-Vereines. 1893.
Jahrbuch des Ski-Club. Salzburg.

Ski-Chronik. Jahrbuch des Mitteleuropäischen Skiverbandes. München, 1908.

Jahrbuch des *Alpenfreundes*. München, 1923.

Carsia-Cronaca della Società Alpina Carsia. Fiume, 1910.

Il Tourista. Bollettino del Club Touristi Triestini. Trieste, 1894.

Annuario della *Società degli Alpinisti Tridentini*. Rovereto, 1874.

Annuario dell *Sezione di Milano del Club Alpino Italiano.* Milano, 1889.

Bollettino del *Club Alpino Italiano.* Torino, 1867.

L'opera del *Club Alpino Italiano.* 1863—1913. Torino, 1913.

Annuaire du *Club Alpin Français.* Paris, 1874.

Annuaire de la *Société des Touristes du Dauphiné.* Grenoble, 1895.

Club Alpin Français. Bulletin de la Section des Alpes Maritimes. Nice, 1880.

Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego. Kraków, 1875.

Den Norske Turistforenings. Oslo.

Folyóiratok.

(Részben már nem jelennek meg. Az évszámok az első évfolyam megjelenésének évét jelentik.)

Turisták Lapja. A Magyar Turista Egyesület hivatalos lapja. Budapest, 1889.

Erdély. Az Erdélyi Kárpát Egyesület értesítője. Kolozsvár, 1892.

Turista Közlöny. A Magyar Turista Egyesület tanítói osztályának, illetőleg a Magyar Tanítók Turista Egyesületének hivatalos lapja. Budapest, 1894.

Délvidéki Sport, majd: *Délvidéki Turista.* A Délvidéki Kárpát Egyesület hivatalos közlönye. 1902.

Turistaság és Alpinizmus. A Magyar Turista Szövetség, a Magyar Sí Szövetség és a legtöbb hazai egyesület hivatalos lapja. Budapest, 1910.

Turistik u. Alpinizmus. Budapest—Késmárk, 1918, majd *Turistik u. Alpinizmus und Wintersport* címen; a Karpathen-Verein hivatalos lapja. Késmárk, 1925.

Aradi Turisták Lapja. Az Aradi Turista Egyesület hivatalos közlönye. Arad, 1910.

Természetbarát. A Természetbarátok Turista Egyesülete hivatalos közlönye. Budapest, 1912.

A Hegymászó. A Budapesti Turista Egyesület hivatalos közlönye. Budapest, 1913.

A Gyopár Turista Egyesület közleményei. Budapest, 1917.

A Pannonia Turista Egyesület hivatalos értesítője. Budapest, 1920.

Vándorkedv. A Vándorkedv Turista Egyesület hivatalos értesítője. Budapest, 1924.

Turista Híradó. Esztergom, 1921.

- Kárpáti Lapok.* A Magyarországi Kárpát Egyesület hivatalos lapja. Budapest, 1925.
- Mitteilungen des Deutschen und Österreichischen Alpen-Vereins.* 1875.
- Österreichische Alpenzeitung.* Zeitschrift des Österreichischen Alpenklubs. Wien, 1879.
- Österreichische Touristen-Zeitung.* Offizielles Organ des Österreichischen Touristen-Club. Wien, 1881.
- Der Gebirgsfreund.* Zeitschrift des Österreichischen Gebirgs-Vereins. Wien, 1890.
- Der Naturfreund.* Mitteilungen des Touristen-Vereines „Die Naturfreunde in Wien“. Wien.
- Deutsche Alpenzeitung.* Illustr. Zeitschrift für Naturfreunde. Verlag von Gustav Lamners. Wien—München—Zürich, 1901. Jelenlegi kiadója: Bergverlag Rudolf Rother, München.
- Reise und Sport.* Offizielles Organ des Landesverbandes für Fremdenverkehr in Kärnten und des Vereines zur Hebung des Fremdenverkehrs in Salzburg. Wien, 1901.
- Der Alpenfreund.* Illustrierte alpine Monatshefte. München, 1870.
- Der Berg.* Monatsschrift für Bergsteiger. Dr. Gunther Langes. München, 1922.
- Allgemeine Bergsteiger-Zeitung.* Nachrichtenblatt für Touristik und Wintersport. Ludwig Sinek, Hans Hamann und Wilhelm Hille. Wien, 1923.
- Der Bergsteiger.* Deutsche Wochenschrift für Alpinismus und Schilaf. Reichenstein-Verlag. Wien, 1924.
- Mitteilungen des Beskiden-Vereins.* Bielitz-Biala, 1904.
- Der Tourist.* Offizielles Organ des Verbandes deutscher Touristen- und Gebirgs-Vereine. Frankfurt a. M., 1884.
- Der Winter.* Amtliche Zeitschrift des Deutschen und des Österreichischen Skiverbandes, des Bayerischen Eissport-Verbandes und des Hauptverbandes Deutscher Wintersport-Vereine in der Tschechoslowakischen Republik. München—Wien, 1907.
- Schweizer Alpen-Zeitung.* Organ für die deutschen Sektionen des Schweizer Alpenklubs. Zürich, 1882.
- Alpina.* Mitteilungen des Schweizer Alpenklubs. Zürich.
- Die Alpen. Les Alpes. Le Alpi.* Monatsschrift des Schweizer Alpenklubs. Bern.
- Hrvatski Planinar.*
- Liburnia.* Rivista bimestrale del Club Alpino Fiumano. Fiume, 1902.
- Alpi Giulie.* Rassegna bimestrale della Società Alpina delle Giulie. Trieste, 1896.
- Rivista Mensile.* Club Alpino Italiano. Torino, 1882.
- In Alto.* Cronaca della Società Alpina Triulana. Udine, 1890.
- Bollettino della Società degli Alpinisti Tridentini.* Rovereto, 1903.
- Club Alpin Français.* Bulletin mensuel. Paris.
- La Montagne.* Revu mensuelle du Club Alpin Français. Paris, 1905.
- The Alpine Journal.*

Taternik. Organ Sekcyi Turystycznej Towarzystwa Tatrzańkiego. Lwow, 1907.
Časopis Turistu. A Cseh Turista Egylet folyóirata. Prága, 1889.

Utikalauzok.

a) Helyikalauzok.

- Az Agteleki barlang leírása.** Vass Imre. Pest, 1831.
Arad és környéke. Lejtényi Sándor. Az Aradi Turista Egyesület megbíz. Arad, 1909.
Árva vára. Ifj. Kubinyi Miklós. Budapest, 1890.
Besztercebánya és vidéke kalauza. Magyarországi Kárpát Egyesület Zólyomi oszti. kiad. Besztercebánya, 1914.
Besztercebánya és vidéke turista-kalauza. Jurkovich Emil. Besztercebánya, 1914.
Brassói kis útmutató. Városi idegenforg. iroda. Brassó, 1912. (Több kiadásban. Német nyelven is.)
Kronstadt. Josef Schuller. Brassó, 1898.
 Woerl's Reisehandbücher: Führer durch *Kronstadt*.
Neuer Führer durch Kronstadt und Umgebung. Städtisches Fremdenverkehrscomité. Brassó, 1891.
Kronstadt und Umgebung. Josef Filtsh. Hermannstadt, 1886.
Kronstadt. Dr. Edw. My'sz. Touren-Weiser für die Berge und Umgebung. Brassó, 1890.
Budapest. Dr. Thirring Gusztáv. (Dr. Thirring: Részletes magyar utikalauzok I.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1918. (Német, francia, angol nyelven is.) III. magyar kiad. 1926.
Budapest kis útmutatója és térképe. Dr. Vigyázó János. Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1926.
 Kárpátoktól Adriáig. *Budapest.* Magyar földrajzi int. Budapest, 1914.
Budapest. (Eggenberger-féle utikönyvek. VII.) Szerk. Dr. Szemplér Lőrinc.
 Woerl's Reisehandbücher: *Budapest*.
Budapest und Umgebung. Máv kiad. Budapest.
Budapest. Farkasvölgy és környéke. Dr. Bognár Mátyás. Budapest, 1914.
Budapest. Zugliget és vidéke. Eperjessy István. Budapest, 1906.
A Dobsinai jégbarlang és környéke. Hanvai J. Ede kiad. Dobsina, 1912.
Eger és környéke részletes kalauza. Szmrecsányi Miklós. (Dr. Thirring—Dr. Vigyázó: Részletes helyi kalauzok 4.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1925.
Egri útmutató. Türk Frigyes. Eger, 1907.
Eperjesi turista-kalauz. Szutorisz Frigyes. Eperjes, 1910.
Észék. Woerl's Reisehandbücher: *Esseg*.

Esztergom. Történeti és jelenkori ismertetés. Dvihally Géza. Esztergom, 1912. II. kiad. 1926.

Esztergomi kalauz. Dr. Lepold Antal és Homor Imre. Esztergom, 1923.

Woerl's Reisehandbücher: *Gran.*

Fiume.

Woerl's Reisehandbücher: *Fiume.*

Woerl's Reisehandbücher. *Fiume und Umgebung mit Cirkvenica.* 1910.

Fiume und seine Umgebung. Heinrich Littron. Fiume, 1884.

Guida dei Fiume e dei suoi monti. Guido Depoli. Club Alpino Fiumano kiad. Fiume, 1913.

Gyöngyösi kalendárium. Stiller János és Pásztor József. Gyöngyös, 1909.

Győri kalauz. Török Pál. Győr, 1920.

Woerl's Reisehandbücher: *Raab.*

Gyulafehérvári kalauz. Ávéd Jákó. Gyulafehérvár, 1909.

Kassa rövid képes kalauza. Felsőmagyarországi Idegenforgalmi Szöv. kiad. Kassa, 1912. (Német nyelven is.)

Kassa és környéke. MTE kassavidéki oszt. megb. Mihalik József, Szőnyi István és Truskovszky Jenő. Kassa, 1897.

Kassa város műemlékei. Kemény Lajos. Felsőmagy. Idegenforg. Szöv. Kassa, 1917.

Kecskemét rövid ismertetése. Sándor István. Kecskemét, 1913.

Késmárki kalauz. Szerk. és kiad. Dr. Bruckner Győző és Bruckner Károly. Késmárk, 1912.

Késmárk és vidéke. Dr. Banczik Samu. Igló. 1912.

Kolozsvár. Az Erdélyi Kárpát Egyesület idegenforg. irod. kiad. Kolozsvár.

Kolozsvári kalauz. Kelemen Lajos és K. Fodor János. EKE. Kolozsvár, 1902.

Vezető Kolozsvár városában. Dr. Rigler Gusztáv és Dr. Filep Gyula. Kolozsvár, 1903.

Körmöcbánya képes kalauza. Wagner G. Ede. Kassa, 1913.

Lőcse szab. kir. város kalauza. Mirkova János. Lőcse, 1910.

Mária-Besnyő búcsújáróhely. Valnicsek Béla. Budapest, 1907.

Marosvásárhely útmutatója. Kovács József és Révész Gyula. Marosvásárhely, 1912.

Marosvásárhelyi Lexikon. Szentgyörgyi Dénes. Marosvásárhely, 1912.

Miskolci kalauz. Lippay Béla. Miskolc, 1910.

Nagybánya és környéke. Palmer Kálmán. Nagybánya, 1894.

Nagyszeben. Utikalauz Nagyszeben és környékén. Siebenbürgischer Karpathen-Verein nagyszebeni oszt. Nagyszeben, 1903.

Hermannstadt und Umgebung. Siebenbürgischer Karpathen-Verein nagyszebeni oszt. Nagyszeben, 1884. (II. kiad. 1896.)

- Pannonhalma.** Székely és Illés nyomda. Ungvár, 1913.
Pannonhalma részletes kalauza. Dr. Mihályi Ernő. (Dr. Thirring—Dr. Vigyázó: Részletes helyi kalauzok 2.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1923.
- Pécs és vidékének útmutatója.** Engel Lajos. Pécs, 1892.
Pécs és környéke. Kiss József. Pécs.
Pécs. Útmutató a városban és a környéken. Dr. Szőnyi Ottó. Pécs, 1925.
Mecsek Egylet vezetőkönyve Pécs városában és környékén, Kiss József. Pécs, 1894.
Pécs és a Mecsek. Kiss József. (Dr. Thirring—Dr. Vigyázó: Részletes helyi kalauzok 8.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1926.
- Pilisszentkereszt és környéke.** Szücs Gyula. Budapest, 1913.
- Pozsonyi kalauz.** Pozsony megbiz. Steiner Zs. kiad. Pozsony, 1907.
- A révi Zichy-cseppkőbarlang.** Czárán Gyula. Kolozsvár, 1905.
- Rozsnyó.** *Kalauz Rozsnyó és vidékére.* Dr. Hazslinszky Rezső. Rozsnyó, 1910.
- Selmeci kalauz.** Szitnyai József és Tirts Rezső. Selmecbánya, 1885.
Selmecbányai kalauz. Tirts Rezső, Szentgyörgyi Ede és Abai Ottó. Selmecbánya, 1898.
Banská Stiavnica — Selmecbánya és környéke. Ifj. Kovács F. Lajos. Selmecbánya, 1926.
- Sopron és környéke részletes kalauza.** Dr. Thirring Gusztáv és Dr. Heimler Károly. (Dr. Thirring—Dr. Vigyázó: Részletes helyi kalauzok 6.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1925. (Német nyelven is.)
- Szeged és környéke részletes kalauza.** Horváth A. János és Dr. Thirring Gusztáv. (Dr. Thirring—Dr. Vigyázó: Részletes helyi kalauzok 5.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1925.
Szegedi útmutató. Czapik Gyula. Szeged, 1909.
Szegedi útmutató. Engel Lajos. Szeged.
Szegedi kalauz. Engel Lajos. Szeged.
Útmutató Szeged betterületén. 1883. Burger Gusztáv és Társa. Szeged.
Legújabb szegedi útmutató. Lugosi Dömötör. Szeged, 1910.
 Woerl's Reisehandbücher: *Szegedin.*
- Székesfehérvár város és környékének útmutatója.** Vitéz Láng István. Székesfehérvár, 1926.
- Tatatóváros.** Özv. Kopasz Józsefné. 1888.
- Tátrai fürdők.**
A Csorbai tó. Mihalik József. Liptószentmiklós, 1885.
Tátrafüred klimatikus gyógyhely Szepes megyében és környéke. Dr. Jármay László. Budapest.
Tátrafüred és környéke. Szoyka Miklós. Budapest.
A három Tátrafüred és környéke. Szoyka Miklós. Budapest.
Beschreibung der Szepes-Bélaer Tropfsteinhöhle etc. S. Weber. Szepes-Béla, 1883.

- Temesvári kalauz.** Farkasfalvi Kornél. Temesvár, 1914.
Temesvár és Délmagyarország kis kalauza. Bellai Lajos. Temesvár, 1914.
 Woerl's Reisehandbücher: *Temesvár.*
- Tihany részletes kalauza.** Dr. Mihályi Ernő és Dr. Vigyázó János. (Dr. Thirring—Dr. Vigyázó: Részletes helyi kalauzok 9.) Turistaság és Alpinizmus Budapest, 1926.
 A *tihanyi félsziget.* Benkó Mihály. Különlenyomat a Turisták Lapjából. Budapest, 1913.
- Trencsén leírása.** Kvasznyánszky Károly. Trencsén, 1907.
Torda és környéke. Pap Domokos. Torda, 1909. (II. kiad. 1913.)
Vác. Dr. Tragor Vince. Vác, 1903.
A visegrádi vár. Ernyey József és Dr. Lux Kálmán. Budapest, 1923.
Zágráb.
 Woerl's Reisehandbücher: *Agram.*
Führer von Agram u. Kroatien u. Slavonien. Abel Luksič. Zágráb.
Vodić u goru Zagrebačku. Vickoslav Novotni. Zágráb, 1906.

b) Általános (környék-) kalauzok.

- Singer és Wolfner kalauzkönyvei. *Magyarország.* Budapest, 1896.
Magyarország fürdőinek és forrásainak képes ismertetése. Dr. Vámosy, Dr. Lenkei és Dr. Schulhof. Balneologiai egyesület kiad. Budapest, 1913.
- Ungarn und Siebenbürgen.* Johann Hunfalvy. Darmstadt, 1856.
Im Fluge durch Ungarn. Hungaria—Germania Verkehrs G. m. b. H. 1911.
- Ung. Tiefebene.* Joh. Sziklay. (Orell Füssli & Co.; Europäische Wanderbilder. Nach und durch Ungarn. VII.)
Das ungarische Tiefland und Siebenbürgen. Máv. kiad. Budapest.
Geschichtliches und Sagenhaftes über 25 Burgen Ungarns. Gustav Ebner. Budapest, 1911.
- A Duna. Die Donau.* Magyar kir. Folyam- és Tengerhajózási r.-t. kiad. Budapest.
- Hajókirándulások a Dunán.* Magyar kir. Folyam- és Tengerhajózási r.-t. kiad. Budapest, 1918.
- Kirándulók kalauza a Budapest—Szentendrei vasút mentén.* A MKE Budapesti Osztálya kiadása. Budapest, 1889.
- Budapest környéke.* Dr. Thirring Gusztáv. A MTE Budapesti Osztálya kiad. Budapest, 1900.
- Bródy-féle Budapest környékének legújabb turista-kalauza.* Horváth Károly. Budapest, 1916.
- Turista-útmutató. I. Pilis.* Stoits György. Budapest.
Budai hegyek részletes kalauza és térképe. Dr. Vigyázó János. (Dr. Thirring: Részletes magyar útikalauzok.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1913.

- Budapest Duna-jobbparti környéke.* Barcza Imre és Dr. Thirring Gusztáv. (Dr. Thirring: Részletes magyar útikalauzok. 1/2.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1920.
- Budapest Duna-balparti környéke.* Barcza Imre és Dr. Thirring Gusztáv. (Dr. Thirring: Részletes magyar útikalauzok 1/3.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1923.
- Mátra-kalauz.* Hanák Kolos. Gyöngyös, 1889. (II. kiad. 1897.)
- Mátrai és gyöngyösi kalauz.* Hanák Kolos, Stiller János és Széky István. Mátra Egylet. Gyöngyös, 1909.
- Bükkvidéki kalauz.* Ifj. Truskovszky Gyula. Miskolc, 1898.
- A Bükk.* A Borsodi Bükk Egylet útikalauza. Illyés Bertalan és Leszik Andor. Miskolc, 1925.
- Nagy-Kúnsági Krónika.* Szigethi Györfly István. Karcag, 1923.
- A Balaton írásban és képen.* Sági János. Keszthely, 1902.
- Balaton.* Balatoni Szövetség kalauza. Németh József könyvker. Budapest, 1912.
- Balaton.* Mátrai Rudolf. (Kárpátoktól az Adriáig kiránd. útmutatók 2.) Budapest, 1914.
- Balaton és vidéke.* Dr. Szemlér Lőrinc. (Eggenberger könyvkiadó váll.) Budapest, 1909.
- Balaton kalauz.* Horváth István. Kaposvár, 1906.
- A Bakony részletes kalauza.* Dr. Dornyay Béla. (Dr. Thirring—Dr. Vagyázó: Részletes magyar útikalauzok 5.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1926.
- Mecseki útmutató.* Kiadja a Mecsek Egyesület. Pécs, 1908. (VIII kiad. egyesítve a Pécs és a Mecsek helyi kalauzban; lásd ott!).
- Sopron és a Magyar Alpok.* Dr. Thirring Gusztáv. Sopron, 1911.
- Transdanubien, Kroatien und die ungarische Seeküste.* Máv. kiad. Budapest.
- Touristenführer für Wanderungen im Rosalien-Gebirge.* Wilhelm Eichert. ÖTC Sect. Wiener-Neustadt kiad. 1903.
- Durch Westungarn.* Ferd. Krauss und Joh. Sziklay. (Orell Füssli & Co.: Europäische Wanderbilder. Nach und durch Ungarn. IV.) Vágvolgyi kalauz. MTE vágvolgyi oszt. megb. Pázmány Lajos. 1914.
- Kalauz a Vág völgyében.* Dr. Péchány Adolf. 1886.
- Illustrierter Führer durch Pressburg, dem Waagthal und die Kleinen Karpathen.* Alexander F. Heksch. Wien und Pressburg, 1885.
- Tájékoztató a magyarországi Kárpátvidéken utazók számára.* MKE megb. Dénes Ferenc. Igló, 1888.
- Nördliches Oberland.* Máv. kiad. Budapest.
- Führer durch die Karpathen u. ungarischen Badeorte und Krakau u. Umgebung.* Richard W. Sonkup. (Hartleben). Wien—Pest—Leipzig, 1889.
- Illustrierter Führer durch die Karpathen und oberungarischen Badeorte.* A. F. Heksch. (Hartleben). Wien—Pest—Leipzig.
- Északmagyarország a Magas Tátrával.* Hanvai J. Ede. Dob-sina, 1910.
- Magas Tatra és az Északnyugati Felföld.* Vig József. Kassa, 1912.

- A Magas Tátra részletes kalauza I—III.* Dr. Vagyázó János, Hefty Gy. Andor és Dr. Komarnicki Gyula. Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1917. (Német nyelven is.)
- A Magas Tátra hegymászókalauza.* Dr. Komarnicki Gyula. (Dr. Thirring—Dr. Vagyázó: Részletes helyi kalauzok 7.) Turistaság és Alpinizmus. Budapest, 1926. (Német nyelven is.)
- A Magas Tátra.* Dr. Posewitz Tivadar. Budapest, 1909.
- Tátra-kalauz.* Dr. Szontagh Miklós. Budapest, 1912—13.
- Die Hohe Tátra.* Kolbenheyer K. Teschen, 1876. X. kiad. 1898; magyar nyelven 1882.
- Hohe Tátra.* Dr. A. Otto. Berlin, 1891. X. kiad. 1921.
- Die Hohe Tátra und die Nedere Tátra.* Dr. A. Reichardt. (Köhler's Karpathen-Führer.) Dresden, 1911.
- Hohe Tátra.* Karl Siegmeth. (Orell Füssli & Co.: Europäische Wanderbilder. Nach und durch Ungarn. III.) Leipzig, 1911.
- Wegweiser für die Hohe Tátra.* Johannes Müller. Breslau, 1905.
- Woerl's Reisehandbücher: *Die Hohe Tátra.*
- A Magas Tátra.* „Három nap a Magas Tátrán.“ Éjszaky József Máv. ellenőr. Budapest, 1899.
- Karte der Hohen Tátra mit kurzem Wegweiser und Touren-Angaben.* Alexander F. Heksch. (Hartleben.) Wien—Pest—Leipzig.
- Skiführer durch die Bélaer Kalkalpen.* Jul. Andor Hefty. Késmárk, 1912.
- Skiführer für den Csorbaersee.* Jul. Andor Hefty. Késmárk, 1914.
- Przewodnik pro Tatrach.* I—IV. I. Chmielowsky. Lemberg, 1907—1912. II. kiad. 1926.
- Kratki przewodnik do Tatrach.* L. Swierz. Kraków, 1905.
- A tátrai fürdőket lásd a helyi kalauzok alatt.*
- Das weit und breit erschollene Ziepser Schnee-Gebürg.* Id. Buchholtz György. Nagylomnic, 1719. (Újból kiadta Weber Rudolf, 1903.)
- Magas Tátra és Abauj-Torna—Gömöri barlangvidék.* Siegmeth Károly. Budapest.
- A Sztraczenai völgy és a Dobsinai jégbarlang.* Dr. Pelech E. János. Igló, 1878. és Budapest, 1884.
- Igló környékének sicalauza.* Ifj. Marcsék Aladár. Igló, 1917.
- Sárosvármegyei album.* Szutorisz Frigyes. Eperjes, 1914.
- Ungarische Ostkarpathen.* Karl Siegmeth. (Orell Füssli & Co.: Europäische Wanderbilder. Nach und durch Ungarn. VI.)
- Szatmármegyei kalauz.* Farkas Jenő. Nagybánya, 1914.
- Führer durch Kaschau und das Abauj-Torna—Gömörer Höhlengebirge und ungarische Ostkarpathen.* MKE megbiz. Karl Siegmeth. Kassa, 1886.
- Erdély.* Dr. Reich Milton Oszkár. (Eggenberger-féle utikönyvek. Szerk. Dr. Szemlér Lőrinc. VI.) Budapest, 1909.
- Erdélyi kalauz.* Útmutató Magyarország erdélyi részében. Radnóti Dezső. Erdélyi Kárpát Egyesület. Kolozsvár, 1901.

Erdély. EKE-utikalauz. Közművelődés irod. és nyomt. r.-t. kiad. Kolozsvár, 1891.

Erdélyen keresztül. Sigerius Emil. Nagyszeben, 1905.

Erdélyi fürdők és ásványvizek. EKE megb. Dr. Hankó Vilmos. Kolozsvár, 1891.

Siebenbürgen. Dr. E. A. Bielz. Wien, 1885. (III. kiad. Sigerius Emil. Nagyszeben. 1903.)

Siebenbürgisches Hochland. (Orell Füssli & Co.: Europäische Wanderbilder. Nach und durch Ungarn.)

Biharhegység és Biharfüred. Rozványi György. Nagyvárad, 1888.

Kalauz biharfüredi kirándulásokra. Czárán Gyula, Belényes, 1903.

Brassóvármegyei turista-kalauz. Méhely Lajos. (Erdélyrészi utikalauz. I.) EKE. Kolozsvár, 1895.

Udvarhelymegyei turista-kalauz. Molnár Károly és Dr. Vajda Emil. (Erdélyrészi utikalauzok. II.) EKE. Kolozsvár, 1897.

Tourenverzeichnis und Umgebungskarte für das Kurhaus auf der hohen Rinne. SKV Sect. Hermannstadt, 1901.

Hunyadvármegyei kalauz. Téglás Gábor. Kolozsvár, 1902.

A Délvidéki Kárpát Egyesület kalauza. Véber Antal. Temesvár, 1894.

Délmagyarország. Dr. Sternberg Adolf és Sziklay János. (Utazók kézi könyvtára. Szerk. Borostyáni Nándor.)

Durch Südungarn. Sternberg, Dragalnia, Diaconovich, Sziklay und Plavsic. (Orell Füssli & Co.: Europäische Wanderbilder. Nach und durch Ungarn. IX.)

Alduna és vidéke. Dr. Erödi Kálmán. (Kárpátoktól Adriáig. III.) Budapest, 1914.

A Dunától a Quarneroig. Kenedi Géza. (Utazók kézi könyvtára. Szerk. Borostyáni Nándor.) 1890.

Von der Donau zum Quarnero. Dr. Géza Kenedi und Wilhelm Gerlai. (Orell Füssli & Co.: Europäische Wanderbilder. Nach und durch Ungarn. V.)

Plitvicer Seen in Kroatien. Agram, 1903.

Quarnero. Harmos Eleonora. (Eggenberger.) Budapest.

* * *

Vigyétek gyermekeiteket a szabad természetbe: ők öregbedni fognak minden jóban, ti meg megifjodtok.

*

A kandi csak néz, de nem lát; a fásult lát, de nem néz; a turista néz is, lát is.

*

A vándorcigány, a házaló és a kengyelfutó nem turisták.

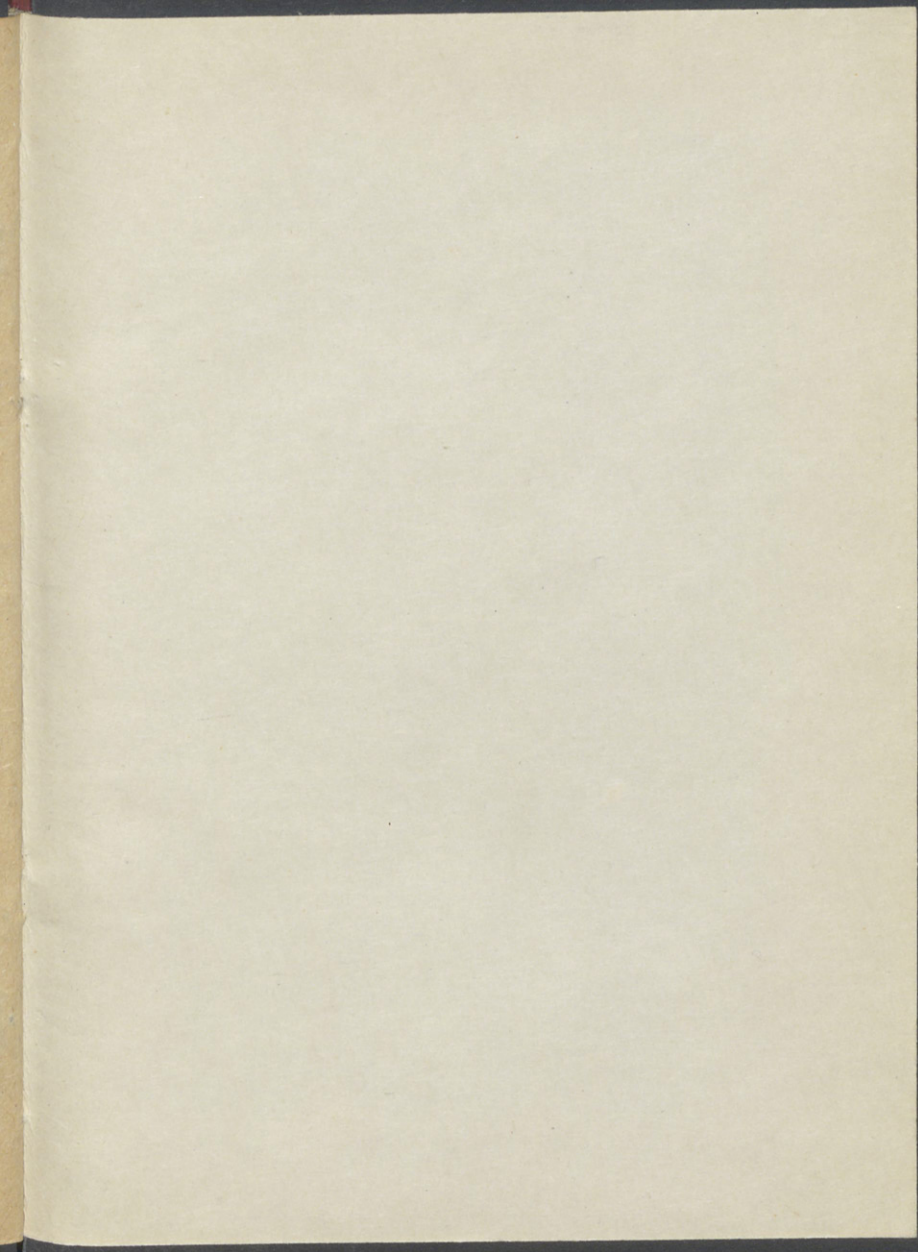
*

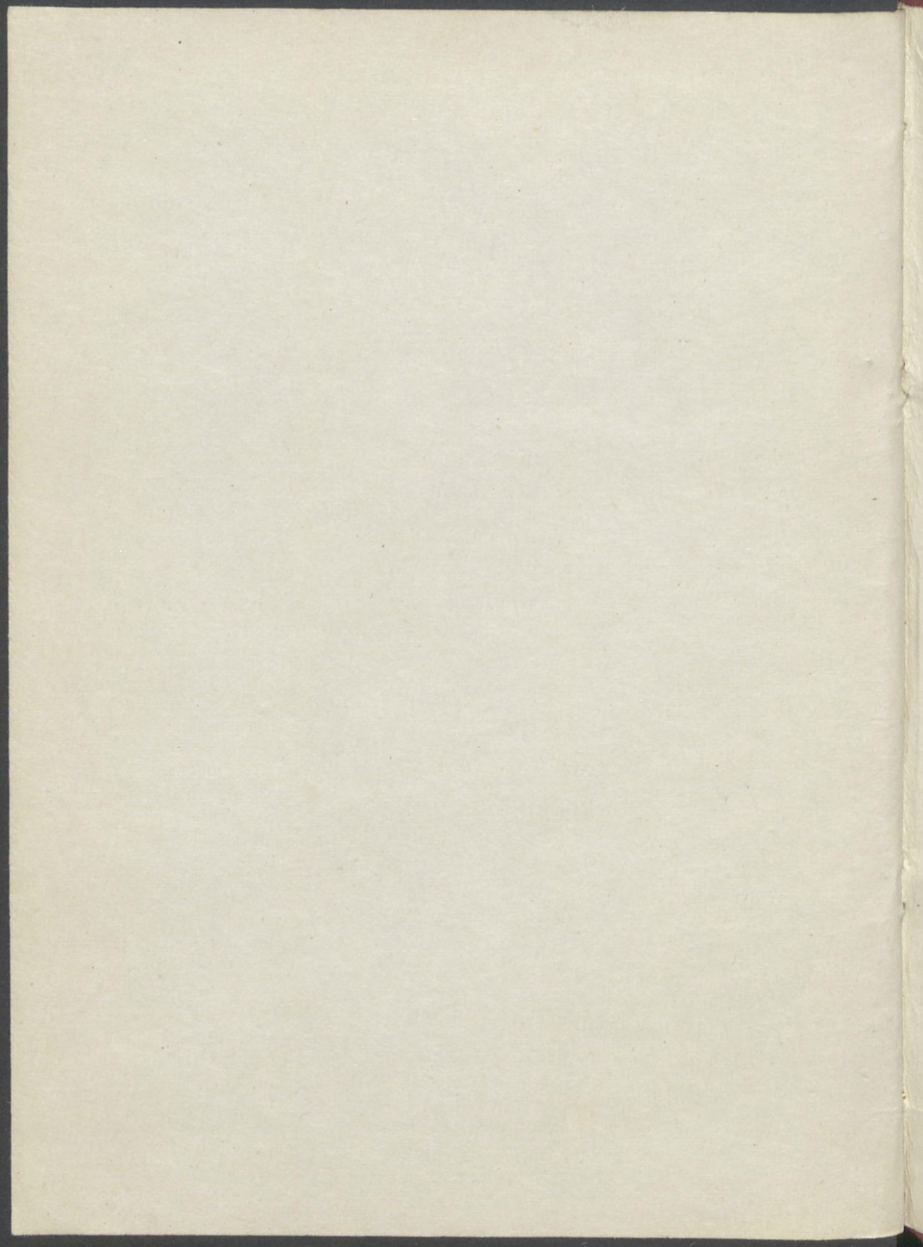
A búcsújárás a jámbor lelkek turistasága.

*

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt.

21055-1984

Debreceni Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

0 000008 232670

11111111